

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

ΥΠΟ

ΤΟΥ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΟΥ

Δ. ΑΙΝΙΑΝΟΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

(Μετὰ συλλογῆς ἀνεκδότων καὶ ἀποφθεγμάτων)

ΥΠΟ

Ι. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1903

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΙΝΙΑΝ.....	7
ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.....	8
Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ.....	9
ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ.....	91
Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ.....	91
ΤΙ ΖΗΤΗΣΕ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΛΗΠΑΣΣΑ.....	91
Η ΤΟΛΜΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ.....	91
ΑΝΕΚΔΟΤΑ.....	92
ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ ΧΟΥΡΣΙΤ ΠΑΣΣΑ.....	92
Ο ΜΠΑΤΣΟΣ.....	92
ΓΡΑΦΕ ΡΑΓΚΟ.....	93
Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ.....	93
ΤΟ ΦΙΛΙ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ.....	94
Η ΜΑΡΙΩ.....	94
ΤΙ ΕΙΠΕ ΣΤΟΝ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗ.....	94
ΠΩΣ ΑΓΑΠΗΣΕ ΜΕ ΤΟ ΖΑΪΜΗ.....	95
ΤΟ ΒΡΑΚΙ ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ.....	95
ΤΗΣ ΚΛΑΝΟΜΑΡΩΣ ΤΑ ΚΑΜΩΜΑΤΑ.....	96
Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ.....	97
ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ.....	97
ΠΩΣ ΝΑ ΕΞΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ.....	98
ΠΟΙΟΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ Ο ΑΡΧΗΓΟΣ.....	98
ΟΙ ΚΑΚΙΕΣ ΤΩΝ ΤΡΑΝΩΝ.....	98
ΠΩΣ ΚΕΡΔΙΖΕΤΑΙ Η ΔΟΞΑ.....	98
ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΟΘΟΥΣ.....	99
Ο ΔΕΙΛΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ.....	99
ΠΩΣ ΕΞΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ.....	99
ΤΑ ΚΑΛΑ ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.....	99

Γεώργιος Καραϊσκάκης

WWW

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ σπουδαιότητα αὐτῆ βιογραφία του Γεωργίου Καραϊσκάκη, γραφείσα παρ' ἀνδρὸς ὅστις μετέσχε τῶν δύο τελευταίων μεγάλων ἐκστρατειῶν τοῦ ἥρωικοῦ στρατάρχου καὶ ὑπηρέτησεν ὑπ' αὐτὸν ὡς ἔμπιστός του γραμματεὺς καὶ συμμαχητής, εἶναι ἡ μόνη αὐθεντικὴ ἔκθεσις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ βαθυγνώμονος καὶ γενναιοκάρδου Ρουμελιώτου, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη στρατιωτικὴ μεγαλοφυΐα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τὸ ἔργον τοῦ Δημητρίου Αἰνιᾶνος ἐχρησίμευσεν ἀργότερα ὡς ἡ κυριώτερα πηγὴ εἰς τὴν γνωστὴν βιογραφικὴν μελέτην τοῦ ἱστορικοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου. Ὑπάρχει ὅμως καὶ παλαιότερα, πολὺ σύντομος, βιογραφία του Καραϊσκάκη γραφείσα ὑπὸ τοῦ ἀγωνιστοῦ Γ. Γαζῆ¹, ἡ ὁποία περιέχει πληροφορίας τινὰς μὴ ὑπαρχούσας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Αἰνιᾶνος. Ὁ Καραϊσκάκης λοιπόν, κατὰ τὸν Γαζῆν, ἐγεννήθη ἀπὸ γονεῖς καλοῦς. Ἡ μητέρα του ἦταν ἀδελφὴ τοῦ Κώστα Δημισκῆ καὶ πρώτη ἐξαδέλφη του καπετάν Γώγου Μπακόλα. Ἀνετράφη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἐχρημάτισεν εἰς τὴν δούλευσίν του ἕως εἰς τὸν ἀποκλεισμόν του. Μὲ τὸν Κατσαντώνην ὅταν ἦτον, ἐφόνευσε μὲ τὸ χερί του τὸν ἀδόμενον ντερβέναγα Βεληγκέκα. Ὅταν ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπῆγεν εἰς τὸ Βιδίني κατὰ τοῦ Πασβάντογλου, ὁ Καραϊσκάκης ἄφησε τὸν Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἐγύρισε μὲ τὸν Πασβάντογλου κλεισθεὶς εἰς τὸ Βιδίني μῆνας τρεῖς. Καὶ διὰ τὸ μὴ γνωρισθῆ ὅτι ἦτον χριστιανός, μετωνομάσθη Καραλής. Ὅταν ὅμως ἐβγήκεν ἀπὸ τὸ κάστρον καὶ τὸν ἔβαλεν εἰς τὸ χερί ὁ Ἀλῆ πασᾶς, τὸν ἔστρωσεν εἰς τὸν φάλαγγα καὶ τοῦ ἔδωκεν εἰς τὰ ποδάρια ξυλιαῖς χίλιας. Ἄλλην μίαν φορὰν τὸν ἔβαλεν εἰς τὴν φυλακὴν εἰς τὸν ἄλυσον καὶ εἰς τὸ κούτσουρον χρόνους δύο. Πολλάκις ὅμως τὸν ἐπεριποιήθη καὶ τὸν ἐδιόρισεν ἐπὶ κεφαλῆς σημαντικῶν στρατευμάτων καὶ ἐκδουλεύσεων, πολιτευόμενος αὐτὸν ἕως εἰς τὸν ἀποκλεισμόν του.

Περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ χαρακτήρος τοῦ Καραϊσκάκη ἰδοὺ τὸ γράφει ὁ Γαζῆς:

«Βάσιν εἶχε τὸ πῶς νὰ κερδαίνῃ τὴν ἀγάπην καὶ σέβας τῶν στρατευμάτων.»

Τὸ νὰ γνωρίζῃ εἰς πόσον βαθμὸν φιλοτιμίας εὐρίσκεται ὁ καθεὶς. Ἀπὸ ποῖα πάθη κυριεύεται ὁ καθεὶς.

Ὅσους ἐγνώριζεν ἱκανοὺς τοῦ νὰ τὸν βλάψουν ἢ νὰ τὸν ὠφελήσουν, ἐπάσχιζε νὰ τοὺς κερδαίνῃ ἢ μὲ τὸ πουγγὶ ἢ μὲ τὸ σπαθί.

Ἐβράβευε τοὺς ἀξιούς καὶ ἀνδραγαθοῦντας μὲ ἄτια, μὲ ἄρματα, μὲ γρόσια, μὲ βαθμούς, γινώσκων ὅτι ὅπου ἄθλα ἀρετῆς πρόκεινται, ἐκεῖ καὶ ἄνδρες ἀγαθοὶ γίνονται, κατὰ τὸ ρητόν.

Προικισμένος ὢν μὲ ὅλα τὰ φυσικὰ καὶ τυχερὰ προτερήματα, ὅσους ἐγνώριζε φιλοτίμους καὶ φιλοδόξους, ἐρέθιζε τὴν φιλοτιμίαν τοὺς τόσον μὲ τοὺς ἐπαίνους καὶ κατηγορίας, ὥστε πολλοὶ ἠναγκάζοντο ἢ νὰ φανοῦν ἄξιοι τῶν ἐπαίνων του, ἢ νὰ φύγουν ἀπ' αὐτόν, διὰ τὸ μὴν ἀκούουν τὰς κατηγορίας του· διότι οἱ ἔπαινοί του ἀνέβαινον ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ αἱ κατηγορίας του ἕως τὰ καταχθόνια, ἢ, τολμῶ

1 Ἴδου ἡ ἐπιγραφή τοῦ βιβλίου «Βιογραφία τῶν ἡρώων Μάρκου Μπότσαρη καὶ Καραϊσκάκη συνοπτικῶς συγγραφεῖσα καὶ τύποις ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου Γαζῆ τοῦ ἐκ Δελβινακίου τῆς Ἡπείρου, πρώην γραμματέως, μυστικοῦ συμβούλου καὶ χιλιάρχου τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη, ἀφιερωθεῖσα δὲ παρὰ τοῦ ἰδίου τῷ σεβαστῷ Κυβερνήτῃ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Αἰγίνῃ, ἐν τῇ Ἑθνικῇ Τυπογραφίᾳ, διευθυνομένη παρὰ Γ. Ἀποστολίδου Κοσμητῆ. 1828».

εἶπειν, ἔξω τοῦ παντός. Ἡ εὐφράδειά του καὶ ἡ συναναστροφή του ἦταν ἐν θέατρον καὶ πολλάκις οἱ στρατιῶται χάσκοντες εἰς τὰς κομψότητας καὶ ἀστειολογίας του, ἀληθμονοῦσαν νὰ γευματίσουν. Ἦτον μεγαλόδωρος καὶ εὐεργετικός, μεταδοτικώτατος καὶ χαριστής· τὸ φλωρὶ τὸ ἐθεωροῦσεν ὡς ὀβολὸν εἰς τὰς χρείας του. Εἶχε νοῦν ἐφευρετικὸν καὶ γεννητικὸν καὶ φυσικὴν ρητορείαν». Πολλάκις ἔπλαττε ψεύματα τεχνικώτερα τῆς ἀληθείας καὶ ἐξουθένωνε τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀνυπαρξίαν. Ἐλάττωμα μόνον εἶχε τὴν ὀξύθυμίαν· εἶχεν ὅμως πάντοτε εἰλικρινῆ καρδίαν. Ἡ Τουρκία ὅλη τὸν εἶχεν εἰς μεγάλον θαυμασμὸν καὶ ὠνόμαζεν αὐτὸν Ρούμελη καὶ Μῶρα βαλεσί, ὃ ἐστὶν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἄλβανοὶ μάλιστα ὀμνύουν εἰς τὸ ὄνομά του. Περιηγούμενος πρὸ ὀκτῶ μηνῶν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, ἤκουσα πολλάκις εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ὅταν πιάνωνται εἰς ἐμφύλιον πόλεμον ἀναμεταξύ των οἱ Ἄλβανοί, φοβερίζοντες ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, νὰ λέγουν «Ντάλε! ντάλε! τι ἐσιότζι νιέρ ντουφέκ Καραϊσκάκιτ», ἤγουν «στάσου, στάσου, νὰ ἰδῆς μιὰ φορὰ ντουφέκι του Καραϊσκάκη».

Ἴδου τι καὶ ὁ Σπυρ. Τρικούπης ἀναφέρει περὶ τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὸν λόγον, τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλε τὴν 24 Ἀπριλίου 1827, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ στρατηγῶ· «Ἄτρομος πάντοτε εἰς τοὺς πολέμους, ἀτρομώτερος πολὺ ἐφάνη καθ' ὃ διάστημα ἦτον ἀρχηγὸς τῶν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατευμάτων· τότε εἶχε ψωμί καὶ αὐτός, ὅταν εἶχαν καὶ οἱ ἀγαπητοὶ τοῦ Ἑλληνοῦ· ἡ κλίνη του ἦτον κλίνη ἀπλοῦ στρατιώτου πρωταγωνιστῆς ἐπαρουσιάζετο, καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἀγῶνος ὅλην τὴν ἀπέδιδεν εἰς ἄλλους· ἐνθουσιασμένος διὰ τὴν παληκαριάν, ὡς παληκάρη καὶ ὁ ἴδιος, τὴν ἐτιμοῦσεν ὅπου τὴν ἔβλεπε καὶ τὴν ἀντάμειβε πλουσιοπάροχα· τοὺς γνωστοὺς διὰ τὴν ἀνδρείαν τοὺς ἔκραζε κατ' ὄνομα, ὅταν ἐξεσπάθωνεν ἐν καιρῷ μάχης, διὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν· ἔβγανε τα πιστόλια του ἀπὸ τὴν μέσην του καὶ μὲ αὐτὰ εἰς ἀνταμοιβὴν παληκαριᾶς ἐστόλιζε τοῦ παληκαριοῦ τὴν μέσην ἔλυε τὴν ζώνην του καὶ ἔδιδεν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου καὶ τὸ ὕστερον νόμισμά του».

Ὁ δὲ Παναγιώτης Σουτσοῦς εἰς τὸν πανηγυρικὸν τῆς 25 Μαρτίου 1846 ὡς ἐξῆς περιγράφει τὸν ἠθικὸν καὶ φυσικὸν χαρακτῆρα τοῦ μεγάλου Καραϊσκάκη· «... Ὁ ἀνὴρ αὐτὸς ἔχων νοῦν ἀκατέργαστον, ἀλλὰ γεννητικώτατον καὶ ὀξύτατον, ἄμοιρος ὦν παιδείας, ἀλλ' ἀγαπῶν καὶ τιμῶν τοὺς πεπαιδευμένους, φιλάσθενος, ἀλλὰ καρτερικώτατος εἰς τὰς σκληραγωγίας, δαπανῶν ἀφειδῶς τὴν ἰδίαν περιουσίαν εἰς τὰς δημοσίας ἀνάγκας, ἐκθέτων τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος κινδύνους καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐκτιθέμενος, στρατηγηματικώτατος ἀπάντων καὶ τῶν πάντων τὰς στρατιωτικὰς γνώμας ἀκούων καὶ σταθμίζων, ἀκόρεστος δόξης καὶ ὀνόματος... Ἄνάστημα μέτριον, σῶμα ἰσχνόν, χρῶμα ὑπομέλαν, μέτωπον πλατύ, εὐρεία ἐστία σκέφews, ὄφρεις πυκναὶ καὶ πλήρεις μεριμνῶν, ἐλαιόμαυροὶ καὶ μικροὶ ὀφθαλμοί, ἀλλ' ἀστράπτοντες, αἰθέριον τι πνεῦμα ὑποφουσκώνον τοὺς μυκτηράς του καὶ διακεχυμένον εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ... κόμη ὡς χαίτη λέοντος ...»

Ἦδικήθη μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα καὶ ἡ μνήμη του Καραϊσκάκη. Τὸ μέγα καὶ σημαντικὸν ἔργον αὐτοῦ δὲν κατέλαβεν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῷ θέσιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν ἀκριβῶς τοῦτον παρέχομεν εἰς τὸ κοινὸν τὴν βιογραφίαν τοῦ μεγαλοφυοῦς «Γυιοῦ τῆς Καλόγριας», εὐχόμενοι νὰ καταστῇ αὕτη πανελληνίου ἀνάγνωσμα καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφορμὴ θετικωτέρας ἐκδηλώσεως τῆς πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης. Διότι τώρα, ὅτι αἱ Ἀθηναὶ ἀπέκτησαν τὸν ἀνδριάντα τοῦ ἐτέρου τῶν μεγάλων τοῦ Ἀγῶνας στρατηλατῶν, τοῦ Κολοκοτρῶνη, ἐπιβάλλεται νομίζομεν, εἰς τὴν Πρωτεύουσάν μάλιστα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἠγωνίσθη καὶ ἀπέθανεν ὁ Καραϊσκάκης, πασᾶ ἐνέργεια πρὸς ἴδρυσιν

μνημείου ἀξίου τῆς δόξης αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ζωντανεύη μὲν πρὸ τῶν ὀμμάτων ἡμῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων τὸ ἥρωϊκὸν παράστημα τοῦ Καραϊσκάκη, θὰ τιμᾷ δὲ τὴν πατρίδα ὡς διαφυλάττουσαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς ἱεράν τὴν πρὸς τοὺς δημιουργοὺς τῆς ἐλευθερίας τῆς εὐγνωμοσύνην.

I. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

www.pentalofo.gr

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΙΝΙΑΝ

Ὁ Δημήτριος Αἰνιάν ἦτο υἱὸς τοῦ διδασκάλου Ζαχαρίου Αἰνιάνος, ἀδελφὸς δὲ τοῦ ἀγωνιστοῦ Γεωργίου Αἰνιάνος, χρηματίσαντος ἐπὶ Ἐπαναστάσεως Ἰπουργοῦ, μέλους τοῦ Ἀρείου Πάγου, γενικοῦ ἐφόρου τῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος κλπ.

Ὁ Δημήτριος Αἰνιάν ἐγεννήθη ἐν Μαυρίλῳ τῆς Φθιώτιδος τὴν 21 Νοεμβρίου 1800. Ἐξεπαιδεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, φοιτήσας εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Ξηροκρήνης, ἐν ἧ ἔδιδασκε καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Πολλὰς ὑπέστη καταδρομὰς καὶ φυλακίσεις ἢ τῶν Αἰνιάνων οἰκογένεια ἔνεκα τῆς ἀναμίξεως αὐτῆς εἰς τὰ πράγματα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ἀρξάμενος τοῦ ἀγῶνος καὶ διασπαρείσης τῆς οἰκογενείας, ἦς καὶ ἡ μεγάλη περιουσία ἐδημεύθη, ὁ Δημ. Αἰνιάν κατέφυγεν εἰς Ρωσσίαν, ἐκεῖθεν δὲ κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Αἰνιάν μετέσχε διαφόρων ἐκστρατειῶν, ἀκολούθησε δὲ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ τὸν Καραϊσκάκην τῷ 1820, πληγῶθεις ἐν τῇ μάχῃ τῆς Δομπραΐνας. Καὶ μαχόμενος καὶ ἐκτελῶν τὰ τοῦ γραμματέως καθήκοντα παρὰ τῷ Καραϊσκάκῃ, ἐκράτει σημειώσεις, σκοπῶν ἕκτοτε νὰ συγγράψω βιβλίον ἱστορικὸν περὶ τοῦ Καραϊσκάκη. Μετὰ τὸ ἀτυχὲς πέρας τῆς ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν ἐκστρατείας ὁ Αἰνιάν μετέβη εἰς Πελοπόννησον, κατέλαβε δ' ἐπὶ Καποδίστρια διαφόρους διοικητικὰς καὶ δικαστικὰς θέσεις.

Ἀπὸ τοῦ 1833-43 ὁ Δ. Αἰνιάν ιδιώτευsen ἐν Λαμῖα. Το 1847 ἀντιδρῶν κατὰ τῶν ἐκλογικῶν καταπιέσεων μετέσχε τῆς ἐν Λαμῖα ἀνταρσίας, ὅτε κατεστράφη ἡ οἰκία αὐτοῦ μετὰ τῆς πολυτίμου τῶν Αἰνιάνων βιβλιοθήκης. Ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ὁ Αἰνιάν μετὰ τὴν δοθεῖσαν ἀμνηστίαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ διασκεδάσῃ τὴν βασιλικὴν δυσμένειαν, ἀκυρωθείσης δις τῆς ὡς βουλευτοῦ ἐκλογῆς του. Ἐκτοτε ὁ Αἰνιάν ἐδημοσιογράφει, ἐκδίδων καὶ τὴν «Βιβλιοθήκην τοῦ λαοῦ» καὶ συγγράφων διάφορα πρακτικῆς ὠφελείας συγγράμματα.

Βραδύτερον ὁ Αἰνιάν ἐχρημάτισε μέλος του Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου κλπ.

Το 1864 ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Ἀπέθανε δὲ τῇ 25 Σεπτεμβρίου τοῦ 1881 ἐν Ὑπάτῃ.

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Πρὸς τοὺς γενναίους συναγωνιστὰς τοῦ Καραϊσκάκη.

Εἰς σᾶς, ὦ γενναῖοι συναγωνισταὶ τοῦ ἀοιδίμου Καραϊσκάκη, ἀφιερῶνω τὸ παρόν μου πόνημα· ἤθελα βέβαια σᾶς ἀδικήσει, ἐὰν τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐνδόξου τούτου ἥρωος ἤθελα τὴν προσφέρει εἰς ἄλλους, παρὰ Σᾶς, οἱ ὅποιοι συναγωνίσθηκε καὶ συνεκινδυνεύσατε μετ' αὐτοῦ, τὸν ὑπεστηρίξατε καὶ συνεργήσατε νὰ ἀναβῆ εἰς τὸν βαθμὸν τῆς δόξης, εἰς τὸν ὅποιον προώδευσεν.

Αἱ ἐλλείψεις, αἱ σκληραγωγίαι, οἱ ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κόποι καὶ τελευταῖον οἱ τρομεροὶ καὶ συνεχεῖς κίνδυνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξετέθητε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς τελευταίας ἐκστρατείας τοῦ Καραϊσκάκη ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, Σᾶς δίδουν ἀδιαφιλονίκητα δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτον ἰσχυρὸν δικαίωμα δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ τὴν παρατήρησίν μου. Δεχθῆτε λοιπὸν τὴν προσφορὰν μου· ἐὰν δὲν ἐξέθεσα ἀξίως τὰς πράξεις σας, ἀποδώσατε το εἰς τὴν ἀδυναμίαν μου βεβαιωθῆτε ὅμως, ὅτι ἡ ἀφορμὴ, τὴν ὁποίαν δίδω εἰς τὸ κοινὸν διὰ τοῦ πονήματος τούτου, θέλει φέρει τὸ ἐπιθυμητὸν καὶ εἰς Σᾶς καὶ εἰς ἐμὲ ἀποτέλεσμα, τὸ νὰ ἐκτιμηθῶσι κατ' ἀξίαν αἱ πράξεις σας, ὥστε ἐπομένως νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὸ κοινὸν χωρὶς νὰ φοβῶνται πλέον τὴν ἐκ τῶν παθῶν παραμόρφωσιν.

Δ. ΑΙΝΙΑΝ

Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τὸ βιβλίον ἐπιγράφεται «Ὁ Καραϊσκάκης, ἡ τοῦ Καραϊσκάκη βιογραφία καὶ λεπτομερὴς ἔκθεσις τῆς τελευταίας ἐκστρατείας αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν Χαλκίδι. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας διευθυνομένης παρὰ Κωνσταντίνου Μ. Ἀρσενιάδου ἐκ Μαντινείας. 1834».

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ: «Πρὸς τοὺς ἀναγνώστες. Ἐπειδὴ ἡ παροῦσα βιογραφία τοῦ Καραϊσκάκη, τῆς ὁποίας ἀνεδέχθη τὴν ἔκδοσιν, ἐνδέχεται νὰ ἔχη ἐλλείψεις ἢ λάθη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα νὰ προσβάλλωνται ἄτομα ἀναφερόμενα εἰς αὐτήν, ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστης ἠθελον ἀπαντήσῃ τοιαῦτα, παρακαλοῦνται χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου νὰ πέμψωσιν εἰς ἐμὲ τὰς παρατηρήσεις των, συντροφευμένας μὲ τὰς ἀποδείξεις ἐπὶ τῶν ὁποίων αὐταὶ στηρίζονται. Ὑπόσχομαι δὲ νὰ τὰ δημοσιεύσω ἢ εἰς χωριστὸν φυλλάδιον, ἢ μὲ ἄλλον τινὰ ἀρμόδιον τρόπον πρὸς ἱκανοποίησιν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἠθελεν ἐγγίζετε ἀδίκως, ἢ κατὰ λάθος ἢ ὑπόληψιν. Ἐν Χαλκίδι, τὴν 16 Ὀκτωβρίου 1833. Ὁ Ἐκδότης Δ. Αἰνιάν».

Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ὁ Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς τὸ 1782 ἔτος· ἡ μήτηρ του ἦτον καλογραία γεννημένη εἰς τὸ χωρίον Σκωληκοκαρυὰ τῆς Ἐπαρχίας Ἄρτης². Μὴ ἀκολουθοῦσα αὐστηρῶς τοὺς κανόνας τοῦ βίου, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφιερωθῆ, συνέλαβε τὸν Καραϊσκάκην· δὲν ἔλαβεν ὅμως τὴν σκληρότητα καὶ ἀνοησίαν τοῦ νὰ ζητήσῃ νὰ κρύψῃ τὸ ἐν σφάλμα πίπτουσα εἰς ἄλλο μεγαλύτερον καὶ σκληρότερον. Ἐγέννησε τὸν Καραϊσκάκην· τὸν ἀνέθρεψε ὅμως καθὼς ἦτον ἐπόμενον εἰς γυναῖκα, ἡ ὁποία περιήρχετο τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν τολμηρότητά της καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν της εἶχε γίνει γνωστὴ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας, ὁ Καραϊσκάκης ἐγνωρίζετο πολλάκις μὲ τὴν ἐπωνυμίαν «ὁ υἱὸς τῆς Καλογραίας».

Μόλις ὁ Καραϊσκάκης ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν νὰ φέρῃ ὄπλα καὶ ἀμέσως συγκατετάχθη εἰς ἐν σῶμα κλεπτῶν, σύννητες καταφύγιον τῶν ἐχόντων ἐντονώτερον τῆς ἐλευθερίας τὸ ἐλατήριον καὶ τῶν ὅσοι, καταδυναστευθέντες παρὰ τῶν Τούρκων, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὔρουν δίκαιον. Ἰκανοὺς χρόνους ἠκολούθησεν εὐτυχῶς τὸ ἔργον τοῦτο, ἀλλὰ τελευταῖον ἡ τύχη τοῦ πολέμου τὸν ἔκαμε νὰ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς χεῖρας ἐνὸς σώματος Ἀλβανῶν, διωρισμένου παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρὸς καταδίωξιν τῶν κλεπτῶν, κατὰ δὲ τὴν ἐπικρατοτοῦσαν συνήθειαν ἐστάλη δέσμιος εἰς Ἰωάννινα. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς διὰ χάριν τῆς μητρὸς του, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζε, δὲν τοῦ ἀφαίρεσε τὴν ζωὴν· καὶ οὕτως ὁ Καραϊσκάκης ἀπέφυγε τὴν συνήθη τύχην τῶν κλεπτῶν, ὅσοι ἤθελον εὔρεθῆ εἰς ὁμοίαν μὲ αὐτὸν περίστασιν³. ἐβάλλθη ὅμως εἰς τὴν φυλακὴν, ἰκανὸν διάστημα καιροῦ ὑπέφερε τῆς ἀθλίας ταύτης ζωῆς τὰς βασάνους, ἀλλὰ τελευταῖον ἐπέβλεψεν εὐμενῶς ἡ τύχη εἰς αὐτόν, καὶ ἔφυγε κρυφίως ἀπὸ τὴν φυλακὴν.

Μόλις ἠσθάνθη τὸν ἑαυτὸν του ἐλεύθερον ἀπὸ τὰ δεσμά, καὶ ἀμέσως ἔδραμεν εἰς Ἄγραφα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὸν πρῶτον τρόπον τοῦ ζῆν διὰ νὰ ἐκδικηθῆ καὶ δι' ὅσα ὑπέφερε. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἤκμαζον οἱ Κατζαντωναῖοι, οἱ ὁποῖοι ὅσον κατεδιώκοντο, τόσον ἐλαμπρύνοντο μὲ τὰ κατορθώματά των, καὶ ἠῦξανον τὰς δυνάμεις των. Ὁ Καραϊσκάκης ὡς τολμηρὸς καὶ φιλότιμος δὲν ἄργησε νὰ γνωστοποιήσῃ διὰ τῶν πράξεων⁴ τὰ προτερήματά του καὶ νὰ νομίζεται ὡς εἰς τῆς πρώτης τάξεως (πρωτοπαλήκαρον).

Πολλοὺς κατὰ συνέχειαν χρόνους τὸ σῶμα τοῦτο ἀντέσχεν εἰς τοὺς διωγμοὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ κατέστρεψε τὸν Κατσαντώνην, δὲν κατῶρθωσεν ἄλλο, εἰ μὴ νὰ καταστήσῃ λαμπρότερον καὶ ἐπιφροβώτερον τὸ σῶμα του, ὀδηγούμενον ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Λεπενιώτη». Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἀφ' οὗ διὰ τῆς δυνάμεως δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ καταστρέψῃ, μετεχειρίσθη τὸν δόλον, μέσον διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ δυστυχίαν ἐπέτυχεν.

2 Κατὰ τὸν Ἀθηναῖον ἱστορικὸν Διον. Σουρμελῆν ὁ Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Μαυρομάτι τῶν Ἀγράφων (σημ. ἐκδότου).

3 Οἱ συλλαμβανόμενοι κλέπται ἐφονεύοντο μετὰ πολλὰς καὶ σκληρὰς τιμωρίας· τινῶν ἐσύντριβον τὰ γόνατα, ἄλλων ἀπέκοπτον τὰ μέλη, ἄλλους ἐπαλούκοναν καὶ ἄλλους ἔψηναν ζῶντας.

4 Λέγουσιν ὅτι ἦτον εἰς τῶν τριῶν, οἱ ὁποῖοι πρῶτον ἐτουφέκισαν τὸν Βελή Γκέκαν καὶ τὸν ἐφόνευσαν.

Ἄφ' οὗ ἐφονεύθη ὁ Λεπενιώτης διωρίσθη γενική καταδρομή κατὰ τοῦ σώματός του διὰ νὰ μὴν τοῦ συγχωρηθῆ καιρὸς νὰ λάβῃ μέτρα ὑπερασπίσεως, ἢ νὰ καταστήσῃ τινὰ ἀρχηγόν του. Τὸ σῶμα τοῦτο ἐσύγκειτο τότε ἀπὸ περισσοτέρους τῶν τριακοσίων, καὶ μὴ δυνάμενον νὰ διαμένῃ ὅλον ὁμοῦ, ἐχειρίσθη εἰς κόμματα, ἀλλὰ καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι τὸ κατεδίωκον με μεγάλη ἐπιμονήν. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν ἐσύντριψαν καὶ διέλυσαν, καὶ ἄλλα τὰ ἠνάγκασαν νὰ διαλυθῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν.

Ὁ Καραϊσκάκης τότε εὐρέθη εἰς ἓν σῶμα τὸ πολυανθρωπότερον καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοτέρους συγκείμενον, τὸ ὁποῖον μὴ βλέπον ἄλλως τὴν σωτηρίαν του, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ κατ' εὐθείαν νὰ προσκυνήσῃ εἰς τὸν ἴδιον Ἀλῆ πασᾶν. Ὁ τύραννος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν, ἀφ' ἑνὸς μέρους ἐπιθυμῶν νὰ ὠφελῆθῃ ἀπ' αὐτοὺς εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε τότε ἀνὰ χεῖρας πολέμους, καὶ ἀφ' ἑτέρου θέλων μὲ τὸ παράδειγμα τῆς καλῆς πρὸς αὐτοὺς ὑποδοχῆς νὰ ἐλκύσῃ καὶ τοὺς λοιποὺς ὁμοίους αὐτῶν καὶ νὰ ἐξαλείψῃ οὕτω τὸ σύστημα τῶν κλεπτῶν, τοὺς ἐδέχθη φιλοφρόνως, καὶ τὸν μὲν Τσιώνκαν, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ εἶχον παρουσιάσει ὡς ἀρχηγόν των, τὸν ἔκαμε καπιτάνον τῆς Βόνιτσας, τὸν δὲ Καραϊσκάκην ἐκράτησε πλησίον του, συγκατατάξας αὐτὸν εἰς τὴν σειρὰν τῶν σωματοφυλάκων του (τσοχαδαραίων).

Μὲ τὸ ἔργον τοῦτο ἔζησεν εἰς Ἰωάννινα ἕως εἰς τα πρῶτα κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κινήματα τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων ἠγωνίσθη με τόλμην καὶ ἀνδρείαν καὶ ἐνόσω ἦτον κλεισμένος μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ὅταν μετέβῃ εἰς τὰ βασιλικά στρατεύματα. Δυσαρεστηθεὶς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς βασιλικούς, καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν καπιτάνων Ἑλλήνων, ἀνεχώρησε κρυφίως ἀπὸ Ἰωάννινα· ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐξέκλεψε τὴν σύζυγόν του καὶ ἡ τόλμη του εἰς τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τοῦ ἐπέφερον ἰκανὴν ὑπόληψιν καὶ ἔδωκαν αἰτίαν νὰ τὸν θαυμάσωσιν ὅλοι.

Ἄφ' οὗ διεσώθη ἀπὸ Ἰωάννινα, τὴν μὲν σύζυγόν του τὴν ἔστειλεν εἰς Κάλαμον, αὐτὸς δὲ μετέβῃ εἰς Βόνιτσαν, ὅπου ἐπροσπάθησε νὰ κινήσῃ τοὺς κατοίκους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐκρίθη εὐλογον ἀκόμη διὰ νὰ κινηθῆ εἰς τὰ ὄπλα ἢ ἐπαρχία αὕτη, ὁ Καραϊσκάκης μετέβῃ εἰς Τσομέρκα καὶ συνεννοηθεὶς μὲ τὸν Κοτυλίδαν, ἔκαμε πρῶτος ἐπανάστεως κίνημα κατὰ τῶν Τούρκων, καθ' ἣν ἐποχὴν καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκτύπησεν εἰς Τατάρναν ταχυδρόμους τινὰς Τούρκους διευθυνομένους εἰς Ἰωάννινα. Διεδόθη τάχιστα καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας τὸ παράδειγμα, καὶ ἀμέσως μέρος μὲν Ἑλλήνων κατέλαβον τὴν θέσιν τοῦ Μακρυνόρου, μέρος δὲ ἐκτύπησαν τὸ Βραχώρι καὶ ἄλλοι τὴν Βόνιτσαν. Ὁ Καραϊσκάκης διευθύνθη ἔπειτα εἰς Μακρυνόρος, ὅπου καὶ τοποθετηθεὶς συμμετέσχε τῶν ἐκεῖ γενομένων ἀγώνων, εἰς ἓνα ἐκ τῶν ὁποίων γενόμενον πλησίον εἰς Κομπότι ἐπληρώθη εἰς τὰ αἰδοῖα, καταφρονήσας περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε τὴν κίνδυνον.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς Ἄγραφα οἱ ἀπὸ τῆς γενεᾶς τοῦ Βουκουβαλα καπιτανεύοντες δὲν ἦσαν ἰκανοὶ νὰ κατέχωσιν αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν καὶ διὰ τοῦτο ὑποκειμένην εἰς συχνὰς μεταβολὰς, ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὴν ιδέαν τοῦ νὰ κατασταθῆ αὐτὸς καπιτάνος διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως· ὠφελούμενος λοιπὸν ἀπὸ τὸν καιρὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀστασίαν τῶν πραγμάτων, συνεκρότησεν ἓν σῶμα δυνατὸν ἀπὸ Βαλτινοὺς καὶ ἀπὸ ἄλλους πλησιοχώρους Ἑλλήνας καὶ συμβοηθούμενος ἀπὸ τὸν Γιαννάκην Ράγκον, μετέβῃ εἰς Ἄγραφα, κατασταθεὶς αὐτοχειροτόνητος καπιτάνος εἰς ταύτην τὴν ἐπαρχίαν.

Ἄν δὲ τολμηρὸς καὶ δραστήριος δὲν ἄργησε νὰ ἀναγνωρισθῆ καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐναντιωθῶσι καὶ ἀπὸ τοὺς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πασᾶδες, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν συνέφερε νὰ τὸν καταδιώξωσι δι' ὄπλων, διότι εἶχον τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὸ Σούλι. Ὁ Καραϊσκάκης εὐρισκόμενος εἰς τὸ μεθόριον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων καὶ βλέπων ὅτι προφανῶς δὲν ἠδύνατο νὰ κηρυχθῆ ἐναντίον οὔτε τοῦ ἐνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου μέρους, οἰκονομοῦσεν ἀμφοτέρω. Κλίνων ὁμῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἔδωκεν αἰτίαν πολλάκις νὰ κινήθωσιν ἐναντίον του οἱ Τούρκοι· ἀλλ' ἀντικρούσας πάντοτε τὰς δυνάμεις των διέμεινε καὶ ἀκόντων αὐτῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγράφων.

Ἐπειδὴ ὁμῶς ἢ μετὰ τῶν Τούρκων σύγχυσις αὐτοῦ δὲν συνέφερεν οὔτε εἰς τοὺς Χριστιανούς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας ταύτης, διότι ἐξετίθεντο εἰς κίνδυνον λεηλασίας ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων, οὔτε εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς κατοικοῦντας εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν τῶν Ἀγράφων, διότι ἦταν ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς ἐπιδρομὰς του Καραϊσκάκη, οἱ μὲν κάτοικοι τῶν Ἀγράφων κατέπεισαν αὐτὸν νὰ προσποιηθῆ ὅτι εἶναι ὑποκείμενος εἰς τὰς διαταγὰς τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, οἱ δὲ Τούρκοι παρεκάλεσαν τοὺς κατὰ καιρὸν πασᾶδες νὰ προσποιῶνται ὅτι πιστεύουσι τὴν φαινομένην ὑποταγὴν τοῦ Καραϊσκάκη. Οἱ κατὰ καιρὸν πασᾶδες ἀπεδέχθησαν τὸ ζήτημα τοῦτο, μὴ θέλοντες νὰ ἔχουν τόσον πλησίον τοιοῦτον ἐπίφοβον ἐχθρόν, ὁποῖος ἦτον ὁ Καραϊσκάκης, ἐν ᾧ ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ διευθύνωσι τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς ἐνδοτέρας ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ὁ Καραϊσκάκης συνδέσας μὲ τοὺς εἰς Λάρισσαν ἐχθροὺς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀνακωχῆς, δὲν ἀμέλησε νὰ δείξῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι τελεία ὑποταγὴ, ἀλλὰ μερικὴ μόνον πρὸς ἓν μέρος ἐχθρικὸν συνθήκη. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα γενομένης Ἑλληνικᾶς ἐκστρατείας ἔστειλεν ἀνάλογον δύναμιν. Μάλιστα ὅταν, διαλυθείσης τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Ὁμὲρ πασᾶς μὴ δυνάμενος νὰ διαβῆ τὸν Ἄσπρον (Ἀχελῶον) διευθύνθη νὰ περάσῃ διὰ τῶν Ἀγράφων εἰς Λάρισσαν, ὁ Καραϊσκάκης συνάξας ἕως χιλίους στρατιώτας προκατέλαβε τὴν διάβασιν αὐτῶν εἰς τὸν Ἅγιον Βλάσην. Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ ματαιίως ἐζήτησαν διὰ λόγου νὰ τὸν πείσωσι νὰ τοὺς ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν διάβασιν, ἐπεχείρησαν καὶ διὰ τῆς βίας. Συγκροτηθείσης λοιπὸν μάχης, ὑπερίσχυσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς στρατιᾶς τοῦ Καραϊσκάκη· αὐτὸς ὁμῶς μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα στρατιώτας περίπου ὀχυρωθεὶς εἰς τινὰ δυνατὴν θέσιν ἀντίστατο εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Τούρκοι δὲν ἠκολούθησαν ἐπὶ πολὺ τὴν καταδίωξιν τῶν τραπέντων εἰς φυγὴν, βλέποντες διαμένον ἀκόμη ἀκέραιον περὶ τὸν Καραϊσκάκην ἐν μέρος τῆς στρατιᾶς του. Οἱ δὲ τραπέντες εἰς φυγὴν Ἑλληνες βλέποντες ὅτι δὲν ἦτον ὁ Καραϊσκάκης μαζί των εἰς τὴν φυγὴν, καὶ ἐννοήσαντες ὅτι ἐκλείσθη, ἐστράφησαν ὀπίσω μὲ σκοπὸν νὰ δώσωσι βοήθειαν εἰς αὐτὸν διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ φύγῃ. Ἀλλ' οἱ ἐχθροί, οἱ ὁποῖοι πολεμοῦντες πολλὴν ὥραν εἶχον ἀποκάμει, βλέποντες ἐπιστρέφοντας τοὺς Ἑλληνας, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τότε ἐκπηδήσαντες καὶ οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην ἐρρίφθησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἰκανὸν διάστημα, φονεύσαντες ὑπὲρ τοὺς διακοσίους, ἐν οἷς οἱ πλείοτεροι Ἀλβανοί. Ἐφονεύθη ὁμῶς εἰς ταύτην τὴν μάχην ὁ Βακογιάννης, ὁ ὁποῖος συνετέλεσε πολὺ καὶ εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὰ ἄγραφα ὁ Καραϊσκάκης καὶ εἰς τὸ νὰ τὰ διαφυλάξῃ καὶ τὸν ὁποῖον ἀγάπη καὶ ἐσέβετο ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὴν φρόνησιν καὶ γλυκολογίαν του.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς νικηθείσης ταύτης στρατιᾶς ἐπαραπονήθησαν πολλά πρὸς τοὺς ἐν Λαρίσση Τούρκους διὰ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Καραϊσκάκη· ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι δὲν εἶχον τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν διὰ νὰ καταπολεμήσωσι καὶ νὰ ἐκριζώσωσιν ἀπὸ τὰ Ἄγραφα τὸν Καραϊσκάκην, ἐξηκολούθουν νὰ προσποιῶνται ὅτι δὲν ἐπειράχθησαν ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦτο, περιμένοντες ἀρμόδιον καιρὸν διὰ νὰ ρίψωσι τὸ προσωπεῖον· διότι ἐπιχειρισθέντες πολλάκις μὲ τὰς δυνάμεις τῶν ἐντοπίων, ὅχι μόνον δὲν ἐβλαψαν διόλου τὸν Καραϊσκάκην, ἀλλὰ μάλιστα ἔγειναν αἵτιοι νὰ λεηλατισθῶσι πολλά χωρία τουρκικά.

Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ διήρκεσεν ἕως εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας, ὁ ὁποῖος ἐλθὼν εἰς Λάρισσαν ἐζήτησε τὸν Καραϊσκάκην νὰ ὑπάγῃ εἰς προσκύνησίν του αὐτοπροσώπως καὶ ὅχι ὡς ἄλλοτε, ὅτε ἔστειλεν ὡς συγγενεῖς του ἀνθρώπους μὴ ἔχοντας οὐδεμίαν συγγενικὴν σχέσιν μετ' αὐτοῦ. Ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος ἀφ' ἐνὸς μέρους ἐπεθύμει νὰ διαμείνῃ εἰς Ἄγραφα, ἀφ' ἐτέρου δὲ δὲν ἐτόλμα νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν, ὑποπτεύων καὶ ἐκδίκησιν διὰ τὰ παρελθόντα καὶ ἀπλῶς κίνδυνον διὰ τὰς συνεχεῖς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν τουρκικῶν πραγμάτων καὶ διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν Τούρκων, ἱκανὸν καιρὸν ἐταλαντεύετο. Τελευταῖον, ἐπειδὴ εἶχεν ὑπερισχύσει ἱκανῶς καὶ τὸ κυριεῦον αὐτὸν πάθος τοῦ στήθους, ἀπεφάσισε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὰ Ἄγραφα, διότι δὲν ἤθελε δυνηθῆν ν' ἀντικρούσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ ἐτοιμασθεῖσαν ἐχθρικὴν δύναμιν. Μετέβη λοιπὸν εἰς Προυσὸν μὲ τριακοσίους περίπου στρατιώτας καὶ τοὺς μὲν στρατιώτας ἔστειλε νὰ συναγωνισθῶσι μὲ τὸν Μάρκου Μπότσαρην εἰς Καρπενήσιον, ὅπου καὶ παρευρέθησαν, αὐτὸς δὲ μετὰ τὴν μάχην ταύτην, ἐπειδὴ τὸ πάθος του ἐγένετο ἐντονώτερον, μετέβη εἰς Ἰθάκην διὰ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶσιν ἰατροὶ ἔμπειροί καὶ νὰ δώσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀνήκουσαν περιποίησιν.

Μ' ὅλον ὅτι οἱ ἰατροί, ἀφ' οὗ ἐδοκίμασαν τὸ πάθος του, δὲν τὸν ἔδωκαν ἐλπίδας ζωῆς, αὐτὸς μὲν ὑποφέρων τὴν εἰς τὰς νήσους διατριβὴν, καὶ ὢν φύσεως ἀνησύχου, ἐξῆλθε πάλιν εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἐζήτηε νὰ διορισθῆ ἀρχηγὸς τῶν ὄπλων τῆς ἐπαρχίας Ἀγρᾶφων· ἀλλ' ἐκεῖ, ὠφελῆθεις ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ, εἶχεν ἤδη στερεωθῆ ὁ Γιαννάκης Ράγκος, ὁ ὁποῖος ἐνῶ εἶχε βοηθήσει τὸν Καραϊσκάκην εἰς τὸ νὰ κατασταθῆ εἰς Ἄγραφα καὶ εἶχε συμμεθέξει τῆς ἐξουσίας, ὕστερον εἶχεν ἀποβληθῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, Διευθυντὴν τότε τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐζήτηε ἐπιμόνως νὰ διορισθῆ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγρᾶφων, ἀλλὰ τὸ πρόβλημα του δὲν εἰσηκούσθη.

Δυσσαρεστηθεὶς διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτου, καὶ φανερῶς ἐναντίον αὐτοῦ ἔλεγε καὶ κρυφίως ὠργάνιζε τοὺς διαφόρους ἀρχηγοὺς νὰ τοὺς ἐλκύσῃ εἰς βοήθειάν του, καὶ δὲν ἄργησε νὰ σύρῃ πρὸς τὸ μέρος του ἱκανοὺς, καθὼς τοὺς Τζαβέλας καὶ ἄλλους, καὶ νὰ γένη τρόπον τινὰ κέντρον ὄλων τῶν δυσσαρεστημένων ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἀλλὰ μὲ ὅλον ὅτι πολλοὶ παρέστησαν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ θεραπευθῆ τὸ ζήτημα τοῦ Καραϊσκάκη, αὐτὸς ἐπέμεινε βιαζόμενος ἀπὸ τὸ ἄλλο κόμμα τὸ ὑπερασπιζόμενον τὸν Ράγκον.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν καθ' ὑπερβολὴν νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ζήτημά του, καὶ νομίζων ὅτι ἠδύνατο νὰ ὠφελῆθῃ ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διαίρεσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔγραψε πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅτι ὅλοι σχεδόν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸ πνεῦμα του καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ τὸν συνδράμωσιν, ἀλλ' ὅτι ἐμποδίζονται ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ ὀλίγους ἄλλους ὁμόφρονάς του. Ἐὰν λοιπὸν τοῦ σταλῆ ἓν σῶμα τριακοσίων μόνον στρατιωτῶν

Πελοποννησίων, θέλει κατορθώσει νὰ διώξῃ τὸν Μαυροκορδάτου καὶ ἐπομένως ὅτι θέλει. ὑπάγει εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ ὄλους τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦτο τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἔφερε κανένα καρπὸν, εἴτε διότι ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐνόμισε πιθανὰ τὰ γραφόμενα, διὰ νὰ τὰ ἀποδεχθῆ, εἴτε διότι δὲν ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ τὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν⁵.

Ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ Τζαβελαῖοι ἔχοντες ἰκανὴν δύναμιν στρατιωτικὴν εἰς Μεσολόγγιον καὶ Ἀνατολικὸν καὶ δυσαρεστημένοι, ὡς εἴπομεν, οὔτε αὐτοὶ ἐφέροντο μὲ τὴν ἀνήκουσαν εὐταξίαν, ἀντεκδικούμενοι τρόπον τινὰ δι' ὅσα ἐνόμιζον ὅτι ἠδικήθησαν, οὔτε τοὺς στρατιώτας των ἀτακτοῦντας συνέστελλον. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Καραϊσκάκης διέτριβεν εἰς Ἀνατολικόν, εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἀξιωματικῶν του ἀτακτῆσας εἰς Μεσολόγγιον ἐπιάσθη καὶ ἐρραβδίσθη παρὰ τῶν ἐντοπίων. Τοῦτο μαθὼν ὁ Καραϊσκάκης στέλλει καὶ συλλαμβάνει δύο τῶν προκρίτων Μεσολογγίου καὶ τοὺς μεταφέρει εἰς Ἀνατολικὸν διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἀντεκδίκησιν. Ἐταράχθησαν καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ Καραϊσκάκη, ὅλοι οἱ κάτοικοι του Μεσολογγίου καὶ καθὼς συμβαίνει εἰς ἐξαγριούμενον λαόν, ἐλέγοντο πολλὰ περὶ ἐξώσεως του Καραϊσκάκη καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ Σουλιωτῶν ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἄλλα ὅμοια, διὰ τὰ ὁποῖα μερικοὶ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην ἐπῆγαν αἰφνιδίως καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Βασιλάδι. Τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἐτάραξε τοὺς Μεσολογγίτας· διότι ὑπόπτευσαν ὅτι δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν τρεχουσῶν ταραχῶν, ἀλλ' ἐκ προμελέτης σχέδιον.

Ἐνῶ διὰ ταῦτα εἶχεν αὐξήσει ἀρκετὰ ὁ βρασμὸς μεταξὺ τῶν δύο ἀντιφερομένων μερῶν, προσετέθη καὶ νέον ὑποψίας αἴτιον κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη. Ἐκοινοποιήθη ὅτι κάποιος Κωνσταντῆς Βουλπιώτης ἐστάλη παρὰ τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὸν Ὁμῆρ πασᾶ Βρυώνη διὰ νὰ τοῦ ὑποσχεθῆ ἀπὸ μέρους του, ὅτι θέλει τοῦ παραδώσει τὸ Μεσολόγγιον καὶ Ἀνατολικόν⁶. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀπὸ μέρους τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸν Ὁμῆρ Βρυώνη εἶχε γένει τῷ ὄντι⁷ καὶ ἐπειδὴ ἡ Βουλπιώτης ἐξωμολογεῖτο τρόπον τινὰ τὸ σφάλμα του, ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τὸ νὰ φανῆ τὸ πρᾶγμα πιστευτὸν εἰς πολλοὺς ὠφελούμενοι λοιπὸν ἀπὸ τὴν περίστασιν ταύτην οἱ ἐχθροὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐπέκειντο τολμηρότερον κατ' αὐτοῦ· οἱ δὲ φίλοι του διὰ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔλαβον

5 Ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἔγραψε τριαύτην ἐπιστολὴν καὶ ὅτι τοιοῦτο ἦτα τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Οὔτε ὁ Καραϊσκάκης ἦτο τόσον ἀνόητος νὰ βεβαιώσῃ, οὔτε ὁ Κολοκοτρώνης νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἄνθρωπος ἔχων ἀνάγκην τῆς βοήθειας τριακοσίων ἀνδρῶν, θὰ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐκπληρώσῃ κατόπιν τὰς μεγάλας αὐτοῦ ὑποσχέσεις (σημ. τοῦ ἐκδότου).

6 Ἐπιθανολόγησαν ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπαρξίν τῆς προδοσίας ταύτης, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἐξῆλθεν ἀπὸ Ναύπακτον ἐν σῶμα Τούρκων καὶ διευθύνετο πρὸς τὰ μέρη Μεσολογγίου, καὶ πλοῖα τινὰ ἐχθρικὰ ἐπαρουσιάσθησαν ἔξωθεν τοῦ Βασιλαδίου.

7 Ἡ ἐπιστολὴ εἶχε γίνῃ τῷ ὄντι, ὅχι ὅμως μὲ τὸ πνεῦμα τῆς παραδόσεως τοῦ Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ. Ὀλίγον κατωτέρω βλέπει ὁ ἀναγνώστης τὴν ἀληθινὴν ἐξήγησιν τοῦ πράγματος. Ἡ διαφημισθεῖσα προδοσία ἦτο ψευδής, ἀναμφισβητήτως, γέννημα κομματικῶν ἐρίδων τῆς ἐποχῆς. Ὁ ἱστορικὸς Παπαρηγόπουλος σαφέστατα λύει τὸ ζήτημα ὑπὲρ τοῦ ὑβριζομένου Καραϊσκάκη. Ἄλλως καὶ ἡ ἐξ ἀντιθέτων ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία τὸν ἐδίκασε καὶ τὸν ἐκήρυξεν ἔνοχον, δὲν ἐτόλμησε νὰ δημοσιεύσῃ καμμίαν ἐναντίον του ἐπίσημον καταδικαστικὴν ἀπόφασιν. ἀφ' ἑτέρου ὁ Κ. Βουλπιώτης, ὁ δῆθεν συνένοχος τῆς προδοσίας, ὅχι μόνον δὲν κατεδιώχθη, ἀλλ' ἀπέκτησε καὶ τὴν εὐνοίαν τοῦ Μαυροκορδάτου, ἀντὶ τιμωρίας (σημ. ἐκδ.).

ὑποψίαν περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἀπέβησαν ἀτολμότεροι εἰς τὴν ὑπεράσπισιν αὐτοῦ, ὥστε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ Σουλιῶται μετεκάλεσαν τοὺς κυριεύσαντας τὸ Βασιλάδι, ὄντας ἐκ τῶν στρατιωτῶν των, καὶ τὸ ἄφησαν πάλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Μεσολογγιτῶν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ Βουλπιώτου ἀνεκαλύπτεται προδοσία, διωρίσθη ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτον ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν κατηγορίαν ταύτην. Μετεφέρθησαν καὶ πολλὰ διοικητικὰ στρατεύματα διὰ νὰ διώξωσι διὰ τῆς βίας τὸν Καραϊσκάκην, ἂν ἐκουσίως δὲν ἤθελεν ἀναχωρήσει μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀπὸ Ἀνατολικόν. Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως εἶχε προηγουμένως μεταφέρει εἰς Ἀνατολικόν καὶ τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ στρατιώτας του καὶ τοὺς τῶν συμβοηθῶν του καὶ εἶχεν ὀχυρωθῆ εἰς τὰς οἰκίας, ὥστε οἱ ἐναντίοι του δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπιφέρωσι βίαν εἰς αὐτόν, διότι ἐφοβοῦντο τὰ ἀποτελέσματα ἐνὸς πολέμου, ὅστις ἤθελε γένει ἐν τῷ μέσῳ γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ πολλῶν ἀόπλων πολιτῶν, καὶ διότι ἐβλεπον τὸν ἀποφασιστικὸν τρόπον τοῦ Καραϊσκάκη. Ἐπροσπάθησαν λοιπὸν μὲ διαφόρους τρόπους, ὥστε τρόπον τινὰ τὴν ἐπειθανάγκασαν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ Ἀνατολικόν μὲ ὅλους τοὺς μετ' αὐτοῦ.

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ διορισθεῖσα ἐπιτροπὴ ὁμοῦ μὲ ἄλλους τινὰς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατιωτικοῦ διεκήρυξαν προδότην τὸν Καραϊσκάκην, τοῦ ἀφαίρεσαν τὸν βαθμὸν καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἀφ' οὗ κατ' αὐτόν τὸν τρόπον διετέθησαν τὰ πράγματα, λίγοι ἦσαν πλέον οἱ ἀμφιβάλλοντες διὰ τὴν προδοσίαν ταύτην. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Βουλπιώτης, ὅστις ὑπετίθετο ὡς ὄργανον αὐτῆς, ἔλαβεν ὑποδοχὴν ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτου ἀντὶ τῆς ἀνηκούσης εἰς τοιοῦτον ἀμάρτημα ποινῆς, ἔδωκεν αἰτίαν νὰ πιθανολογήσωσιν ὅτι ἀπέδωκεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην κατὰ ζήτησιν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ σκοπούς, τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος δὲν εἶχε διόλου κατὰ νοῦν.

Ὅ,τι δὲ πολλοὶ φρόνιμοι καὶ ἀπαθείς παρατηρηταὶ ἐσυμπέραινον περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἶναι τὸ ἐξῆς: Ὁ Καραϊσκάκης ἐπεθύμει νὰ κατασταθῆ εἰς Ἄγραφα· βλέπων δὲ ὅτι διὰ τῆς Διοικήσεως δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ κατορθώσῃ, διότι πλησίον αὐτῆς ὑπερίσχυε τὸ κόμμα τῶν ἐναντίων του, ἐπροσπάθει νὰ τὸ κατορθώσῃ δι' ὀπλων· ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀγράφων Ράγκος ἦτον σύμφωνος μὲ τὸν Σούλτση Κόρτσαν, Ὁθωμανὸν διοικητὴν τῶν Τρικάλων, καὶ ἦτον βέβαιον ὅτι ἤθελε λάβει συνδρομὴν παρ' αὐτοῦ εἰς πᾶσαν ἀνάγκην, ὁ Καραϊσκάκης ἐσχεδίασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Ὁμὲρ Βρουώνην, ὄντα ἐχθρὸν τοῦ Σούλτση Κόρτσα, διὰ νὰ λάβῃ συνδρομὴν παρ' αὐτοῦ, ὥστε νὰ φέρῃ τὸν σκοπὸν του εἰς ἔκβασιν. Τοιαύτας ἀνταποκρίσεις καὶ μυστικὰς συνομιλίας μετὰ τῶν Ἀλβανῶν δὲν ἔκαμεν οὔτε μόνος οὔτε πρῶτος. Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἀλβανῶν ὑπέθαλπον καὶ ἐκαλλιέργουν τοιαύτας διὰ νὰ ὠφελῶνται δι' αὐτῶν εἰς τὰς παρὰ τοῦ Σουλτάνου ἐπιφερομένας κατ' αὐτῶν ἐπιδρομὰς καὶ εἰς τὰς μεταξύ των ἔριδας.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ Ἀνατολικόν, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς Ἄγραφα διὰ νὰ δοκιμάσῃ νὰ κατασταθῆ διὰ τῶν ἰδίων του ὀπλων εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην· ἀποκρύπτων ὅμως τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ σκοπὸν, ἐκοινοποίησεν ὅτι πηγαίνει νὰ πολεμήσῃ ὅπου εὖρη Τούρκους διὰ νὰ ἀποδείξῃ ψευδῆ τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα. Οἱ λόγοι του δὲν ἐφάνησαν πιστευτοί, ἀλλὰ καὶ κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ κινηθῆ, διότι χειροπιαστὴ αἰτία δὲν ὑπῆρχε καὶ διότι εἶχεν ὄχι εὐκαταφρόνητον στρατιωτικὴν δύναμιν· μ' ὅλον ὅτι ἦτο κατατρεγμένος ἀπὸ τὴν Διοίκησιν καὶ ἀσθενῆς εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε δὲν ἠδύνατο, ὅταν ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ

Ἀνατολικόν, οὐδὲ ἔφιππος νὰ σταθῆ. Ὁ Στορνάρας λοιπόν κατά διαταγὴν τῆς Διοικήσεως ἔμελλε νὰ παρατηρᾷ τὰ κινήματά του, οἱ δὲ λοιποὶ στρατηγοὶ ἦσαν ἰδεασμένοι νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτὸν ἀπὸ πᾶν κατὰ τῶν Ἀγράφων κίνημα, ὅταν ἤθελον ἰδεῖ ὅτι ἐπεχειρίζετό τι τοιοῦτον.

Ὁ Καραϊσκάκης συνεννοούμενος καὶ μὲ τὸν Ἀνδρέαν Ἴσκον, ὁ ὁποῖος τοῦ εὐκόλυνε τὴν διάβασιν, διέβη εἰς Ἀσπροπόταμον, ἐκεῖθεν ἔγραψεν εἰς τὸν ἐπίτροπον τοῦ Σούλτση Κόρτζα Ἀλβανόν, ὅτι αὐτὸς καταδιωγμένος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἔρχεται εἰς τὰ Ἄγραφα, ὅπου ἂν οἱ Τοῦρκοι συνεργήσωσι νὰ κατασταθῆ, θέλει ἀπέβη ὠφελιμότητος εἰς αὐτούς. Οἱ Τοῦρκοι ὄντες πολλὰ ἀδύνατοι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἔκλιναν εἰς τὸ νὰ τοῦ δώσωσι διαταγὴν νὰ κατασταθῆ καπιτάνος εἰς Ἄγραφα· ὑπώπτευον μὲ ὅλον τοῦτο ὅτι ὁ καθ' αὐτὸ σκοπὸς τοῦ κινήματος τοῦ Καραϊσκάκη δὲν εἶναι ὁ προβαλλόμενος, ἀλλ' ὅτι ὑποκρύπτεται τι στρατήγημα, τὸ νὰ προσποιῆσαι αὐτὸς μὲν ὅτι διώκεται, οἱ δὲ ἄλλοι, οἱ κατ' αὐτοῦ ἐρχόμενοι, ὅτι τὸν διώκουσι, διὰ νὰ εἰσβάλωσιν ἐξαίφνης εἰς τὰ Ἄγραφα καὶ τὰ δύο κόμματα καὶ νὰ βλάψωσι τοὺς Τούρκους εὐρίσκοντες αὐτοὺς ὀλίγους καὶ ἀνετοιίμους.

Ὁ Ράγκος ἀφοῦ διὰ πολλῶν τρόπων ἐπροσπάθησε ν' ἀποδείξῃ εἰς τοὺς Τούρκους, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης εἶναι τῶ ὄντι κατατρεγμένος ἀπὸ τὴν Διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι τὰ κινήματά του ταῦτα εἶναι ἔργα ἀπελπισίας, μόλις τελευταῖον τοὺς ἔπεισε νὰ μὴ δεχθῶσι τὸ πρόβλημα τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἐκ συμφώνου νὰ τὸν πολεμήσωσι καὶ νὰ τὸν καταστρέψωσιν. Ἐνῶ λοιπόν ὁ Καραϊσκάκης εἶχε τοποθετηθῆ εἰς τὸν Κόζιακα τοῦ Ἀσπροποτάμου, ἐπῆγε κατ' αὐτοῦ ὁ Ν. Στορνάρης, ὁ Λιακατᾶς, ὁ Ράγκος καὶ ἄλλοι τινὲς καὶ τὸν ἐπολέμησαν. Ἡ μάχη δὲν εἶχε σημαντικὰ ἀποτελέσματα οὔτε διὰ τὸ ἔν μέρος οὔτε διὰ τὸ ἄλλο. Ἰδὼν ὅμως ὁ Καραϊσκάκης ὅτι ἐκεῖ ἤθελεν ἀποκλεισθῆ, ἀνεχώρησε κρυφίως τὴν νύκτα· καὶ ἐπειδὴ εἶχε μάθει ὅτι ὁ Σούλτσης Κόρτσας μὲ χιλίους περίπου Τούρκους εἶχε προκαταλάβει τὰς Πόρτας, ὅπου ἦταν ἡ πιθανωτέρα διάβασις αὐτοῦ, κατέβη εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μολαληκίου, ὅπου δὲν ἐπιθανολογοῦσαν ποτὲ οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ καταβῆ, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγράφων καταδιωκόμενος καὶ ἀπὸ Τούρκους καὶ ἀπὸ Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἐνῶ τὸν ἠκολούθουν τοσοῦτοι κατὰ πόδας, ὁ Ράγκος προλαβὼν δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐβγήκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ὥστε ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη καὶ αὐθις νὰ ἀκροβολισθῆ. Ἐπειτα μέρος μὲν τῶν κατ' αὐτοῦ στρατευμάτων ἔμεινεν ὀπίσω, μέρος δὲ τὸν ἠκολούθει καταδιῶκον· ἐκινήθησαν ταυτοχρόνως κατ' αὐτοῦ καὶ οἱ εἰς Μαυρίλου εὐρισκόμενοι Τοῦρκοι, ὥστε περικυκλωθεὶς ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ καὶ τρίτον, κλεισθεὶς εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Βράχας· εἰς τὴν μάχην ταύτην ἀπὸ μὲν τοὺς τοῦ Καραϊσκάκη, ἐφονεύθησαν ὁ Ἀντώνιος Ζαραλῆς καὶ ἄλλοι τινὲς, ἀπὸ δὲ τοὺς πολιορκοῦντας Τούρκους καὶ Ἕλληνας ἐφονεύθησαν ἕως τεσσαράκοντα. Ἐφυγε δὲ καὶ ἐκεῖθεν τὴν νύκτα ὁ Καραϊσκάκης καὶ μετέβη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρπενησίου, ὅπου ἔλαβεν ὑποδοχὴν ἀπὸ τοὺς Γιολδασαίους, ὄντας κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν φίλους του.

Ἄφ' οὗ ἡσύχασεν ὀλίγον εἰς Καρπενήσιον, ἔγραψεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ἀπολογούμενος τρόπον τινὰ καὶ ζητῶν συγχώρησιν⁸. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον ἐπίφοβος καὶ ἐπειδὴ ἐπέμενον πολλὰ ὄλοι οἱ ἐναντίοι του καὶ πρὸ πάντων ὁ Τσιώγκας καὶ Ράγκος, οἱ ὅποιοι δι' ἄλλεπαλλήλων γραμμάτων ἐβίαζον τὸν Μαυροκορδάτον ὄχι μόνον νὰ μὴν τοῦ δώσει τὴν συγχώρησιν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ νὰ τὸν κατατρέξει ὅσον τὸ δυνατόν σκληρότερα, ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχη τὴν συγχώρησιν. Βλέπων λοιπὸν ὅτι δὲν ἦτον δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ μεταξύ τῶν ἐναντιότητος καὶ ἀπὸ μέρους τῶν στρατηγῶν⁹ καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπεφάσισε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέρη, μετέβη δὲ εἰς Ναύπλιον, ὅπου τότε ἡ Διοίκησις, καταβαλοῦσα τοὺς ἐναντιωθέντας εἰς τὴν στερέωσιν αὐτῆς Πελοποννησίους, εἶχε κατασταθῆ ἰσχυρά.

Εἰς Ναύπλιον εὔρε καὶ τὸν Ὀδυσσεά, καὶ ἐπειδὴ οὐδ' ἐκεῖνος δὲν ἔχαιρε τὴν ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς Κυβερνήσεως, συνενώθησαν στενῶς μεταξύ των διὰ νὰ βοηθῶνται ἀμοιβαίως εἰς πᾶσαν περίστασιν. Συμφώνως λοιπὸν ἀμφοτέρω ἀζήτησαν ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸν διαταγὰς νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἔχοντες ἕκαστος ὑπ' αὐτὸν χιλίους μισθωτοὺς στρατιώτας, καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς νὰ διορισθῆ ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀρχηγὸς τῶν ὄπλων τῆς ἐπαρχίας Ἀγρῶν. Βοηθούμενοι ἀπὸ τὸν Κολέττην, τὸν ὅποιον εἶχον κατορθώσει νὰ πείσωσιν, εἶχαν πολλὰς ἐλπίδας ὅτι θέλουν κατορθώσει τὰ ζητήματά των. Ἐνῶ ἐταλαντεύετο ὁ Κουντουριώτης, διότι ἀπὸ μὲν τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ ἐμάνθανεν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἦτον προδότης, ἀπὸ δὲ τὸν Κολέττην ἐβεβαιώνετο ὅτι ἡ κατηγορία εἶχε τὴν πηγὴν τῆς ἀπὸ τὴν φατρίαν, ὁ Γεώργιος Αἰνιάν¹⁰ νεοστὶ τότε ἐλθὼν ἀπὸ Μεσολόγγιον, κατέπεισε τὸν Κουντουριώτην νὰ μὴν ἀποδεχθῆ τὰ ζητήματα αὐτῶν, κυρίως ὅμως τὸ τοῦ Καραϊσκάκη, λέγων ὅτι ὁ εἰς Ἄγραφα πηγαίμους αὐτοῦ ἤθελε ταραξεί μεγάλως τὰ πράγματα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἤθελε καταστήσει ὅλως διόλου ἀνίσχυρον τὴν ἐκεῖ διοίκησιν, ἐὰν ἤθελον ἀκυρωθῆ τὰ παρ' αὐτῆς περὶ Καραϊσκάκη, ἀποφασισθέντα καὶ πραχθέντα.

Ἄφ' οὗ μεταχειρισθέντες διαφόρους τρόπους δὲν κατώρθωσαν τίποτε, ἀνεχώρησαν δυσσαρεστημένοι ἀπὸ Ναύπλιον. Ἐμειναν δὲ εἰς Ἄργος, ἐλπίζοντες ὅτι ἡ ὑποψία τοῦ μήπως κατασταθῶσιν ἐπιβλαβεῖς εἰς τὸ ἔθνος, θέλει μεταπίσει τὴν Διοίκησιν νὰ συγκατατεθῆ εἰς τὰ ζητήματά των· ἀλλὰ βλέποντες τὴν αὐτὴν ἐπιμονήν, ἀζήτησαν πлагίως νὰ τοὺς δοθῶσι διαταγαὶ νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μετ' ἑκατοσίων μισθωτοὺς στρατιώτας ἕκαστος. Ἡ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη τὸ ζήτημα των καὶ ἐξέδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς· καὶ οὕτως αὐτοὶ ἀνεχώρησαν.

8 Περὶ ἐργὸς εἶναι ἡ περικοπὴ δι' ἧς ζητεῖ τὴν συγχώρησιν: «Ἐμένα (λέγει) ἡ κακὴ τύχη μου καὶ ἀρρώστησα ὀπίσω δὲν ἤξεύρω κίβλα ἀπὸ τὰ κρύα τὰ πολλὰ ἦταν ἢ ἀπὸ τόσους ἀφορισμοὺς ὅπου μοῦ ἐκάμετε, καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσῃ ἡ Διοίκησις καὶ ὄλοι οἱ Χριστιανοὶ καὶ νὰ μοῦ σταλθῆ καὶ μία εὐχὴ συγχωρητικὴ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως». Ἀναφορὰ τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸν Μαυροκορδάτου ἀπὸ Δομνίστα τῆ 27 Μαΐου 1828.

9 Δὲν ἦτον μόνος ὁ Καραϊσκάκης κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν· ἦσαν σύμφωνοι μετ' αὐτὸν ὁ Ἀνδρέας Ἰσκού, οἱ Γιολδασαῖοι, ὁ Γιαννάκης Στάϊκος κ.τ.λ., οἱ ὅποιοι μάλιστα εἶχον ὀνομάσει αὐτὸν καὶ ἀρχιστράτηγον· ἀλλ' οὗτοι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιστοροπήσωσι μετ' αὐτὸν ἐναντίον κόμμα, ὡς συγκείμενον ἀπὸ περισσοτέρους καὶ ὡς βοηθούμενον ἀπὸ τὴν ἐκεῖ διοίκησιν.

10 Ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς τοῦ συγγραφέως τῆς βιογραφίας ταύτης (σημ. ἐκδότου).

Μόλις ἔφθασαν εἰς Σάλωνα, ὅπου ἦσαν συγκεντρωμένα μερικά στρατεύματα, καὶ ἀναγγέλλεται εἰς τὴν Διοίκησιν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνταποκρίνεται καὶ συνεννοεῖται μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐνομίσθη καὶ ὁ Καραϊσκάκης συμμετοχὸς διὰ τὴν μετὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς φιλίαν· ἀλλὰ δὲν ἦτον ἀληθές. Ἡ Κυβέρνησις φοβουμένη τὰς τῆς ἀγανακτήσεως αὐτῶν ἐνδεχομένης συνεπείας καὶ θέλουσα νὰ τὰς προλάβῃ, διώρισεν ἔφορον τῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιον Αἰνιᾶνα, ὅστις εἶχεν ἰκανὰς σχέσεις μετὰ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν τῆς Ρούμελης. Ὅταν ὁ Αἰνιᾶν ἔφθασεν εἰς Σάλωνα, ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔχοντες μεγαλυτέραν ἰσχὺν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσι διὰ τὰ εἰς Ναύπλιον διατρέξαντα, διήγειραν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐναντίον του, ὥστε ἀπεφάσισαν ὅλοι ὁμοῦ διὰ νὰ μὴ τὸν δεχθῶσιν. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Αἰνιᾶν εἰδοποιηθεὶς ἐτοιμάζετο νὰ ἀναχωρήσῃ, ὁ Καραϊσκάκης μετέβαλε γνώμην, μὴ θέλων νὰ ἐξαγριώσῃ ἐπὶ πλέον τὴν Διοίκησιν ἐναντίον του, καὶ πείθει καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ μὴν ἐναντιωθῶσιν.

Ὁ Καραϊσκάκης μετὰ τινῶν ἡμερῶν παρέλευσιν διέλυσε τὴν μετὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς φιλίαν· διότι, ἐνῶ ρητῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοπέδου ἀπαγορεύθη αὐστηρῶς ἢ μετὰ τῶν Τούρκων ἀνταπόκρισις, ὁ Ὀδυσσεὺς ὄχι μόνον διὰ γραμμάτων συνεννοεῖτο μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ προσωπικῶς ἀνταμῶθη. Τοῦτο ἐδυσσαρέστησεν ὅλους ἐν γένει τοὺς στρατηγοὺς, πρὸ πάντων ὅμως τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμῶν ἐπιμόνως νὰ κατασταθῇ εἰς Ἄγραφα, δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ παραμικρὰν αἰτίαν ὑποψίας ἢ δυσσαρεσκείας εἰς τὴν Διοίκησιν, μάλιστα ἐφρόντιζε νὰ ἀθωωθῇ ἐντελῶς καὶ νὰ συγχωρηθῇ δι' ὅλα τὰ διατρέξαντα προλαβόντως.

Ἐπειδὴ δὲ εἶχον παραστήσει εἰς τὴν Διοίκησιν, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Ἀγρᾶφων δὲν ἤθελον τὸν Καραϊσκάκην καὶ ὅτι ἂν ἤθελε διορισθῇ ἐκεῖ, ἤθελον προέλθῃ πολλὰ σκάνδαλα, ἐστοχάσθη αὐτὸς ὅτι διὰ νὰ ἀναιρέσῃ ταῦτα, ἦτον ἀνάγκη νὰ κατορθώσῃ τοὺς κατοίκους νὰ τὸν ζητήσωσι δι' ἀναφορᾶς των. Ἀπέστειλε λοιπὸν ἐκεῖ τινὰς τῶν οἰκείων του, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Ἀγρᾶφων, ἢ τουλάχιστον ἐν μέρος ἰκανόν, εἴτε διὰ φόβον τοῦ Καραϊσκάκη, εἴτε ἀληθῶς δυσσαρεστούμενοι ἀπὸ τὸν Ράγκον, συνελθόντες ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ζητήσωσι παρὰ τῆς Διοικήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀπέστειλαν ἐπὶ τούτῳ τέσσαρας ἀντιπροσώπους αὐτῶν. Ἡ Διοίκησις ἀφ' οὗ κατ' ἀρχὰς ἐναντιώθη, τελευταῖον μὴ θέλουσα νὰ παροξύνῃ ἐπὶ πλέον τὸν Καραϊσκάκην, φερόμενον καλῶς, καὶ διὰ νὰ συμβιβάσῃ ὁπωσοῦν τὸ πρᾶγμα, ὥστε νὰ μὴν ἔχῃ ἐπιβλαβεῖς συνεπείας, εἰς μὲν τὸ ἥμισυ τῆς ἐπαρχίας κατέστησεν ἀρχηγὸν τὸν Καραϊσκάκην, εἰς δὲ τὸ ἄλλο ἥμισυ ἀφησεν ἀρχηγὸν τὸν Ράγκον. Ὁ Καραϊσκάκης, ἂν καὶ μὲ τοῦτο δὲν εὐχαριστήθη, ἐσιώπησεν ὅμως, ἐλπίζων ὅτι εἰς δευτέραν εὐκαιρίαν θέλει κατορθώσει ἐντελῶς τὸν σκοπὸν του.

Διὰ τὸν συμβάντα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δευτέρου ἀνταρτικὸν πόλεμον διετάχθη καὶ ὁ Καραϊσκάκης, καθὼς καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος στρατεύματα, νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Συμμετέσχε τῶν κατὰ τοῦ Ζαΐμη ἀγώνων εἰς Κερπινὴν, καὶ ἀκολουθῶν τὸν Κολέττην, ὄντα ἀρχηγὸν τῆς κατὰ τῶν ἀνταρτῶν ἐκστρατείας, διέβη πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου ἕως εἰς Ἀρκαδίαν καὶ Μεσσηνίαν, ὅτε κατὰ πρῶτον ἔφθασε τὸ πρῶτον μέρος τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων.

Ὁ Κολέττης ἀνεκαλέσθη τότε καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Ἴμβραήμη ὁ Κουντουριώτης. Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ διωρίσθη καὶ ὁ Καραϊσκάκης, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα, καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ἐν Κρομμυδίῳ μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκηθησαν καὶ ἐβλάβηθησαν σημαντικὰ οἱ Ἕλληνες. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀποτυχία αὕτη

ἀπεδόθη εἰς τὴν ἀνικανότητα τοῦ Σκούρτη, τὸν ὁποῖον εἶχε διορίσει ὁ Κουντουριώτης ἐπὶ κεφαλῆς ὄλων τῶν στρατευμάτων, ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις δὲν εἶχε διόλου εἰς τὴν γλῶσσαν του χαλινόν, δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς περιφρονητικὰς ἐκφράσεις καὶ πικροῦς σαρκασμούς κατὰ τοῦ Σκούρτη, ἐπροχώρησε καὶ εἰς κατηγορίας κατὰ τοῦ Κουντουριώτου διὰ τὴν τοιαύτην ἐκλογήν, ὥστε τὸν ἐδυσαρέστησε σημαντικά. Ὅτι μᾶλλον ἠϋξήσε τὴν δυσαρέσειαν καὶ ἡ δυσπιστία τὴν ὁποίαν ἔλαβε πρὸς τὸν Κουντουριώτην διὰ τὴν πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον ἐμπιστοσύνην καὶ σχέσιν του. Ὁ Καραϊσκάκης ἔχων ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τὸν Μαυροκορδάτου, τοῦ ὁποῖου τὰς ὁδηγίας ἐφαίνετο ὅτι ἠκολούθει ὁ Κουντουριώτης, δὲν ἠλπίζε νὰ περάσῃ καλῶς εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο θέσιν. Συνέβη νὰ δυσαρεστηθῶσι καὶ ἄλλοι πολλοὶ δι' ἄλλας αἰτίας, ὥστε ὁ Καραϊσκάκης γενόμενος κέντρον ὄλων τῶν τοιούτων εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ εὗρέθη μὲ ἐν σῶμα δισχιλίων περίπου στρατιωτῶν συμφώνων μετ' αὐτοῦ¹¹.

Ἐνῶ τὰ πράγματα ἦσαν εἰς τοιαύτην στάσιν, ἀνηγγέλθη ὅτι ἱκανὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἐπροχώρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος· ὁ Καραϊσκάκης μὲ τοὺς ἀρχηγούς τοῦ ὁμοφρονουῦντος μὲ αὐτὸν στρατεύματος, ἐπιθυμῶν καὶ προλαβόντως νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, ἅμα ἦλθεν ἡ εἶδησις αὕτη, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν Κουντουριώτην, προβάλλων ὅτι οἱ στρατιῶται, ὡς ἔχοντες τὰς οἰκογενεῖας των εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ὄντες ἀναγκασμένοι νὰ ὑπάγωσι νὰ τὰς ὑπερασπισθῶσιν, ἤθελον λιποτακτῆσαι, ἐὰν δὲν τοὺς ἐδίδετο ἡ ἄδεια νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὰς πατρίδας των. Ὁ Κουντουριώτης βλέπων ὅτι ἡ ἀναχώρησις ἐκείνου τοῦ σώματος ἤθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα διὰ νὰ πράξωσι τὸ ἴδιον, δὲν συγκατένευσε· ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης μὲ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀνεχώρησε καὶ χωρὶς ἄδειαν, καὶ μετέβη εἰς Ναύπλιον. Ἄμα ἀνεχώρησεν ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Κουντουριώτης ἔγραψε πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν ὄχι μόνον νὰ μὴν δεχθῇ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀρχηγούς, ἀλλὰ μάλιστα νὰ καθαιρέσῃ τῶν ἀξιωματῶν αὐτοὺς καὶ νὰ διαλύσῃ τὰ σώματά των. Τὸ Ἐκτελεστικὸν ὅμως δὲν ἐστοχάσθη ἀρμόδιον νὰ μεταχειρισθῇ τοιοῦτον αὐστηρὸν μέτρον ἐναντίον ἐνὸς σώματος ἀπὸ δισχιλίου στρατιώτας, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἰμβραήμης ἄρχισε νὰ προοδεύῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐλεηλάτουν πολλὰς ἐπαρχίας· ὅθεν λαβὸν καὶ τὴν γνώμην τῆς Βουλῆς, ἐπεριποιήθη αὐτό, καὶ ἀφ' οὗ τὸ ἐφωδίασε με χρήματα, τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, τὸ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ζήτησίν του.

Ὁ τρόπος τῆς ὑποδοχῆς ταύτης ἐφάνη παράδοξος εἰς πολλούς· διότι ἠλπίζετο νὰ βάλῃ τὸ Ἐκτελεστικὴν εἰς πρᾶξιν ἂν ὄχι ὅλα, μέρος κἂν τῶν ὅσα ἔγραψε κατ' αὐτῶν ὁ Κουντουριώτης, διὰ νὰ μὴ λάβωσιν αἰτίαν ἀπειθείας καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα, ἀπεδόθη δὲ εἰς τὸν Κολέττην, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ὄλην τὴν ἰσχὴν εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, καθὼς εἰς αὐτὸν ἀπεδόθη καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀπὸ Νεόκαστρον ἀναχωρήσεως τοῦ Καραϊσκάκη, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἤρπασε τρόπον τινά ἀπὸ τὰς χεῖρας του ἢ πρὸς αὐτὸν ἔχθρα καὶ ἀντίπραξις του Μαυροκορδάτου.

11 Ὁ Κώνστας Μπότσαρης καὶ Κίτσιος Τζαβέλας ἦσαν οἱ σημαντικώτεροι ἀρχηγοὶ των δυσαρεστηθέντων στρατιωτικῶν σωμάτων.

Ἀναχωρήσας ἀπὸ Ναύπλιον ὁ Καραϊσκάκης μετέβη εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα¹² καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Γκούρας εἶχε λάβει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐτοίμαζε νὰ πέμψῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸν Ὀδυσσεά, ὁ ὁποῖος ὑποπτεύσας ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων κίνδυνον εἶχεν ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τὸ ἔργον τοῦ Γκούρα δὲν ἐφάνη ἀρεστὸν οὔτε εἰς τὸν Καραϊσκάκην, οὔτε εἰς τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς, διότι ἐφοβοῦντο τὸ παράδειγμα. Ὁ Γκούρας ὑποπτεύσας ὅτι ἠδύναντο καὶ διὰ τῆς βίας νὰ ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας του τὸν Ὀδυσσεά καὶ νὰ τὸν ἐλευθερώσωσι, τὸν διεύθυνε κρυφίως εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Καραϊσκάκης μὲ ὅλους τοὺς μετ' αὐτοῦ στρατηγοὺς διέβη εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως Σαλῶνων, ὅπου ἐστρατοπέδευσε ὁ Κεχαγιᾶς τοῦ Κιουταχῆ. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἦτον τότε διωρισμένος γενικὸς ἀρχηγὸς Γκούρας, ὥστε ὅλα τὰ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατεύματα ἦσαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, εἴτε διὰ τὴν φυλάκωσιν τοῦ Ὀδυσσεῶς, εἴτε νομίζων ἀνίκανον τὸν Γκούραν διὰ τοιαύτην ἀρχηγίαν, εἴτε τέλος διὰ τὸ ἀνήσυχον καὶ φιλόδοξον πνεῦμα του διεφέρθη ἐντόνως μετ' αὐτοῦ, ὥστε ἡ Διοίκησις μὴ θέλουσα οὔτε ἀπὸ τὸν Γκούραν νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ἀρχηγίαν, διότι ὄχι μόνον δὲν ἦταν ὑπεύθυνος, ἀλλ' εἶχεν ἔτι καὶ ἱκανὰ σώματα ὑπακούοντα εἰς τὰς διαταγὰς του, οὔτε τὸν Καραϊσκάκην νὰ δυσαρεστήσῃ, ὑποστηριζόμενον ἀπὸ μέγα μέρος Σουλιωτῶν, εὔρε μέσον ἀρμόδιον πρὸς κατάπαυσιν τὸ νὰ μὴ μένωσι καὶ οἱ δύο εἰς τὸ αὐτὸ στρατόπεδον. Ὅθεν ἐπειδὴ τοῦ Μεσολογγίου ἡ πολιορκία ἀπέβαινε ὅλοεν στενωτέρα, ἡ Διοίκησις διώρισε τὸν Καραϊσκάκην¹³ νὰ ὑπάγῃ νὰ τοποθετηθῇ εἰς κἀνὲν εὔθετον μέρος περὶ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, τὸ πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου βλάπτων τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὰ ὀπίσθια, νὰ ἀποσπᾷ πρὸς αὐτὸν τὰς δυνάμεις των καὶ νὰ ἐλαφρύνῃ ὅπως οὖν τοὺς πολιορκουμένους. Μεταβάς λοιπὸν εἰς Λιδωρίκι καὶ ἐκεῖθεν συνεννοηθεὶς καὶ μὲ ἄλλους ὄπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐπῆγε μὲ ὅλους εἰς Καρπενήσι, ὅπου ἦτον ἐν μικρὸν σῶμα ἐχθρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους μέρος τῶν πλησιοχώρων κατοίκων εἶχεν ὑποταχθῆ. Ἐπιπεσὼν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἠνάγκασε νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὰς οἰκίας· ἐπειδὴ ὅμως ἡ καταστροφή αὐτῶν ἦτον μακροτέρας πολιορκίας ἔργον, παρ' ὅσον αἱ ἀνάγκαι του Μεσολογγίου τὸν ἐσυγχώρουν νὰ διατρίβῃ μακρὰν αὐτοῦ, εὐχαριστήθη μόνον νὰ λάβῃ μερικὰς τροφὰς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Πλάτανον τῶν Κραββάτων.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὸ φθάσιμον τοῦ Καραϊσκάκη, εἰς Πλάτανον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ στρατηγὸς Τζαβέλας μὲ ἄλλους τινὰς ἀξιωματικούς καὶ ἱκανὸν σῶμα στρατιωτῶν. Μετὰ ταῦτα συνελθόντες ὅλοι οἱ προϊστάμενοι ταύτης τῆς στρατιᾶς εἰς Ἄμπλαν, τόπον τῶν Κραββάρων, καὶ συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιπέσωσι διὰ νυκτὸς εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἀφ' οὗ προειδοποιήσωσιν ἐν καιρῷ καὶ τοὺς ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου, διὰ νὰ ἐξέλθωσι ταυτοχρόνως καὶ αὐτοὶ καὶ νὰ γένῃ μεγαλυτέρα ἡ σύγκυσις καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ἐχθροῦ. Κατ' αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν δύο χιλιάδες περίπου Ἕλληνες, χωρὶς νὰ φέρωσι μετ' ἑαυτῶν ἀποσκευάς, ἀλλὰ ἔχοντες ἕκαστος εἰς τὸν ὠμὸν του τεσσάρων ἡμερῶν τροφὰς, ἐκίνησαν πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον μὲ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν μυστικότητα, τὴν μὲν νύκτα περιπατοῦντες δι' ἀσυνηθίστων δρόμων καὶ ἀτραπῶν, τὴν δὲ ἡμέραν κρυπτόμενοι εἰς δάση καὶ τόπους, ὅπου δὲν

12 Περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1825.

13 Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου 1825.

ἐσύχναζον ἄνθρωποι, μόλις μετὰ τετραήμερον νυκτοπορείαν ἔφθασαν εἰς ἓν δάσος τοῦ Ζυγοῦ, δύο ὥρας περίπου ἀπέχον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ὅπου κρυφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ διημερεύσωσιν, ἕως οὗ νὰ ἀναλάβωσιν ἐντελῶς τὰς δυνάμεις των, καὶ τὴν ἐπιούσαν νύκτα νὰ βάλωσιν εἰς πρᾶξιν τὸ σχέδιον.

Τινὲς ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, μὲ ὄλον ὅτι προχωρήσαντες διὰ νὰ κόψωσι ξύλα ἐπλησίασαν πολὺ εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἦσαν οἱ Ἕλληνες, δὲν ἠμπόρεσαν μὲ ὄλον τοῦτο νὰ τοὺς ἐννοήσωσι, τόσον ἐπιδεξίως εἶχον κρυφθῆ εἰς τοὺς θάμνους καὶ τὰ σύνδενδρα μέρη καὶ τόσον μεγάλην σιωπὴν καὶ ἡσυχίαν διετήρησαν. Πρὸς τὸ ἐσπέρας δέ, ἐπειδὴ ἐφάνησαν πλησίον τῶν Ἑλλήνων τρεῖς χριστιανοὶ ἐκ τῶν ἀκολουθούντων ὡς ὑπηρέται τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὁ Καραϊσκάκης ἔστειλε τινὰς τῶν στρατιωτῶν διὰ νὰ τοὺς συλλάβωσιν, οἱ ὅποιοι καὶ ἐξετέλεσαν ἐπαξίως τὴν διαταγὴν. Ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τούτους ἐπληροφόρηθη ὁ Καραϊσκάκης τὴν κατάστασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου καὶ ὁδηγήθη εἰς τὴν ἔφοδον. Ἀφ' οὗ τὸ βαθὺ σκότος τῆς νυκτὸς διεδέχθη τὸ τόσον ὀχληρὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας φῶς τοῦ ἡλίου, ἐξελθόντες ἀφόβως καὶ ἡσύχως ἀπὸ τὰ καταφύγια των συνήχθησαν ὅλοι ὁμοῦ καὶ προετοιμάσθησαν.

Περὶ τὴν δευτέραν ὥραν τῆς νυκτὸς ὁ Καραϊσκάκης διώρισε καὶ ἕκαμαν τρεῖς φανοὺς εἰς μέρος, ὅπου οἱ μὲν ἐν Μεσολογγίῳ (πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχε δοθῆ τοῦτο σύνθημα ἐπιθέσεως) νὰ τοὺς ἴδωσιν, εἰς δὲ τοὺς ἐχθροὺς νὰ μείνωσιν ἀόρατοι. Ἐπειτα διαιρέσας εἰς τρία σώματα τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ ἐπιπέσωσιν ἀπὸ διάφορα μέρη κατὰ τῶν ἐχθρῶν, αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς ἑνός, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ προσβάλλῃ εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ Κιουταχῆ, ὤρμησε με προθυμίαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐφθασαν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον κατὰ τὴν τετάρτην ὥραν τῆς νυκτὸς, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀνυπόπτως βυθισμένοι εἰς τὸ πρωτούπνιον, ὁδηγηθέντες ἀπὸ τόπους ἀρμοδίους· οὔτε ἀπὸ τὰς προφυλακὰς τῶν ἐχθρῶν ἐννοήθησαν, οὔτε ἀπὸ τοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον, εἰμὴ ὅταν ἔφθασαν πλέον εἰς τὰς ἀκρινὰς σκηνὰς· τότε δὲ ἐκκενώσαντες ὅλοι ταυτοχρόνως τὰ πυροβόλα των ἐφώρμησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς, οἱ ὅποιοι ἐκπλαγέντες διὰ τὸ ἀπροσδόκητον ἄφησαν ἐρήμους τὰς πλειοτέρας σκηνὰς των καὶ ἔφευγον εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐστρατοπέδευεν ὁ Κιουταχῆς, τὸ ὁποῖον ἦτο περιασφαλισμένον μὲ βαθεῖας τάφρους καὶ ὀχυρώματα. Ἐφώρμησαν καὶ ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ τοὺς ἀποτινάξωσι καὶ νὰ τοὺς σκορπίσωσιν, ἀλλ' ἀντικρουσθέντες καὶ ἐμποδιζόμενοι καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τῶν τάφρων, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ προχωρήσωσι. Λαβόντες λοιπὸν καιρὸν οἱ ἐχθροὶ καὶ συνελθόντες ἀπὸ τὸν ξαφνικὸν φόβον ἐνεθαρρύνοντο καὶ ἐπεχείρουν νὰ ἐξέρχωνται κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εἶχον στραφῆ τότε εἰς τὰ λάφυρα. Συγχρόνως καὶ τὸ ἱππικὸν τὸ περιπολεῦον κατὰ νύκτα τὸ στρατόπεδον, συγκεντρωθὲν ἐπέπιπτε κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Αὐτοὶ δὲ διὰ τὸ ἤδη ἀνατέλλον φῶς τῆς Σελήνης (τὸ ὁποῖον ἦτον κατὰ πάντα ἐναντίον εἰς τὸ ἐπιχείρημά των), ὄχι ὀλιγώτερον δὲ καὶ διὰ τὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς γνωστοποίησιν τοῦ συνθήματός των, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναχωρήσωσιν ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου, ἅμα εἶδον τοὺς φανούς, προετοιμάσθησαν καὶ ἀκούσαντες τῶν ἄλλων τὴν συμπλοκὴν, ὤρμησαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ἐξέβαλον ἀπὸ τινος προμαχώνας, ἔλαβον δι' ἰκανὴν ὥραν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των τὰ ἐν αὐτοῖς κανόνια καὶ ἐπροχώρησαν ἰκανῶς πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐπολέμουν οἱ μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐκεῖνοι ἀνεχώρησαν, ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια.

Ἡ νυκτομαχία αὕτη διήρκεσε περισσότερο ἀπὸ δύο ὥρας. Ἐφρονεῦθησαν ἀπὸ μὲν τοὺς μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη ὑπὲρ τοὺς ἐξήκοντα, ἐν οἷς μόνον εἷς ἀξιωματικός· τῶν δὲ ἐχθρῶν ἢ φθορὰ συμπεραίνεται μὲν νὰ ἔγινε πολλὰ σημαντική, καθαρὰ ὅμως πληροφορία περὶ τῆς ἀληθοῦς ποσότητος δὲν ὑπάρχει, διότι, ὡς λέγουσιν, ὁ Κιουταχῆς, διὰ νὰ μὴ γνωστοποιηθῇ ἡ φθορὰ καὶ φέρη δειλίαν εἰς τὰ στρατεύματά του, διώρισε καὶ ἔθαψαν πολλὰ σώματα εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τάφον.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν νυκτομαχίαν ταύτην (30 Ἰουλίου 1825) ὁ Καραϊσκάκης ὑπῆγε κατὰ τῶν εἰς Πετροχώρι στρατοπεδευμένων ἐχθρῶν, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦτον ὁ Ἄγος Μουχουρδάρης. Οἱ Ἕλληνες ἐπιπεσόντες ἀπὸ διάφορα μέρη, ἐκυρίευσαν πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιμνία τῶν ἐχθρῶν βόσκοντα περὶ τὰ χωρίον. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεληθόντες εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῶν, συνεπλάκησαν μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀκροβολίζοντο ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν· περὶ δὲ τὸ ἑσπέρας οἱ ἐχθροὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς σκηνάς των κατεδιώχθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας μὲ ὀλίγην βλάβην των.

Μετὰ τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἐστρατοπέδευσε εἰς Δερβέκισταν, ἀνταποκριθεὶς δὲ μετὰ τῶν ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου καὶ πληροφορηθεὶς περὶ τῆς ἀνάγκης νέας στρατιωτικῆς βοήθειας, συνεχάλεσε ὅλους τοὺς προκρίτους τῆς στρατιᾶς του καὶ τοὺς ἐπρόβαλε τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τινὰ σκέψιν λοιπὸν ἀπεφασίσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς Μεσολόγγι ὁ στρατηγὸς Κίτσοις Τζαβέλας μὲ ἄλλους τινὰς ἀξιωματικούς, ἔχοντες ὅλοι ὁμοῦ ἕως ἑξακοσίους στρατιώτας δοθέντας κατ' ἀναλογίαν ἀπὸ τὰ διάφορα σώματα, τὸ ὁποῖον καὶ ἐγένετο περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν ν' ἀποδιώξῃ τὸν Ἄγον Μουχουρδάρην ἀπὸ Πετροχώρι καὶ μὴ ἔχων ἱκανὴν δύναμιν διὰ νὰ τὸ ἐκτελέσῃ διὰ τῶν ὄπλων, ἐπενόησε τὸ ἀκόλουθον στρατήγημα, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπέτυχε θαυμασιώτατα. Διώρισε διάφορα μικρὰ σώματα νὰ περιφέροντας εἰς τὰ περὶ τὴν Πετροχώρι δάση τουφεκίζοντα, ἀνάπτοντα φωτιᾶς τὴν νύκτα καὶ κάμνοντα καπνοὺς τὴν ἡμέραν. Τοῦτο διέταξε νὰ κάμνωσι καὶ ὅλοι οἱ εἰς τὰ πέριξ χωρία θερίζοντες. Τὴν δὲ ἐβδόμην τοῦ Αὐγούστου 1825 διέταξε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς στρατιᾶς του νὰ διαβῇ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ποταμοῦ, ὅθεν ἔπαιρνον οἱ ἐχθροὶ νερόν, καὶ νὰ τοποθετηθῇ ἐκεῖ πλησίον· αὐτὸς δὲ μὲ τὸ λοιπὸν στράτευμα διέβη εἰς χωρίον Μποτίνου. Τὴν νύκτα διώρισε καὶ ἐτουφέκισεν κατὰ σύνθημα τριγύρω εἰς Πετροχώριον, ἀναψαν πολλὰς πυράς, ἔκαμαν θορύβους καὶ φανούς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός, ὥστε μόλις ἄρχισε νὰ φαίνεται τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ ἐχθροὶ λαβόντες βιαίως ἐκ τῶν πραγμάτων των ὅσα ἦσαν εὐμετακόμιστα, ἔφευγον ἀφήσαντες ὅλας τὰς σκηνάς καὶ τὰς βαρυτέρας ἀποσκευάς· ἀπὸ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἄλλοι ἐρρίφθησαν εἰς τὰ ἐν Πετροχωρίῳ λάφυρα καὶ ἄλλοι κατεδίωκον ἀκολουθοῦντες ἐξ ὀπίσω τοὺς ἐχθρούς. Διότι ἀπ' ἔμπροσθεν ἦτον αὐστηρῶς ἀπηγορευμένον νὰ τοὺς ἀντικρούσωσι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φεύγοντες καταδιωκόμενοι οἱ ἐχθροὶ, πολλὰ ὀλίγας ἀπὸ τὰς ἀποσκευάς των διέσωσαν. Τελευταῖον μετέβησαν εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ, ἀφήσαντες ἐλευθέραν τὴν ἐπαρχίαν Ἀποκούρου καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς.

Ἀφ' οὗ ἡσφαλίσθη τρόπον τινὰ τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀφ' οὗ οἱ Τοῦρκοι ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ Πετροχώριον, βλέπων ὅτι ἢ ἐπὶ πλέον εἰς τὰ μέρη ταῦτα διατριβῆ του ἦταν περιττή, ἢ τουλάχιστον μικρᾶς ὠφελείας πρόξενος, ἀποφάσισε νὰ περάσῃ εἰς Ξηρόμερον διὰ νὰ προξενῇ ἐμπόδια εἰς τὴν μετακόμισιν τῶν τροφῶν τοῦ Κιουταχῆ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅλα τὰ διαβατὰ μέρη τοῦ Ἀχελώου ἐφυλάττοντο ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς,

ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ διὰ τῶν Ἀγρᾶφων καὶ Βάλτου. Ἀναχωρήσας λοιπὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου 1825 ἀπὸ Ἀπόκουρον καὶ διαβὰς διὰ Κραββάρων καὶ Καρπενησίου ἔφθασεν εἰς Ἄγραφα, ὅπου ἔμαθεν ὅτι ὁ Σταμούλης Γάτσος, διωρισμένος παρὰ τῶν Τούρκων καπιτάνιος αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας, εὐρίσκετο εἰς χωρίον Καροπούλαν μὲ περίπου τριακοσίους πεντήκοντα στρατιώτας. Διευθύνθη λοιπὸν ἐναντίον αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ μὲ μικρὸν προσβολὴν ἐκλείσθησαν οἱ περὶ τὸν Σταμούλην, ὁ Καραϊσκάκης μὴ ἔχων σκοπὸν νὰ ἀργοπορήσῃ εἰς πολιορκίαν καὶ νομίζων τὰ τοιαῦτα πάρεργα ὡς πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχε σκοπὸν, ἀνεχώρησε καὶ διέβη εἰς Βάλτον, συγχωρήσας εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ διαρπάσωσι τὰ καθ' ὁδὸν χωρία τῶν Ἀγρᾶφων.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς Βάλτον, ἔμαθεν ὅτι ὁ Δημήτρης Γώγου ἀποκλείσας εἰς ἕν στενὸν πολλὰς οἰκογενείας Βαλτινῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Κινηθεὶς λοιπὸν ἐναντίον αὐτοῦ, τὰς μὲν οἰκογενείας τὰς ἐλευθέρωσε, τοὺς δὲ περὶ τὸν Γῶγον ἐκυνήγησεν.

Ἀκολουθῶν τὴν ὁδοιπορίαν του, (28 Αὐγούστου 1825) ἔπεσε τὴν νύκτα εἰς τοὺς εἰς Μαχαλᾶν (Φυτείες) φυλάττοντας Τούρκους, μὴ ἠξυύρων ὅτι ἡ θέσις αὕτη ἦτον πιασμένη ἀπ' αὐτούς. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχον πλησιάσει ἀρκετά, ὥστε δὲν ἦτο πλέον καιρὸς νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν, οὔτε ἀλλαχόθεν νὰ διαβῶσιν, ἐνθαρρύνας τοὺς στρατιώτας, ὠρμησεν ἐμπρός, καὶ διέβησαν ὅλοι πολεμοῦντες, βλάψαντες πολὺ περισσότερον τοὺς ἐχθρούς, παρ' ὅσον αὐτοὶ ἐβλάβησαν ἀπὸ ἐκείνους. Ἐνῶ δὲ ἐπροπορεύετο τοιουτοτρόπως, μὴ διακρίνας διὰ τὸ βαθὺ τῆς νυκτὸς σκότος τὸ πλάτος τάφρου τινὸς προκειμένης καὶ ζητήσας νὰ πηδήσῃ, πίπτει εἰς αὐτήν, χωρὶς νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀκολουθοῦντας, οἱ ὁποῖοι διαβαίνοντες αλελεπαλλήλως καὶ πηδῶντες ἐπ' αὐτόν, δὲν τοῦ ἔδωκαν καιρὸν νὰ σηκωθῇ πρωτύτερα παρ' ὅταν δὲν ἦτον πλέον ἄλλος νὰ διαβῇ.

Ὑστερον ἀπὸ πολυήμερον διάστημα κακοπαθείας καὶ νυκτοπορείας ἔφθασε τελευταῖον εἰς Δραγαμέστον (Ἀστακός 1 Σεπτέμβρη 1825), ὅπου ὀχυρωθεὶς ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς στρατιώτας του ν' ἀναπαυθῶσιν ὑπωσοῦν καὶ νὰ ἀναλάβωσιν, αὐτὸς δὲ ἐμβῆκεν εἰς Μεσολόγγιον νὰ παρατηρήσῃ τὴν κατάστασιν τῶν πολιορκουμένων καὶ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τροφῶν τοῦ ὑπ' αὐτόν στρατεύματος μὲ τὴν ἐκεῖ Διευθυντικὴν ἐπιτροπήν. Ἀφ' οὗ συνωμίλησε μετ' αὐτῆς καὶ ἔκαμε τὰς παρατηρήσεις του, ἐπαίνεσε μεγάλως τοὺς πολιορκουμένους διὰ τὴν γενναιότητα καὶ καρτερίαν των πρὸς τὸν κίνδυνον, ὀνειδίσειεν ὅμως τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰς τροφὰς κατάχρησιν καὶ ἐξῆλθεν ἀμέσως εἰς Δραγαμέστον, ὅπου ἀπεφάσισεν νὰ στήσῃ τὸ γενικὸν τοῦ στρατόπεδον.

Ἀφ' οὗ ἱκανὰς ἡμέρας ἀνεπαύθη τὸ στράτευμα, ὁ Καραϊσκάκης ἔκριεν εὐλογον νὰ γένη κίνημα πρὸς ἐμπόδισμα τῆς διαβάσεως τῶν τροφῶν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Λαβῶν λοιπὸν τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τῆς στρατιᾶς του, ἐπῆγε καὶ ἐνήδρευσε εἰς ἕνα τόπον ὀνομαζόμενον Μάνιανιν (Μάνινα 6 Σεπτεμβρίου 1825), ὅπου εἶναι ἐν σύμφυτον δάσος. Οἱ διωρισμένοι εἰς τὰς σκοπιάς εἶδον μακρόθεν ἐν σῶμα μέγα ἐχθρῶν συνοδευόντων πλῆθος φορτηγῶν. Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων τὸ σῶμα τοῦτο πολλὰ μέγαλον ὡς πρὸς τὴν δεικνύουσαν δύναμιν, δὲν ἔκριεν εὐλογον νὰ τὸ κτυπήσῃ κατὰ πρόσωπον, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἄφησε καὶ διέβη τὸ πλειότερον μέρος, ἐπέπεσε εἰς τὴν ὀπισθοφυλακίαν, τὴν ὁποίαν τρέψας εἰς φυγὴν, ἔλαβε πολλὰ φορτηγὰ καὶ ἐφόνευσε καὶ τινὰς τῶν ἐχθρῶν.

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὁ Τσιώγκας καὶ Ράγκος εἶχον συγκεντρώσει μερικὰς δυνάμεις εἰς Ξηρόμερον, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐνωθῶσι μὲ τὸν Καραϊσκάκην διὰ τὸ παλαιὸν μεταξὺ τῶν πάθος καὶ διὰ νὰ μὴν τὸν γνωρίσω σιν ἀρχηγόν των.

Αὐτὸς λοιπὸν μὴ δυνάμενος μὲ μόνας τὰς ἐδικὰς του δυνάμεις ν' ἀντικρούσῃ κατὰ πρόσωπον σημαντικὰ σώματα ἐχθρῶν, ἐξέκοπτε μόνον ἀποσπάσματα καὶ τὰ ἔστελλε διὰ νὰ βλάπτωσι τὴν διάβασιν τῶν τροφῶν τοῦ ἐχθροῦ. Ἦτον ὅμως εἰς τοιοῦτον τρόπον ἡ ὁδὸς ἀσφαλισμένη ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν, ὥστε δὲν ἦτον εὐκόλον νὰ γένη σημαντικὴ βλάβη εἰς τοὺς διαβαίνοντας. Εἰς ὅλον τὸ ἀπὸ Καρβασαράν ἕως εἰς Μεσολόγγιον διάστημα ἦσαν τοποθετημένα ἐχθρικὰ σώματα, συνιστάμενα ἀπὸ ὀκτακοσίους ἕως χιλίους πολεμιστάς, καὶ ἀπέχοντα περὶ μίαν ἢ δύο ὥρας ἀλλήλων. Τὸ ἐν δὲ ἐχθρικὸν σῶμα ἦτον εἰς χρέος νὰ συνοδεύῃ τὰ φορητὰ ἕως εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἄλλου, ὥστε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐλάμβανον εὐκαιρίαν διὰ νὰ τὰ βλάψωσι. Μ' ὅλον τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης λαβὼν τοὺς μισοὺς ἐκ τῶν μετ' αὐτοῦ Ἑλλήνων, ἐπέπεσε διὰ νυκτὸς κατὰ τῶν εἰς Καρβασαράν τοποθετημένων ἐχθρῶν. Ὁ Καρβασαράς (Ἀμφιλοχία 28 Σεπτεμβρίου 1825) ἦταν τὸ μέρος ὅπου ἀπεβιβάζοντο αἱ τροφοὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου διὰ νὰ μετακομίζωνται εἰς Μεσολόγγιον. Τὸ μέρος τοῦτο ἐνομιζέτο ὀλιγώτερον ὑποκείμενον εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἑλλήνων, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἦτον ἱκανῶς ὀχυρωμένον ἀπὸ στρατιωτικὴν δύναμιν· ἦσαν μὲ ὅλον τοῦτο εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ φρουρίου, τὸ ὁποῖον εἶχαν ἐπισκευάσει ἐκ τοῦ προχείρου, καὶ εἰς τὰς παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀποθήκας ἕως πεντακόσιοι πολεμισταί. Οἱ Ἕλληνες ἐπιπεσόντες ἐξαίφνης, τοὺς μὲν ἐν τῷ φρουρίῳ ἀπέκλεισαν, τοὺς δὲ εἰς τὸ παραθαλάσσιον ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσι με ζιμῖαν των εἰς τὰ εὐρεθέντα ἐκεῖσε πλοῖα. Ἔλαβον οἱ Ἕλληνες ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν καμήλους καὶ τινα ἐκ τῶν φορητῶν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν λαβὼν πάλιν ὁ Καραϊσκάκης ἕως ἑπτακοσίους τῶν ἐκλεκτοτέρων στρατιωτῶν ἐπῆγε νὰ πιάσῃ θέσιν τινὰ μεταξὺ Λάσπης καὶ Ρίβιου (1 Νοεμβρίου 1825), ὅπου εἶναι στενωτέρα ἢ διάβασις, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὴν συνοδείαν τὴν παραπέμπουσαν τὰς τροφὰς τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ὅταν αὐτὸς ἔφθασεν, ἡ συνοδεία εἶχε διαβῆ. Ἐνῶ λοιπὸν ἦσαν εἰς ἀθυμίαν οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἀποτυχίαν, ἔξαφνα βλέπουν ἐρχόμενον ἀπὸ τὸ μέρος Μεσολογγίου ἐν μακρὸν ἐχθρικὸν σῶμα, ἐσύγκειτο δὲ ἀπὸ ἐξήκοντα πέντε ἰππεῖς πολυτελῶς ἐνδεδυμένους καὶ ἀπὸ τινας πεζοὺς σύροντας πολλὰ φορητὰ μὲ ἀποσκευὰς. Ὁ Καραϊσκάκης διέταξε καὶ προκατέλαβον ἔμπροσθεν τὸν τόπον μερικοί, οἱ δὲ λοιποὶ διαμοιρασθέντες εἰς τὰ δύο πλάγια τῆς ὁδοῦ ἄφησαν τοὺς Τούρκους ἕως οὗ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐνέδραν· τότε δὲ ἀποκλείσαντες αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὰ ὀπισθεν, τοὺς ἐκτύπησαν πανταχόθεν, ὥστε εἰς ὀλίγων στιγμῶν διάστημα τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους ἐκτὸς δύο μόνον διασωθέντων διὰ τῆς φυγῆς καὶ ἄλλων δύο ζωγρηθέντων. Μεταξὺ τῶν συγκροτούντων τὸ σῶμα τοῦτο ἦσαν ὁ Ἀγιάνης τῆς Σόφιας, ὁ Ντελῆμπασης, ὁ Γιουρούκ μπαϊρακτάρης καὶ ὁ Τατάραγας τοῦ Κιουταχῆ, πηγαίνοντες νὰ κάμωσι νέαν στρατολογίαν. Ὅλης τῆς ἀποσκευῆς, ἡ ὁποία ἦτον πλουσιωτάτη, ἔγειναν κύριοι οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τοὺς ἵππους ὅμως ὀλίγους ἔλαβον ζῶντας, διότι ἐφρονεύθησαν εἰς τὴν μάχην.

Μετὰ ταύτην τὴν ἐνέδραν καμμία σημαντικὴ πρᾶξις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δὲν ἔγεινε, μάλιστα τὰ στρατεύματα, μὴ ἔχοντα τροφὰς καὶ ἀναγκαζόμενα νὰ ἐξοδεύωσιν ἐξ ἰδίων, δὲν εἶχον προθυμίαν νὰ διαμείνωσιν ἐπὶ πλέον εἰς Δραγαμέστον. Βλέπων καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀφ' ἑνὸς μέρους τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ στρατεύματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ μετακόμισιν τῶν τροφῶν, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῆ πάλιν πλησίον εἰς τὸ πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι στρατόπεδον, ὅπου ἤμποροῦσε νὰ λαμβάνῃ τροφὰς ἀπὸ τὰς πέριξ ἐπαρχίας.

Μετέβη λοιπὸν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου 1826 εἰς Κράββαρη καὶ ἐτοποθετήθη εἰς Πλάτανον, ἀλλὰ μόλις ἔφθασε καὶ ἀσθένησε βαρέως. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐξέλειπον ὀλοτελῶς αἱ τροφαὶ εἰς Μεσολόγγιον καὶ οἱ ἐν αὐτῷ εἶχον πλέον ἀποφασίσει νὰ ἐξέλθωσι διὰ τῶν ὄπλων, ἀφ' οὗ ἀπέρριψαν τὰς παρὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ Ἰμβραήμη προβληθείσας συνθήκας ὡς ἀνοικίους εἰς ἄνδρας ἀγωνισθέντας μὲ τοσαύτην γενναϊότητα καὶ ἐπιμονήν. Ἐζήτησαν λοιπὸν ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην νὰ καταβῆ εἰς τοὺς πρόποδας, τοῦ βουνοῦ, πλησίον εἰς τὴν πεδιάδα του Μεσολογγίου, διὰ νὰ δεχθῆ τοὺς ἐξερχομένους καὶ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὅποιοι ἀναμφιβόλως ἤθελον ἀκολουθεῖ διώκοντες. Πολλοὶ ἤθελον διαφύγει τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὸν θάνατον, ἐὰν ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἤθελεν εἶναι ἀσθενής. Μ' ὅλον ὅτι ἐπροσπάθησε νὰ πέμψῃ εἰς βοήθειαν τῶν ἐξερχομένων τὰ ὑπ' αὐτὸν στρατιωτικὰ σώματα, δὲν ἠμπόρεσεν ὅμως νὰ πείσῃ εἰμὴ ἐν μέρος μόνον, καὶ ἐκ τούτων ὀλίγοι ἐπροχώρησαν ἕως εἰς τοὺς πρόποδας, οἱ δὲ λοιποὶ ἔμειναν καθ' ὁδὸν ἀποδειλιάσαντες νὰ προχωρήσωσιν. Ἀπεδέχθη ὁ Καραϊσκάκης καὶ ἐπεριποιήθη ὅσον ἐδύνατο τοὺς διασωθέντας ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον καὶ τοὺς παρέπεμψεν εἰς Σάλωνα διαμείνας αὐτὸς μερικὰς ἡμέρας, ἕως νὰ ἰδῆ τὰ κινήματα τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ἀναλάβῃ.

Ἀφ' οὗ τὸ ἀθάνατον Μεσολόγγι ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ὅλοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος οἱ κάτοικοι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ ἠθικὴν τινα δειλίαν καὶ ταπείνωσιν, ἀφευκτον ἐπακολούθημα τοιούτων ἀποτυχιῶν. Ἡ ὑπερβολικὴ πείνα, ἡ ὁποία ἐπεκράτει εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, ἠνάγκασεν ὅλον τὸ στρατιωτικὸν ὅμοῦ μὲ τοὺς διασωθέντας ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον νὰ ἀποσυρθῶσιν ὅπου εὕρισκον ἀφθονώτερα τὰ πρὸς ζωάρκειαν. Ὅλοι, ὅσοι δὲν κατεδέχοντο ἢ ἐφοβοῦντο νὰ ὑποβάλωσι πάλιν τὸν τράχηλόν των εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγόν, καὶ οἱ γυμνασμένοι περισσότερον εἰς τὴν στρατιωτικὴν κατέφυγον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ λοιποὶ πολῖται, μείναντες ἀπροστάτευτοι ἀπὸ στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ μὴ ἔχοντες τρόπον διὰ νὰ μεταφέρωσιν ἄλλοῦ τὰς οἰκογενεῖας των, ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὰς ἀποτόμους κορυφὰς τῶν ὄρέων, εἰς τὰ δάση καὶ εἰς τὰ σπήλαια· ἀλλὰ καταδιωκόμενοι καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν ἀνίκητον ἐχθρόν, τὴν πείναν, καὶ βλέποντες ὅτι διὰ νὰ ἀποφύγωσιν ἐν εἶδος θανάτου, ἔμελλον νὰ ὑποπέσωσιν εἰς ἄλλο σκληρότερον, ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς ἕνα τρόπον σωτηρίας, τὸν ὅποιον μόνον τὰ ἀνίκητα ταῦτα αἰτία καταστήνουσιν ὀλιγώτερον ἐπονείδιστον.

Ἀπεδέχθησαν τὴν πολλάκις παρὰ τῶν ἐχθρῶν προβληθεῖσαν ὑποταγήν. Ὡστε εἰς διάστημα ἐνὸς μηνὸς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὑπετάχθησαν χωρὶς πόλεμον εἰς τὸν Κιουταχῆν, αὐτὸς δὲ θέλων νὰ καθησυχάσῃ τὰ ἔτι ἐξηγηριωμένα πνεύματα τῶν Ἑλλήνων, ἐφέρετο μὲ ἀπαραδειγμάτιστον ἡμερότητα καὶ συγκατένευσεν εὐκόλως εἰς ὅλα των τὰ ζητήματα. Διὰ νὰ καταστήσῃ δὲ στερεωτέραν τὴν ἡσυχίαν καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν αἰτίαν ἐπαναστάσεως, διέταξε νὰ φυλάττεται ἡ μεγαλυτέρα εὐταξία εἰς τὰ στρατεύματά του καὶ ἐπαίδευσεν αὐστηρῶς τοὺς καταφρονήσαντας τὰς παραγγελίας του.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀναλαβὼν ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν του διευθύνθη εἰς Λάζον, ὅπου εἶχαν καταφύγει διάφορα στρατιωτικά σώματα· ἐνόμιζεν ὅτι δι' αὐτῶν ἤθελε δυνηθῆναι νὰ βλάβῃ τίποτε ἀκόμη τοὺς ἐχθροὺς· ἀλλὰ ταῦτα μὴ ἔχοντα πλέον τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ κατορθώσωσι τίποτε μέρος ἐπραγματεύετο μετὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ μέρος ἔβλεπε τὸν Κάλαμον. Μόνος δὲ ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Διοίκησιν, νὰ ζητήσῃ νέας δυνάμεις καὶ ἐφόδια διὰ νὰ κινηθῆ εἰς νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Τούρκων εἰς Ρούμελην. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν ἐκίνησεν ἀπὸ τὸν Λάζον, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὄλους, ὅσους εὔρε συμφώνους μὲ τὰ ἐδικὰ του φρονήματα, οἱ ὅποιοι ἐσυμποσοῦντο ἕως ὀκτακόσιοι. Διαβὰς δὲ ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸν τῆς Πελοποννήσου, ἔφθασεν εἰς Ναύπλιον τὴν δεκάτην ὀγδόην Ἰουλίου, καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχεν ἀναλάβει τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων τὴν διεύθυνσιν ἢ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ.

Πολλοί, καὶ μάλιστα οἱ σημαντικώτεροι τῶν κατοίκων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, εὕρισκοντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς Ναύπλιον. Ἄμα ἔφθασεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ εἶδον ὅτι ὁ μόνος του σκοπὸς ἦτον τὸ νὰ κατορθώσῃ ἐκστρατείαν διὰ τὴν πατρίδα των, ὅλοι προθύμως ἀνεδέχθησαν νὰ φροντίσωσι διὰ πᾶν ὅ,τι ἦτον δυνατόν νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπιτυχίαν αὐτῆς· ἀλλ' αἱ ἀπόπειρα των ἐματαίωσαν τὰς ἐλπίδας των· ἐπειδὴ ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ, με ὄλον ὅτι ἔδειχνε μεγαλωτάτην προθυμίαν, δὲν ἐπραγματοποιούσε τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ τὰς ἀναγκαίας τροφὰς καὶ πολεμοφόδια· ἐκτὸς τούτου ἀνεφύη καὶ ἄλλο ἐμπόδιον διὰ τὴν τρέχουσαν τότε διαφωνίαν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀντιστρατήγου Νοταρά περὶ τῆς συνάξεως τῶν ἐν Κορίνθῳ ἐθνικῶν σταφίδων, πολλοὶ ἀπεσταλμένοι τῶν δύο τούτων ὀπλαρχηγῶν συνήθροίζον στρατιώτας εἰς Ναύπλιον, ὑποσχόμενοι μισθοὺς καὶ προπληρόνοντες μάλιστα καὶ ἱκανά. Τοῦτο ἀδυνάτισε καὶ ὀλιγόστευσε τὸ στράτευμα τοῦ Καραϊσκάκη, ὥστε ἡ ἐκστρατεία αὕτη, ἂν καὶ ἐπιθυμεῖτο ἀπὸ τοὺς πλειότερους, δὲν ἤθελε λάβει ποτὲ ἔκβασιν, ἐὰν δὲν ἤθελαν συντρέξει ἀφ' ἑνὸς μὲν μέρους ὁ κίνδυνος τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εἶχον ἤδη φθάσει αἱ προφυλακαὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ σταλεῖσαι ἀπὸ τὰς Φιλελληνικὰς ἐταιρείας τροφαὶ καὶ πολεμοφόδια. Εἰς τὰς συνεισφορὰς ταύτας τῶν γενναίων Φιλελλήνων δικαίως πρέπει νὰ ἀποδώσῃ τις τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ὑποστήριξιν τῶν ἔργων τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὑστερον ἀπὸ μεγάλα ἐμπόδια καὶ ἐπιμόνους ἀντενεργείας, τὰς ὁποίας μόλις ἠμπόρεσε νὰ ὑπερνικήσῃ ὁ Καραϊσκάκης εἰς Ναύπλιον¹⁴, ἀπεφασίσθη τέλος πάντων Γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ διετάχθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀνεχώρησεν ἀπὸ Ναύπλιον τὴν 19 Ἰουλίου 1826, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἔβγῃ ἐκεῖθεν ἂν ὄχι μὲ πλειότερους, τουλάχιστον με ὅσους εἶχεν ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, μόλις εὐρέθη μὲ διακισίους στρατιώτας καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μερικοὶ ἔφυγον καθ' ὁδόν, συρόμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν μισθῶν, τοὺς ὁποίους ὑπέσχοντο οἱ πολεμοῦντες περὶ σταφίδων, ὥστε μὲ μόνον ἑκατὸν τριάκοντα στρατιώτας ἔφθασεν εἰς Σαλαμίνα. Μὲ αὐτοὺς ἐπεχειρίσθη τὸ μέγα τῆς νέας ἐπαναστάσεως τῆς Ρούμελης ἔργον. Καὶ εἶναι παράδοξον πῶς ἠμπόρεσε νὰ συγκροτήσῃ στερεὸν στρατόπεδον χωρὶς ἱκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ χωρὶς χρήματα, ἐνῶ ὅλα τὰ στρατεύματα καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ρούμελης συνέρρεαν εἰς τὴν διανομὴν τῶν σταφίδων τῆς Κορίνθου. Ἄλλ' εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ στρατοπέδου τούτου κατὰ μέγα μέρος συνετέλεσαν καὶ οἱ στρατηγοὶ Ν. Κριζιώτης, Βάσος καὶ Λέκας, οἱ ὅποιοι εἶχον

14 Ἀπαντῶν δυσκολίας εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ ἀποδίδων τὴν αἰτίαν εἰς τὴν κακὴν θέλησιν τῶν τότε διοικούντων τὰ πράγματα, κατήντησε νὰ προσφέρῃ καὶ ὕβρεις καὶ ἀπειλὰς, ὥστε ἐπετάχονον τὴν ἔξοδόν του, ὡς ἐλέγετο, μᾶλλον διὰ νὰ ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ αὐτόν, παρὰ ἀπὸ ἀληθῆ ἐπιθυμίαν ἐκστρατείας.

τοποθετηθῆ εἰς Ἐλευσίνα διὰ νὰ προφυλάξωσι τὰ Δερβενοχώρια· δὲν ἤθελον ὅμως διαμείνει ἐπὶ πολὺ μόνοι τῶν εἰς ταύτην τὴν θέσιν, ἐὰν δὲν ἐπεστηρίζοντο ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῆς ταχείας ἀφίξεως τοῦ Καραϊσκάκη. Τὸ ἐπιχειρήμα τοῦτο τοῦ Καραϊσκάκη, καθ' ἣν ἐποχὴν μάλιστα τὰ λοιπὰ στρατεύματα ἐνησχολοῦντο εἰς τὸν σταφιδοπόλεμον, συνετέλεσε πολλὰ εἰς τὰ νὰ στήσῃ τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς δόξης του, τὴν ὁποίαν ἐστερέωσεν ἀκολούθως διὰ τῶν λαμπρῶν ἔργων του.

Ἄμα ἐφθάσεν εἰς Σαλαμίνα ὁ Καραϊσκάκης, ἀνταμῶθη μὲ τοὺς στρατηγοὺς Βάσον καὶ Κριζιώτην, ἐλθόντας ἐκεῖ διὰ νὰ τὸν προῦπαντήσωσι. Με θέλων νὰ χάσῃ καιρόν, τοὺς ἐσυμβουλευθῆ εἰς ποῖον μέρος εἶναι ὠφελιμότερον νὰ συγκροτήσῃ στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δὲ τις ἐπρόβαλε τὸν Πειραιᾶ, ὁ Καραϊσκάκης ὢν ἄπειρος τῶν τόπων, ἔκρινεν εὐλόγον νὰ ὑπάγωσιν ὅλοι ὁμοῦ διὰ νὰ παρατηρήσωσι τὴν θέσιν ταύτην καὶ οὕτω νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν συγκράτησιν τοῦ στρατοπέδου. Τὴν ἐπομένην λοιπὸν ἡμέραν ἐμβῆκαν εἰς πλοιάρια ὅλοι οἱ ἀνωτέρω στρατηγοί, ἔχοντες μαζί τῶν ἕως εἴκοσι στρατιώτας, καὶ ἀπέβησαν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἄλλ' ἐνῶ παρατηροῦντες τὴν θέσιν ἐπροόδευον πρὸς τὴν ξηράν, ἐμπίπτουσιν εἰς μίαν ἐνέδραν ἐχθρικήν πολὺ ἀνωτέραν ἀπὸ αὐτοὺς κατὰ τὴν πληθὺν τῶν ἀνθρώπων. Βλέποντες λοιπὸν ὅτι δὲν ἦσαν ἱκαναὶ ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατ' αὐτῶν, τρέπονται εἰς φυγὴν καὶ διασώζονται εἰς τὰ πλοιάρια τῶν· ἐφρονεῦθη ὅμως εἷς ἀπὸ τοὺς μετ' αὐτῶν στρατιώτας καὶ ἐπιάσθησαν ζῶντες ἕξ.

Ὁ Καραϊσκάκης μὴ δυνηθεὶς νὰ παρατηρήσῃ καλῶς τὴν θέσιν τοῦ Πειραιῶς, ὑποπτεύσας μάλιστα ὅτι ἐπροδόθη τὸ σχέδιον¹⁵, δὲν ἔκρινε πλέον ὠφελίμον, καὶ ἴσως οὐτε δυνατὸν, τὸ νὰ συγκεντρωθῆ εἰς τὸν Πειραιᾶ στρατόπεδον. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ τοποθετήσῃ τὸ στράτευμα εἰς Ἐλευσίνα μερικὸν καιρόν, ἕως οὔ δηλαδὴ νὰ λάβῃ τὴν ἀναγκαίαν αὐξήσιν, καὶ ἔπειτα νὰ ὑπάγῃ διὰ ξηρᾶς νὰ τοποθετηθῆ πλησίον τοῦ Κιουταχῆ, διὰ νὰ ἐλαφρύνῃ τὸ βάρος τῶν πολιορκουμένων, ἀναγκάζων τὸν ἐχθρὸν νὰ διαμοιράσῃ τὰς δυνάμεις του. Ἄλλ' ὁ Κιουταχῆς ὑποπτεύσας ταῦτα, ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ ἔφοδον εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ προλάβῃ τὴν κυρίευσίν της, πρὶν καταφθάσῃ ὁ Καραϊσκάκης νὰ συγκροτήσῃ τὸ μελετώμενον στρατόπεδον.

Τὸ πρῶτ' λοιπὸν τῆς τρίτης τοῦ Αὐγούστου 1826 ἔκαμεν ἔφοδον ἀπὸ τὸ μέρος τῆς πύλης τῶν Γύφτων¹⁶ καὶ ἀπὸ τοὺς προμαχῶνας τῶν Ἁγίων Θεοδώρων καὶ Ἁγίων Ἀναργύρων, μέρη τὰ ὁποῖα εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ἀδιακόπως προεκαυνοβόλησεν· ἀλλ' ἀπὸ μὲν τὴν πύλην τῶν Γύφτων ἀντεκρούσθησαν ἀνδρείως καὶ ὀπισθοδρόμησαν οἱ ἐχθροί, εἰσῆλθον ὅμως εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τὰ κρημνισθέντα μέρη τοῦ περιβόλου τοῦ μεταξὺ τῶν δύο ἀνωτέρω προμαχῶνων. Ἡ μεγάλη ἔκτασις τῆς πόλεως καὶ τοῦ περιβόλου τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ φυλαχθῆ ὄχι ἀπὸ χιλίους πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι τὴν ὑπερασπίζοντο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δεκαπλασίαν δύναμιν, ἐνῶ μάλιστα οἱ πολιορκοῦντες ἐχθροὶ ἐλέγετο νὰ εἶναι εἴκοσι περίπου χιλιάδες. Οἱ πολιορκούμενοι με ὅλον τοῦτο ἀντέστησαν μὲ μεγάλην ἀνδρείαν καὶ προθυμίαν, ἀλλὰ μὴ προφθάνοντες νὰ ἀνοικοδομῶσι τὰ ἀπὸ τοὺς ἐχθρικοὺς κανονοβολισμοὺς κρημνιζόμενα μέρη τοῦ περιβόλου, ἠναγκάζοντο νὰ ὀπισθοδρομῶσι πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, πολεμοῦντες ὅμως μὲ ἐπιμονὴν καὶ μὴ ἀφήνοντες τοὺς ἐχθροὺς νὰ κυριεύσωσιν ἀτιμωρητὶ οὐδὲ μικρὸν μέρος τῆς πόλεως.

15 Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ Κιουταχῆς ἔστειλε στρατεύματα καὶ ἔπιασε τὰς περὶ τὸν Πειραιᾶ θέσεις· πρὸ πάντων ὠχύρωσε τὸ μετόχιον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος.

16 Ἡ Γύφτικη λεγομένη πόρτα ἔκειτο πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς πόλεως. Προμαχῶνες εἶναι τὰ λεγόμενα τότε μπούρτζια τοῦ τείχους τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μάχην ταύτην πολλοὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ ἐφονεύθησαν καὶ αἰχμαλωτίσθησαν. Οἱ Ἕλληνες ὅμως εἶχον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ νὰ πολεμῶσιν ἀπὸ τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τεῖχη καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔπαθον τόσην φθοράν, εἰς ὅσην κατὰ φυσικὸν λόγον πρέπει νὰ ὑπέπεσον οἱ ἐχθροί. Καθ' ὅσον ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ πιθανολογήσῃ τις τὰς ζημίας ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀπὸ μὲν τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθησαν ἕως εἴκοσιν, ἐπληγῶθησαν ἕως ἐβδομήκοντα καὶ ἐπιάσθησαν ζῶντες ἕως πεντήκοντα, ἐκ τῶν ὁποίων δέκα μὲν ἦσαν ἄνδρες, αἱ δὲ λοιπαὶ γυναῖκες καὶ παιδία· ἀπὸ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐξωγρήθησαν μὲν ὀλίγοι, ἐν οἷς ὅμως ὁ πρῶτος τῶν πυροβολιστῶν τοῦ Κιουταχῆ, ἐφονεύθησαν δὲ ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους καὶ ἐπληγῶθησαν πολὺ περισσότεροι. Οἱ πολιορκούμενοι δὲν παρεχώρησαν εἰς τὸν ἐχθρὸν ἐξ ὀλοκλήρου ὅλην τὴν πόλιν, ἀλλ' ὀχυρωθέντες εἰς τὰς πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως οἰκοδομὰς ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Καρασογιοῦ ἕως τῆς πύλης τῶν Ἀλβανῶν¹⁷ ἀντέστησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπέκρουσαν τὴν ὀρμὴν των ἱκανὰς ἡμέρας.

Ἡ πτώσις τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἠνάγκασε τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐπιταχύνῃ τὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν κινήματα. Ἐξέδωκε λοιπὸν προσκλήσεις διὰ νὰ συνέλθωσιν ὅλα τὰ στρατεύματα εἰς Ἐλευσίνα, ὅπου ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ τὸ γενικὸν στρατόπεδον. Ἐφθασε κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ τὸ τακτικὸν ὑπὸ τὸν Φαβιέρων, συγκείμενον ἀπὸ χιλίους διακοσίους περίπου, καὶ ἐν σῶμα ὑπὸ τὸν Γεώργιον Χελιώτην, σταλμένον εἰς βοήθειαν τοῦ Καραϊσκάκη ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Νοταράν. Ἐγένοντο λοιπὸν ὅλοι οἱ ἐτοιμασθέντες διὰ τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην περίπου τέσσαρες χιλιάδες ἐξακόσιοι.

Τὴν πέμπτην τοῦ Αὐγούστου περὶ τὸ ἑσπέρας ἐκίνησαν ἀπὸ Ἐλευσίνα ὅλα τὰ ἀνωτέρω στρατεύματα καὶ περὶ τὰ μεσάνυκτα ἔφθασαν εἰς Χαϊδάρη, ὅπου ἐπυροβόλησαν μονόφορα διὰ νὰ κάμωσι γνωστὸν τὸν ἐρχομὸν των εἰς τοὺς πολιορκουμένους καὶ νὰ τοὺς προδιαθέσωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις ἔμελλε νὰ συμβῇ τὴν ἐρχομένην ἡμέραν. Ἀπὸ τὸν τουφεκισμὸν τοῦτον ἐνόησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐρχομὸν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, καὶ ὁ Κιουταχῆς διπλασιάσας ἀμέσως τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς προετοιμάζετο ὅλην τὴν νύκτα διὰ νὰ συγκροτήσῃ μάχην τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν.

Ὁ Καραϊσκάκης γνωρίζων ὅτι οἱ δυνάμεις του δὲν ἦσαν ἱκαναὶ διὰ νὰ ἐφορμήσῃ αὐτὸς πρῶτος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὦν βέβαιος ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ αὐτὸς ἤθελεν ὀχυρωθῆ εἰς ταύτην τὴν θέσιν, ἔπρεπε νὰ κινηθῶσι κατ' αὐτοῦ (διότι δὲν ἠδύναντο νὰ μένωσιν ἡσυχοί, ἔχοντες εἰς τὰ ὀπίσθια των τοιοῦτον σῶμα), ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ ὀχυρώματα, εἰς τὰ ὁποῖα νὰ τοποθετήσῃ μέρος τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων διὰ ν' ἀπαντήσωσι πρῶτα τὴν ἐχθρικὴν ὀρμὴν. Ὅλον δὲ τὸ τακτικὸν ἐκρίθη εὐλόγον νὰ τοποθετηθῇ εἰς μίαν κοιλάδα, ὅπισθεν δὲ καὶ ἐκ πλαγίων αὐτοῦ νὰ τοποθετηθῇ τὸ ἄτακτον περιπλέον τὸ ὑπὸ τὸν Κριζιώτην καὶ Βάσον σῶμα διωρίσθη νὰ ἐφορᾷ τὰ κινήματα τοῦ στρατεύματος καὶ ὅπου ἤθελεν ἴδει ἀνάγκην, νὰ τρέχῃ εἰς βοήθειαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παραταχθέντες ὀλίγον πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐπερίμενον τοὺς ἐχθρούς. Αὐτοὶ δὲ ἀντιταχθέντες, ἀφ' οὗ ἐκανονοβόλησαν ἱκανῶς με δύο κανόνια, τὰ ὁποῖα διὰ νυκτὸς ἔστησαν ἀντικρὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος, ὤρμησαν με προθυμίαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Διαρημένοι δὲ εἰς ὅσα σῶματα ἔβλεπον παρατεταγμένους καὶ τοὺς Ἕλληνας, προσέβαλεν ἕκαστον εἰς τοὺς ἀντιτεταγμένους· ἀλλὰ δύο, τὰ πολυπληθέστερα καὶ δυνατώτερα, ἐπέπεσον τὸ μὲν πρὸς τοὺς

17 Καρασοὶ εἶναι ὁ βράχος τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἡ Ἀρβανίτικη πόρτα ἔχει το παρὰ τὸ Στρατιωτικῶν Νοσοκομεῖον.

κλεισμένους εἰς τὰ ὄχυράματα, οἱ ὅποιοι ἦσαν τὸ Θετταλομακεδονοθρακικὸν σῶμα ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τοῦ Περραιβοῦ καὶ Στέφου, τὸ δὲ πρὸς τὸ τακτικόν. Ἄντεκρούσθησαν ὅμως μὲ ἀνδρείαν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠμπόρεσαν οὔτε τὸ ἐν οὔτε τὸ ἄλλο σῶμα νὰ μετακινήσωσιν ἀπὸ τὸν τόπον του, ἐκρύφθησαν ὀπισθεν εἰς τὰς ἐξοχὰς τῆς γῆς καὶ μέσα εἰς τὰ κοιλάματα, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἀλβανῶν· ἀλλὰ πρὶν λάβωσι καιρὸν νὰ ὀχυρωθῶσι τόσον πλησίον, ἐφώρμησαν πανταχόθεν οἱ Ἕλληνας, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἕως εἰς τὰς θέσεις των, ὅτε ὀλίγον ἔλειψε νὰ κυριεύσωσι καὶ τὰ κανόνιά των.

Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Φαβιέρου ἔδωκε γνώμην νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν καταδίωξιν ἕως νὰ ἔμβωσιν εἰς τὴν πόλιν, προβάλλων ὅτι ἡ ἐπιτυχία αὕτη τῶν Ἑλλήνων θέλει προξενήσῃ τόσῃν δειλίαν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὥστε νὰ μὴ ἀντιπαραταχθῶσι πλέον καὶ ν' ἀφήσωσι τὴν πόλιν χωρὶς πόλεμον. Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως δὲν ἔκρινεν ὠφέλιμον τὴν ἐπὶ πλέον καταδίωξιν· διότι ἐφοβείτο τὸν σκορπισμὸν καὶ ἐξάπλωσιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τόπον ἐπίπεδον, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἦτον ἐπικρατέστερος διὰ τὸ ἰππικόν, καὶ διότι ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀκόμη ἀρκετὸν ἀριθμὸν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον λάβει μέρος εἰς ταύτην τὴν μάχην. Διὰ ταῦτα ἀνεκάλεσε τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν καταδίωξιν καὶ τὰ διέταξε νὰ πιάσωσι τὰς ὁποίας εἶχον ἐξ ἀρχῆς θέσεις. Ὁ Φαβιέρου ἐλυπήθη κ' ἐδυσσαρεστήθη καθ' ὑπερβολήν, διότι δὲν εἰσηκούσθη τὸ πρόβλημά του, καὶ τὴν δυσαρέσκειάν του τὴν ἔκαμε γνωστὴν εἰς τὸν Καραϊσκάκη.

Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἀπὸ μὲν τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθησαν ὀκτὼ καὶ ἐπληρώθησαν εἴκοσι δύο, ἀπὸ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐλέγετο νὰ ἐφονεύθησαν περισσότεροὶ τῶν τετρακοσίων καὶ νὰ ἐπληρώθησαν διπλάσιοι. Ὅλοι οἱ παρευρεθέντες εἰς ταύτην τὴν μάχην Ἕλληνας ἠγωνίσθησαν μὲ ἀνδρείαν· ἡ μεγαλυτέρα ὅμως φθορὰ τοῦ ἐχθροῦ ἔγινεν ἀπὸ τὸν λόχον τῶν ἀνδρείων Φιλελλήνων, ἀπὸ τὸ τακτικόν καὶ ἀπὸ τὸ ὄχυρμα τῶν ὑπὸ τὸν Περραιβόν. Τὰ εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν σώματα ἐπὶ μὲν τῆς ἐφόδου τῶν ἐχθρῶν ἀκροβολίζοντο μόνον, διότι δὲν ἦλθε κατ' αὐτῶν σημαντικὸν σῶμα, συνετέλεσαν ὅμως εἰς τὴν τροπὴν τῶν Τούρκων, ἡ ὁποία ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς πρώτου ἀπὸ τὸ μέρος των.

Εἰς τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ταύτης διάστημα, καθὼς καὶ εἰς ὅλην τὴν ἐρχομένην, δὲν ἔγινεν οὔτε ἀπὸ τὸ ἐν μέρος, οὔτε ἀπὸ τὸ ἄλλο κἀνέν πολεμικὸν κίνημα. Καθεὶς ὀχυρώνετο εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἐτοιμάζετο εἰς μέλλουσαν συμπλοκήν. Ὁ Κιουταχῆς μὴ νομίζων ἰκανὴν τὴν ὁποίαν εἶχε δύναμιν, ἐπροσκάλεσε καὶ τὸν Ὁμέρ πασᾶν Καρυστινὸν καὶ ἄλλα σώματα, τὰ ὁποία εἶχε τοποθετήσῃ προηγουμένως ἀλλαχοῦ, ὥστε ὅλοι οἱ εἰς μάχην ἐτοιμασθέντες συνίσταντο εἰς ἕξ χιλιάδας πεζοὺς καὶ δισχιλίους ἰππεῖς. Οἱ δὲ Ἕλληνας ἐπεσκεύασαν τὰ ὄχυράματά των καὶ ἔστησαν καὶ τέσσαρα μικρὰ κανόνια.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν πρὶν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἀντιπαρατάχθησαν ἀμφοτέρωτα μέρη εἰς μάχην. Οἱ Ἕλληνας ἐφύλαξαν τὴν ἰδίαν τάξιν, τὴν ὁποίαν εἶχον καὶ εἰς τὴν προλαβοῦσαν συμπλοκήν, ἐκτὸς τοῦ Φαβιέρου¹⁸ ὅστις ἀποχωρήσας ἀπὸ τὸ ὄλον τοῦ τακτικοῦ διακοσίους στρατιώτας τοὺς ἐτοποθέτησε τεσσαράκοντα βήματα μακρὰν τοῦ περιβολίου τὸ ὁποῖον καιτεῖχον οἱ λοιποὶ τακτικοὶ καὶ μέρος ἀτάκτων. Ἐδόθη εἰς τοὺς Τούρκους τὸ σημεῖον τῆς ἐπιθέσεως, καὶ ἀμέσως ἐφώρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων,

18 Λέγουσι ὅτι ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἦτον σύμφωνος εἰς τὴν καινοτομίαν ταύτην τοῦ Φαβιέρου καὶ ὅτι προεῖπε μὲ αἴσθημα λύπης τὸν ὄλεθρον τῶν προτεταγμένων τακτικῶν.

ἕκαστον σῶμα πρὸς οὓς ἦτον διωρισμένον, τὸ δὲ ἵππικὸν ὄλον σχεδὸν ὥρμησε κατὰ τῶν προτεταγμένων τακτικῶν· αὐτοὶ ἐδέχθησαν τοὺς ἵππεις μὲ μεγάλην ἀνδρείαν καί, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον διαταγὴν, οἱ εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τεταγμένοι πυροβολήσαντες μετέβησαν ὀπισθεν, τὸ ἴδιον ἐπραξάν καὶ οἱ εἰς τὴν δευτέραν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐχθροὶ ἂν καὶ ἐφονεύοντο ἱκανοί, ὡς μὴ ἀπέχοντες οὐδ' εἴκοσι βήματα τῶν Ἑλλήνων, ἐπροχώρουν μ' ὄλον τοῦτο πάντοτε καὶ κατὰ πρόσωπον καὶ ἐκ πλαγίων μὲ σκοπὸν νὰ περικυκλώσωσι τὸ σῶμα τοῦτο τῶν τακτικῶν, οἱ τῆς τρίτης σειρᾶς δὲν ἐπρόφθασαν νὰ πυροβολήσωσιν, ἀλλὰ διαλυθείσης τῆς τάξεως αὐτῶν ἀπὸ τοὺς ἵππεις, ἀναγκάσθησαν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν. Ἴππεις καὶ τακτικοὶ ἐπεριπλέχθησαν, ὥστε καὶ οἱ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ περιβολίου Ἑλληνες δὲν ἐδύναντο νὰ πυροβολήσωσι διὰ τὸν φόβον τοῦ νὰ βλάψωσι καὶ τοὺς οἰκείους των· εἰς ὀλίγων στιγμῶν διάστημα ὅσοι ἐκ τῶν τακτικῶν ἐπρόλαβον, κατέφυγον εἰς τοὺς οἰκείους των· οἱ δὲ περικυκλωθέντες, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἕως τεσσαράκοντα, κατεκόπησαν καὶ αἰχμαλωτίσθησαν.

Ἄφ' οὗ διεχωρίσθησαν οἱ τακτικοὶ ἀπὸ τὸ ἵππικόν, ἄρχισεν ὁ πυροβολισμὸς πανταχόθεν, καὶ οἱ μὲν ἵππεις κτυπώμενοι ἀπὸ τοὺς εἰς τὸ περιβόλιον Ἑλλήνας, τοὺς ὁποίους δὲν ἠμπόρεσαν νὰ μετακινήσωσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν· οἱ δὲ εἰς τὰ ἄλλα Ἑλληνικά σώματα προσβαλόντες, με δυνηθέντες νὰ τρέψωσιν αὐτὰ εἰς φυγὴν μὲ τὴν πρώτην ἔφοδον, ἐτοποθετήθησαν πλησίον καὶ ὑποκρυφθέντες ὀπισθεν τῶν ἐξοχῶν τῆς γῆς καὶ ἐντὸς τῶν κοιλωμάτων τῶν ρυάκων, ἀντεμάχοντο μὲ τοὺς Ἑλλήνας, τῶν ὁποίων ὁ τουφεκισμὸς ἦτον ἀδιάκοπος· ἀφ' οὗ δὲ ἐκ διαλειμμάτων ἔκαμαν καὶ ἱκανὰς ἐφόδους κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν προμαχόνων καὶ ἀπεκρούσθησαν, τελευταῖον ἐδόθησαν εἰς συνεχῆ κανονοβολισμόν. Αὐτὸ τοῦτο ἔκαμον καὶ οἱ Ἑλληνες, ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν κανονίων βλάβη ἦτον πολλὰ μικρά, ὡς πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐπροξενούσαν τὰ τῶν ἐχθρῶν, διότι τὰ Ἑλληνικά κανόνια ἦσαν ἀσυγκρίτως μικρότερα τῶν τουρκικῶν καὶ διότι δύο ἐξ αὐτῶν ἀποκατέστησαν ἀνίκανα ὡς συντριβέντων τῶν τροχῶν των.

Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ πολεμεῖν διήρκεσεν ἕως τὸ ἑσπέρας. Ἐπειδὴ δὲ ἱκανὸς ἀριθμὸς Ἑλλήνων ἐπληγώθησαν, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον εὐκολίαν δι' ἔλλειψιν φορητῶν νὰ τοὺς μεταφέρωσιν εἰς Ἐλευσίνα ἢ ἄλλον τόπον ἀσφαλείας, ἐπειδὴ τὸ νερὸν δὲν ἦτον ἱκανὸν εἰς ὄλον τὸ στρατόπεδον, ἐπειδὴ ἐξέλιπον καὶ αἱ τροφαί, ὅσας εἶχον λάβει μαζί των οἱ Ἑλληνες, ἐπειδὴ ὅλα ταῦτα, λέγω, παρατηρούμενα ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, ἐπροξένουν ζωηρὰν ἀθυμίαν καὶ ψιθυρισμόν, ὁ Καραϊσκάκης φοβούμενος μήπως τὴν ἐρχομένην νύχτα λιποτακτήσωσι τινὲς καὶ τὸ παράδειγμά των δώσῃ αἰτίαν νὰ διαλυθῇ αἰσχροῦς τὸ στρατόπεδον καὶ ἴσως νὰ πάθῃ καὶ καμμίαν ἀδιόρθωτου ζημίαν, διώρισε νὰ ἐτοιμασθῶσιν ὅλοι διὰ νὰ ἀναχωρήσωσι πλησιαζούσης τῆς νυκτός.

Ὀλίγον λοιπὸν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐκίνησαν συγχρόνως οἱ Ἑλληνες πρὸς Ἐλευσίνα. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι καθ' ὄλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας δὲν εἶχον προξενήσει σημαντικὴν φθορὰν εἰς τοὺς Ἑλλήνας, ὥστε νὰ ὑποπτεύσωσι φυγὴν, ἰδόντες αὐτοὺς περιστρεφομένους εἰς τὰς θέσεις των, ὑπέθεσαν ὅτι ἔμελλον νὰ κάμωσι γενικὴν ἔφοδον συγκεντρωθέντες λοιπὸν ἐνεδυναμώνοντο εἰς αὐτὰς μὲ σκοπὸν νὰ ἀντικρούσωσι τὴν ὀρμὴν των. Ὅταν δὲ εἶδον ὅτι οἱ Ἑλληνες ἔφευγον, δὲν ἦτον καιρὸς πλέον νὰ τοὺς καταδιώξωσι, διότι εἶχον ἀρκετὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπ' αὐτούς.

Εἰς τὴν φυγὴν των οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαθον καμμίαν ζημίαν, ἀποπλανηθέντες ὅμως διὰ τὸ σκότος τῆς ἐπελθούσης νυκτός, ἄλλοι μὲν τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἄλλοι δὲ μόλις τὴν δευτέραν καὶ τρίτην. Τὰ δὲ κανόνια, μὴ δυνάμενος νὰ τὰ μετακομίσωσιν οἱ παραλαβόντες ταῦτα χωρικοί, τὰ ἔκρυψαν εἰς μέρος ἀπόκρυφον ἀλλὰ προδοθέντα ἐκυριεύθησαν μετὰ ταῦτα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Εἰς τὴν τελευταίαν μάχην ἐφονεύθησαν καὶ αἰχμαλωτίσθησαν Ἕλληνες ὑπὲρ τοὺς ἑβδομήκοντα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι τακτικοί· ἀπὸ δὲ τοὺς ἐχθρούς, ὡς ἐλέγετα μετὰ ταῦτα ἀπὸ Ἀλβανούς, ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους, ἐπληγώθησαν δὲ πολὺ περισσότεροι, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγοι διέφυγον τὸν θάνατον μὴ ἔχοντες, ἐν καιρῷ θέρους μάλιστα, τὴν ἀνήκουσαν περιποίησιν.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Δερβενοχωρίτας, Αἰγινήτας καὶ Σαλαμινίους, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς Στερεοελλαδίτας, ὅσοι δὲν ἐπαγγέλλοντο τὸν στρατιώτην, ἀλλ' ἦλθον διὰ νὰ λάβωσι μέρος εἰς ταύτην τὴν μάχην. Τὸ δὲ τακτικὸν χωρὶς τὴν γνώμην καὶ συγκατάθεσιν τοῦ Καραϊσκάκη μετεβιβάσθη ἀπὸ τὸν Φαβιέρον εἰς Ἀμπελάκι, χωρίον τῆς Σαλαμίνος, ἐπὶ λόγῳ τοῦ νὰ ἀναλάβῃ εἰς μερικὰς ἡμέρας ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Καραϊσκάκης ἐδυσσεύσθη καθ' ὑπερβολὴν καὶ δὲν εἶχε πλέον διόλου συστολὴν εἰς τὴν φύσει ἀχαλίνωτον γλώσσάν του δὲν ἔμεινεν ὅμως οὔτε ὁ Φαβιέρος ἀδιάφορος εἰς τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα ἐλπίζων μάλιστα νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἀπέδιδεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, καὶ ὑποθαλπόμενος ἀπὸ τοὺς ἐν Ναυπλίῳ ἐχθροὺς τοῦ Καραϊσκάκη, ἀνέφερεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγηθῇ καλῶς τακτικὸν στράτευμα ἀπὸ ἄνθρωπον ἀνίδεον διόλου τῆς τακτικῆς. Ἐπεθύμει καὶ ἤλπιζε νὰ κατασταθῇ γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἢ ἂν τοῦτο δὲν ἐκατορθῶντο, τουλάχιστον νὰ ἐπιτύχῃ ὥστε τὸ τακτικὸν νὰ μὴν ὑπόκειται διόλου εἰς τὸν Καραϊσκάκην.

Ἡ Διοίκησις, γνωρίζουσα ἄφ' ἑνὸς μέρους πόσον ἀναγκαῖος ἦτον ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην διὰ τὰ προσωπικά του προτερήματα καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἔχαιρεν ὑπόληψιν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, μὴ θέλουσα δὲ ἄφ' ἑτέρου νὰ δυσσεύσθη καὶ τὸν Φαβιέρον, τὸν ὁποῖον ὁμοίως ἐνόμιζεν ὠφέλιμον διὰ τὰ πράγματα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐπροσπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὴν μεταξὺ των διαφορὰν· καὶ διὰ νὰ οἰκονομήσῃ τὴν αἵτησιν τοῦ Φαβιέρου, χωρὶς νὰ πειράξῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Καραϊσκάκη, ἔγραψε πρὸς τὸν δευτέρον νὰ συμβουλευέται τὸν Φαβιέρον εἰς τὰ πολεμικά του σχέδια, ὡς ἄνθρωπον ἔμπειρον εἰς τὰ πολεμικά καὶ φίλον τῆς πατρίδος. Ἀλλὰ τόσον τοῦτο τὸ μέσον καθὼς καὶ ὅσα ἄλλα μετεχειρίσθησαν ἄλλοι πρὸς συμβιβασμὸν ἀπέβησαν μάταια. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιμένων διέταξε τὸν Φαβιέρον νὰ μεταφέρῃ τὸ τακτικὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ἐλευσίνας, ὅπου ἦταν ὑποψία νὰ γένη κίνημα παρὰ τῶν ἐχθρῶν· ὁ Φαβιέρος ὅμως δὲν ὑπήκουσεν, ἐπρόβαλε δὲ ὡς δικαιολόγημα ὅτι οἱ τακτικοὶ συναναστροφόμενοι μετὰ τῶν ἀτάκτων διαφθείρουσι τὰ ἦθη των. Τοῦτο παρῶξυνε μεγάλως τὸν Καραϊσκάκην, ὥστε δὲν ἄφηγε νὰ τοῦ διαφύγῃ καμμία περίστασις, εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ κατακρίνῃ καὶ νὰ ὑβρίσῃ σκληρῶς τὸν Φαβιέρον.

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς εὕρισκοντο καὶ εἰς τὸ ἴδιον στρατόπεδόν του, ἐπιθυμοῦντες ν' ἀφαιρέσωσι ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν καὶ ἀποτυχόντες τοῦ νὰ τὸ κατορθώσωσι διὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἔβαλαν πρὸ ὀφθαλμῶν νὰ διαλύσωσι τὸ στρατόπεδον, διὸ καὶ ἐζήτησαν ἀφορμὴν, ἥτις κατὰ δυστυχίαν δὲν ἄργησε νὰ παρουσιασθῇ. Ὁ Κιουταχῆς ἔγραψε διαταγὰς πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων τῆς

Ἀττικῆς (οἱ ὅποιοι ἦσαν μὲν ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, συνεννοοῦντο ὁμως τινὲς ἐξ αὐτῶν καὶ μὲ τοὺς Ἑλληνας) ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐκστρατεύει εἰς Ἐλευσίνα διὰ νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἐκεῖ ἐμφωλεύοντας Ἑλληνας, γνωστοποιεῖ δὲ τοῦτο εἰς τοὺς κατοίκους διὰ νὰ μὴ δειλιάσωσιν ἀπὸ τὸ κίνημα, ἀλλὰ νὰ μένωσιν ἤσυχοι εἰς τὰ χωρία των. Τὰ γράμματα ταῦτα ἐφέρθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραϊσκάκη. Συνέβη δὲ ταυτοχρόνως νὰ ἔλθῃ καὶ ἑτέρα εἴδησις περὶ τῆς ἐκ στρατείας ταύτης ἀπὸ τὸ ἴδιον στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ. Ὡστε οἱ ἐχθροὶ τοῦ Καραϊσκάκη, οἱ ὅποιοι ἐπεθύμουν τοῦ στρατοπέδου τὴν διάλυσιν, ἐπαρουσίαζον εἰς τοὺς στρατιώτας μέγιστον τὸν κίνδυνον, ἐὰν δὲν προλάβωσι νὰ φύγωσιν ἀπὸ Ἐλευσίνα, καὶ τὸν ὄλεθρον ἄφευκτον, ἂν πολιορκηθῶσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπροσπάθησε νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τοὺς στρατιώτας· βλέπων ὁμως ὅτι ὁ θόρυβος ἐγένετο ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν μεγαλύτερος, ἐκάλεσεν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς παρεκίνησεν, ἐὰν δὲν θέλωσι νὰ μείνωσιν εἰς τὴν θέσιν των διὰ νὰ πολεμήσωσι τὸν ἐχθρόν, τουλάχιστον ἄς ὑπομείνωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἕως οὗ νὰ ἰδῶσιν ἐρχόμενον τὸν ἐχθρόν, καὶ τότε δύνανται χωρὶς ἐντροπὴν νὰ μεταβῶσιν εἰς ἄλλο ὀχυρῶτερον μέρος. Ἐνῶ ἐγένοντο αἱ συνομιλῖαι αὗται, ἤρχοντο ἀγγελίαι ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν ὅτι οἱ στρατιῶται λιποτακτοῦσιν ἀδιακόπως ἀπὸ τὸ στρατόπεδον· οἱ ἐπιθυμοῦντες μάλιστα τὴν διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου ἐπαρουσίαζαν τὴν λιποταξίαν μεγαλυτέραν καὶ τὸν κίνδυνον σημαντικώτερον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπιμένων δὲν ἔδιδε γνώμην νὰ φύγῃ, τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν προσκαλοῦντες καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν φυγὴν ἐνώπιον τοῦ Καραϊσκάκη, εἶπον ὅτι δὲν κάθονται νὰ γένωσι θύματα τῆς φιλοδοξίας τοῦ Καραϊσκάκη, τότε ὁ Καραϊσκάκης ἀπεκρίθη μὲ ἀγανάκτησιν· «Πηγαίνετε ὅπου ἀγαπᾶτε. Ὁ Καραϊσκάκης θέλει ἐπιμείνει εἰς τὴν θέσιν του, καὶ ἄς χαθῆ. Ὅταν ὁμως σᾶς ἐρωτήσωσιν οἱ ἄνθρωποι τί ἐκάμετε τὸν ἀρχηγόν σας, εἰπέτε ὅτι τὸν παρεδώσαμεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ γένη ἀρχηγὸς τῆς λιποταξίας». Ὁ λόγος οὗτος ἐκφωνηθεὶς μὲ τόνον καὶ πάθος, ὅποιον ἀπαιτοῦσεν ἡ περίστασις, ἔκαμε ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς ὅλους τοὺς παρευρεθέντας ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας, δὲν ἠμπόρεσεν ὁμως νὰ ἐμποδίσῃ καὶ τοὺς ἐνεργοῦντας τὴν διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου. Αὐτοὶ παρασύραντες καὶ τοὺς στρατιώτας ἀνεχώρησαν ἀπὸ Ἐλευσίνα περὶ τὰ μεσάνυκτα καὶ μετέβησαν εἰς Σαλαμίνα¹⁹.

Ὁ Καραϊσκάκης συντροφευμένος ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους ἀξιωματικούς ἐπῆγεν εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐσυνήθιζον νὰ θέτωσι τὴν νυκτερινὴν ἐμποροσθοφυλακὴν, καὶ ἀνάψαντες φωτιάς διενυκτέρευσαν ἐκεῖ διὰ νὰ δώσωσι τρόπου τινὰ θάρρος εἰς τοὺς δειλιάσαντας στρατιώτας. Μ' ὅλα ὁμως τὰ μέτρα ταῦτα, μόνις ἔμειναν εἰς τὸ στρατόπεδον οἱ σημαντικότεροι ἀξιωματικοὶ καὶ ἕως τριακόσιοι στρατιῶται, καὶ οὗτοι δὲ ἀφοῦ τοὺς παρεκάλεσε θερμῶς ὁ Καραϊσκάκης νὰ διαμείνωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν νύκτα ἐκείνην διὰ νὰ μὴ φύγωσιν μὲ καταισχύνῃ, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη ὅτι συγκατατίθεται ν' ἀναχωρήσωσι τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Μ' ὅλα ταῦτα ὁ Καραϊσκάκης μὴ ἔχων ἀπόφασιν ν' ἀναχωρήσῃ, ἐκτὸς ἐὰν ἔβλεπε σημαντικὴν ἐχθρικὴν δύναμιν, ἐπροσπαθοῦσε νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς μείναντας ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας, καὶ οἱ λόγοι του (ἀφ' οὗ προοιούσης τῆς ἡμέρας ἄρχισε νὰ διαλύεται κατ' ὀλίγον ὁ φόβος, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀποκαταστήσει μεγαλύτερον τὸ βαθὺ τῆς νυκτὸς σκότος) ἔκαμαν τοιαύτην προσβολήν, ὥστε μὲ ὅλον ὅτι ἐφάνησαν ἐρχόμενοι οἱ ἐχθροὶ, αὐτοὶ δὲν ἐσυλλογίζοντο πλέον διὰ φυγὴν, ἀλλ' ἐτοιμάζοντο δι' ἀντίκρουσιν. Οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίασαν ἕως βολῆς

19 Πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν ὑπέπεσον εἰς τὴν λιποταξίαν δι' ἀγνοίαν τῶν γενομένων καὶ διότι ἐκοινολογήθη ὅτι ἡ φυγὴ ἦταν γενική.

τουφεκίου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, καὶ ἀφ' οὗ ἔκαμαν τινὰς ἀποπειράς καὶ εἶδον ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν φεύγουσιν, ἀνεχώρησαν ὀπίσω εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὅλοι ἀπέδωκαν εἰς μόνον τὸν Καραϊσκάκην τὴν διατήρησιν τοῦ στρατοπέδου, καὶ οἱ διαμείναντες ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται εὐχαριστήθησαν πολλὰ διότι ἐπέισθησαν εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ καὶ δὲν ἀνεχώρησαν. Ὁ Καραϊσκάκης ἔγραψεν ἀμέσως ἀναφορὰν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἐναντίον τῶν πρωταιτίων τῆς λιποταξίας. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ μετανοήσαντες ἐζήτησαν τὴν συγχώρησιν, δὲν ἐνέκρινε νὰ ἐπιμείνη, καὶ οὕτως εἰς ὀλίγας ἡμέρας συνῆλθον πάλιν ὅλοι εἰς τὸ στρατόπεδον.

Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ ἰδῶσι τὴν πολιορκίαν διαλυομένην ὀγλίγωρα, ἔλαβον ὑποψίαν ὅτι ἡ σταθερότης καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κιουταχῆ θέλει ἀποκλείσει τὸ φρούριον ὡς καὶ τὸ Μεσολόγγιον. Καὶ καθὼς φυσικὰ συμβαίνει εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους, αἰσθανόμενοι ὡς καὶ τῶν μικροτάτων πραγμάτων τὴν ἔλλειψιν καὶ δυσαρεστούμενοι, κατέφυγον εἰς τὴν ζήτησιν τῶν μισθῶν των, πρόφασιν εἰς τὴν ὁποίαν καταφεύγουσιν, ὅταν πλησιάζῃ ὁ κίνδυνος, ὅλοι ὅσοι δὲν κινουῦνται ἀπὸ τὸ αἶσθημα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς φιλοτιμίας²⁰. Ὁ δὲ φρούραρχος, μὴ δυνάμενος ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐπίμονον αἴτησίν των, ἠναγκάσθη καὶ τὴν ἐθεράπευσε πραγματικῶς μὲ δόσιν μέρους τοῦ μισθοῦ των, διότι μ' ἐλπίδας μόνον καὶ ὑποσχέσεις δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ τοὺς ἀναπαύσῃ. Ἀλλὰ μὲ ὅλον ὅτι ἔγινεν ἡ οἰκονομία αὕτη, πολλοὶ ἔφευγον κρυφίως ἀπὸ τὸ φρούριον. Ὁ Γκούρας βλέπων τοῦτο καὶ ἀκούων πολλοὺς μὴ εὐχαριστούμενους νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν πολιορκίαν, ἐστοχάσθη ὡς ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον ν' αὐξήσῃ τὴν ἐν τῷ φρουρίῳ δύναμιν, ὥστε καὶ ἂν ποτὲ μέρος τῆς φρουρᾶς ἤθελεν ἀποφασίσῃ ν' ἀναχωρήσῃ, ἢ φυγῇ του νὰ μὴν γίνῃ ἐπαισθητὴ εἰς τοὺς ὅσοι ἤθελον μείνει. Ἀπέστειλε λοιπὸν τὸν ἐξάδελφόν του Ἰωάννην Μαμούρην εἰς τὸν Καραϊσκάκην διὰ νὰ ζητήσῃ στρατιωτικὴν δύναμιν, τὸν διέταξε δέ, ἂν δὲν δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ διὰ τοῦ Καραϊσκάκη τίποτε, νὰ στρατολογήσῃ αὐτὸς ἀριθμὸν τινὰ στρατιωτῶν καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὸ φρούριον· τοῦ ἔδωκε δὲ καὶ τ' ἀναγκαῖα διὰ τὴν στρατολογίαν ταύτην χρήματα.

Ἄν καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς εἰς Χαϊδάρι ἐκστρατείας ἠνάγκασε τὴν Κυβέρνησιν νὰ λάβῃ μέτρα διὰ νὰ δυναμώσῃ περισσότερο τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραϊσκάκη, ἢ βραδύτης ὅμως, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνεργοῦσε διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν μέσων, ἐβίασε τὸν Καραϊσκάκην νὰ φροντίσῃ περὶ ἐσωτερικῆς ἐνδυναμώσεως τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν· ἀλλὰ μὴ ἔχων χρήματα δὲν ἐδυνήθη νὰ πείσῃ κανέν σῶμα διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον. Ὅταν λοιπὸν ἦλθεν ὁ Μαμούρης καὶ τοῦ ἐξήγησε τὴν ἀνάγκην τοῦ φρουρίου, ἀπεφάσισε νὰ ἐμφυχώσῃ τὸ σῶμα τῶν Ἑπτανησίων διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον, καθὼς ἦτον προπολλοῦ σχεδιασμένον. Τὸ σῶμα τοῦτο συνίστατο ἀπὸ διακοσίους περίπου στρατιώτας καὶ ἐφοδιασθὲν μὲ τὰ διὰ συνεισφορᾶς συναχθέντα ὑπὲρ αὐτοῦ χρήματα, ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον, ὀδηγούμενον ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Μαμούρην, ὅστις εἶχε τὴν ἀνήκουσαν ἐμπειρίαν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἀφυλάκτων διαβάσεων. Προσετέθησαν εἰς τούτους καὶ πενήκοντα περίπου στρατιῶται, τοὺς ὁποίους μισθώσας ἔλαβε μαζί του ὁ Μαμούρης.

20 Μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων ἦσαν πολλοὶ μὲ αἰσθήματα πατριωτισμοῦ καὶ φιλοτιμίας, καὶ εἶναι δίκαιον νὰ μὴ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην.

Συνελθόντες λοιπὸν ὅλοι οὗτοι εἰς Ἀμπελάκι τῆς Σαλαμίνας καὶ γενόμενοι κατὰ πάντα ἔτοιμοι, ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα τὴν δωδεκάτην τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ ἀπέβησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς. Προχωρήσαντες πρὸς τὸ φρούριον ἀπὸ δρόμους μὴ φυλαττομένους ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἐπλησίασαν ἱκανῶς, ἀλλὰ μετὰ ἑπτὰ ὥρων συνεχῆ ὁδοιπορίαν ἀποκαμόντες οἱ προπορευόμενοι, ἐστάθησαν ὀλίγον διὰ νὰ περιμείνωσι τοὺς ἀκολουθοῦντας· αὐτοὶ ὅμως δὲν ἐφάνησαν, διότι ταραχθέντες ὡς ἀπὸ πανικόν τινα φόβον εἶχον ἀποκοπῆ ἀπὸ τοὺς προπορευομένους καὶ εἶχον ἐπιστρέφει ὀπίσω εἰς τὰ παράλια, ὅπου ἦσαν τὰ πλοῖα περιμένοντα νὰ ἴδωσι τὴν ἔκβασιν τοῦ ἐπιχειρήματος. Ὁ Μαμούρης ἀφ' ἑνὸς μέρους διὰ τὴν βραδύτητα τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ βλέπων ὅτι τὸ φῶς τῆς Σελήνης, ἢ ὁποῖα εἶχεν ἤδη προχωρήσει εἰς τὸν ὀρίζοντα, ἤθελεν εἶναι ἐπιβλαβές δι' αὐτούς, διότι ἔμελλον νὰ διαβῶσι μεταξὺ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων, συσκεφθεὶς καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς στρατιώτας, ἀπεφάσισε μὲ κοινὴν γνώμην νὰ μὴ ἐπιχειρήσωσιν ἐκείνην τὴν νύκτα διὰ νὰ ἔμβωσιν εἰς τὸ φρούριον, ἀλλὰ κρυφθέντες εἰς κἀνὲν μέρος νὰ ἐπιχειρήσωσι τοῦτο τὴν ἐρχομένην νύκτα. Μετέβησαν λοιπὸν εἰς Καρέαν, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὅπου παρέμειναν τὸ λοιπὸν τῆς νυκτὸς διάστημα καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν· ἀλλ' ἐπειδὴ παρετήρησαν νέους προμαχῶνας εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔμελλον νὰ εἰσέλθωσι, καὶ ἐπειδὴ ὑπόπτευσαν ὅτι ἐγνώσθησαν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, διότι τινὲς ἐξ αὐτῶν κατὰ τύχην περιπατοῦντες εἶχον πλησιάσει ἀρκετὰ εἰς τὸ μοναστήριον, ἀκούσαντες καὶ τὴν νύκτα μέγαν πυροβολισμόν τῶν ἐχθρῶν, δὲν ἔκριναν συμφέρον νὰ δοκιμάσωσι τὴν εἴσοδον, φοβούμενοι τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀποτυχίας δεινά. Ὅθεν ἐπέστρεψαν τὴν νύκτα εἰς τὸ μέρος ὅπου εἶχον ἀποβῆ καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ πλοῖα ὁμοῦ μὲ τοὺς ὀπισθοδρομήσαντας πρότερον ἐπέστρεψαν εἰς Σαλαμίνα.

Διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐλυπήθη μεγάλως ὁ Καραϊσκάκης, βλέπων δὲ ὅσον δυσκολοτέραν, τόσον ἀναγκαιοτέραν τὴν εἰς τὸ φρούριον εἴσοδον νέας δυνάμεως, ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς λοιποὺς ἐν Ἐλευσίνι στρατηγοὺς νὰ μισθώσωσιν ἑκατὸν εἴκοσι στρατιώτας, νὰ τοὺς ἐνώσωσι μὲ τὸ Ἑπτανήσιον σῶμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἀπελπισθῆ τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον μὲ ὄλην τὴν ἀποτυχίαν, καὶ νὰ τοὺς ἀποστείλωσιν εἰς τὸ φρούριον μὲ τὰς ἀναγκαίας προφυλάξεις. Ἐγένετο δεκτὸν τὸ πρόβλημά του· καὶ ἀφ' οὗ ἔγινεν ἡ ἀναγκαία ἐτοιμασία, ἐπεφορτίσθη ὁ Κριζιώτης νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ ἕως εἰς τὸν τόπον τῆς ἀποβάσεως. Ἐμβάντες λοιπὸν εἰς τὰ πλοῖα τὴν εἰκοστὴν ἑβδόμην τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀπέβησαν πλησίον τῶν Τριῶν Πύργων καὶ μετὰ δύο σχεδὸν ὥρων συνεχῆ ὁδοιπορίαν ἔφθασαν πλησίον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ συναπαντήθησαν κατὰ τύχην ἀπὸ ἑνὸς σῶμα ἱππικῶν τῶν ἐχθρῶν, νομίσαντες ὅτι ἐπροδόθη τὸ σχέδιόν των ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ ἐχθροί, μὲ ὄλον ὅτι ἤκουσαν τὸν θόρυβον τῶν φευγόντων, δὲν ἐκινήθησαν ἀμέσως εἰς καταδίωξιν εἴτε διὰ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς, εἴτε διότι ἐνόμισαν ἑαυτοὺς ὀλίγους, καὶ τοῦτο ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ διασωθῶσι. Φεύγοντες μὲ ὄλον τοῦτο διεκόπησαν εἰς διάφορα κόμματα· μέρος μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ σώματος τῶν Ἑπτανησίων²¹, ἔφυγον πρὸς τὰ βουνὰ καὶ ἐκεῖθεν τὴν ἐρχομένην ἡμέραν μετέβησαν εἰς τὸ ἐν Ἐλευσίνι στρατόπεδον. Ἐκ δὲ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν φευγόντων ἐν σῶμα κατεδιώχθη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς εἰς τὸν τόπον τῆς ἀποβάσεως, ἀλλὰ πολεμήσαν γενναίως καὶ βοηθούμενον ἀπὸ τὰ πλοῖα διεσώθη ἀβλαβές, ἔξ δὲ καταφυγόντες εἰς μίαν ἐκκλησίαν κειμένην πλησίον τῶν Τριῶν Πύργων ὕστερον ἀπὸ ἱκανὴν ἀντίστασιν ἐφονεύθησαν ἐκτὸς ἑνός, ὅστις διεσώθη κολυμβῶν, ἐν

21 Ἀρχηγός τοῦ σώματος τῶν Ἑπτανησίων ἦτο ὁ Διονύσιος Εὐμορφόπουλος, πολιορκούμενος ἤδη ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἐπίτροπος δ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σώματος ἦτο ὁ Γεράσιμος Φωκῆς (σημ. ἐκδότου).

μέρος δέ, συνιστάμενον ἀπὸ εἰκοσιπέντε σχεδὸν ἐκ τοῦ σώματος τῶν Ἑπτανησίων, κατέφυγεν εἰς ἓν νησίδιον πλησίον τῆς ξηρᾶς, ὅπου ὄχυρωθὲν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἀντιπολεμῆσαν γενναίως πρὸς πλῆθος πεζῶν καὶ ἰππέων ἐχθρῶν καὶ ὑπομείναν ἀφόβως τὸν συνεχῆ καὶ ἀλλεπάλληλον κανονοβολισμὸν ὄλην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἀκόλουθον νύκτα, διεσώθη τελευταῖον ἀβλαβὲς ἀπὸ τὸν Κριζιώτην, ὅστις ἐπήγεν εἰς βοήθειάν του μὲ δύο πλοιάρια, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ τοὺς μετέφερεν εἰς τὰ μεγάλα πλοῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἤμποροῦσαν νὰ πλησιάσωσιν ἐκεῖ διὰ τὴν ρηχότητα τῶν νερῶν.

Ἡ δευτέρα αὕτη ἀποτυχία κατελύπησε τὸν Καραϊσκάκη καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὸν ὅλους τοὺς εὐαισθήτους πατριώτας, ἀλλὰ τὴν λύπην του τὴν ἐκορύφωσεν ἡ εἶδησις τοῦ θανάτου τοῦ Γκούρα²², τὴν ὁποίαν ἐπίτηδες ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸ φρούριον ἔφερον εἰς τὸ στρατόπεδον. Δὲν ἦτον πλέον καιρὸς μακρῶν καὶ βραδέων σκέψεων· διότι ἐκτὸς τῆς ἀθυμίας, τὴν ὁποίαν φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐπροξένησεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους, τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἦτον ὑποψία διαιρέσεων καὶ διχονοιῶν, τὸ ὁποῖον ἤμποροῦσε νὰ αὐξήσῃ τὰ δεινὰ τῶν πολιορκουμένων. Συνεκάλεσε λοιπὸν ὅλους τοὺς στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς τοὺς συγκροτοῦντας τὸ ἐν Ἐλευσίनि στρατόπεδον καὶ ὁμίλησεν οὕτω· «Τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν κινδυνεύει καὶ ἡ πτώσις του θέλει εἶναι πτώσις ὅλης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος· δὲν ἔχει εἰς ἄλλους τὰς ἐλπίδας του, παρὰ εἰς ἡμᾶς· δὲν εἶναι ἐντροπή μας νὰ τὸ ἀφήσωμεν ἀπροστάτευτον;» Ὅλοι ὁμοφώνως ἀπεκρίθησαν ὅτι προσφέρουσι καὶ τὴν ἰδίαν των ὑπαρξιν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ φρουρίου. «Λοιπόν, ἐπανέλαβεν ὁ Καραϊσκάκης, ἐγὼ δὲν βλέπω ἄλλον τρόπον ἀρμοδιότερον καὶ προχειρότερον, εἰμὴ νὰ δεχθῆ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀποσταλησομένης εἰς αὐτὸ βοήθειας εἰς ἀπὸ ἡμᾶς, ὅστις ἤθελεν ἔχει ἰδιαιτέρον στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον νὰ τὸν ἀγαπᾷ ἐνταῦτῳ καὶ νὰ τὸν σέβεται· διὰ νὰ μὴν ἀποτύχωμεν δὲ καὶ ταύτην τὴν φορὰν, τὸ ὁποῖον θέλει εἶναι ἐλεθριώτατον, δύο βλέπω ἀρμοδιότερους, τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τὸν στρατηγὸν Κριζιώτην». Ἐπειδὴ δὲ εἶπον μερικοὶ ὅτι δὲν συμφέρει ὁ Γενικὸς ἀρχηγὸς νὰ κλεισθῆ μέσα εἰς τὰ φρούριον, ἀλλὰ νὰ μείνῃ ἔξω καὶ νὰ προσπαθῆ περὶ διαλύσεως τῆς πολιορκίας.

«Ἐκτὸς τούτου, ἐπρόσθεσεν ὁ Καραϊσκάκης, ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ χρησιμεύσω εἰς τὸ φρούριον, ὅσον ὁ ἀδελφός μας Κριζιώτης· διότι πρῶτην φορὰν πατῶ ταῦτα τὰ χῶματα· ὁ δὲ Κριζιώτης ὡς διατρέψας πολὺν καιρὸν εἰς τὰ ἐδῶ γνωρίζει καὶ τὰς θέσεις καὶ τοὺς κατοίκους καὶ πρὸ πάντων, διὰ τὰς ὁποίας ἔχει σχέσεις μετὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ πολεμικῶν, θέλει κατασταθῆ σεβαστὸς εἰς τοὺς πολιορκουμένους καὶ θέλει διαθέσει ἄριστα τὰ πράγματα του φρουρίου». Ὅλοι ὁμοφώνως ἐπαίνεσαν τὴν γνώμην τοῦ Καραϊσκάκη καὶ παρεκίνησαν τὸν Κριζιώτην διὰ νὰ δεχθῆ τὸ πρᾶγμα. Ὁ δὲ Κριζιώτης κινούμενος ἀπὸ φιλοτιμίαν ἀπεδέχθη χωρὶς δυσκολίαν τὸ πρόβλημα.

Ἄλλ' ἅμα ἐκοινοποιήθη τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, συνήχθησαν ἀμέσως περὶ αὐτὸν καὶ μὲ ὅλον ὅτι τὸν ἀγαποῦσαν καὶ τὸν ἐσέβοντο εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμόν, μὲ ὅλον τοῦτο δὲν ἔλειψαν νὰ τοῦ προξενήσωσιν ἱκανὰς δυσκολίας· τοῦ ἐπαρουσίασαν κατ' ἀρχὰς τὸν κίνδυνον, μὲ σκοπὸν διὰ νὰ τὸν ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς ἐπρόβαλεν, ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ καταφρονήσῃ πάντα κίνδυνον, διὰ νὰ μὴν παραβῆ τὴν ὑπόσχασίν του, ἐστράφησαν εἰς τὴν ἀληθῆ αἰτίαν, ὅτι χωρὶς ἱκανὰ χρήματα δὲν πρέπει νὰ ἐπιχειρησθῆ τοσοῦτον ἐπικίνδυνον ἔργον.

22 Συνέβη τὴν νύκτα τῆς 30 Σεπτεμβρίου ἀπὸ βόλι ἐχθρικόν διευθυνθὲν εἰς τὴν κεφαλὴν, ἐν ᾧ ἐκάθητο πλησίον ἐνὸς παραθυρίου μετὰ τὸ δεῖπνον. (Ὁ Γκούρας ἐφονεύθη τὴν νύκτα ἀγρυπνῶν ἔξω τῆς Ἀκροπόλεως ἐπὶ τῶν δυτικῶν ὄχυρωμάτων καὶ πυροβολῶν κατὰ τῶν πλησίον ἐχθρικῶν. Σημ. ἐκδότου).

Τὸ κεφάλαιον τῶν χρημάτων τὸ ἐστοχάσθη ἀπ' ἀρχῆς ὁ Καραϊσκάκης, ἀλλὰ μὴ βλέπων τινὰ πόρον ἐσχεδιάσει νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς στρατηγοὺς νὰ καταθέσωσι μέρος καὶ τὰ λοιπὰ νὰ βιάσῃ τοὺς πλουσιωτέρους ἐκ τῶν πλησιεστέρων χωρίων διὰ νὰ τὰ δώσωσι. Πολλὰ σύντομα συνήχθησαν τὰ χρήματα καὶ ἔγινεν ἡ ἐτοιμασία. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴν ἀποτύχῃ καὶ ταύτην τὴν φορὰν τὸ ἐπιχείρημα τῆς εἰς τὸ φρούριον εἰσόδου, ἐκρίθη ἀρμόδιον ὥστε ὅλον τὸ ἐν Ἐλευσίνι στράτευμα καὶ τὰ ἐν Μεγάρους τότε νεωστὶ ἐλθόντα ἀπὸ Κόρινθον νὰ ὑπάγωσι νὰ τοποθετηθῶσι πλησίον τοῦ εἰς Πατήσια στρατοπέδου τοῦ Κιουταχῆ καὶ τὴν νύκτα, καθ' ἃν ἦτον συμφωνημένον νὰ εἰσέλθῃ ὁ Κριζιώτης εἰς τὸ φρούριον, νὰ ἐπιπέσωσιν, ἢ τουλάχιστον νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, διὰ νὰ μὴ δυνηθῶσιν οἱ ἐχθροὶ νὰ ὑπάγωσιν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν τῇ πόλει, ὅταν ὁ Κριζιώτης ἤθελε δοκιμάσει τὴν εἴσοδον.

Τὴν νύκτα τῆς ἐνδεκάτης τοῦ Ὀκτωβρίου 1826 ἦτον προσδιωρισμένον νὰ δοκιμάσῃ ὁ Κριζιώτης τὴν εἴσοδον· ἐμελλε δὲ προηγουμένως νὰ ὑπάγῃ νὰ ἐτοιμασθῇ εἰς Ἀμπελάκι, νὰ παραλάβῃ ἐκεῖθεν καὶ τὸ σῶμα τῶν Ἑπτανησίων καὶ διὰ τῶν πλοίων νὰ μεταβῇ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς. Τὴν ἐνδεκάτην λοιπὸν περὶ τὸ γεῦμα εἰδοποιήσας ὁ Καραϊσκάκης καὶ τοὺς εἰς Μέγαρα εὐρισκομένους, ἐκίνησε μὲ ὅλον τὸ στράτευμα πρὸς τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ Μενιδίου· ἦσαν δὲ ὅλοι ὁμοῦ ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας.

Ἄμα εἶδον οἱ ἐν Μενιδίῳ Τούρκοι τοὺς Ἕλληνας, εἰδοποίησαν ὅλους τοὺς κατοίκους, ὄντας ἐξαπλωμένους καὶ ἐργαζομένους εἰς τὴν προκειμένην πεδιάδα, νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ χωρίον διὰ νὰ προφυλαχθῶσιν· ἢ ἀπὸ ἵππεις ὅμως συγκειμένη ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν Ἑλλήνων προλαβοῦσα αἰχμαλώτισεν ἕνα Ὀθωμανὸν καὶ δύο ἐκ τῶν κατοίκων· ἀκροβολίσθη δὲ ὀλίγον καὶ μὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐμπροσθεν τοῦ χωρίου. Διαβάντες ἐκεῖθεν οἱ Ἕλληνες ἔφθασαν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς Ζευγολατεῖον, χωρίον μικρὸν ἔρημον, μίαν ὥραν σχεδὸν ἀπέχον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ἄμα ἐνύκτωσεν ὅπως οὖν καὶ συνῆλθον ὅλοι οἱ στρατιῶται, διώρισεν ὁ Καραϊσκάκης ν' ἀνάψωσι φωτίας ὅσας πλειότερας δυνηθῶσι, διὰ νὰ φανερώσωσι τὸν ἐρχομὸν των εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ τοὺς παρουσιάσωσι τὴν δύναμίν των μεγαλυτέραν ἀπ' ὅ,τι πραγματικῶς ἦτον. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως εἶχον ἤδη πληροφορηθῆ περὶ τούτων ἀπὸ δύο ἵππεις προαποσταλέντας ἐπίτηδες ἀπὸ τοὺς εἰς Μενίδι εὐρισκομένους Τούρκους.

Τὴν πέμπτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἦτον συμφωνημένον νὰ πλησιάσῃ ὁ Κριζιώτης εἰς τὸ φρούριον, καὶ τὴν ὥραν ταύτην ἔπρεπε καὶ τὰ ἔξω στρατεύματα νὰ προσβάλωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης λοιπὸν συγκαλέσας ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατεύματος ἐπρόβαλε νὰ γένῃ ἔφοδος γενικὴ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἐναντιώθησαν, λέγοντες ὅτι δὲν ἦτον φρονήσεως ἔργον νὰ ἐπιπέσωσιν εἰς ὄχυρωμένον στρατόπεδον, ἀντιπρόβαλε νὰ ἐκλεχθῶσιν οἱ ἀνδρειότεροι καὶ τολμηρότεροι, διὰ νὰ πλησιάσωσι κἂν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ, νὰ τουφεκίσωσιν ἀπὸ πλησίον καὶ νὰ κάμωσι κάποιον ἀντιπερισπασμὸν, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ σταθῶσιν ὀπίσω διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς πρώτους, ἂν συμβῇ νὰ κινδυνεύσωσιν. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδὲ τοῦτο τὸ σχέδιον δὲν ἔγινεν ἀπ' ὅλους δεικνόν, καὶ ἀπὸ φιλονικίαν εἰς φιλονικίαν μεταβαίνοντες δὲν κατῴρθωνον τίποτε, ὁ Καραϊσκάκης ὑποπτεύσας ὅτι ἐγίνετο ὀργανισμὸς διὰ νὰ ματαιωθῇ ὀλοτελῶς τοῦτο τὸ κίνημα καὶ ὦν ἀνήσυχος διὰ τὸν κίνδυνον τῶν περὶ Κριζιώτην καὶ ἐπομένως τοῦ φρουρίου, εἶπε πρὸς τοὺς παρεστώτας ἀποφασιστικῶς· «Ἡ ὥρα ἦλθε καὶ ὅποιος ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα ἄς ἔλθῃ κατόπι διὰ νὰ σώσωμεν τὸ φρούριον». Ἐκίνησε δὲ ἀμέσως πρῶτος πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, καὶ τὸ παράδειγμά του ἐνέπνευσε θάρρος εἰς ὅλους, ὥστε ἐκίνησαν

προθύμως κατόπι του καὶ ἤθελον ἴσως πλησιάσει ὅλοι εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἐὰν εἶς ἀπὸ τοὺς σημαντικούς Σουλιώτας ἀρχηγούς δὲν ἤθελεν ὀπισθοδρομήσει, λέγων· «Δὲν πηγαίνω νὰ θυσιάσω ὅσους στρατιώτας διέσωσα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι». Το παράδειγμα τούτου ἔγινεν αἰτία νὰ μὴν ἀκολουθήσωσι καὶ οἱ λοιποί, ἄλλοι μὴν ἐννοοῦντες τὸ πρᾶγμα, οἱ περισσότεροι ὁμως χωρὶς νὰ ἤξεύρωσι τίποτε, ἀλλ' ὑποθέτοντες ὅτι ἔγινε κατά διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπροχωροῦσε πρὸς τοὺς ἐχθρούς, χωρὶς νὰ ἤξεύρη ὅτι δὲν ἀκολουθοῦν οἱ λοιποί. Τελευταῖον ὅταν ἐπλησίαζον ἀρκετὰ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὥστε διέκρινον τοὺς περὶ τὰς φωτίας στρατιώτας, τοῦ ἀναγγέλλουν οἱ περὶ αὐτὴν ὅτι οἱ λοιποὶ δὲν ἔρχονται καὶ ὅτι εἶναι κίνδυνος μόνοι των, ἐνῶ εἶναι τόσον ὀλίγοι, νὰ παρουσιασθῶσι πλησίον εἰς τὸν ἐχθρὸν αὐτὸς μὲ ὅλον τοῦτο ἐπέμενε εἰς τὸ νὰ προχωρή καὶ μόλις ἐπέισθη ἀπὸ τὰς παρακινήσεις τῶν φίλων του νὰ σταθῇ ὀλίγον μακρὰν ἀπὸ τὰς προφυλακὰς τοῦ ἐχθροῦ, ἐπὶ λόγῳ τοῦ νὰ συσσωματωθῶσιν ὅλος ὁμοῦ πρὶν ἐννοηθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Σταθεὶς δὲ ὀλίγον καὶ ἰδὼν ὅτι δὲν ἀκολουθοῦσαν ἄλλοι, ἔβαλεν εἰς γραμμὴν τοὺς συνακολουθήσαντας, ὄντας ἕως ἑκατὸν πεντήκοντα, καὶ διέταξε νὰ πυροβολήσωσι πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Ὁ σκοπὸς τοῦ τουφεκισμοῦ δὲν ἦτον πλέον διὰ βλάβην τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς εἰδοποιήσῃ μόνον περὶ τῆς πλησιάσεως καὶ νὰ μὴν τὸν ἀφήσῃ νὰ κινηθῇ πρὸς τὸ μέρος, ὅθεν ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ ὁ Κριζιώτης εἰς τὸ φρούριον (ἐὰν ἤθελε γένει γνωστὸν τὸ ἐπιχείρημα). Συγχρόνως μὲ τοὺς προχωρήσαντας ἐπυροβόλησαν καὶ οἱ μείναντες εἰς τὸ Ζευγολατεῖον ταχθέντες εἰς γραμμάς, καὶ ἀφ' οὗ ἐτριπλασίασαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη τὸν πυροβολισμόν των, οἱ προχωρήσαντες ἐπέστρεψαν ὅπου καὶ οἱ λοιποί, καὶ ἐνωθέντες ὅλος ὁμοῦ ἐπανῆλθον τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδον.

Ἦτον σύνθημα τῆς εἰς τὸ φρούριον εἰσόδου τοῦ Κριζιώτου τὸ νὰ ριφθῶσιν ἐννέα κανόνια. Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι ἐπροχώρει ἡ νύκτα, ἦτον εἰς μεγάλην ἀγωνίαν περὶ τοῦ ἐπιχειρήματος· διότι δὲν ἤκούετο σύνθημα· ἀλλὰ τελευταῖον περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἠκούσθη ὁ κρότος τῶν κανονίων τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ὅλος χαρὰ, δὲν εἶχε πλέον ὄρεξιν ὕπνου, ἂν καὶ ἀγρύπνησε καὶ ἐκακοπάθησεν ἱκανῶς ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα. Τὸ αἶτιον τοῦ νὰ μὴ προφθάσῃ ὁ Κριζιώτης εἰς τὸ φρούριον κατὰ τὴν διωρισμένην ὥραν ὑπῆρξεν ἡ ἐναντιότης τῶν ἀνέμων· κἀνὲν ἄλλο ἐναντίον συνάντημα δὲν συνέβη εἰς αὐτόν. Ἀποβάς περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ Πειραιῶς καὶ Μουνηχίας παράλιον καὶ ἀναπαυθεὶς ὀλίγον, ἐκίνησε πρὸς τὸ φρούριον ἐνθαρρύνων καὶ παρακινῶν τοὺς στρατιώτας· διαβάς δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρῶν, πρὶν τοὺς δώσης καιρὸν νὰ τὸν ἐννοήσωσι καὶ νὰ τὸν κτυπήσωσιν, εἰσῆλθεν ἀσφαλῶς εἰς τὸ φρούριον²³.

Πρὸ καιροῦ ὁ Καραϊσκάκης εἶχε γνωρίσει ὅτι κατὰ πρόσωπον πολεμῶν τὸν ἐχθρὸν, δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐνόμιζε λοιπὸν ὠφέλιμον πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας ταύτης τὸ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὰς ἔμπροσθεν ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπου ὅσον ἤθελε προχωρεῖ, τόσον ἤθελεν αὐξάνει τὰς ἐδικὰς του δυνάμεις μὲ τὴν προσθήκην τῶν εἰς τοὺς ἐχθρούς ὑποδουλωμένων Ἑλλήνων καὶ ἤθελε βλάπτει τὰς τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὸ ἐμπόδισμα τῶν τροφῶν καὶ τῆς διαβάσεως νέων στρατευμάτων. Ἀλλὰ διὰ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τοιοῦτον σχέδιον ἔπρεπε νὰ ἔχη πολὺ περισσοτέρας δυνάμεις ἀπ' ὅσας εἶχεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ

23 Ἐνοήθησαν οἱ εἰσελθόντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπυροβολήθησαν· ἐπληρώθησαν δύο καὶ τινες ἐπέταξαν τὰς καπότας των (σημ. ἐκδότου).

εἶχε γράψει πρὸ καιροῦ εἰς τὴν Διοίκησιν διὰ νὰ τὸν ἐνδυναμώσῃ καὶ μὲ ἄλλα στρατεύματα. Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ἤδη τελειώσει ἢ συναξίς τῶν σταφίδων τῆς Κορίνθου καὶ τὰ ἐκεῖ συνελθόντα στρατεύματα ἦσαν πλέον περιττά, ἡ Διοίκησις τὰ διέταξε νὰ υπάγῳσιν εἰς τὸ ἐν Ἐλευσίνι στρατόπεδον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Καραϊσκάκη διὰ νὰ συμπράξωσιν εἰς τὰ ὑπὲρ τῆς Στερεάς Ἑλλάδος πολεμικὰ ἐπιχειρήματά του.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ τὸ φρούριον κατέστη εἰς τὴν ἀνήκουσαν ἀσφάλειαν, βλέπων ὅτι ἦτον ἀρμόδιος καιρὸς νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τὸ προμελετηθὲν σχέδιον, προσκληθεὶς καὶ ἀπὸ τὸν Γ. Διωβουνιώτην καὶ Ἰ. Ρούκην, ὄντας τότε ὑποτεταγμένους εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀπεφάσισε νὰ κινηθῇ· ἔκριεν ὅμως ἀναγκαῖον νὰ κοινοποιήσῃ προηγουμένως τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ εἰς τοὺς εἰς Μέγαρον στρατοπεδευμένους Σουλιώτας ἀρχηγούς, διὰ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ συνεκστρατεύσωσι προθύμως καὶ αὐτοὶ· καὶ τοῦτο διότι ὑπόπτευεν ὅτι, ἔχοντες πρὸς αὐτὸν ἀντιζηλίαν, ἐμποροῦσαν νὰ μὴν ἀκολουθήσωσιν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, προφασιζόμενοι ὅτι δὲν τοὺς ἐσυμβουλεύθη. Ἐπροσκάλεσε λοιπὸν ὅλους τοὺς ἀρχηγούς καὶ πρώτους ἀξιωματικούς αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τοὺς ἐκοινοποίησε τὸ σχέδιον. Αὐτοὶ ἀπεκρίθησαν ὅτι τὸ ἐγκρίνουν καὶ τὸ ἀποδέχονται, ἀλλ' ὅτι ὡς ὑπηρετήσαντες καὶ αὐτοὶ σημαντικὰ τὴν πατρίδα, ἐνόμιζον ἀνάξιον τοῦ χαρακτῆρος τῶν νὰ μὴν ἔχωσιν ἰδιαίτερον ἀρχηγόν. Ὁ Καραϊσκάκης, εἴτε ἀπὸ μετριοφροσύνην, εἴτε ἀπὸ πολιτικὴν, ἀπεδέχθη τὸ πρόβλημα τῶν καὶ ἀπεφάσισαν ἐκ συμφώνου νὰ διαιρεθῇ ἡ γενικὴ ἀρχηγία εἰς τριμελῆ ἐπιτροπὴν, νὰ εἶναι μέλη αὐτῆς ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Νικήτας καὶ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἐκλεχθῇ ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας.

Ὅταν ἐγένετο ἡ συνομιλία αὕτη, ὁ Καραϊσκάκης δὲν εἶχε μαζί του κανένα σχεδὸν ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατηγοὺς καὶ ἀξιωματικούς. Ἐκρινε λοιπὸν ἀναγκαῖον νὰ τοὺς προσκαλέσῃ καὶ νὰ τοὺς κοινοποιήσῃ τὰ γενόμενα. Ἡ ὁμιλία αὕτη εἶχεν ἤδη διαδοθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐγένετο πολὺς ψιθυρισμός· εἶχε δὲ οὗτος τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὴν μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ λοιπῶν Στερεοελλαδιτῶν ὑπάρχουσας διαίρεσιν²⁴, ἡ ὁποία τόσον εἶχεν ἐξάψει τὰ πνεύματα ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ὥστε οὐδ' εἰς τὸ παραμικρὸν δὲν παρεχώρει παντελῶς τὸ ἐν εἰς τὸ ἄλλο. Ὅταν ὁ Καραϊσκάκης ἐκοινοποίησε τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς συνελθόντας ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου, ὅλοι ἀντέτειναν μὲ ἀγανάκτησιν²⁵. Ἐπροσπάθησεν ὁ Καραϊσκάκης νὰ τοὺς καταπραΰνη, λέγων ὅτι τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἂν εἶναι πειρακτικόν, εἶναι διὰ τὴν ἐδικὴν του φιλοτιμίαν· αὐτὸς ὅμως παραχωρεῖ διὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος· ἀλλ' αὐτοὶ ἐπιμένοντες κατήντησαν νὰ τοῦ εἰπῶσιν, ὅτι ὑπ' αὐτὸν μένον ἀρχηγὸν εἶν' ἔτοιμοι νὰ θυσιάσωσι καὶ τὴν ἰδίαν τῶν ζωῆν, δὲν ἀνέχονται ὅμως νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν εἰς ἐκστρατείαν, καθ' ἣν θέλει ἔχει καὶ ἄλλους συναρχηγούς. Ἄν δὲ αὐτὸς ἔχει σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ κάμῃ κατὰ τὴν γνώμην τῶν Σουλιωτῶν, ἄς μὴ λογαριάσῃ πλέον αὐτοὺς διὰ συντρόφους του, Ἐπρόσθεσαν δὲ ὅτι τότε μόνον ἠδύναντο ν' ἀποδεχθῶσι τῆς ἀρχηγίας τὴν διαίρεσιν, ὅταν ἤθελε τὸ διορίσει ἡ Κυβέρνησις²⁶.

24 Τὰ ἀπὸ Μεσολόγγι εἰς Ναύπλιον ἐλθόντα στρατεύματα διαιρέθησαν μεταξὺ τῶν καὶ διεφέροντο οἱ Σουλιῶται καὶ Ἡπειρώται μὲ τοὺς Στερεοελλαδίτας, ἡτοι τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος· πολλοὶ ἔπεσον καὶ εἰς προσωπικὰς ὕβρεις. Ὁ Θ. Γρίβας καὶ ἄλλοι σημαντικοὶ ἀξιωματικοὶ ἔλαβον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν τὸ Παλαμήδιον ἐξώσαντες τὸν Φωτομάραν. Ἐν σῶμα τῆς φρουρᾶς ταύτης ὑπὸ τὸν Γιαννάκην Σουλτάνην εἶχεν ἔλθει εἰς βοήθειαν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦτο πρὸ πάντων ἐβίαζε τὸν Καραϊσκάκην νὰ μὴ δεχθῇ τῆς ἀρχηγίας τὴν διαίρεσιν.

25 Δὲν εἰξεύρω ἂν ὁ Καραϊσκάκης προδιωργάνισε νὰ τὸν ὁμιλήσωσι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον· ὅμως τὰ φαινόμενα ἦσαν τοιαῦτα.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων τὸ ἀμετάπειστον τῆς γνώμης των, εἰδοποίησε τοὺς Σουλιώτας διὰ γράμματος, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπεγράφησαν καὶ ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοπέδου, τοὺς ἐπρόβαλε δέ, ἂν θέλουν, νὰ συνακολουθήσωσιν εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, μενόντων τῶν πραγμάτων εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν κατάστασιν. Οἱ Σουλιῶται ἠρνήθησαν ἀποφασιστικὰ τὸ νὰ λάβωσι μέρος εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν. Ἄλλ' ἐν συμβεβηκός, τὸ ὁποῖον ἤμπορεῖ νὰ νομισθῇ ὡς εὐτύχημα διὰ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τὴν Στερεᾶν Ἑλλάδα, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας καὶ ἐμφύχωσε τοὺς περὶ τὸν Καραϊσκάκην.

Μέγα μέρος τῶν ἐν Κορίνθῳ ὑπὸ διαφόρους ὄπλαρχηγούς συνελθόντων στρατευμάτων νομίζον ὅτι ἀδικεῖτο εἰς τοὺς μισθοὺς του ἀπὸ τοὺς πρωτίστους Σουλιώτας ἀρχηγούς, ἀπεχωρίσθη ἀπὸ αὐτούς· συσσωματωθέν δὲ καὶ συνδεθὲν μὲ ὄρκους καὶ ἄλλους δεσμούς ὠνομάσθη Ἡπειρωτοσουλιωτικὸν σῶμα καὶ ἀπεφάσισε ν' ἀκολουθήσῃ τὸν Καραϊσκάκην, τῆς βοηθείας τοῦ ὁποίου ἐνόμισεν ὅτι εἶχεν ἀνάγκην. Οἱ συγκροτοῦντες τοῦτο τὸ σῶμα ἤρπασαν ἱκανὸν μέρος σταφίδων ἀνήκον εἰς ἰδιώτας Κορινθίους διὰ νὰ πληρωθῶσι μισθοὺς, χρεωστούμενους εἰς αὐτοὺς παρὰ τῆς Διοικήσεως ἢ παρὰ τῶν ἀρχηγῶν των. Ὑποπτεύοντες δὲ τινα καταδρομὴν ἐπρόβαλον εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ τὸν συνακολουθήσωσιν ἐπὶ ὑποσχέσει τοῦ νὰ ὑπερασπισθῇ, τὰ ὁποῖα ἐνόμιζον ὅτι εἶχον δίκαια. Ὁ Καραϊσκάκης νομίζων ὅτι δὲν ἦτον ὅλον τὸ ἀδικον ἀπὸ μέρος των καὶ ἐπειδὴ μὲ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν ἠδύνατο νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν ὑπὲρ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ἐδέχθη εὐχαρίστως τὸ πρόβλημά των, ὑποσχεθεὶς νὰ διορθώσῃ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ μέρος τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐνῶ δὲ ἐγίνοντο ταῦτα, ὁ Φαβιέρος μείνας ἀρκετὸν καιρὸν εἰς Ἀμπελάκι ἀπρακτος, διὰ νὰ παύσῃ τὴν κατακραυγὴν τῶν ἀνθρώπων ὅτι δὲν λαμβάνει μέρος εἰς τὸν πόλεμον, ἀπεφάσισε νὰ κινηθῇ εἰς κἀνὲν ἐπιχείρημα. Ἐλθὼν λοιπὸν εἰς Ἐλευσίνα ἐπρόβαλεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην ὅτι ἐσχεδίασε νὰ ἐπιπέσῃ εἰς τοὺς εἰς Θήβας στρατοπεδευμένους ἐχθροὺς καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ λάβῃ συμβοηθοὺς εἰς τὸ ἐπιχείρημά του ἕως τριακοσίους ἀτάκτους στρατιώτας. Ὁ Καραϊσκάκης μαθὼν ὅτι ἡ διάβασις τοῦ στρατεύματος ἔμελλε νὰ γένη ἀπὸ τόπον πεδινὸν καὶ γνωρίζων τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, παρέστησεν εἰς τὸν Φαβιέρον τὸ δυσκατόρθωτον τῆς ἐπιχειρήσεως, τοῦ ἐπρόσθεσε δὲ· «Ἄν κατορθώσῃς νὰ διώξῃς τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν καὶ νὰ τὴν κυριεύσῃς, δυσκόλως μὲν, ἴσως ὅμως δυναθῆς νὰ τὴν διαφυλάξῃς εἰς δευτέραν ἐχθρικὴν συμπλοκὴν· ἐὰν ὅμως ἀποτύχῃς, ὀλίγους τῶν τακτικῶν θέλεις διασώσει διωκομένους εἰς τὴν πεδιάδα ἀπὸ τὸ ἵππικὸν τῶν ἐχθρῶν». Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Φαβιέρος ἐπέμενε, ὁ Καραϊσκάκης, διὰ νὰ μὴ λέγεται ὅτι ἐμπόδισε τὸ πρᾶγμα ἀπὸ κακοβουλίαν του, παρεχώρησε καὶ διέταξε τὸν Δ. Καλλέργην καὶ Στέφρον Σέρβου (τοὺς ὁποίους ὀνομαστὶ ἐζήτησεν ὁ Φαβιέρος) νὰ παραλάβωσι τοὺς στρατιώτας των, ὄντας ἕως τριακοσίους, καὶ νὰ ἀκολουθήσωσι τὸν Φαβιέρον εἰς τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα.

Τὴν ἐνάτην λοιπὸν τοῦ Ὀκτωβρίου 1826 οἱ δύο οὗτοι ἀξιωματικοὶ κινήσαντες ἀπὸ Ἐλευσίνα· καὶ ἐνωθέντες εἰς Κούντουρα μὲ τοὺς τακτικούς, ἐπροχώρησαν ἐκείνην τὴν νύκτα ἕως εἰς τὸν Ἀσωπὸν, ὅπου ἔμειναν ν' ἀναπαυθῶσιν ὀλίγον. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸ πάντων οἱ ἄτακτοι, ὅτι ὁ δρόμος ἦτον διὰ τῆς πεδιάδος, καὶ φοβηθέντες μὴ ἀπαντηθῶσιν ἀπὸ ἐχθρικὸν ἵππικόν, ἢ ἀποτυχόντες τοῦ ἐπιχειρήματος καταδιωχθῶσι, δὲν ἠθέλησαν νὰ προχωρήσωσι· καὶ μέρος μὲν ἐκ τῶν ἀτάκτων

26 Ἡξερρον, φαίνεται, ὅτι οἱ Σουλιῶται εἶχον ζητήσῃ τοῦτο ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ δὲν εἶχον εἰσακουσθῇ.

ἀντέτεινε φανερά, μέρος δὲ ἐκρύπτετο καθ' ὁδόν, ὥστε ὁ Φαβιέρος, ἀφ' οὗ ἐπροχώρησεν ὀλίγον καὶ εἶδεν ὅτι ὅσον προώδευε τὸ στράτευμα, τόσον ὀλιγόστευε, ἀπελπισθεὶς τοῦ νὰ δυνηθῆ νὰ φέρῃ τὸν σκοπὸν τοῦ εἰς ἔκβασιν, διώρισε τοὺς Ἕλληνας νὰ ὀπισθοδρομήσωσι, καὶ οὕτως οἱ μὲν μετὰ τοῦ Καλλέργη καὶ Στέφου ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς Ἐλευσίνα, τὸ δὲ τακτικὸν μετὰ τοῦ Φαβιέρου μετέβη καὶ ἐστάθη εἰς Μέγαρα.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν νὰ κάμῃ βασιμωτέραν τὴν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐκστρατείαν του, ὥστε νὰ ἐλπίζῃ πιθανώτερον περὶ τῆς ἐπιτυχίας της, ἐπρόβαλεν εἰς τὸν Φαβιέρον νὰ συνακολουθήσῃ μετὰ τοῦ τακτικοῦ. Ἄλλ' αὐτός, ἐνῶ ὑπεσχέθη κατ' ἀρχάς, ὕστερον ἠρνήθη εἶτε διὰ τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καραϊσκάκη δυσσάρεσκαιαν, εἶτε πεισθεὶς εἰς τοὺς Σουλιώτας ἀρχηγούς, ἢ τελευταῖον διότι ἐνόμιζε δύσκολον τὴν διατήρησιν τῶν τακτικῶν εἰς ἐπαρχίας ἐν μέρει μὲν ἐρήμους, ἐν μέρει δὲ συμπραττούσας μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐλυπήθη διὰ τὴν ἄρνησιν· μ' ὅλον τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης σχέδιον καὶ χωρὶς τὴν σύμπραξιν τοῦ τακτικοῦ.

Ἄφ' οὗ ὅλα τὰ τῆς ἐκστρατείας ἔγειναν ἔτοιμα, ὁ Καραϊσκάκης συνεκάλεσεν ὅλους τοὺς συγκροτοῦντας τὸ στρατόπεδον στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς, καὶ ἀφ' οὗ μὲ τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν διώρισε τὸν Βάσον ἀρχηγὸν τοῦ ἐν Ἐλευσίनि στρατοπέδου, ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς λοιπούς, ὅσοι ἔμελλον νὰ συνακολουθήσωσιν, ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχωσιν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ ἔχωσι τοὺς στρατιώτας τῶν εἰς τὴν πλέον αὐστηρὰν εὐταξίαν καὶ ὑποταγήν· νὰ μὴ συγχωρήσωσι δὲ ἢ παραβλέψωσι κανέν ἐἶδος καταχρήσεως· διότι ἢ εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὑποταγῆ τῆς Ρούμελης κατὰ μέγα μέρος ἐπήγασεν ἀπὸ αὐτὰς τὰς καταχρήσεις. «Ἐπειτα (εἶπε) πῶς θέλουσι ἔλθῃ μὲ ἡμᾶς οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας μέλλομεν νὰ ὑπάγωμεν, ἐὰν ἡμεῖς φερώμεθα πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους Τούρκους χειρότερα;» Ἀπεδέχθησαν ὅλοι μὲ προθυμίαν τὰ λεγόμενα. Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης διὰ πλειότεραν ἀσφάλειαν διέταξε νὰ γενῆ ἔγγραφον ὑποσχετικὸν περὶ τῆς εὐταξίας ταύτης, τὸ ὁποῖον ὑπογραφὴν ἀπ' ὅλους τοὺς στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς, παρεδόθη εἰς χεῖρας του. Περιεῖχeto δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὅτι ὁ ἀτακτῆσας θέλει παιδεύεται αὐστηρῶς ἀπὸ τὸν ἀρχηγόν, χωρὶς νὰ δύναται κανεὶς ἀπὸ τοὺς συμφωνήσαντας νὰ τὸν ἐξαιρέσῃ τῆς εὐθύνης, καὶ ἂν ἤθελεν ἀνήκει ἰδίως εἰς αὐτόν. Ὅλον τὸ σῶμα τὸ ὁποῖον ἀπεφασίσθη διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐσυμποσοῦτο ἀπὸ δύο χιλιάδας πεντακοσίους πολεμιστάς. Μὲ τούτους ἐπεχείρησεν ὁ Καραϊσκάκης τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ρούμελης.

Τὴν εἰκοστὴν πέμπτην τοῦ Ὀκτωβρίου 1826 περὶ τὸ μεσημέρι ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα τὸ στράτευμα· ἔμεινε δὲ τὴν νύκτα εἰς τὰ Κουντουριώτικα Καλύβια καὶ τὴν ἐρχομένην ἡμέραν μετέβη εἰς Κάζαν, ὅπου διέμεινε καὶ τὴν ἐπιούσαν νύκτα. Ὁ Καραϊσκάκης διὰ νὰ πληροφορηθῆ ἀκριβῶς ἂν δὲν ὑπάρχωσιν εἰς κανέν μέρος τῆς διαβάσεως ἐχθροί, διὰ νὰ προλάβῃ ἀφυλάκτους τοὺς εἰς Δομπραΐναν καὶ νὰ προξενήσῃ καμμίαν βλάβην εἰς αὐτοὺς διὰ τὸ αἰφνίδιον, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ στείλῃ μίαν ἐμπροσθοφυλακὴν. Διώρισε λοιπὸν εἰς τοῦτο τὸν Ἀλέξην Γαρδικιώτην Γρίβαν, ὅστις λαβὼν τριακοσίους περίπου στρατιώτας ἐκίνησεν ὀλίγον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν Δομαπραΐναν. Μόλις ὅμως ἐμβῆκεν εἰς τὸν δρόμον καὶ ἤρχισε ραγδαισιότατη βροχή, ἢ ὁποία δὲν ἄφησε νὰ τελεσφορήσῃ τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα. Οἱ στρατιῶται διὰ τὸ βαθὺ τῆς νυκτὸς σκότος καὶ διὰ τὴν βροχὴν ἀπεπλανήθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν, καὶ μόλις ἐν σῶμα ἀπὸ τριάκοντα μόνον ἔφθασε πλησίον εἰς τὴν Δομπραΐναν καὶ τοποθετηθὲν εἰς

ἓνα ἀντικρὺ αὐτῆς λόφον ἐπαρτηροῦσε τὰ κινήματα τῶν ἐχθρῶν· ἀλλὰ χωρικοὶ τινες ἐργαζόμενοι εἰς τὴν παρακειμένην πεδιάδα, ἰδόντες αὐτοὺς καὶ νομίσαντες ὅτι ἦλθον νὰ λαφυραγωγῆσωσιν, ὡς καὶ ἄλλοτε συνέβαινε, ἀνήγγειλαν τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς ἐχθροὺς. Αὐτοὶ δὲ ἔπεμψαν ἀμέσως τριάκοντα ἵππεῖς διὰ νὰ προφυλάξωσι τὰ ζῶα τῶν καὶ τὰ τῶν κατοίκων καὶ νὰ καταδιώξωσι τοὺς Ἑλληνας. Ἐνῶ ἐπροχώρουν οἱ ἵππεῖς οὗτοι πρὸς τὸν λόφον, ἀπαντῶσιν ἓνα στρατιώτην Βούλγαρον ἀπὸ τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρει μόνος πρὸς τὴν Δομπραΐναν, νομίζων ὅτι οἱ φαινόμενοι ἵππεῖς ἦσαν Ἑλληνες. Οἱ ἐχθροὶ συλλαβόντες αὐτὸν ζῶντα ἔμαθον ὅτι ἤρχετο κατ' αὐτῶν ὁ Καραϊσκάκης, καὶ ἀμέσως ἐπιστρέψαντες ὠχυρώνοντο εἰς τοὺς πύργους καὶ εἰς τὰς δυνατωτέρας οἰκίας τοῦ χωρίου.

Ὅλιγον πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἔφθασεν ὁ Καραϊσκάκης εἰς Δομπραΐναν καὶ ἀμέσως προσέβαλεν εἰς τὸ χωρίον μὲ ὅσους ἔτυχε νὰ φθάσωσι συγχρόνως μὲ αὐτόν· οἱ δὲ λοιποὶ Ἑλληνες, φθάνοντες ἀνὰ σώματα (ἐπειδὴ ἀπὸ τὰς βροχὰς καὶ τὸ μάκρος τῆς ὁδοιπορίας εἶχον διακοπή καθ' ὁδὸν ἐρρίπτοντο ἀμέσως κατὰ τῶν ἐχθρῶν· τέλος περικυκλώσαντες πανταχόθεν τὸ χωρίον καὶ ἐφορμήσαντες τὸ ἐκυρίευσαν, ἐκτὸς τῶν τριῶν πύργων καὶ τῶν περὶ τὸ μέσον τοῦ χωρίου τεσσάρων ἢ πέντε οἰκιῶν, ὅπου κατέφυγον οἱ ἐχθροὶ καὶ τινες τῶν οἰκογενειῶν, ὅσαι ἢ ἐπρόκριναν νὰ μείνωσι μετὰ τῶν ἐχθρῶν, ἢ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ φύγωσιν, ὅταν ἔφυγον καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικος τοῦ χωρίου. Ἐκυρίευσαν οἱ Ἑλληνες ἕως τριάκοντα ἵππους πολεμιστηρίου καὶ τινα φορτηγά, τὰ ὅποια μετεκόμιζον τὰ ἐφόδια τῶν ἐχθρῶν.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπροσπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς Ἑλληνας νὰ μείνωσιν εἰς Δομπραΐναν διὰ νὰ φυλάξωσι πολιορκημένους τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' αὐτοί, μὴ ὄντες εἰς κατάστασιν ν' ἀγρυπνήσωσι διὰ τὴν ἐκ τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας κακοπάθειαν, δὲν ἐπέισθησαν, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐλαφυραγῶγησαν τὸ χωρίον, μετέβησαν τὴν νύκτα εἰς Κακόσι. Οἱ ἐχθροὶ λοιπὸν μείναντες τὴν νύκτα ἐκείνην ἀφύλακτοι ὠχυρώθησαν καλύτερον καὶ ἔστειλαν εἰς τὰ πλησιέστερα ἐχθρικά στρατόπεδα διὰ νὰ πέμψωσι βοήθειας ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον. Εἰς τὴν συμπλοκὴν ταύτην ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἐφονεύθη εἷς καὶ ἐπληγώθησαν πέντε· ἀσήμαντος πρέπει νὰ ἐστάθῃ καὶ ἡ ζημία τῶν ἐχθρῶν· διότι ἐπολεμοῦσαν ἀπὸ τὰς οἰκίας.

Τὴν ἐρχομένην ἡμέραν εἰσῆλθον πάλιν οἱ Ἑλληνες εἰς τὰς οἰκίας τῆς Δομπραΐνας καὶ ἐπολέμουν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' αὐτοὶ ὀχυρωθέντες τὴν νύκτα καὶ ἐπελπίζοντες εἰς τὰς ὁποίας ἐπεκαλέσθησαν βοήθειας, ἐπέμενον μὲ τολμηρότητα. Ὁ Καραϊσκάκης ὑποπτεύων ὅτι ἔμελλον νὰ φθάσωσιν ὀγλήγορα ἐχθρικά βοήθεια, ἔβαλε σκοπιάς εἰς ὅλους τοὺς δρόμους τοὺς φέροντας πρὸς τὴν Δομπραΐναν καὶ ἀμέσως τοῦ ἀνήγγειλαν ὅτι ἕκατὸν περίπου ἵππεῖς ἤρχοντο ἀπὸ τὸ ἐν Θήβαις στρατόπεδον. Τρέχει αὐτοπροσώπως ὁ ἴδιος μετὰ τινῶν πεζῶν καὶ ὀλίγων ἐφίππων καὶ προκαταλαβὼν ἐν μέρος ὅπου ἐστένευεν ἀρκετὰ ὁ δρόμος, ἐκτύπησεν, ὀπισθοδρόμησε καὶ ἐδίωξεν εἰς τὰ ὀπίσω τοὺς ἐχθροὺς, ἀφ' οὗ τοὺς ἐπροξένησεν ἰκανὴν ζημίαν.

Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ Καραϊσκάκης νὰ ἐξώσῃ τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὴν Δομπραΐναν ὅσον τὸ δυνατὸν συντομώτερα, διὰ νὰ μὴν καταφθάσωσι νέαι βοήθεια καὶ τοὺς ἐνδυναμώσωσι περισσότερο, διέταξε καὶ μετεκόμισαν ἐν κανόνιον ἀπὸ τὴν εἰς τὸν λιμένα Δομπραΐνης εὐρισκομένην Ἑλληνικὴν γολέτταν²⁷, ἀλλ' ἡ βλάβη τὴν ὁποίαν καὶ δι' αὐτοῦ ἐπροξενούσεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἦτον ἀσήμαντος, διότι οἱ πύργοι, πρὸς τοὺς

27 Τὴν γολέτταν ταύτην, ἣτις ἦτον Τουρκικὴ, τὴν ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τριάκοντα Ἑλληνες ἐπιπεσόντες εἰς αὐτὴν μὲ ἐν πλοιάριον.

ὁποίους διευθύνετο, ἦσαν δυνατῆς κατασκευῆς καὶ ἐχρειάζοντο πολλὰ καὶ ἀλλεπάλληλοι βολαὶ διὰ νὰ ἐξασθενήσῃ ἢ νὰ κατεδαφισθῇ μέρος αὐτῶν. Ὁ Καραϊσκάκης μὲ ὄλον τοῦτο εἶχε δώσει διαταγὴν νὰ κανονοβολώσι καθ' ἡμέραν μεταφέροντες τὸ κανόνιον πλησίον εἰς τὸ χωρίον, διὰ νὰ ἔχωσιν ἐνασχόλησιν τρόπον τινὰ καὶ ἐμψύχωσιν οἱ στρατιῶται καὶ διότι ἡ εἶδησις, τοῦ ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον εἶναι προμηθευμένον καὶ μὲ κανόνια, ἠδύνατο νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ὑπὸ τὸν ἐχθρὸν Ἑλληνας, ἐπειδὴ ἐβεβαιώνοντο τρόπον τινὰ ὅτι οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην δὲν ἤλθον διὰ νὰ λαφυραγωγῆσωσι καὶ νὰ φύγωσιν.

Ἐνῶ δὲ μίαν ἡμέραν ἐτοποθέτησαν τὸ κανόνιον εἰς τινα θέσιν μόλις ἀπέχουσαν ὡς βολὴν τουφεκίου ἀπὸ τὸν εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωρίου πύργου καὶ πλῆθος στρατιωτῶν συνέρρευσε εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ εἰς τὰς ἀκρινὰς τοῦ χωρίου οἰκίας, συμβαίνει μία ραγδαιοτάτη βροχὴ συντροφευμένη μὲ σφοδρότατον ἄνεμον, τὸ ὅποιον ἔκαμε τοὺς στρατιώτας νὰ μεταβῶσι κατ' ὀλίγους εἰς τὰς κατοικίας των. Ὁ Καραϊσκάκης, ἂν καὶ δὲν ἦτον εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐγίνετο ἡ συμπλοκή, ὑπώπτευσε ὅμως ἐκεῖνο τὸ ὅποιον καὶ τῷ ὄντι εἶχε συμβῆ καὶ ἔδραμε διὰ νὰ φροντίσῃ νὰ μετακομισθῇ τὸ κανόνιον εἰς τόπον ἀσφαλῆ. Ἔως νὰ φθάσῃ εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἦτον τὸ κανόνιον, ὀλίγοι στρατιῶται διέμειναν, οἱ λοιποὶ εἶχον ἤδη φθάσει εἰς Κακόσι, ἀπ' ὅσους δὲ ἀπαντοῦσε καθ' ὁδὸν ἐκεῖνοι μόνον ἐπέστρεφον, ὅσοι τὸν ἐντρέποντο καὶ εἶχον φιλοτιμίαν. Ἐπίασε καὶ μόνος του τὸ σχοινίον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσύρετο τὸ κανόνιον, ἔφθασε καὶ ὁ Νικήτας καὶ ἄλλοι τινὲς ἀξιωματικοὶ καὶ οὕτω τὸ μετεκόμιζον εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐνῶ ἐγίνοντο ταῦτα, ἀναγγέλλουσιν εἰς τὸν Καραϊσκάκην ὅτι ἐν σώμα Ἑλλήνων, τὸ ὅποιον εἶχεν ὑπάγει εἰς τὰ ἀμπέλια τῆς Δομπραΐνας, ἐπερικυκλώθη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἶναι εἰς μέγιστον κίνδυνον. Ἀφιερώνει ἀμέσως εἰς τὸν Νικήταν καὶ τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικούς τὴν φροντίδα τῆς μετακομίσεως τοῦ κανονίου καὶ αὐτὸς διευθύνεται πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦσαν οἱ κινδυνεύοντες μὲ μόνον ἓνα ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας του καὶ ἓνα ἐθελοντὴν, ἀφ' οὗ ὅμως ἐμήνυσε νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἄλλοι στρατιῶται ἀπὸ τὸ χωρίον. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησε ὀλίγον καὶ ἀπαντᾷ ἐρχομένους τοὺς Ἑλληνας, εἰς βοήθειαν τῶν ὁποίων ἐπήγαινε.

Ἐνῶ ἐπέστρεφεν ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν κατοικίαν του καταβεβαρημένος ἀπὸ τὴν βροχὴν, ἀπὸ τὴν λάσπην καὶ ἀπὸ τὸν κόπον, ἰδὼν πλησίον του τὸν ἐθελοντὴν²⁸, τὸν ὅποιον ἐγνώριζε ὅτι διὰ περιέργειαν καὶ φιλοτιμίαν ἐξέθεσε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἐκστρατείας. «Βλέπεις (λέγει πρὸς αὐτὸν) εἰς ποῖα βάσανα εἴμεθα ὑποκείμενοι; καὶ μ' ὅλα ταῦτα ποῖος μᾶς τὸ γνωρίζει; - Ἄν κατὰ τὸ παρὸν (ἀπεκρίθη ὁ νέος) τὰ πάθη δὲν ἀφίνουν νὰ γνωρισθῶσιν αἱ ἐκδουλεύσεις καὶ οἱ ἀγῶνες σου, δὲν πρέπει ν' ἀπελπισθῆς. Θέλει ἔλθει καιρὸς νὰ γνωρίσωσι τὴν ἀξίαν ἐκάστου καὶ ν' ἀποδώσωσι τὸν ἀνήκοντα ἔπαινον καὶ τὴν δικαίαν ἀμοιβήν. - Γράφε κἂν (ἐπανέλαβεν ὁ Καραϊσκάκης γράφε ὅτι βλέπεις καὶ τοῦτο θέλει εἶναι ἀρκετὰ ἀνταμοιβή δι' ἡμᾶς.

Τὸ φθάσιμον τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Δομπραΐναν ἐγένετο ἀμέσως γνωστὸν εἰς ὅλας τὰς πέριξ ἐπαρχίας, ἀλλ' οἱ κάτοικοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα, ὑποπτεύοντες μήπως ἡ ἐκστρατεία εἶναι προσωρινή καὶ μόνον διὰ λαφυραγωγίαν. Ταύτην τὴν ἀτολμίαν βλέπων καὶ ὁ Ρούκης ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην νὰ στείλῃ εἰς αὐτὸν στρατιωτικὴν τινα δύναμιν, διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς κατοίκους καὶ νὰ τοὺς κινήσῃ πάλιν εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Καραϊσκάκης

28 Ὁ ἐνταῦθα ὑπονοούμενος ἐθελοντὴς εἶναι αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης βιογραφίας (σημ. ἐκδότου).

πεπεισμένος καὶ ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀπέστειλε τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ Νάκου Πανουργιά με περίπου τετρακοσίους στρατιώτας, γράψας καὶ πρὸς τὸν Δυοβουνιώτην καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς τῶν ὄπλων νὰ λάβωσι προθύμως μετοχὴν εἰς τὴν παρόντα κρίσιμον ἀγῶνα.

Διεδόθη καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἡ εἴδησις τῆς εἰς Δομπραϊναν ἀφίξεως καὶ στρατοπεδεύσεως τοῦ Καραϊσκάκη καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ εὕρισκομένους Στερεοελλαδίτας συσσωματούμενοι ἤρχοντο εἰς βοήθειάν του. Ἡ προθυμία τῆς εἰς Ρούμελην ἐκστρατείας ἀνεφάνη καὶ εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν Σουλιωτῶν ἀρχηγῶν στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν ἤδη καὶ ν' ἀποσπῶνται, ὅταν καὶ οἱ ἴδιοι ἀρχηγοὶ τῶν ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσι καὶ αὐτοὶ εἰς Δομπραϊναν καὶ νὰ συμμεθέξωσιν εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα. Μόνον ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τούτους ὁ Κώστας Μπότζαρης καὶ Κίτζιος Τσαβέλας δὲν ὁδήγησαν αὐτοπροσώπως τὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν σώματα εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν εἴτε διὰ νὰ μὴν ἀναγνωρίσωσι μετὰ τὴν πρᾶξιν ἀρχηγὸν τὸν Καραϊσκάκην, εἴτε διότι εἶχον σκοπὸν νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν τότε συγκροτούμενην Ἑθνικὴν Συνέλευσιν.

Οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν ἂν καὶ ἔβλεπον ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἠϋξάνεν ὅλοεν καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀποκατεστήνετο σημαντικωτάτη διὰ τὴν εἰς Βιτερονίτζαν διάβασιν τοῦ Δ. Μακρῆ καὶ Γ. Δράκου καὶ διὰ τὴν εἰς Ταλάντι ἀπόβασιν τῶν Ὀλυμπιακῶν στρατευμάτων, με ὅλα ταῦτα δὲν ἐτόλμων νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ συμπράξωσι μετὰ τὸν Καραϊσκάκην. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ περὶ τὸ στρατόπεδον χωρία, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἦσαν πλησίον Τοῦρκων, δὲν ἐτόλμησαν νὰ κινηθῶσιν, ἀλλ' ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην δύναμιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀφ' οὗ ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν, ἔστειλεν εἰς βοήθειάν των τὸν Ἀντώνιον Κοντοσόπουλον καὶ Γιαννάκην ἀδελφὸν τοῦ Ὀδυσσεύς με διακοσίους περίπου στρατιώτας, οἱ ὅποιοι μετέβησαν ἀμέσως κ' ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰ χωρία Ζαγαρά καὶ Κουτουμουλά. Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τούτων θέλοντες νὰ δείξωσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς, (μετὰ τῶν ὁποίων, φαίνεται, συνεννοοῦντο) ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἐδέχθησαν τοὺς Ἑλληνας, καὶ ν' ἀποκτήσωσι μετὰ τοῦτο καταφύγιον εἰς ἐναντίαν περίστασιν, εἰδοποίησαν τὸν Μουσταφάμπεην ἀρχηγὸν τῶν κατὰ τὰς ἐπαρχίας ταύτας τουρκικῶν στρατευμάτων, εὕρισκόμενον τότε εἰς Λεβαδείαν· αὐτὸς δὲ ἐτοιμασθεὶς ἐκίνησεν ἀμέσως πρὸς τὰ χωρία ταῦτα. Οἱ Ἑλληνες μὴ ἐλπίζοντες νὰ εἶναι τόσοσιν μεγάλη ἡ ἐχθρική δύναμις, ἐξαπλωθέντες εἰς τόπον περισσότερον ἀπ' ὅσον ἦσαν ἱκανοὶ νὰ φυλάξωσι καὶ μὴ ὀχυρωθέντες καλῶς οὐδ' εἰς αὐτόν, ἠναγκάσθησαν εἰς πρώτην ἔφοδον τῶν ἐχθρῶν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν, ἥτις ἀπέβη εἰς αὐτοὺς πολλὰ ἐπιζήμιος· διότι ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα πέντε καὶ ἐσυλλήφθησαν ζῶντες μερικοί, ἐν εἰς καὶ ὁ Γιαννάκης ἀδελφὸς τοῦ Ὀδυσσεύς, τὸν ὁποῖον ὅμως ἐφόνευσαν μετ' ὀλίγον.

Οἱ εἰς Ζαγαρά πολεμήσαντες Τοῦρκοι, ὄντες ἕως ὀκτακόσιοι καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Μουσταφάμπεην, ἤλθον τὴν ἐρχομένην ἡμέραν εἰς βοήθειαν τῶν εἰς Δομπραϊναν ἀποκλεισμένων. Ὁ Καραϊσκάκης μὴ γνωρίζων πόση ἦτον ἡ δύναμις αὕτη τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτον θέσις ἀρμοδία εἰς τὸν δρόμον του διὰ νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν των, διέταξε τοὺς Ἑλληνας νὰ φυλάττωσι καλῶς τὰς μεταξὺ Δομπραϊνας καὶ Κακοσίου θέσεις των. Οἱ Τοῦρκοι, ἅμα ἐπλησίασαν εἰς τὸ χωρίον, χωρὶς νὰ στρατοπεδεύσωσι καὶ νὰ ἡσυχάσωσιν ὀπωσοῦν, ὥρμησαν ἀμέσως ἐναντίον σώματός τινος Ἑλλήνων ὠχυρωμένου εἰς μίαν ἐκκλησίαν, ἀπέχουσαν ὡς βολὴν τουφεκίου ἀπὸ τὰς ἀκρινὰς οἰκίας τῆς Δομπραϊνας. Οἱ Ἑλληνες ὑπέμειναν τὴν ὀρμὴν των, οἱ δὲ Τοῦρκοι τοποθετηθέντες ὀπισθεν τῶν πέριξ πετρῶν ἀντεπολέμουν, ἀλλὰ μετ'

ὀλίγας στιγμὰς οἱ Ἕλληνες ἐξεληθόντες ἀπὸ τοὺς προμαχῶνας των καὶ ἐφορμήσαντες κατ' αὐτῶν τοὺς ἐδίωξαν ἕως εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἐτοποθετήθησαν αὐτοὶ ὅπου ἦσαν οἱ Τούρκοι. Μετὰ τινὰ ἀντιτουφεκισμόν, ἐπειδὴ ὁ στρατηγὸς Νικήτας ἐσηκώθη διὰ τὴν ἐφορμήσιν πλησιέστερον κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἱ Ἕλληνες νομίσαντες τοῦτο σημεῖον ὀπισθοδρομήσεως, ἀμέσως ἐπέστρεψαν ὅλοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ Τούρκοι κατέλαβον πάλιν τὴν προτέρα τῶν θέσιν.

Ἡκολούθει ἀκόμη με ζωνηρότητα ἡ μάχη, ὅταν ἐφάνη ἐν σώμα ἐχθρῶν πεζῶν καὶ ἱππέων συνιστάμενον ἀπὸ χιλίους περίπου πολεμιστὰς καὶ ἐρχόμενον ἀπὸ Ἀττικὴν εἰς βοήθειαν τῶν εἰς Δομπραϊνὰν πολιορκουμένων. Οἱ Ἕλληνες, χωρὶς τὴν ἀταραχθῶσι διόλου διὰ τὴν παρουσίαν αὐτῆς τῆς σημαντικῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως, ἐπέμειναν ἀντιμαχόμενοι εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἕως τὴν νύκτα, ὅτε οὗτοι ἀνεχώρησαν εἰς Δομπραϊνὰν. Τὸ ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν ἐλθὼν στράτευμα δὲν ἔλαβε διόλου μέρος εἰς τὴν μάχην ταύτην, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ συμπεράνωσιν ὅτι τὴν ἐρχομένην ἡμέραν ἔμελλε νὰ γένη σημαντικὴ συμπλοκή. Κανὲν σώμα δὲν ἠθέλησε νὰ μείνῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, φοβούμενον μὴν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ δὲν δυνηθῆ πλέον νὰ λάβῃ βοήθειαν· ὁ Καραϊσκάκης λοιπὸν διέταξε τοὺς φυλάττοντας ταύτην τὴν θέσιν ν' ἀναχωρήσωσι τὴν νύκτα, ἀφοῦ καταστρέψωσι τὰ περὶ τὴν ἐκκλησίαν ὀχυρώματα.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν κατέστη σημαντικὴ καὶ ὑποθέτων ὅτι ὁ Μουσταφάμπεης, Ἄλβανὸς πολεμιστῆς καὶ φιλότιμος, ἔμελλεν ἀφεύκτως νὰ κινήθῃ κατὰ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ τῶν Ἑλλήνων, διέταξε καὶ κατεσκευάσθη διὰ νυκτὸς ἐν ὀχυρῶμα εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ στρατοπέδου τὴν βλέπουσαν πρὸς Δομπραϊνὰν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιοῦ τινος τείχους καὶ ἐσύστησε τὰς ἀναγκαίας περὶ τὸ στρατόπεδον φυλακὰς. Οἱ Τούρκοι ὅμως οὔτε τὴν νύκτα ἐκείνην, οὔτε τὰς ἀκολουθούσας ἡμέρας δὲν ἔκαναν κανέν κίνημα· εὐχαριστήθησαν μόνον νὰ βάλωσι φρουρὰν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἀφῆσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ νὰ τὴν ὀχυρώσωσιν. Οἱ Ἕλληνες ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν ἀκίνησίαν τῶν Τούρκων, ἐξήρχοντο πολλάκις κατ' αὐτῶν καὶ ἔδιδον αἰτίαν πολέμου, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐκινούντο εἰς σημαντικὴν συμπλοκήν, ἀκροβολίζοντο μόνον μακρόθεν καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὰ ἴδια. Τελευταῖον ὁ Μουσταφάμπεης ἀφῆσας ἕως ἑπτακοσίους πολεμιστὰς εἰς Δομπραϊνὰν, παρέλαβε τὰ λοιπὰ στρατεύματα καὶ ἀνεχώρησε.

Δὲν ἐβράδυναν πολὺ οἱ Ἕλληνες νὰ γνωρίσωσι τὴν αἰτίαν τῆς ἀπραξίας καὶ τῆς ἀπὸ Δομπραϊνὰν ἀναχωρήσεως τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Μουσταφάμπεης ἅμα ἔφθασεν εἰς Δομπραϊνὰν, ἔμαθε τὴν εἰς Ταλάντι ἀπόβασιν τῶν Ὀλυμπίων, οἱ ὁποῖοι ἀπέκλεισαν στενῶς τοὺς φυλάττοντας τὰς ἀποθήκας Τούρκους. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τὸ Ταλάντι ἐφέροντο αἱ τροφαὶ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τουρκικὰ στρατόπεδα, ἐστοχάσθη πλέον κατεπεῖγον νὰ τρέξῃ εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος, παρὰ νὰ πολεμήσῃ τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραϊσκάκη, τὸ ὁποῖον δὲν ἦταν τόσον ἐπικίνδυνον· διότι καὶ ἂν ἤθελεν ἐπιτύχῃ νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ Δομπραϊνὰν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ σημαντικὴν ἀλλοίωσιν εἰς τὰ τουρκικὰ πράγματα.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι οἱ ἐχθροί, ἂν καὶ με ὀλίγον ἱππικόν, ἐκυρίευσαν ὄλην σχεδὸν τὴν ἔμπροσθεν τῆς Δομπραϊνᾶς πεδιάδα καὶ θέλων νὰ συστειλῇ καὶ ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος τοὺς ἐχθροὺς, διέταξε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀτάκτου Ἑλληνικοῦ ἱππικοῦ Χατζῆ Μιχάλην Ταλιάνον, εὐρισκόμενον εἰς Μέγαρον, νὰ μεταβῇ εἰς Δομπραϊνὰν· καὶ αὐτὸς ὑπακούσας ἀμέσως μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν νύκτα τῆς ἐνάτης τοῦ Νοεμβρίου. Ὁ Καραϊσκάκης θέλων νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἄγνοίαν τῶν ἐχθρῶν διὰ τὴν κάμη καμμίαν

βλάβην εἰς αὐτούς, διέταξε νὰ μὴν ἐβγάλωσι τοὺς ἵππους εἰς μέρη ὅπου ἦτον δυνατὸν νὰ φανῶσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς, καὶ τὴν νύκτα τῆς ἐνδεκάτης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς διώρισε τον Γιαννάκη Σουλτάνην νὰ ὑπάγῃ μὲ πεντήκοντα στρατιώτας νὰ κάμῃ ἐνέδραν εἰς τοὺς ἀμπελῶνας τῆς Δομπραΐνας, ὅπου ἐσυνήθιζον νὰ πηγαίνωσι συχνὰ οἱ ἐχθροὶ διὰ σταφύλια καὶ διὰ βοσκὴν τῶν ἵππων των, καὶ ἂν μὲν παρουσιασθῶσιν ὀλίγοι ἐχθροί, νὰ τοὺς κτυπήσῃ προσπαθῶν νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν, διὰ νὰ δώσῃ αἰτίαν νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειάν των οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Δομπραΐναν· ἂν δὲ εἶναι πολλοὶ καὶ ἱππεῖς, νὰ προσποιηθῇ φυγὴν πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν πλησίον λόφον, ὅπου ὁ τόπος εἶναι ἄβατος εἰς τὸ ἵππικόν. Ὅποιον δὲ ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα ἤθελε συμβῆ, τὸ Ἑλληνικὸν ἵππικόν, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ εἶναι ἔτοιμον, ἅμα ἤθελεν ἀκούσει τοὺς πρώτους πυροβολισμούς, ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ προσπαθήσῃ ν' ἀποκόψῃ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐχθρῶν. Συγχρόνως ἔμελλε καὶ ὁ Δῆμος Τζέλιος νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ἐπάνωθεν τῆς Δομπραΐνας θέσιν, ὥστε ὁπόταν ἤθελεν ἰδεῖ ἐξερχομένους πολλοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὸ χωρίον, νὰ ἐφορμήσῃ εἰς αὐτό.

Δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐκίνησεν ὁ Γιαννάκης Σουλτάνης ἀπὸ τὸ Κακόσι καὶ μετὰ τρεῖς ὥρας συναπαντᾶτε μὲ ἓν σῶμα πολεμίων, συγκείμενον ἀπὸ τριάκοντα περίπου ἱππεῖς, καὶ ἀμέσως πυροβολεῖ κατ' αὐτῶν. Οὗτοι ὀπισθοδρομήσαντες περισσότερον βολῆς τουφεκίου, ἐστάθησαν· οἱ δὲ Ἕλληνας ἐπροσποιήθησαν φυγὴν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι εἴτε ὑποπτεύσαντες, εἴτε κατὰ τύχην, δὲν ἠκολούθουν κατόπι καὶ ἐπομένως δὲν ἀπεμακρύνοντο πολλὰ ἀπὸ τὸ χωρίον. Τὸ Ἑλληνικὸν ἵππικόν ἀφ' οὗ ματαίως ἐπρόσμενεν ἰκανὴν ὥραν διὰ ν' ἀπομακρυνθῶσιν οἱ ἐχθροί, τελευταῖον ὠρμησεν ὁμοῦ μὲ τὸν Καραϊσκάκην κατ' αὐτῶν· ἀκολουθεῖτο δὲ καὶ ἀπὸ τετρακοσίους περίπου πεζοῦς. Οἱ Τοῦρκοι μὴ ὄντες ἰκανοὶ ν' ἀντιπαραταχθῶσιν ἐπιστρέφουσιν ἀμέσως εἰς Δομπραΐναν καὶ συσσωματωθέντες μὲ τοὺς ἐκεῖθεν ἐξελθόντας πεζοὺς καὶ ἱππεῖς, ἐτοποθετήθησαν πλησίον τοῦ κάτω πύργου καὶ ἀντέκρουον τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Καραϊσκάκης ἰδὼν ὅτι ἀκροβολιζόμενος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μὲ τοὺς Τούρκους δὲν τοὺς ἔβλαπτε τίποτε καὶ ἐπιθυμῶν νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰς οἰκίας καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ πρὸς τὴν πεδιάδα, ἔκαμε σημεῖον εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ προσποιηθῶσι φυγὴν· ἀλλ' αὐτοὶ ἐκλαβόντες ὡς ἀληθῆ τὴν φυγὴν, ἀντὶ νὰ ὀπισθοδρομήσωσι κατ' ὀλίγον καὶ μὲ τάξιν, ἔφευγον βιαίως πρὸς τὸ στρατόπεδον ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν ἀταξίαν ταύτην οἱ ἱππεῖς τῶν ἐχθρῶν, τρέχουσι κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἵππικοῦ, καταφθάνουσι καὶ περικυκλόνουσι τὸν Γιαννάκην Σουλτάνην, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν ἐνέδραν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ μὴ θέλων νὰ μένῃ ἀργός, ἐνῶ ἐγίνετο μάχη, εἶχε λάβει ἓνα ἀπὸ τοὺς τυχόντας ἵππους τοῦ Καραϊσκάκη μὴ ὄντα οὔτε ἰκανόν, οὔτε συνηθισμένον εἰς πόλεμον, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑπάγει εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἐνωθῆ με τὸ ἵππικόν.

Ὁ Καραϊσκάκης εἶδεν εἰς ποῖον κίνδυνον ἐξετέθη ὁ Σουλτάνης καὶ ἀμέσως στρέφει πρῶτος τὸν ἵππον του, παρακινήσας δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς ἱππεῖς νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν, ὠρμησεν εἰς βοήθειαν. Ὁ Σουλτάνης, ἂν καὶ ἐπερικυκλώθη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἂν καὶ ὁ ἵππος του δὲν ἦτον διόλου ἐπιτήδειος καὶ ἰκανὸς οὔτε διὰ πόλεμον οὔτε διὰ φυγὴν, ἀντεμάχετο μὲ ὄλον τοῦτο μόνος πρὸς πολλοὺς καὶ ἀντεῖχε, μὲ ὄλον ὅτι εἶχε λάβει ἤδη τέσσαρας πληγὰς. Ὁ Καραϊσκάκης καταφθάνει μὲ τὸν ὑπασπιστὴν

τοῦ ἵππικοῦ²⁹ καὶ μὲ τέσσαρας ἢ πέντε τῶν εὐτολμοτέρων ἵππέων ἐπιπίπτουν εἰς τοὺς ἐχθρούς, φονεύουν δύο ἐξ αὐτῶν, τρέπουν τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν καὶ διασώζουσι τὸν Σουλτάνην, μένοντα ἀκόμη ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ ἀντιμαχόμενον. Ἄλλ' αἱ πληγαὶ ἦσαν καίριαι καὶ ὁ ἥρωσ οὗτος μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἀπέθανεν.

Ἄν καὶ εἰς τὴν μάχην ταύτην καμμίαν ἄλλην ζημίαν δὲν ἔλαβον οἱ Ἕλληνες, ἐνῶ ἐπροξένησαν ὄχι ὀλίγην εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὁ θάνατος ὅμως τοῦ Σουλτάνη ἐλύπησεν ὅλους κατάκαρδα· ἡ γενναῖος οὗτος πολεμιστής, ἐνῶ ἦτον εἷς τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ φρονιμωτέρων πολεμικῶν τῆς Ἑλλάδος, εἶχε τὸν στολισμὸν τῆς μετριοφροσύνης, ὁ ὁποῖος τὸν κατέστησεν εἰς ὅλους ἀγαπητόν· ὅσον ἡσυχος ἦτον εἰς καιρὸν ἡσυχίας, τόσον ἀνησυχοῦσεν ἐν καιρῷ μάχης δὲν ἦτον δὲ κίνδυνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον νὰ δειλιάσῃ· ἡ ἀνδρεία του ἐγνωρίσθη πρὸ πάντων εἰς τὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ὅτε καὶ ἔλαβε δύο κατὰ διαφόρους καιροὺς πληγὰς. Ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν Παλαμηδιωτῶν, ἐφέρετο ἀξιολογότατα καὶ ἠγαπᾶτο ἀπὸ ὅλους, πρὸ πάντων ὅμως ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὁποῖος ἔδειξε ζωηροτάτην λύπην διὰ τὸν θάνατόν του. Ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐνὸς λαμπροῦ σταδίου, τὸ ὁποῖον τὰ προτερήματά του καὶ αἱ περιστάσεις ἔδειχνον ὅτι τοῦ προετοίμαζον.

Ὁ Καραϊσκάκης μαθὼν μετὰ τινὰς ἡμέρας, ὅτι οἱ εἰς Ταλάντι ἀποβάντες Ὀλύμπιοι ἐνικήθησαν καὶ ἐδιώχθησαν, ὑπώπτευσεν ὅτι ὁ Μουσταφάμπεης θέλει κινηθῆ κατὰ τοῦ ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τοῦ Γαρδικιώτου Γρίβα καὶ Νάκου Πανουργια σώματος, τοποθετημένου εἰς Δίστομον καὶ Ἀράχωβαν, διὰ νὰ τὸ καταστρέψῃ καὶ οὕτω νὰ ἐπέλθῃ μὲ περισσοτέραν δύναμιν καὶ τόλμην κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη. Διὰ νὰ προλάβῃ λοιπὸν τὸ πρᾶγμα καὶ διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν ὁποῖαν ἢ διαίρεσις τοῦ στρατεύματός του ἠμποροῦσε νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην, βλέπων συγχρόνως ὅτι καθήμενος εἰς Δομπραϊναν, ἐνῶ δὲν ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἐχθρούς, ἔδιδεν ὑποψίαν εἰς τοὺς κατοίκους διὰ τῆς ἀργοπορίας του ὅτι δὲν ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ προβῆ, ἐπειδὴ τελευταῖον ἐξέλιπον διόλου καὶ αἱ τροφαί, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ διὰ νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸ λοιπὸν σῶμα καὶ μὲ τοὺς ἐπαναστατήσαντας στρατηγοὺς Ρούκην καὶ Δυωβουνιώτην. Τὸ ν' ἀφήσῃ στρατεύμα νὰ πολιορκῇ τὴν Δομπραϊναν, τὸ ἔκρινε περιττόν· διότι οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαναστατησάντων χωρίων εἶχον μεταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὅθεν ἐκίνησεν ἀπὸ Κακόσι πανστρατιᾶ περὶ τὰς δύο ὥρας τῆς νυκτὸς τῆς δεκάτης τετάρτης τοῦ Νοεμβρίου 1826, διορίσας ὡς ὀπισθοφυλακὴν τὸ ἵππικόν, μὲ τὸ ὁποῖον ἐστάθη καὶ ὁ ἴδιος, μετέβη δὲ εἰς Χώστια, ὅπου ἦσαν τοποθετημένα καὶ τὰ ὑπὸ τοὺς Σουλιώτας στρατιωτικά σώματα. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐνόησαν διόλου τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἔμαθον δὲ ἀπὸ ἓνα τῶν ἐντοπίων χωρικῶν, ὅστις αὐτομόλησεν εἰς τοὺς ἐχθρούς· δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ καταδιώξωσιν ἐξ ὀπίσω τοὺς Ἕλληνας τὴν νύκτα, ἀλλὰ μόνον τὸ πρῶν περὶ τὰ ξημερώματα ἐφάνη μέρος τοῦ ἵππικοῦ των περὶ τὰ Χώστια. Ὁ Καραϊσκάκης ἔπεμψεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ τὸ Ἑλληνικὸν ἵππικόν, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι μὴ τολμήσαντες ν' ἀνταχθῶσιν, ὠπισθοδρόμησαν πρὸς τὴν Δομπραϊναν.

Ὁ Καραϊσκάκης μὴ ἔχων ἱκανὰς τροφὰς διὰ τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ὠφελῆσῃ τοὺς στρατιώτας μὲ τὴν διαρπαγὴν τῶν ποιμνίων τῶν Στεφανικιωτῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐπίμονοι εἰς τὴν τουρκολατρείαν των, συνείργησαν ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐν Ζαγαρᾷ ἀγωνισθέντων Ἑλλήνων, διώρισεν ἐξακοσίους στρατιώτας νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸ χωρίον Στεφανίκου διὰ νὰ τὸ καταστρέψωσιν, ἂν δυνηθῶσιν, εἰδὲ μὴ, ν' ἀρπάσωσιν ὅλα τῶν κατοίκων τὰ ποίμνια. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην τὴν

29 Τὸν Παναγιώτης Κακλαμάνου (σημ. ἐκδότου).

ἐκοινοποίησεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ πρὸς τοὺς Σουλιώτας ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ἐπρόβαλε νὰ πέμψωσιν ἓν μέρος ἀνάλογον· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται συνελθόντες εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐπαραπονέθησαν διατὶ νὰ κάμῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην χωρὶς νὰ συμβουλευθῇ καὶ αὐτούς, καὶ μετὰ τινὰ λογοτριβὴν περὶ τούτου ἀνενέωσαν πάλιν τῆς ἀρχηγίας τὸ πρόβλημα.

Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατεύματος τοῦ Καραϊσκάκη ἀντέτεινον ἐπιμόνως λέγοντες, ὅτι δὲν θέλουν γνωρίσει ἄλλον ἀρχηγὸν παρὰ τὸν Καραϊσκάκην, ὥστε κατήντησαν σχεδὸν καὶ εἰς προφορικὰς ὕβρεις μετὰ τῶν Σουλιωτῶν. Ὁ Καραϊσκάκης ὁμως βλέπων ὅτι ἡ ἡμέρα προέβαινε καὶ τὸ στράτευμα δὲν ἔπρεπε νὰ χάνῃ καιρὸν, ἀφ' ἑτέρου μέρους φοβούμενος μεγαλύτερα σκάνδαλα, παρεκάλεσε τοὺς μετ' αὐτοῦ νὰ παραχωρήσωσι, αὐτοὶ δὲ μόλις ἐπέισθησαν, ἀφ' οὗ προεσυμφωνήθη τρόπος τινὰ ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ Σουλιώτου ἀρχηγοῦ θέλει περιορίζεται μόνον εἰς τὰ ὑπ' αὐτὸν Σουλιωτικὰ σώματα, εἰς δὲ τὰ γενικὰ τοῦ στρατοπέδου θέλει συσκέπτεται μόνον με τὸν Καραϊσκάκην.

Ἀφ' οὗ ἔγεινε δεκτὸν τὸ ζήτημα, ὁ Καραϊσκάκης ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ κάμωσιν ἀμέσως τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των· καὶ συνῆλθον ἐπὶ τούτῳ εἰς ἰδιαιτέρον μέρος· ἀλλ' ἀφοῦ ἱκανὴν ὥραν συνεσκέφθησαν καὶ δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀποφασίσωσι τίποτε, ἀποστέλλουν δύο ἐξ αὐτῶν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, ὅστις ἐπρόσμενε τὴν ἀπόκρισιν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ μόνην ἀνέβαλε καὶ τὴν ἐδικὴν του ἀναχώρησιν καὶ τὸ κίνημα των διορισθέντων διὰ τὴν καταδρομὴν τοῦ Στεφανίκου· τοῦ ἀναγγέλλουν δὲ ὅτι ἡ ἐκλογὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γένη τὴν στιγμὴν ταύτην, καθ' ἣν ἐτοιμάζονται διὰ ν' ἀναχωρήσωσιν· ὅταν ὁμως φθάσωσιν εἰς μέρος ἡσυχον, ὅπου θέλουν σταθῇ μερικὰς ἡμέρας, τότε θέλουν κάμει τὴν ἐκλογὴν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀγανάκτησε μεγάλως δι' αὐτὴν τὴν ἀπόκρισιν, νομίζων ὅτι ἡ ἀναβολὴ γίνεται διὰ νέα σκάνδαλα, καὶ ἀμέσως ἐσηκώθη καὶ ἀνεχώρησε, διατάξας τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν· εἶπε δὲ καὶ μὲ θυμὸν πρὸς τοὺς πλησίον του, ὅτι ἡ μάχαιρα θέλει διαλύσει τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Σουλιωτῶν.

Μὲ ὅλους τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιωματικούς μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λάμπρου Βέικου, ὁ ὁποῖος ἐνομιζετο ὁ αἴτιος τούτων τῶν ταραχῶν καὶ εἰς τοῦ ὁποίου ἦσαν συναγμένοι ὅλοι οἱ Σουλιῶται ἀξιωματικοί, καὶ καθὼς ἦταν κυριευμένος ἀπὸ τὸν θυμὸν, ἄρχισε νὰ ὀνειδίξῃ τοὺς Σουλιώτας ὀνομάζων παράλογα καὶ ἀντιπατριωτικὰ τὰ κινήματά των· «Ἐὰν (εἶπε) δὲν εἴχετε σκοπὸν, ἢ δὲν ἠμπορούσατε νὰ κάμετε τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ σας, διατὶ νὰ τὴν προβάλετε με τόσῃ ἐπιμονῇ, ἢ ὁποία (ἂν ἤθελον ἐπιμείνει καὶ οἱ Στερεοελλαδίται ἀξιωματικοί) ἤθελεν ἀποβῆ ὀλεθριοτάτη εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς σᾶς τοὺς ἰδίους ἀκόμη; Ἀφ' οὗ δὲ ἐκάμετε τὸ πρόβλημα καὶ ἔγεινε δεκτὸν, διατὶ δὲν τὸ ἐκτελεῖτε ἀμέσως, ἀλλὰ τὸ ἀναβάλλετε; Ἐκ τούτου δὲν δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἄλλο, εἰμὴ ὅτι δὲν ἐκινήθητε διὰ νὰ ἐπιτύχητε τὴν ἀρχηγίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ φέρετε σκάνδαλον εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ νὰ ματαιώσετε τὴν ἐκστρατείαν». Οἱ Σουλιῶται χωρὶς νὰ ζητήσωσι νὰ δικαιολογηθῶσι διὰ τὸ παρὸν φέρεσιμόν των, ἐτράπησαν εἰς παράπονα καὶ εἰς διηγῆσεις ἐκδουλεύσεων, θανάτων καὶ ζημιῶν, τὰ ὁποῖα ἔπαθον πολεμοῦντες ὑπὲρ τόπου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ μὲν περὶ τὸν Καραϊσκάκην ἔμελλον ν' ἀπολαύσωσιν ἀμέσως ὠφέλειαν, αὐτοὶ δὲ μικρὰς ἐλπίδας ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀφ' οὗ εἶδε διαφορὰν εἰς τὸν τρόπον τῶν Σουλιωτῶν καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε τὸ πρὸ ὀλίγου ἀγέρωχον, τοὺς παρεκίνησε ν' ἀφήσωσι

κατὰ μέρος ὅλα τὰ διατρέξαντα καὶ ν' ἀκολουθήσωσιν ὡς ἀδελφοὶ εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν καὶ ὅτι εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος κανεὶς δὲν θέλει μείνει ἀδικημένος. Τελευταῖον τοὺς κατέπεισε νὰ στείλωσι μέρος στρατεύματος καὶ αὐτοὶ εἰς καταδρομὴν τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν.

Ἄφ' οὗ τοιοῦτοτρόπως διελύθη καὶ αὕτη ἡ τριχυμία, τὸ στρατόπεδον μετέβη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σεραφείμ τοῦ νέου εἰς Δομπόν. Ὁ Καραϊσκάκης, ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ διαβῆ τὸ στράτευμα ἀπὸ δυσχωρίας τινάς, θέλων νὰ ἔχει ἀσφαλῆ τὰ ὀπίσθια, ἀπεφάσισε καὶ ἄφησε δύναμιν εἰς τὰ μοναστήριον ἀπὸ ἑκατὸν πενήκοντα στρατιώτας· τὴν δὲ ἐπομένην ἡμέραν ὀλίγον πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἀνεχώρησε καὶ ἔφθασε τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ εἰς Στεῖρι³⁰. Ἐν ᾧ κατεσκήνωσεν αὐτοῦ τὸ στράτευμα, ἐπέστρεψαν τινὲς τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἐκστρατευσάντων κατὰ τοῦ χωρίου Στεφανίτικου, καὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἀπέδωκαν δὲ αὐτὴν εἰς τὴν διαφωνίαν τῶν σταλέντων ἀρχηγῶν. Οἱ λοιποὶ στρατιῶται μετέβησαν κατ' εὐθείαν εἰς Δίστομον (18 Νοεμβρίου 1826), ὅπου μετέβη τὴν ἑρχομὴν τὴν ἡμέραν καὶ ὅλον τὸ λοιπὸν στρατόπεδον.

Εἰς τοῦτο τὸ χωρίον εἶχε σκοπὸν ὁ Καραϊσκάκης ν' ἀναπαύσει μερικὰς ἡμέρας τὸ στράτευμα ἀπὸ τὴν κακοπάθειαν τῆς ὁδοιπορίας, ἀλλὰ μόλις ἔφθασε καὶ τοῦ παρουσιάζεται νέων ἀγῶνων στάδιον.

Ὁ Μουσταφάμπεης διαλύσας ταχύτατα τὴν εἰς Ταλάντι ἐκστρατεῖαν τῶν Ὀλυμπίων, ἐνωθεὶς καὶ μὲ τὸν Κεχαγιάμπεην τοῦ Κιουταχῆ, ἀπεφάσισε νὰ διαβῆ εἰς Σάλωνα διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἐκεῖ πολιορκουμένους ἀπὸ τὸν Γ. Δυωβουνιώτην καὶ Νάκον Πανουργιᾶ· ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ ἦλθε μὲ ὅλον τὸ στράτευμα εἰς Δαύλειαν καθ' ἣν ἡμέραν ἔφθασαν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην στρατεύματα εἰς Δίστομον.

Ὁ Μουσταφάμπεης ἔμεινε τὴν νύκτα ταύτην εἰς τὸ ἐπάνωθεν τῆς Δαύλειας μοναστήριον ἐπονομαζόμενον τῆς Ἱερουσαλήμ³¹ καὶ ἐκεῖ ὁμιλῶν μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀνέφερον ὅτι τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἔμελλε νὰ διαβῆ ἀπὸ τὴν Ἀράχωβαν διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς Σάλωνα· ἀκούσας τοῦτο εἰς τῶν διακόνων τοῦ μοναστηρίου, εἰδήμων τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης, μεταβαίνει τὴν νύκτα εἰς Δίστομον καὶ τὸ ἀναγγέλλει εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Ὀλίγον πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἔλαβεν ὁ Καραϊσκάκης τὴν εἶδησιν ταύτην καὶ ἀμέσως διώρισε τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ Γεώργιον Βάϊον μὲ πεντακοσίους στρατιώτας νὰ ὑπάγωσιν εἰς Ἀράχωβαν, νὰ προκαταλάβωσι τὰ ὀχυρῶτερα μέρη αὐτῆς καὶ νὰ κτυπήσωσι τοὺς ἐχθρούς, ἂν ἐπιχειρήσωσι νὰ διαβῶσι. Συγχρόνως ἔστειλε καὶ σκοπιάς (καραούλια) διὰ νὰ τὸν εἰδοποιήσωσι τότε καὶ πόθεν ἔμελλον νὰ διαβῶσιν οἱ ἐχθροί, διὰ νὰ κινηθῆ ἔναντίον των.

30 Το μοναστήριον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν καλλίστων δημοσίων οἰκοδομημάτων τοῦ χριστιανισμοῦ, τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα· ἦτον περιεζωσμένον μὲ τείχος, τοῦ ὁποίου ὅμως μόνον τὰ εἰρήπια φαίνονται τὴν σήμερον. Κεῖται ἐπὶ τινος εὐθέως λόφου καὶ ἔχει προκειμένην μίαν ὠραίαν πεδιάδα, ἀνήκουσαν ὅλην σχεδὸν εἰς αὐτό.

31 Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ὁ Δημ. Αἰνιᾶν συνέγραψε καὶ ἰδιαίτερος ὑπὸ τύπον διηγήματος ἐνδιαφέρουσαν ἐκτενῆ περιγραφὴν τῆς μάχης τῆς Ἀράχωβας, ἐδημοσίευσε δὲ αὐτὴν ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένῃ «Βιβλιοθήκῃ τοῦ Λαοῦ, τόμ. τοῦ 1855, σελ. 345 καὶ ἐξῆς (σημ. ἐκδότου).

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὸ πρωῖ οἱ ἐχθροὶ διηρέθησαν εἰς δύο καὶ τὸ μὲν πεζικὸν διέβη διὰ τινος στενῆς ὁδοῦ, ἢ ὁποῖα φέρει ἀπὸ τὸ μοναστήριον εἰς Ἀράχωβαν, τὸ δὲ ἵππικὸν καὶ τὰ φορτηγὰ διὰ τοῦ Ζεμενοῦ. Ἄμα ἀνήγγειλαν αἱ σκοπιαὶ τὸ κίνημα τῶν ἐχθρῶν, ὁ Καραϊσκάκης ἀπέστειλε τὸν Χριστόδουλον Χατζῆ Πέτρου νὰ υπάγη εἰς βοήθειαν τῶν προαποσταλέντων εἰς Ἀράχωβαν ἀπὸ τινος δρόμου διὰ τοῦ βουνοῦ τοῦ Διστόμου· αὐτὸς δὲ μετ' ὀλίγον παραλαβὼν περίπου ὀκτακοσίους στρατιώτας χωρὶς ἀποσκευὰς ἐκίνησε πρὸς τὸν Ζεμενόν, ὅθεν εἶχον ἤδη διαβῆ οἱ ἐχθροὶ διευθυνόμενοι πρὸς Ἀράχωβαν.

Τὸ πεζικὸν τῶν ἐχθρῶν, ἐνῶ ἐπλησίαζεν εἰς Ἀράχωβαν, εἰδοποιήθη ἀπὸ τινος τῶν κατοίκων ὅτι φυλάττεται τὸ χωρίον ἀπὸ στρατιώτας Ἑλλήνας μαθὼν ὅμως συγχρόνως τὴν ὀλιγότητα αὐτῶν, ἔλαβε θάρρος καὶ ὤρμησε πρὸς τὸ χωρίον. Οἱ Ἑλληνες κλεισμένοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ εἰς τὰς ὀχυρωτέρας οἰκίας, ἀντέκρουσαν τὴν ὀρμὴν των καὶ ἐπολέμησαν τρεῖς περίπου ὥρας. Ἐμβαινὸν ἤδη εἰς τὴν Ἀράχωβαν καὶ οἱ διὰ Ζεμενοῦ διαβάντες Τοῦρκοι, ὅταν οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Χριστόδουλον ἐπλησίαζον εἰς τὸ χωρίον ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸν μέρος, ὁ δὲ Καραϊσκάκης εἶχεν ἤδη διαβῆ τὸν Ζεμενόν. Οἱ Τοῦρκοι εἶτε διότι δὲν ἤλπιζον νὰ υπάρχη εἰς τοῦτο τὸ μέρος τοιαύτη Ἑλληνικὴ δύναμις, εἶτε διότι δὲν ἦσαν εἰς καλὴν τάξιν, ἐδειλίασαν. Μόλις ἀντεστάθησαν ὀλίγον εἰς τὴν πρώτην προσβολὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀμέσως ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὸ μέρος τῶν Σαλῶνων. Ἀπαντῶσιν ὅμως καὶ ἐκεῖθεν ἐρχομένους τὸν Γ. Δυωβουνιώτην, Νάκον Πανουργιᾶν καὶ Γιαννούσην³². Μὴ δυνηθέντες λοιπὸν νὰ προχωρήσωσι καὶ καταδιωκόμενοι ὀπισθεν ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Καραϊσκάκη, ἐστράφησαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Παρνασσοῦ καὶ συνῆλθον ὅλοι ὁμοῦ μετὰ τὰς ἀποσκευὰς των καὶ τὰ ζῶα των εἰς ἓνα λόφον ἐπάνωθεν τῆς Ἀράχωβας, ὠχυρωμένον προχείρως πρὸ τινος καιροῦ παρὰ τῶν ἐντοπίων· οἱ δὲ Ἑλληνες καταλαβόντες τὰς περὶ αὐτὸ τὸ μέρος θέσεις ἔστησαν πολιορκίαν. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἀπὸ μὲν τοὺς Ἑλλήνας δὲν ἐφονεύθη κανεὶς, ἐπληρώθησαν ὅμως ἕξ, ἀπὸ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐφονεύθησαν ἕως δέκα, ἐν οἷς καὶ εἷς εὐνοούμενος ὑπηρέτης τοῦ Μουσταφάμπεη, ἐπληρώθησαν δὲ ἕως τριακοντα.

Οἱ Ἑλληνες μὴ ἔχοντες ἀποσκευὰς μαζύ των καὶ ὄντες γυμνοί, καθὼς ἐκίνησαν ἀπὸ Δίστομον, δὲν ἠμπόρεσαν διὰ τὴν ὑπερβολικὴν ψύχραν νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν πολιορκίαν. Κατ' ἀρχὰς ἐ συναλλάχθησαν, ἀλλ' ἔπειτα μὴ δυνάμενος ν' ἀπαντήσωσε τὸ κρῦος οὐδὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἄφησαν διόλου τὴν πολιορκίαν καὶ μετέβησαν εἰς τὰς οἰκίας τῆς Ἀράχωβας, ὅπου διενυκτέρευον ἄγρυπνοι, ἀπαντῶντες τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κρῦος μετὰ τὰς φωτίας καὶ τὸν οἶνον³³. Οἱ Τοῦρκοι τὴν νύκτα ἐκείνην ἠδύναντο ν' ἀναχωρήσωσιν ἀβλαβεῖς ἢ μετ' ὀλίγην ζημίαν πρὸς ὅποιον μέρος ἤθελον ἀποφασίσει· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ των δὲν κατεδέχθησαν· ἔγραψαν δὲ εἰς ὅλα τὰ πέριξ ἐχθρικά στρατόπεδα καὶ εἰς τὸν ἴδιον Κιουταχῆν νὰ τοὺς πέμψωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον νέας δυνάμεις διὰ νὰ διορθώσωσι τὸ συμβάν εἰς αὐτοὺς ἀτύχημα. Πρὸ πάντων ἐπέμεινε ὁ Κεχαγιάμπεης, ὢν φιλότιμος καὶ ἐπιστηριζόμενος εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην τοῦ Κιουταχῆ.

32 Τὸν Γιαννούσην Πανομάραν Σουλιώτην (σημ. ἐκδότου).

33 Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου φυγόντες βιαίως ἀπὸ τὰς οἰκίας των, εἶχον φήσει τα κρασιά των καὶ ὀλίγα τινὰ τρόφιμα.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν (18 Νοεμβρίου 1826), πρὶν ἀκόμη ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος, ὁ Καραϊσκάκης ἐτοποθέτησε περὶ τοὺς ἐχθροὺς ὄλον τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα, τὸ ὁποῖον δὲν τοὺς ἄφηνε πλέον οὐδὲ κεφαλὴν νὰ προβάλωσιν ἔξω ἀπὸ τὸ ὄχυρόμα των. Ἄφ' οὗ δὲ συνήχθησαν εἰς Ἀράχωβαν καὶ ὅσοι εἶχον ἀπομείνῃ εἰς Δίστομον καὶ ὅσοι ἦσαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Σαλώνων καὶ ἦλθε καὶ ὁ Δ. Μακρῆς μὲ τοὺς περὶ αὐτόν, ὁ Καραϊσκάκης ἀπέστειλε μέρος τοῦ στρατεύματος εἰς Ζεμενὸν καὶ μέρος εἰς τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Ἱερουσαλήμ διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς βοηθείας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ ἔλθωσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς. Ἄμα ἔφθασεν εἰς τὰ διάφορα Τουρκικὰ στρατόπεδα ἡ εἶδησις τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Μουσταφάμπεη καὶ Κεχαγιάμπεη καὶ αἱ προσκλήσεις αὐτῶν διὰ νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειάν των, διάφορα σώματα ἐκίνησαν πρὸς Ἀράχωβαν· καὶ ἀπὸ μὲν τὸ μέρος τοῦ Ζεμενοῦ ἤρχοντο ἕως ὀκτακόσιοι Τούρκοι ὀδηγούμενοι ἀπὸ τινὰ Ἀμπτουλᾶν Ἀλβανόν. Οἱ φυλάττοντες τὴν διάβασιν ταύτην Ἑλληνας ἀποσυρθέντες εἰς τὰς δύο πλευράς, ἄφησαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ στενόν, ἔπειτα ἐφορμήσαντες ἀπὸ τὰς δύο πλευράς τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν· ἐφόρευσαν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα, ἤρπασαν μερικά φορτία καὶ τοὺς λοιποὺς κατεδίωξαν ἱκανὸν διάστημα πρὸς τὴν Δαύλειαν. Οἱ δὲ διὰ τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἱερουσαλήμ ἐρχόμενοι δὲν ἐτόλμησαν οὐδὲ κἄν νὰ δοκιμάσωσι τὴν διάβασιν, ἀλλ' ἐλθόντες εἰς λόφον τινὰ ὅπου ἦτον δυνατὸν νὰ τοὺς ἰδῶσιν οἱ πολιορκούμενοι, ἐπυροβόλησαν μόνον χωρὶς νὰ προχωρήσωσιν. Ὅταν οἱ πολιορκούμενοι εἶδον τὸν πυροβολισμόν, εἶτε διότι ἦτον τοῦτο σύνθημα ἐξόδου, εἶτε διότι ἐμψυχώθησαν, ἐδοκίμασαν νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὸ περίφραγμα των πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦτο τῶν ἐχθρῶν ἐταράχθησαν τινὲς τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἐφύλαττον τὸ πρὸς τὸν Παρνασσόν μέρος, καὶ ἀνακατώθησαν ὡς διὰ φυγὴν. Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης δραμῶν αὐτοπροσώπως πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, τοὺς μὲν Ἑλληνας ἐμψύχωσε, τοὺς δὲ πολιορκουμένους ἀντέκρουσε καὶ δὲν ἄφησε νὰ ἐξέλθωσιν. Μετὰ τοῦτο διευθύνθη ἀμέσως μὲ τινὰς στρατιώτας πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐπυροβόλησαν οἱ ἐχθροί, διὰ νὰ ἀπαντήσῃ καὶ τούτων τὴν ὀρμὴν ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι.

Οἱ Τούρκοι στενοχωρούμενοι μεγάλως ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν νεροῦ καὶ τροφῶν, ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ λάβωσι βοήθειαν ἀπὸ τὰ πλησίον στρατόπεδα, ἐπρόβαλον εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ τοὺς συγχωρήσῃ τὴν ἔξοδον. Αὐτὸς ἐδέχθη μὲν τὸ πρόβλημα τοῦτο, ἀλλ' ἐζήτησε νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτόν αἱ πόλεις Λεβαδείας καὶ Σαλώνων καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἐκτελέσεως νὰ μείνωσιν ἐνέχυρα εἰς αὐτόν οἱ δύο ἀρχηγοὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ὁ Μουσταφάμπεης καὶ ὁ Κεχαγιάμπεης. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Τούρκων ἐλπίζοντες ἀκόμη εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ δὲν ἐδέχθησαν τοῦτο τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλως δὲν ἐσυμβιβάζετο μὲ τὴν φιλοτιμίαν των καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν τῆς αὐλῆς των.

Ἄλλ' ἡ προσδοκωμένη βοήθεια τοῦ Κιουταχῆ δὲν ἐφαίνετο καὶ ὁ καιρὸς προχωρῶν κατέσταινε ἀφορήτους τὰς ἐλλείψεις των τὸ δὲ χειρότερον, αἱ συμβᾶσαι βροχαὶ τὴν 22, 23 καὶ 24 τοῦ Νοεμβρίου 1826 καὶ ἡ παρακολουθήσασα χιὼν τοὺς ἔφεραν εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν τῆς ἀπελπισίας. Καὶ ἄλλο ὅχι μικρὸν δυστύχημα τοὺς κατετάραξε καθ' ὑπερβολὴν. Ὁ Μουσταφάμπεης περιερχόμενος καὶ ἐμψυχῶνων τοὺς Τούρκους, ἐπῆγεν εἰς ἓν μέρος, τὸ ὁποῖον ἐκτυπᾶτο συνεχέστερον ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, καὶ διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐν αὐτῷ ἐκάθισε καὶ ἐτουφέκιζεν ὁ ἴδιος, ἀλλὰ μὴ προφυλαττόμενος ὅσον ἔπρεπε πληγώνεται εἰς τὴν κεφαλὴν ἀπὸ βόλι Ἑλληνικόν, τὰ ὁποῖον, ὡς ἐρχόμενον ἀπὸ μακρινὸν μέρος, δὲν ἐφάνη κατ' ἀρχὰς θανατηφόρον, τὸ κρῦος ὅμως καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων καὶ τῆς ἀνηκούσης περιποιήσεως τὸ κατέστησαν τοιοῦτον, ὥστε οἱ

Τοῦρκοι, ἂν καὶ ὁ Κεχαγιάμπεης τοὺς ἐνεθάρρυνεν, ὅτι εἶν' ἀδύνατον νὰ μὴν φθάσῃ βοήθεια παρὰ τοῦ Κιουταχῆ, καὶ τοὺς παρεκάλει νὰ ἐπιμείνωσιν ὀλίγον ἀκόμη εἰς τὰ δεινὰ, δὲν εἶχον πλέον προθυμίαν νὰ ὑπακούσωσιν· ἦταν δὲ τῷ ὄντι τρομερὰ ἡ κατάστασις των. Περιωρισμένοι εἰς στενώτατον τόπον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔδαφος ἀποκατέστη λασπωδέστατον διὰ τὰς συνεχεῖς βροχές καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα ἦσαν κλεισμένα ὁμοῦ μὲ αὐτούς, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχωσι κἀνέν εἶδος ἀναπαύσεως, οὐδὲ κἀν νὰ καθίσωσι καὶ νὰ ἐξαπλωθῶσι· στερημένοι τροφῶν, ποτῶν καὶ ξύλων, δὲν εἶχον κἀνέν μέσον τοῦ νὰ ἀποφύγωσι τὴν ὑπερβολὴν τῆς ψύχρας, ἡ ὁποία ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν ἀπέβαινε σημαντικώτερα καὶ ἐπαισθητότερα. Πολλῶν εἶχον ἤδη βλαφθῆ οἱ πόδες ἀπὸ τὸν παγετὸν καὶ τὴν ὑγρασίαν καὶ ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ ὀλιγοστεύῃ τὸν ἀριθμὸν των, παρουσιαζόμενος ὡς ἀπαραίτητος εἰς τὰ ὄμματα ἐκάστου, ἐνέπνεε τρομερὰν ἀθυμίαν. Ὅτι ὅμως ἐκορύφωσε τὰς δυστυχίας των ἦταν ἡ ὑπερβολικὴ χιῶν, ἡ ὁποία ἄρχισε νὰ πίπτῃ τὴν 24 τοῦ Νοεμβρίου καὶ τοὺς ἐπαπειλοῦσε νὰ τοὺς ἐνταφιάσῃ ζωντανούς. Τοιαῦτα δεινὰ μὴν ἠμποροῦντες πλέον νὰ ὑπομείνωσιν, ὤρμησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὸ μοναστήριον τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐγείνε δὲ ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τοὺς Γκέκηδες.

Ἡ ὑπερβολὴ τοῦ χειμῶνος, ἡ ὁποία ἠνάγκασε τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἀποφασίσωσι τὴν φυγὴν, ἔκαμε καὶ τοὺς Ἑλληνας νὰ παραιτήσωσι τὰς περὶ τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον θέσεις των καὶ νὰ συνέλθωσιν εἰς τὰς οἰκίας τῆς Ἀράχωβας· ὀλίγοι δὲ μόνον διέμεινον ὡς φυλακῆ. Συνέβη δὲ πρὶν τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν νὰ κοινοποιηθῇ ψευδῶς ὅτι ἔφυγον οἱ πολιορκούμενοι. Οἱ Ἑλληνες ἔδραμον ἀμέσως πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἀλλ' ἰδόντες ὅτι οἱ ἐχθροὶ διέμεινον εἰς τὰς θέσεις των, ἐπέστρεψαν ὀπίσω εἰς τὰς κατοικίας των. Ὅταν δὲ συνέβη ἀληθῶς ἡ φυγὴ, πολλοὶ μὴ δίδοντες πίστιν δὲν ἐξῆλθον εἰς καταδίωξιν, μὲ ὄλον ὅτι ὁ ἴδιος Καραϊσκάκης ἐφώναξεν ἀναγγέλλων τὴν φυγὴν καὶ παρακινῶν ὀνομαστὶ τοὺς σημαντικώτερος τοῦ στρατεύματος διὰ νὰ ἐξέλθωσιν εἰς καταδίωξιν. Ὁ Γαρδικιώτης Γρίβας καὶ ὁ Χριστόδουλος Χατζῆ Πέτρου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν φυλακῆ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔκαμαν τὸ κίνημα οἱ ἐχθροί, μὴ ἔχοντες περισσοτέρους τῶν τριάκοντα στρατιωτῶν, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀπαντήσωσι τὴν ὁρμὴν των. Ὑποχωρήσαντες λοιπὸν ὀλίγον κατώτερον τῆς ὁδοῦ καὶ ἀναγγείλαντες εἰς τὸν Καραϊσκάκην τὸ πρᾶγμα, ἔμειναν οὕτως, ἕως οὔ διεβῆ τὸ πλειότερον μέρος τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειτα δὲ ἀφ' οὔ συνῆλθον καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὁμοῦ μὲ αὐτούς, ὤρμησαν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ διεχώρισαν τοὺς ὀπισθεν ἐρχομένους. Καταδιώκοντες δὲ τοὺς φεύγοντας, ἐφόνευσαν ὅχι κατὰ σειρὰν τὸν πρῶτον ἀπαντώμενον, ἀλλ' ὅποιον ἔβλεπον ἰκανότερον νὰ διασωθῇ· τοὺς δὲ λοιποὺς τοὺς ἀφήνων θύματα των ὀπισθεν ἀκολουθούτων Ἑλλήνων. Δὲν μετεχειρίσθησαν πυροβόλα διόλου εἰς ταύτην τὴν συμπλοκὴν, διότι ἀποκατέστησαν ἄχρηστα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς χιόνος. Δύο ὥρας πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἔκαμαν ἀρχὴν τῆς φονικώτατης ταύτης καταδίωξεως οἱ Ἑλληνες, ἐπέμειναν δὲ ἕως μίαν ὥραν τῆς νυκτός, καὶ τότε ἐπέστρεψαν. Ἄλλος ὅμως ἐχθρὸς σκληρότερος ἐπέπεσεν εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς διαφυγόντας τὴν Ἑλληνικὴν μάχαιραν. Ἀδυνατισμένοι ἀπὸ τὴν κακοπάθειαν καὶ ἀποκαμωμένοι ἀπὸ τὴν μίαν τῆς φυγῆς καὶ τὸν δρόμον, μόλις ἐκάθοντο διὰ ν' ἀναπαυθῶσι, καὶ ἀμέσως ἐπάγωναν καὶ δὲν ἦσαν πλέον ἰκανοὶ νὰ σηκωθῶσι καὶ νὰ κινηθῶσιν, ἀλλ' ἀπέθνησκον εἰς τὴν ὁποίαν ἠθέλον εὐρεθῆ στάσιν.

Ὁ Καραϊσκάκης, μὴ ἀκούων κρότον πυροβόλων εἰς τὴν καταδίωξιν καὶ ἐπειδὴ οἱ φυλάττοντες τὸν πρὸς τὸ μοναστήριον δρόμον εἶχον πρὸ ὀλίγου ἀναχωρήσει ἀπὸ τὰς θέσεις των διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ψύχρας, ἐνόμισεν ὅτι οἱ Τούρκοι διέφυγον ἀβλαβεῖς. Ἐπαρακινούσῃ με ὄλον τοῦτο τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὴν καταδίωξιν· ἦταν ὅμως εἰς μεγίστην ἀθυμίαν καὶ λύπην. Τόσον δὲ παράδοξος τοῦ ἐφάνη ἡ καταστροφή τῶν ἐχθρῶν, ὅταν ἐπιστρέφοντες τινὲς με λάφυρα τὴν ἀνάγγειλον, ὥστε ἐπῆγε καὶ ὁ ἴδιος ἀρκετὸν διάστημα διὰ νὰ ἴδῃ με τὰ ἴδιά του ὄμματα ἂν τῷ ὄντι ἦτον τοιαύτη, ὁποῖαν τὴν ἐπερίγραφον. Οἱ φονευθέντες ἐκείνην τὴν ἑσπέραν ἐχθροὶ ἦσαν ἕως ἑξακόσιοι, ἐπιάσθησαν δὲ καὶ πολλοὶ ζῶντες, ἀλλὰ μόλις ἕως πενήντα ἠμπόρεσε νὰ διασώσῃ ὁ Καραϊσκάκης· οἱ λοιποὶ ὄντες βλαμμένοι εἰς τοὺς πόδας ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸν κρῦος ἀπέθανον μετ' ὀλίγον· ἐχάθησαν δὲ καὶ οἱ δύο ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοπέδου τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὰς κεφαλὰς των ἔφερον οἱ στρατιῶται εἰς τὸν Καραϊσκάκην εἰς πίστωσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐλπίζων πάντοτε ὡς ἐνδεχομένην τὴν συμβᾶσαν καταστροφήν τῶν ἐχθρῶν, εἶχεν ὑποσχεθῆ σημαντικὰς ἀμοιβὰς εἰς τὸν ὅστις ἤθελε δυνηθῆ νὰ συλλάβῃ ζῶντα κανένα ἀπὸ τοὺς δύο τούτους ἀρχηγούς, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν· ἐπειδὴ ὁ μὲν Κεχαγιάμπεης μὴ δυνάμενος νὰ κάμῃ γνωστὸν τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς γλώσσης των, ἐφονεύθη ὀλίγον μακρὰν ἀπὸ τὸ ὄχυρμα τῶν Τούρκων. Ὁ δὲ Μουσταφάμπεης εἶχεν ἀποκεφαλίσθῃ εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀδελφόν του, διὰ νὰ μὴν συλληφθῆ ζῶν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, μὴ ὦν εἰς κατάστασιν νὰ φύγῃ ὁμοῦ με τοὺς λοιπούς· τὴν δὲ κεφαλὴν του παρέδωκεν εἰς τινὰς τῶν οἰκείων του διὰ νὰ τὴν λάβωσι μαζί των καὶ νὰ μὴ γενῆ γνωστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας· ἀλλ' αὐτοὶ μὴ δυνάμενοι, φαίνεται, νὰ τὴν διασώσωσι, τὴν ἔρριψαν καθ' ὁδόν, ὅπου τὴν εὔρον οἱ στρατιῶται οἱ ὅποιοι τὴν μετεκόμισαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην.

Ἀπ' ὄλον τὸ ἐχθρικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὑπερέβαινε τοὺς χιλίους ὀκτακοσίους, μόλις διεσώθησαν ἕως τριακόσιοι καὶ ἐκ τούτων ὄχι ὅλοι ὑγιεῖς. Ἐκυρίευσαν δὲ οἱ Ἕλληνες εἴκοσι τρεῖς σημαίας, ὅλας τὰς ἀποσκευὰς καὶ ὅλα τὰ ζῶα τῶν ἐχθρῶν. Μ' ὄλον ὅτι τρεῖς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν λαφύρων περιήρχοντο ἐρευνῶντες εἰς τὰ μέρη ὅπου ἦτον ἐλπίς ὅτι διεσπάρησαν οἱ ἐχθροὶ, πολλὰ πτώματα δὲν εὔρεθησαν, διότι ἐσκεπάσθησαν ἀπὸ τὴν χιόνα, καὶ τοῦτο ἔδωκεν αἰτίαν νὰ ὑποτεθῆ κατ' ἀρχὰς ἢ φθορὰ τῶν ἐχθρῶν ὄχι τόσον μεγάλη, ὅσον πραγματικῶς ἦτον· ἀκολούθως ὅμως, λυομένης τῆς χιόνος καὶ ἀνακαλυπτομένων τῶν πτωμάτων, ἐγνώσθη τὸ μέγεθος τῆς φθορᾶς τῶν ἐχθρῶν. Ἀπὸ δὲ τοὺς Ἕλληνας καθ' ὄλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας καὶ τὴν ἐξοδὸν τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν μόνον δώδεκα καὶ ἐπληγώθησαν ἕως εἴκοσι³⁴.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀφ' οὗ διένειμεν εἰς τοὺς ἀνδραγαθήσαντας ἀναλόγους ἀμοιβὰς ὡς πρὸς τὰ ὀλίγα μέσα τὰ ὁποῖα εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του, διέταξε νὰ ἐγερθῆ τρόπαιον εἰς Ἀράχωβαν ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν Τούρκων ἐν εἴδει πύργου. Τὸ ἔργον τοῦτο, λείψανον τῆς βαρβαρότητος τῶν ἡθῶν, δὲν ἔκρινε δι' ἄλλον λόγον ἀναγκαῖον νὰ τὸ μεταχειρισθῆ, εἰμὴ νὰ κάμῃ νὰ φανῶσιν ἔνοχοι εἰς τοὺς Τούρκους οἱ κάτοικοι του

34 Πολλὰ περὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου λεπτομέρειαι ἔγειναν γνωσταὶ καὶ ἀπὸ τοὺς συλληφθέντας αἰχμαλώτους, πρὸ πάντων ὅμως ἀπὸ τὸν Τάτζην Μαγρίναν, ὁ ὁποῖος μεταβαίνων κοτζάμπασης εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, εὔρεθῃ κατὰ τύχην εἰς τὴν συνοδίαν τοῦ Κεχαγιάμπεη εἰς Ἀράχωβαν.

χωρίου καὶ νὰ χάσωσι τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ ὑποταχθῶσι πάλιν εἰς τοὺς ἐχθρούς³⁵. Ἐπέγραψαν δὲ εἰς αὐτό· «ΤΡΟΠΑΙΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ». Εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ ἔχοντος τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην λίθου ἐτέθησαν αἱ κεφαλαὶ τοῦ Κεχαγιάμπεη καὶ Μουσταφάμπεη.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τῶν ἐχθρῶν ἀπεφάσισε νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Βελίτζαν μὲ στρατιωτικὴν δύναμιν ἐπὶ σκοπῶ τοῦ νὰ βλάψῃ τοὺς εἰς Δαύλειαν ἐχθρούς καὶ νὰ δυνηθῇ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὰ Ὀλύμπια στρατεύματα, πρὸς τὰ ὁποῖα εἶχε γράψῃ καὶ κατ' εὐθείαν καὶ διὰ μέσου τῆς Κυβερνήσεως διὰ νὰ ἐπανέλθωσι πάλιν εἰς Ταλάντιον. Ἔστειλε δὲ πρῶτον τὸν Γ. Δυωβουνιώτην, Ἰ. Ρούκην καὶ Χ. Πεῤῥαιβὸν μὲ τριακοσίους στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι διέβησαν τὴν νύκτα πλησίον τῆς Δαύλειας, μ' ὄλον ὅτι ἐστρατοπέδευεν εἰς αὐτὴν σημαντικὴ ἐχθρική δύναμις. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀφ' οὗ ὠχύρωσε τὸ Δίστομον, διορίσας εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κώστα Μπότζαρη, ὀδηγούμενον ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Μπαῖρακτάρην, καὶ τοποθετήσας Λειβαδίτας τινὰς ὀπλαρχηγούς, ἀφ' οὗ ἔστειλεν εἰς Σάλωνα τὴν ἀναγκαίαν πρὸς πολιορκίαν δύναμιν ὑπὸ τὸν Γεώργιον Δράκον³⁶, αὐτὸς μὲ ὄλον τὸ λοιπὸν στράτευμα διαβάς ἀπὸ τὴν Ἀγόριανην καὶ Σουβάλαν μετέβη τὴν 30 Νοεμβρίου εἰς Βελίτζα.

Ἀπεφάσισε νὰ διατρίψῃ μερικὲς ἡμέρας αὐτόθι, πρῶτον μὲν διότι ἤλπιζε νὰ ἐπανέλθωσιν οἱ Ὀλύμπιοι, μετὰ τῶν ὁποίων ἐνούμενος ἤλπιζε νὰ ἐμποδίσῃ ὀλοτελῶς τὴν διὰ ξηρᾶς διάβασιν ἐχθρικῶν στρατευμάτων καὶ τροφῶν, καὶ δεύτερον διότι ἐπεθύμει νὰ προξενήσῃ τινὰ βλάβην εἰς τὰ διαβαίνοντα ἐκεῖθεν ἐχθρικά στρατεύματα. Ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ὀλυμπίων σχέδιον, ἂν καὶ ἐζητήθη ἐπιμόνως, δὲν ἔλαβεν ἔκβασιν, εἰ μὴ μετὰ δύο μῆνας καὶ τότε πάλιν χωρὶς καρπὸν· δὲν ἀπέβη ὁμως ματαία ἢ εἰς Βελίτζαν διατριβὴ του, ὅσον διὰ τὸ δεύτερον· ἐπειδὴ ἐκέρδησε νίκην ὅχι ἀσήμαντον.

Τὴν πέμπτην τοῦ Δεκεμβρίου 1826 ἀνηγγέλθη ἀπὸ τὰς σκοπιάς ὅτι ἔμελλε νὰ διαβῇ διὰ τῆς Φοντάνας ἐκεῖνην τὴν ἡμέραν ἐν σῶμα ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Ὄσμάνμπεην Κόρτζαν, συνιστάμενον ἀπὸ ἑπτακοσίους περίπου στρατιώτας ἐκτὸς τῶν ὑπηρετῶν καὶ τῶν ἀκολουθούντων ὡς ἔμποροι τὸ στρατόπεδον. Ὁ Καραϊσκάκης διώρισε τοὺς μὲν πεζοὺς νὰ κρυφθῶσιν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ Τουρκοχωρίου, ὅπου ἐσυμπέραινεν ὅτι ἔμελλον νὰ διευθυνθῶσιν οἱ ἐχθροὶ διὰ νὰ μείνωσι τὴν νύκτα, τὸ δὲ ἱππικὸν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ πλάγια τῆς ὁδοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἤρχοντο οἱ ἐχθροὶ, ὥστε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιστροφήν, ὅταν ἤθελον κτυπηθῇ ἀπὸ τὰ ἔμπροσθεν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον δὲν ἐπέτυχεν ἐντελῶς διὰ τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν κεκρυμμένων εἰς τὰ ἐρείπια. Ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ἤρχοντο ἐξαπλωμένοι κατὰ μῆκος ὡς μία σειρά, καθὼς ἦταν ἐπόμενον διὰ τὴν στενότητα τῆς ὁδοῦ, μόλις ἐφάνη ἢ ἔμπροσθοφυλακὴ, καὶ οἱ εἰς τὸ Τουρκοχώριον Ἕλληνες ἐβγήκαν ἀπὸ τὰς ἐνέδρας των. Οἱ προπορευόμενοι Τοῦρκοι μὴ ὄντες ἔτοιμοι διὰ πόλεμον, διότι δὲν ἤλπιζον Ἑλληνικὴν δύναμιν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος,

35 Ἴσως ἀπεφάσισε τοῦτο καὶ διὰ τὴν φήμην ἧτις ἔμελλε νὰ διαδοθῇ, καθὼς ἐλέγετο, καὶ περὶ τοῦ πύργου τοῦ κατασκευασθέντος ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀλβανῶν.

36 Μεγάλῃ φιλονεικίᾳ διέτρεξεν εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ Δράκου· ἐπειδὴ ὁ Νάκος Πανουργιάς ἐπεθύμει νὰ κατασταθῇ εἰς ταύτην τὴν πολιορκίαν καὶ διὰ τὰς μετὰ τῶν κατοίκων σχέσεις του καὶ διὰ τὴν σύμπραξιν του εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν συγκατετέθη ἀφ' ἐνὸς μὲν μέρους διότι δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ αἰτίαν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐντοπίους ὀπλαρχηγούς νὰ ἀπαιτῶσι δικαιωματικῶς νὰ μένωσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἐφοβεῖτο μὴν προστεθῇ καὶ ὁ Δράκος εἰς τὸ ὑπάρχον κατ' αὐτοῦ κόμμα των Σουλιωτῶν καὶ φέρῃ μεγαλύτερον ἐμπόδιον εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του.

ὀπισθοδρόμησαν ἀμέσως· ἀφ' οὗ ὅμως ἐνώθησαν μὲ τοὺς ὀπισθεν ἐρχομένους καὶ συνεκεντρώθησαν ὅπως οὖν, ἀντεστάθησαν εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ μετὰ μισῆς ὥρας συμπλοκὴν πολεμούμενοι κατὰ πρόσωπον μὲν ἀπὸ τοὺς πεζοὺς, εἰς τὸ πλάγιον δὲ ἀπὸ τὸ ἵππικόν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤρχοντο, ἢ στενότης ὅμως τῆς ὁδοῦ καὶ οἱ Ἑλληνας ἐπιδιώκοντες δὲν τοὺς ἐσυγχώρησαν νὰ διασώσωσιν ἐκ τῶν ὀκτακοσίων φορηγῶν, τὰ ὁποῖα ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν, εἰμὴ πολλὰ μικρὸν ἀριθμόν· ἐφονεύθησαν δὲ εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης καὶ καθ' ὁδὸν ἕως πεντήκοντα, ἐν οἷς καὶ τινες χριστιανοὶ ἀκολουθοῦντες ὡς ὑπηρεταὶ τοὺς ἐχθρούς.

Το δυστύχημα τοῦτο τῶν Τούρκων ἀνηγγέλθη καὶ εἰς τοὺς εἰς Δαύλειαν στρατοπεδεύοντας· ἀλλ' οὗτοι μὴ πιστεύοντες, ἀπέστειλαν διακοσίους περίπου ἵππεις διὰ νὰ παρατηρήσωσι καὶ νὰ λάβωσιν ἀκριβῆ πληροφορίαν περὶ τοῦ πράγματος. Ὁ Καραϊσκάκης ἰδὼν αὐτοὺς διευθυνομένους πρὸς τὸ Τουρκοχώριον καὶ ὑποθέτων ὅτι ἔμελλον νὰ διαβῶσι διὰ τῆς Φοντάνης, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τινὰς τῶν ἵππέων καὶ ἕως τριακοσίους πεζοὺς καὶ μετέβη εἰς Τουρκοχώριον, ὅπου κρύψας ὅλους εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ χωρίου, τοὺς διέταξε νὰ περιμένωσιν, ἕως οὗ νὰ πλησιάσωσιν οἱ ἐχθροί. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως ὑποπτεύσαντες» φαίνεται, δὲν ἐπλησίασαν ὀλοτελῶς, ἀλλὰ κατασκοπεύοντες τὸν τόπον καὶ περιεργαζόμενοι μακρόθεν, ἅμα ἀπήντησαν τινὰ πτώματα τῆς προλαβούσης μάχης, βεβαιωθέντες ἐξ αὐτῶν περὶ τοῦ συμβάντος καὶ φοβηθέντες, ὀπισθοδρόμησαν ἀμέσως μὲ βίαν. Οἱ Ἑλληνας ὤρμησαν καταδιώκοντες, ἀλλὰ δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ τοὺς φθάσωσι φεύγοντας οὕτω δρομαίως· μόλις οἱ ταχύτεροι τῶν ἵππέων καὶ πεζῶν ἐπλησίασαν καὶ ἀκροβολισθέντες ὀλίγον διελύθησαν διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι διαμένων εἰς ταῦτα τὰ μέρη δὲν ἠδύνατο νὰ οἰκονομῇ τροφὰς διὰ τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπειδὴ ἀπελπίσθη τοῦ νὰ ἰδῆ ἀνανεουμένην τὴν εἰς Ταλάντιον ἐκστρατείαν τῶν Ὀλυμπίων, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῆ εἰς Νέας Πάτρας, ὅπου καὶ τροφὰς ἀφθόνους ἔμελλε νὰ εὔρη καὶ Τούρκοι ἦσαν ὀλίγοι. Ἐκτὸς τούτων ἠλπίζεν ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔμελλε νὰ ἐλευθερώσῃ χωρὶς πόλεμον καὶ τὰς ἐπαρχίας τῶν Κραββάρων, Λιδωρικίου καὶ Καρπενησίου, διότι ἐπερικυκλώνοντο τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα. Ὅθεν ἀφήσας εἰς φύλαξιν τῆς Βελίτζας τὸν Ρούκην, τὸν Νάκον Πανουργιάν καὶ τὸν Χ. Περραιβόν, αὐτὸς μὲ ὅλον τὸ λοιπὸν στράτευμα ἐκίνησε τὴν δεκάτην τοῦ Δεκεμβρίου. Ἄλλ' ἀφ' ἧς ὥρας ἐβγήκεν ἀπὸ τὸ χωρίον μία ραγδαιοτάτη βροχὴ δὲν ἔκαμε διόλου διακοπὴν ἕως τὸ ἑσπέρας καί, τὸ χειρότερον, δὲν ὑπῆρχε κἀνέν χωρίον, ὅπου νὰ μείνωσιν τὴν νύκτα οἱ στρατιῶται καὶ νὰ λάβωσιν τινὰ περιποίησιν διὰ τὸ κρύος καὶ τὸν κόπον. Οἱ προπορευόμενοι ἐπροχώρησαν ἕως νὰ εὔρωσιν ἀρμόδιον τόπον διὰ νὰ κατασκηνώσωσιν, οἱ δὲ ὀπισθεν ἐρχόμενοι μὴ δυνάμενοι νὰ καταφθάσωσιν τοὺς ἔμπροσθεν ἀποκόπτοντο, καὶ ἡ νύκτα, ἢ ὁποῖα κατέλαβε τοὺς περισσοτέρους εἰς τὸν δρόμον, κατέστησε δυσκολωτέραν τὴν πορείαν. Προσέτι ὁ προκείμενος ποταμὸς τῆς Γραβιάς (Κηφισσός), τοῦ ὁποῖου τὸ ρεῦμα εἶχεν ἤδη ἐξογκωθῆ, ὥστε ὑπερέβαινε τὰς ζώνας τῶν διαβαινόντων, ἐδυσκόλευσε μεγάλως τοὺς Ἑλληνας. Τέλος πάντων ὅμως ἐτοποθετήθησαν εἰς τινὰ δρυμῶνα πλησίον τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀνάψαντες φωτίαν, ἐπεριποιῶντο ἑαυτοῦς. Καταγανακτησμένοι ὅμως ἀπὸ τὴν κακοπάθειαν καὶ τὸν κόπον, ἐξεθύμουν εἰς ὕβρεις κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη· αὐτὸς ὅμως ἐφάνη πολὺ περιποιητικώτερος καὶ φιλοφρονέστερος ἐκείνην τὴν νύκτα ἀπ' ὅ,τι ἐκ φύσεως ἦτον, καὶ περιερχόμενος τὰς συνοικίας τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἐνεθάρρυνε, φιλοφρονούμενος καὶ δεξιούμενος αὐτοὺς καὶ παρακινῶν καὶ συμπράττων εἰς τὸ ν' ἀνάψωσιν φωτίαν· ὥστε ἡ κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησις ἐξαλείφθη διόλου, καὶ ἀφ'

οὗ μάλιστα ἔπαυσεν ἡ βροχὴ καὶ ἀναψαν τὰς φωτίας, ἀπέδωκαν τὴν αἰτίαν ὅπου φυσικὰ ἀνῆκε νὰ τὴν ἀποδώσωσιν, εἰς τὴν ἀχρειότητα τοῦ καιροῦ. Ἐπνίγησαν ἐκείνην τὴν νύκτα εἰς τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ δώδεκα στρατιῶται, ἀπέθανον δὲ ἀπὸ τὸ κρύος δύο, καὶ ἂν ἡ βροχὴ δὲν ἦθελε παύσει ὀγλήγορα, πολλοὶ ἦθελον ἀποθάνει ἀπὸ τὸ κρύος.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι τὸ στράτευμα κακοπαθῆσαν τοιουτοτρόπως εἶχεν ἀνάγκην ἀναπαύσεως, ἀπεφάσισε νὰ τὸ μεταβιβάσῃ εἰς τὰ χωρία Σουβάλας καὶ Ἀγόριανης, ὅπου καὶ μετέβη τὴν ἐρχομένην ἡμέραν. Ἐνῶ δὲ διέτριβεν αὐτόθι, ἀναγγέλλεται εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ Ὅμηρ πασᾶς ὁ Καρυστινὸς ἐτοιμάζει ἐκστρατείαν διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειαν τῶν εἰς Σάλωνα ἀποκλεισμένων. Ὅθεν δὲν ἐνέκρινε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ κατὰ τῶν Νέων Πατρῶν ἐπιχείρημα, ἀλλ' ἐπέστρεψεν εἰς Ἀράχωβαν τὴν 15 τοῦ Δεκεμβρίου ὁμοῦ μὲ ὅλην τὴν στρατίαν.

Ἡ ἐτοιμασία τῶν ἐχθρῶν ἐγένετο βραδυτάτη, καὶ ὁ Καραϊσκάκης με θέλων ν' ἀφίγη ἀργὸν τὸ στράτευμα, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ πρὸς τὰς ἐπαρχίας Λιδωρικίου καὶ Κραββάρων διὰ νὰ καθαρῖσῃ καὶ αὐτὰς τὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ διὰ νὰ ζωοτροφήσῃ τὸ στρατόπεδον, χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῇ πολὺ ἀπὸ τὰ Σάλωνα καὶ τὸ Δίστομον, ὅπου, ὅταν ἦθελε τύχει νὰ γένη κίνημα παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐπεθύμει νὰ καταφθάσῃ εἰς βοήθειαν. Ἐπειδὴ δέ, ἂν καὶ ἔλαβεν ἀνταποκρίσεις μὲ τὸν Σεφάκαν³⁷ καὶ ἄλλους ἐκείνων τῶν μερῶν ὀπλαρχηγούς, ὑπώπτευε μὲ ὄλον τοῦτο ὅτι ἤμποροῦσαν νὰ ἐναντιωθῶσιν, διέταξε τὸν Δ. Μακρῆν μὲ πεντακοσίους στρατιώτας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λιδωρικίου καὶ νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ χωρίον Γρανίτζαν, νὰ περιμείνῃ δὲ ἐκεῖ νέας διαταγὰς, ἂν ἀπαντήσῃ ἀντίστασιν, νὰ συνεννοηθῇ δὲ μετὰ τοῦ Σεφάκα διὰ νὰ κινηθῶσιν ἐκ συμφώνου κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄμα ἔφθασεν εἰς Γρανίτζαν ὁ Μακρῆς εἰδοποίησε τὸν Σεφάκαν, εὐρισκόμενον κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Ἀρτοτιναν, διὰ νὰ ἔλθῃ νὰ συνομιλήσωσιν· ὁ δὲ Σεφάκας ἀπεκρίθη, ὅτι ἐπειδὴ ἐξῆλθεν ἐν σῶμα ἐχθρῶν ἀπὸ Ναύπακτον καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς Κλημάκι μὲ σκοπὸν νὰ προβῇ πρὸς τὰ Σάλωνα, τὰ στρατεύματα νομίζει ἀναγκαῖον νὰ διευθυνθῶσι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅπου θέλει διευθυνθῇ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος· διὰ νὰ ἀνταμωθῶσι δὲ κρίνει ἀρμοδιώτερον τόπον τὰ Στελιώτικα Ρουπάκια, ὅπου αὐτὸς θέλει ὑπάγει καὶ θέλει τοὺς περιμείνει. Ἐλθόντες λοιπὸν ἀμφοτέρωθεν τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἔκαμαν τὸ σχέδιον τοῦ κινήματός των, καὶ ὁ μὲν Εὐδῆς καὶ Καλύβας μὲ διακοσίους πεντήκοντα στρατιώτας ἐστάλησαν εἰς Κράββαρα διὰ νὰ καταδιώξωσιν ἐν ἐχθρικὸν μικρὸν σῶμα εὐρισκόμενον εἰς Λουμπουτινά, τὸ δὲ λοιπὸν στράτευμα ἀπεφασίσθη νὰ τοποθετηθῇ εἰς Παλαιοξάρι διὰ νὰ ἀπαντήσῃ τὴν πρόοδον τῶν ἐκ Ναυπάκτου ἐξεληθόντων ἐχθρῶν.

Ἄλλ' ἐνῶ, διαλυθείσης ταύτης τῆς συνελύσεως, οἱ μὲν περὶ τὸν Εὐδῆς καὶ Καλύβαν ἐκίνησαν πρὸς τὸ μέρος ὅπου διωρίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐμβῆκαν εἰς τὸν δρόμον τὸν πρὸς τὸ Παλαιοξάρι καὶ διέβησαν τὸν Μόρνον ποταμὸν, ἀναγγέλλεται ὅτι ἔρχεται κατόπιν καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὅτι ἐκείνην τὴν νύκτα ἔμελλε νὰ μείνῃ εἰς τὸ στενὸν τοῦ Βελούχοβου. Ὁ μὲν Σεφάκας λοιπὸν ἐγύρισε πρὸς αὐτὸ τὸ μέρος διὰ νὰ προῦπαντήσῃ τὸν ἀρχηγόν, ὁ δὲ Μακρῆς μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν μετέβη εἰς Παλαιοξάρι, ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Καραϊσκάκης τὴν ἐρχομένην ἡμέραν ὁμοῦ μὲ ὄλον τὸ στράτευμα καὶ τὸ ἵππικόν.

37 Τὸν Ἀνδρίτσον Σαφάκαν (σημ. ἐκδότου)

Ἐπειδὴ δὲ οἱ περὶ τὸν Εὐδὴν καὶ Καλύβαν ἀνταποκριθέντες, μὲ τοὺς κατοίκους τῶν Κραββάρων καὶ τὸν τότε ἀρχηγὸν τῶν ὀπλῶν αὐτῶν Μακρυγιάννης³⁸, ἐπληροφόρηθησαν ὅτι δὲν ἦσαν οὗτοι πρόθυμοι νὰ κινηθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων, εἰδοποίησαν ἀμέσως τὸν Καραϊσκάκη καὶ ἐζήτησαν καὶ ἄλλην βοήθειαν διὰ νὰ βιάσῃσι τρόπον τινὰ τοὺς κατοίκους, ἂν θελήσῃσι νὰ ὑπερασπισθῶσι τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Καραϊσκάκης διώρισεν ἀμέσως τὸν στρατηγὸν Μακρῆν ὁμοῦ μὲ ὅλους τοὺς σὺν αὐτῷ διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειαν τῶν μετὰ τοῦ Εὐδὴ καὶ Καλύβα. Ἄλλ' ἐνῶ αὐτοὶ ἐπλησίαζον εἰς Βιτολίστα, οἱ μετὰ τοῦ Εὐδὴ εἶχον ἤδη κινήσει διευθυνόμενοι εἰς Λουμπουτινάν, ὅπου ἦσαν τοποθετημένοι ἕως ὀγδοήκοντα Τούρκοι. Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐπλησίασαν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, οἱ Τούρκοι εἰδοποιηθέντες ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ἔβγαινον ἀπὸ τὰς οἰκίας καὶ ἔφευγον πρὸς Ναύπακτον. Οἱ Ἕλληνες ἐφορμήσαντες κατ' αὐτῶν τοὺς διέκοψαν εἰς δύο καὶ μέρος μὲν τὸ μεγαλύτερον διέφυγεν εἰς Ναύπακτον, μερικοὶ δὲ ἕως εἴκοσι ἀναγκασθέντες νὰ ὀπισθοδρομήσῃσι, ἐκλείσθησαν εἰς δύο οἰκίας. Ταῦτα μαθὼν ὁ Μακρῆς μετέβη τὴν ἐρχομένην ἡμέραν εἰς Λουμπουτινάν καὶ περικλείσας αὐστηρῶς τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἠνάγκασε νὰ παραδοθῶσι καὶ ἀφοπλίσας αὐτοὺς τοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὸν Γενικὸν ἀρχηγόν.

Τὰ εἰς Λουμπουτινῶν συνελθόντα στρατεύματα διατρίψαντα αὐτόσε τρεῖς ἡμέρας, διαιρέθησαν εἰς δύο· τὸ ἐν σῶμα ὑπὸ τὸν Καλύβην καὶ Εὐδὴν μετέβη εἰς Ἀμόρανην ἐναντίον ἐνὸς ἀποσπάσματος ἐχθρῶν, τὸ ὁποῖον ἔφυγεν εἰς Ναύπακτον, ἅμα εἶδεν ἐρχομένους τοὺς Ἕλληνας. Τὸ ἕτερον δὲ ὑπὸ τὸν Μακρῆν μετέβη εἰς Πλάτανον· καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ μὲν Μακρῆς μετέβη εἰς Ζυγόν, ἔχων μόνον τοὺς ἰδίους αὐτοῦ στρατιώτας, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ἦτον ὑπὸ τὸν Νικολάκην Κοντογιάννην, διευθύνθη εἰς Ἀρτοτίνα, ὅπου ἦτον διατεταγμένον νὰ περιμεῖνῃ νέας διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγῶ.

Τὸ σῶμα τῶν εἰς Κλιμάκι στρατοπεδευμένων ἐχθρῶν ἐσύγκειτο ἀπὸ χιλίους ὀκτακοσίους περίπου Τούρκους καὶ Χριστιανούς, ἐν οἷς ἦσαν καὶ ὁ Ἄνδρέας Ἴσκου, ὁ Σωτήρης Στράτος καὶ ὁ υἱὸς τοῦ γνωστοῦ διὰ τὴν τουρκολατρειάν Σαδῆμα, ἐσκόπευε δὲ νὰ διαβῆ ἀπὸ τὰ Σάλωνα καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν Κιουταχῆν· ἀλλ' ὁ ἐρχομὸς τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐματαίωσε τὸ σχέδιόν των. Ὁ Καραϊσκάκης δοκιμάζων τὰς δυνάμεις των προκαλεῖτο αὐτοὺς εἰς μάχην, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐξήρχοντο ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά των. Μὴ θέλων δὲ νὰ ἐφορμήσῃ αὐτὸς κατ' αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ βλαφθῶσιν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἐπειδὴ συνέβησαν πολλαὶ βροχαὶ καὶ κακοκαιρίαι, δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ κἀνὲν κίνημα ἢ στρατήγημα, ἀλλ' ἔμεινεν ἀργὸς εἰς τὰς θέσεις του, ἕως οὗ οἱ Τούρκοι ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ δυνηθῶσι νὰ προχωρήσῃσι, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψῃσι εἰς Ναύπακτον. Ἐνῶ δὲ ἐτοιμάζοντο διὰ τὴν ἀναχώρησιν, ὁ Καραϊσκάκης ἐκινήθη μὲ ὅλον τὸ στράτευμα κατ' αὐτῶν. Τοῦτο ἰδόντες οἱ Τούρκοι, οὔτε νὰ διαβῶσι τὸν Μόρον ποταμὸν ἐτόλμησαν, φοβούμενοι τὴν καταδίωξιν τῶν Ἑλλήνων, οὔτε νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά των διὰ πόλεμον, ἂν καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπλησίαζον εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπροσκαλοῦσαν εἰς μάχην. Ἐβγήκε μόνον τὸ ἵππικόν των κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καταδιωχθὲν ἐκρύβη καὶ αὐτὸ ὑπὸ τὰ ὀχυρώματά των. Τελευταῖον, ἐλθούσης τῆς νυκτός, χωρὶς νὰ γένη κἀνὲν σημαντικὸν ἔργον³⁹, οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπέστρεψαν εἰς τὰς θέσεις των, οἱ δὲ Τούρκοι διέβησαν τὸν ποταμὸν, τὸν ὁποῖον προτάξαντες ὡς φραγμὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐστρατοπέδευσαν.

38 Ὁ Μακρυγιάννης οὗτος εἶναι ἕτερος ἢ ὁ διάσημος στρατηγός, ὅστις ἦτο Δωριεὺς τὴν καταγωγὴν (σημ. ἐκδότου).

39 Ἐπληγώθησαν μόνον τρεῖς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἐν οἷς καὶ ὁ στρατηγός Κ. Βέρης.

Ὁ Καραϊσκάκης μὴ ἔχων τροφὰς διὰ τὸ στρατόπεδον ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῆ τὰ ἐκ τῶν δεκάτων τῆς ἐπαρχίας Λιδωρικίου γεννήματα, συναγμένα παρὰ τοῦ Σεφάκα καὶ ἐναποθετιμένα εἰς ἀποθήκας. Ἄλλ' ὁ Σεφάκας προβάλλων ὅτι ἐχαρίστησαν ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν εἰς αὐτόν, δὲν ἤθελε νὰ συγκατατεθῆ ὁ ἀρχηγὸς ἀφ' ἑνὸς μέρους παρουσιάζων εἰς αὐτόν τὴν ἀνάγκην τοῦ στρατοπέδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποδεικνύων τὴν βίαν, ἐπέμενεν ἕως οὗ τελευταῖον ὁ Σεφάκας ἔδειξεν ὅτι ἐπείσθη νὰ δώσῃ μέρος διὰ τροφὴν τοῦ στρατοπέδου. Εἰς τὴν φιλονεικίαν ταύτην ὁ Σεφάκας, ὑποθαλπόμενος ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας, τοὺς ὁποίους ἠδυνήθη νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος του, ἐναντιώθη μὲ πολλὴν σκληρότητα εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ὥστε εἶπον ἀμοιβαίως ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον πολλὰ σκληροὺς καὶ πειρακτικοὺς λόγους.

Ὁ Σεφάκας ἔχων σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ ἐναντιωθῆ εἰς τὸν Καραϊσκάκην διὰ τὰ γεννήματα καὶ ἔχων ἀνάγκην ὑποστηρίξεως, ἀφ' οὗ ματαίως ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν πολλῶν στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας ἀρχηγούς· οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι καὶ πρὸ πάντων ὁ Λάμπρος Βεΐκος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὡς ψυχὴ αὐτοῦ τοῦ σώματος, ἐνηγκαλίσθησαν προθύμως τοῦ Σεφάκα τὸ πρόβλημα καὶ ἀντέστησαν προφανῶς εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Ὁ Σεφάκας διὰ νὰ κάμῃ στερεωτέρας τὰς μετ' αὐτῶν σχέσεις του, τοὺς ἐπροσκάλεσεν εἰς Ἀρτοτίνας, ὅπου εἶχε τὴν κατοικίαν του, καὶ παρεκάλεσε τὸν Λάμπρον Βεΐκον διὰ νὰ γένῃ ἀνάδοχος τοῦ νεογεννήτου τέκνου του. Ἐνῶ λοιπὸν αὐτοὶ ἐνησχολοῦντο εἰς ταῦτα, ὁ Καραϊσκάκης σκοπεύων νὰ μεταβῆ εἰς τὰ μέρη τῆς Λεβαδείας, ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ στρατόπεδα εἰς τὰ πέριξ τῆς Ναυπάκτου διὰ νὰ προφυλάξῃ τὰς ἐπαναστατημένας ἐπαρχίας. Διῶρισε λοιπὸν τὸν μὲν Γιώτην Δαγκλῆν εἰς Βελβίτζενα, τὸν δὲ Γιαννοῦσσην εἰς Παλαιοξάρι· ἔστειλε συγχρόνως καὶ τὸν Δῆμον Τζέλιον εἰς Λεσίνι διὰ νὰ πιάσῃ αὐτὴν τὴν νῆσον καὶ νὰ τὴν κάμῃ κέντρον τρόπου τινὰ τῶν κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα κινήματων. Αὐτὸς δὲ ἐφοδιάσας τὸ στρατεύμα με τροφὰς τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὰς ἀποθήκας τοῦ Σεφάκα, ἐκίνησε διὰ τῆς ποταμιᾶς Λιδωρικίου πρὸς Μαυρολιθάρι, εἰδοποιήσας συγχρόνως καὶ τοὺς Σουλιώτας ἀρχηγούς διὰ νὰ συνακολουθήσωσιν. Ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἔλθωσιν ὁμοῦ μὲ αὐτόν· μετέβησαν δὲ κατ' εὐθείαν εἰς Σάλωνα.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀπεφάσισε νὰ διαβῆ πλησίον τῆς ἐπαρχίας Νέων Πατρῶν μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ δυνηθῆ νὰ λάβῃ τροφὰς ἀπὸ αὐτὴν· εἶχε δὲ γράφει πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ὅτι ἂν δὲν ἤθελον προμηθεύσει τροφὰς εἰς τὸ στρατόπεδον, ἤθελε κινήθῃ κατ' αὐτῶν. Οἱ Τούρκοι ἦσαν ἀδύνατοι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἤθελον ἐπιτύχει νὰ τοὺς διώξῃ, ἂν ἤθελε κάμει κίνημα κατ' αὐτῶν· ἐπειδὴ ὅμως εἶχε προσκληθῆ παρὰ τῆς Διοικήσεως διὰ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἐκινδύνευεν ἡ Ἀκρόπολις, δὲν ἔκρινε συμφέρον νὰ βραδύνη περιπλεκόμενος εἰς τοιοῦτον σημαντικὸν ἐπιχείρημα. Ὅθεν ἀφήσας ἕνα ἐπιστάτην εἰς Λάζον διὰ νὰ λάβῃ τὰς παρὰ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ταύτης διὰ συγκαταθέσεως τῶν Τούρκων ἀποστελλομένας τροφάς καὶ νὰ τὰς ἐναποθέσῃ διὰ μελλούσας χρείας, αὐτὸς διέβη ἀπὸ τὸ Μαυρολιθάρι καὶ ἔφθασε τὴν δεκάτην ὀγδόην τοῦ ἰδίου μηνὸς εἰς Βελίτζαν. Καθ' ὁδὸν εἶχε μάθει ὅτι οἱ εἰς Τουρκοχώριον ἐστρατοπεδευμένοι ἐχθροὶ εἶχαν ἀναχωρήσει. Ὑποπτεύων λοιπὸν μήπως διὰ τῆς Γραβιάς ὑπάγουν εἰς βοήθειαν τῶν εἰς Σάλωνα πολιορκουμένων, ἐπετάχυνε τὴν ὁδοιπορίαν του πρὸς τὴν Γραβίαν διαβαίνων ὅμως ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο ἐβεβαιώθη ὅτι οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπέ- ρασαν εἰς Σάλωνα. Ὅταν τέλος ἔφθασεν εἰς Βελίτζαν, ἐβεβαιώθη θετικῶς ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐπῆγαν εἰς Δίστομον, ὄντες ἕως τέσσαρες χιλιάδες τὸν ἀριθμὸν καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ὅμῆρ πασᾶν.

Ὁ Καραϊσκάκης ὑποπτεύων μήπως συμβῆ τι ἀπευκταῖον εἰς τοὺς εἰς Δίστομον, ὄντας ὀλίγους ὡς πρὸς τοιαύτην ἐχθρικὴν δύναμιν, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειάν των ἀμέσως· ἐσχεδίασεν ὅμως νὰ πράξῃ καὶ καθ' ὁδὸν κἀνέν ἀξιόλογον ἔργον. Ἀπέστειλε λοιπὸν πεζοδρόμον (εἰς τὸν ὁποῖον ὑπεσχέθη πλουσίαν ἀμοιβήν, ἂν ἐν καιρῷ ἐκπληρώσῃ τὰ παραγγελόμενα) διὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς εἰς Δίστομον Ἑλληνας ὅτι ἔμελλεν ἐκείνην τὴν νύκτα νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειάν των καὶ ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπιπέσῃ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Παρεκινούσε δὲ καὶ αὐτοὺς νὰ μένωσιν ἄγρυπνοι καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμοι ὥστε, ἅμα ἀκούσωσι τὴν συμπλοκὴν, νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰς οἰκίας κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας ἐκίνησεν ἀπὸ Βελίτζαν μὲ τετρακοσίους στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς. Ἦσαν δὲ ὅλοι πεζοὶ κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴν ἐννοηθῶσιν ἀπὸ τοὺς εἰς Δαύλειαν στρατοπεδεύοντας ἐχθροὺς, ὅθεν ἀναγκαιῶς ἔπρεπε νὰ διαβῶσι· δὲν ἠθέλησεν οὐδὲ ὁ ἴδιος νὰ λάβῃ ἵππον, μὲ ὅλον ὅτι ὅλοι τὸν παρεκίνησαν ἐπιμόνως. Διὰ τὸ βαθὺ τῆς νυκτὸς σκότος, διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν δρόμων καὶ διὰ τὰς πολλὰς περιστροφάς, μόλις δύο ὥρας πρὶν ἐξημερώσῃ ἐπλησίασαν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, χωρὶς νὰ ἐννοηθῶσι διόλου ἀπὸ τοὺς φύλακας, καὶ ἐμβαίνουν εἰς αὐτὸ φωνάζοντες καὶ τουφεκίζοντες. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶδον νὰ γένη ταυτοχρόνως κἀνέν κίνημα καὶ ἀπὸ τοὺς εἰς Δίστομον κατὰ τὴν παραγγελίας τοῦ Καραϊσκάκη, δὲν ἐπέμειναν εἰς μάχην, ἀλλὰ διαβάντες διὰ μέσου τῶν σκηνῶν τοῦ ἐχθροῦ τουφεκίζοντες, ἔφθασαν εἰς Δίστομον. Οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐξέλθωσι κατ' αὐτῶν, περιωρίσθησαν δὲ μόνον εἰς τὸ νὰ φωνάζωσι καὶ νὰ τουφεκίζωσι ἀπὸ τὰς σκηνάς των. Ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἐφονεύθησαν μόνον δύο καὶ αἰχμαλωτίσθη εἷς, τῶν δὲ ἐχθρῶν ἡ ζημία κυρίως μὲν δὲν ἔγεινε γνωστὴ, πιθανολογεῖται ὅμως νὰ ἦτον ὄχι μικρά. Οἱ εἰς Δίστομον δὲν ἐκινήθησαν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, διότι ὁ πεζοδρόμος δὲν ὑπῆγεν ἐν καιρῷ νὰ τοὺς γνωστοποιήσῃ τὴν παραγγελίαν τοῦ Καραϊσκάκη ἐλυπήθησαν μεγάλως διότι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συμπράξωσιν εἰς ἐν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἔμελλεν ἴσως νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὄλεθρον τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ὀμὲρ πασσᾶς, ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, τόσον ἐξεπλάγη διὰ τὴν αἰφνίδιον παρουσίαν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ διὰ τὸ τόσον τολμηρὸν τοῦτο ἐπιχείρημα, ὥστε τὴν ἐπομένην ἡμέραν τοὺς μὲν στρατιώτας, τοὺς ὄντας εἰς νυκτερινὴν φυλακὴν, ἀπεκεφάλισε διότι δὲν ἐνόησαν τὴν διάβασιν τῶν Ἑλλήνων, εἰς δὲ τὰς θέσεις του ὀχυρώθη καλλίτερον καὶ συγχρόνως ἔστειλε καὶ διὰ νέαν βοήθειαν, ὡς ἀπὸ αὐτομόλους ἐγένετο φανερόν.

Ἐνταῦθα ἄς ὀπισθοδρομήσωμεν ὀλίγον διὰ νὰ ἀναφέρωμεν τί ἔπραξεν ὁ Ὀμὲρ πασσᾶς, ἅμα ἔφθασεν εἰς Δίστομον, καὶ πῶς τὸν ἀντέκρουσαν οἱ φυλάττοντες ταύτην τὴν θέσιν Ἑλληνας. Ὁ Ὀμὲρ πασσᾶς διωρίσθη νὰ ὑπάγῃ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν Σαλώνων, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐτόλμα νὰ εἰσβάλῃ εἰς ταύτην τὴν ἐπαρχίαν, ἀφήνων τρόπον τινὰ εἰς τὰ ὀπίσθιά του τοὺς εἰς Δίστομον Ἑλληνας, ἀπεφάσισε νὰ κινήθῃ πρῶτον κατ' αὐτῶν διὰ νὰ τοὺς καταστρέψῃ καὶ νὰ κάμῃ ἀσφαλῆ τὴν διάβασιν του. Ἐτοιμάσας λοιπὸν τὰς δυνάμεις του μετέβη τὴν δεκάτην ἔκτην τοῦ Ἰανουαρίου 1827 εἰς Δίστομον, πλησίον τοῦ ὁποίου καὶ ἐστρατοπέδευσε. Θέλων δὲ νὰ δοκιμάσῃ τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὀδηγηθῇ ἐπομένως εἰς τὴν ὁποῖαν ἔμελέτα νὰ κάμῃ ἐπίθεσιν, ἔπεμψεν ἐν σῶμα πεζῶν καὶ ἱππέων διὰ νὰ ἀκροβολισθῇ μὲ αὐτούς. Ἴδων δὲ ὅτι αἱ δυνάμεις ἦσαν ὀλιγώταται, ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὴν ἐπομένην ἡμέραν γενικὴν εἰς τὸ χωρίον ἔφοδον.

Ἄμα ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἤρχισεν ὁ κἀνονοβολισμός· ἐν μέγα κανόνιον, τοποθετημένου ὀλίγον μακρύτερον βολῆς τουφεκίου ἀπὸ τὸ χωρίον, διευθύνετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν κατὰ πρόσωπον τοῦ χωρίου τότε νεωστὶ κατασκευασθέντα πύργον. Ἀφ' οὗ ἔγεινεν ἰκανὴ βλάβη τόσον εἰς αὐτόν, καθὼς καὶ εἰς ἄλλας τινὰς οἰκίας, ἐδόθη τὸ σημεῖον τῆς ἐφόδου. Ὅλοι οἱ ἐχθροὶ ἀλαλάζοντες καὶ τουφεκίζοντες ἐπιπίπτουν εἰς τὸ χωρίον ἀπὸ τρία διάφορα μέρη ἀπὸ μὲν τὰ δεξιὰ οἱ Ἀλβανοί, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Καρεμφίλμπεην, ἀδελφὸν τοῦ εἰς Ἀράχωβαν φονευθέντος Μουσταφάμπεην, ἀπὸ δὲ τὰ ἀριστερὰ οἱ Γκέκηδες ὑπὸ τὸν Ὀσμὰν πασᾶν, κατὰ πρόσωπον δὲ αὐτὸς ὁ Ὁμὲρ πασᾶς μὲ τοὺς Χαλντούπηδες. Ὅλοι εἰσῆλθον ταυτοχρόνως εἰς τὸ χωρίον καὶ ἐκυρίευσαν τὰς πλειοτέρας οἰκίας, τὰς ὁποίας δὲν ἐδύναντο νὰ κατέχωσιν οἱ Ἕλληνες, ὡς ὄντες ὀλίγοι. Ἐφώρμησαν ἔπειτα καὶ εἰς ἐκεῖνας, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν κλεισμένοι οἱ Ἕλληνες, ὥστε κατήντησαν εἰς μερικὰς ν' ἀποσπῶσι τὰ ξύλα τῆς στέγης καὶ νὰ κρημνίζωσι τὰς κεραμίδας. Ἀπὸ τοὺς φυλάττοντας τὴν ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκκλησίαν Ἕλληνας (ἐπειδὴ δὲν ἐπῆγαν κατ' αὐτῶν ἐχθροὶ) κατέβησαν μερικοὶ πρὸς βοήθειαν τῶν πολεμούντων εἰς τὰς οἰκίας. Συνέβη ταυτοχρόνως νὰ φονευθῆ καὶ εἰς σημαντικὸς Τοῦρκος ἀπὸ τοὺς κατὰ προσώπου προσβαλόντας, ὥστε εἴτε διὰ τὸ ἔν, εἴτε διὰ τὸ ἄλλο συμβεβηκὸς δειλιάσαντες οἱ ἐχθροὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξεληθόντες ἀπὸ τὰς οἰκίας τοὺς κατεδίωξαν ὀλίγα βήματα πρὸς τὸ στρατόπεδόν των· δὲν ἐπρόλαβον ὁμως νὰ φύγωσι συγχρόνως καὶ οἱ ἀπὸ τὰ δεξιὰ προσβαλόντες καὶ διὰ τοῦτο, ὡς μείναντες ὕστεροι, ἐζημιώθησαν περισσότερον ἀπὸ τοὺς λοιπούς. Περὶ τὸ ἐσπέρας ἔφθασεν ἀπὸ Σάλωνα καὶ ὁ Γεώργιος Δράκος, ὁ ὁποῖος ὀρμήσας ἀμέσως κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Καρεμφίλμπεην Ἀλβανῶν, τοποθετημένων ἐπὶ τοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Διστόμου λόφου, τοὺς ἠνάγκασε νὰ φύγωσι καὶ νὰ τοποθετηθῶσι πλησίον τοῦ στρατοπέδου των. Εἰς ταύτην τὴν μάχην οἱ φονευμένοι τῶν ἐχθρῶν ἦσαν πολλοί, ἀλλὰ τοὺς μὲν πεσόντας εἰς τὴν ἔφοδον τοὺς ἔλαβον οἱ ἐχθροὶ καὶ τοὺς μετακόμισαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των, ὅσοι δὲ πεσόντες περὶ τὸ χωρίον ἐγυμνώθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἦσαν ὑπὲρ τοὺς ὀγδοήκοντα· ἀπὸ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθησαν δύο καὶ ἐπληγώθησαν ὀκτώ, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Νικόλαος Μπότζαρης.

Ἀναπαυθεὶς ὀλίγον ὁ Καραϊσκάκης, ἅμα ἐφάνη ἡ ἡμέρα (20 Ἰανουαρίου 1827), περιῆλθε τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον καὶ ἐπαρατήρησε τὰς παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατεχομένας θέσεις. Ἰδὼν δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τινος λοφιδίου πρὸ τοῦ χωρίου ἐπροσπαθοῦσαν οἱ ἐχθροὶ νὰ κατασκευάσωσι προμαχῶνα, τὸ ὁποῖον ἤθελεν ἀποβῆ φθοροποιὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἀντικρούσῃ εἰς τὸν σκοπὸν των καὶ νὰ ματαιώσῃ τὸ σχέδιόν των. Ὅθεν διώρισε νὰ γεμισθῶσι μὲ χῶμα μερικά δέρματα καὶ καλάθια καὶ ἀφ' οὗ ἐτοιμάσθησαν, παρακινήσας τοὺς στρατιώτας, ἐπεχείρησε διὰ νυκτὸς ν' ἀναβῆ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λοφιδίου, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον κυριεύσει ἀκόμη οἱ ἐχθροί, ὡς κτυπώμενοι ἀπὸ τὰς οἰκίας καὶ ἀπὸ τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἕλληνας. Προτάξας λοιπὸν τὰ δέρματα ταῦτα, ἀνήγειρε λιθόκτιστον πρόχειρον ὀχύρωμα μόλις τεσσαράκοντα βήματα ἀπέχον τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦτο ἀσφάλισε τὸ χωρίον ἀπὸ ἓνα ὄχι μικρὸν κίνδυνον.

Ὁ δὲ Ὁμὲρ πασᾶς πληροφορηθεὶς διὰ τῆς πείρας ὅτι δὲν ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὸ χωρίον, διέθεσε τὸ στρατόπεδόν του διὰ πολιορκίαν· ἀφ' ἐτέρου πάλιν μέρους ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι δι' ἐφόδου ἢ συμπλοκῆς κατὰ πρόσωπον δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἐχθρούς, ἐστοχάσθη νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ πιάνων τὰς δύο ὁδοὺς ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐφέροντο αἱ τροφαὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Διώρισε λοιπὸν ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ νὰ ἔλθωσιν εἰς Δίστομον τὰ εἰς Σάλωνα, Λιδωρίκι καὶ Δίστομον

εὐρισκόμενα στρατεύματα, ἀφ' οὗ μείνωσιν εἰς ἕκαστον μέρος ὀλίγοι μόνον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν κατοίκων· ἐτοποθέτησε δὲ εἰς μὲν τὴν Ἀράχωβαν τὸν Γ. Δυβουνιώτην καὶ Ν. Πανουργιάν, εἰς δὲ τὸ Στεῖρι τὸν Γιαννούσαν καὶ τὸ ἱππικόν, καὶ τοὺς διώρισε νὰ προσμείνωσιν ἕως οὗ νὰ συνέλθῃ ἡ ἀναγκαία δύναμις καὶ νὰ παρουσιασθῇ ὁ ἀνήκων καιρὸς πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς ἀποκλείσεως. Ἐν τοσοῦτῳ, ἐπειδὴ τὸ ἐχθρικὸν κανόνιον ἐμφύχωνε τοὺς Τούρκους καὶ ἔφεραν ἀθυμίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, διώρισε καὶ αὐτὸς καὶ ἔφεραν δύο κανόνια καὶ ἀντεκτύπα τὸν ἐχθρόν.

Παρήλθον ἱκανοὶ ἡμέραι καὶ ἐκτὸς ἀκροβολισμῶν τινῶν, κἀνέν ἄλλο σημαντικὸν ἔργον δὲν ἐπράχθη οὔτε ἀπὸ τὸ ἓν, οὔτε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Ἀλλὰ τὴν τριακοστὴν πρώτην τοῦ Ἰανουαρίου 1827 συνέβη μία μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν μόνην καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐκστρατείας ἐνικήθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ὑπέπεσον εἰς αἰσχρὰν φυγὴν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ δοξάσῃ περισσότερο τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὁποῖος ἐφάνη πολὺ σημαντικώτερος, παρὰ ἂν ἤθελε κατορθώσει ἀξιόλογον νίκη.

Στρατιῶται τινες ἀπὸ τοὺς εἰς Στεῖρι εὐρισκόμενους, παρατηρήσαντες ὅτι μερικὰ ζῶα τῶν ἐχθρῶν βόσκοντα ἀφύλακτα ἀπεμακρύνθησαν ὀλίγον ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὥρμησαν κατ' αὐτῶν καὶ περικυκλώσαντές τα, τὰ ἔλαβον καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας των. Ἐβγήκαν πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πλησιέστερον εὐρεθέντας ἐχθρούς, ἄλλοι δὲ ἠκολούθουν κατόπιν· οἱ δὲ εἰς Στεῖρι, βλέποντες ὅτι ἐκινδύνευον νὰ περικυκλωθῶσιν οἱ φέροντες τὰ ζῶα, ἐξήλθον ὅλοι εἰς βοήθειαν καὶ ἀπαντήσαντες τοὺς πρώτους τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν. Θέλω νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Καραϊσκάκης, διώρισε νὰ ὑπάγῃ καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐν Διστόμῳ πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῶν ἀπὸ Στεῖρι ἐξεληθόντων. Ὅλοι ὁμοῦ λοιπὸν διώκοντες τοὺς ἐχθρούς, ἔφθασαν ἕως βολῆν τουφεκίου πλησίον τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν καὶ καταλαβόντες ἓνα λόφον ἐκτυποῦσαν τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν των.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν νὰ κάμῃ σημαντικὴν τινα βλάβην εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διαμείνωσιν οἱ Ἕλληνες καὶ τὴν ἐπερχομένην νύκτα εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκοντο θέσεις καὶ ἐπομένως νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον τῆς ἀποκλείσεως· ἐπειδὴ δὲ ὁ λόφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχον τοποθετηθῆ οἱ Ἕλληνες, ἐπεριτριγυρίζετο ἀπὸ πεδιάδα, φοβούμενος μήπως περικυκλωθῶσιν εἴτε διὰ τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐχθρῶν, εἴτε διὰ τινος ἄλλου ἀνεπιπίστου συμβεβηκότος, κατέλαβεν αὐτὸς μὲ ὀλίγους στρατιώτας ἓνα τόπον πετρώδη ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεδιάδος καὶ ὀχυρωθεὶς αὐτοσχεδίως εἰς αὐτὸν ἀντεπολέμει τοὺς ἐχθρούς καὶ ἐφύλαττεν ἀσφαλῆ τὴν κοινωνίαν τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου Ἑλλήνων μὲ τοὺς εἰς Δίστομον.

Πέντε περίπου ὥρας ἀκροβολίζονται οἱ Ἕλληνες πλησίον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἐπειδὴ εἶχε γνωστοποιηθῆ εἰς αὐτοὺς ἡ ἀπόφασις τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν θέσιν των καὶ τὴν ἐπερχομένην νύκτα, ἤρχισαν ἤδη νὰ ὀχυρώνωνται, ὅταν παρ' ἐλπίδα ἐφάνη ἐρχόμενον πρὸς βοήθειαν τῶν ἐχθρῶν ἐν σῶμα τακτικῶν. Οἱ Ἕλληνες μὴ ἔχοντες προϋπάρχουσαν εἶδησιν καὶ μὴ ἠξεύροντες πόσος ἦτον ὁ ἀριθμὸς των, ἐδειλίασαν. Ἐνῶ δὲ οἱ τοποθετημένοι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, κρίναντες ἀναγκαῖον νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ὀλίγον, ἐκινήθησαν πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ ὀχυρώτερα τοῦ λόφου μέρη, οἱ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου νομίσαντες τοῦτο τελείαν ἀναχώρησιν, ἔφευγον οἱ μὲν πρὸς Στεῖρι, οἱ δὲ πρὸς Δίστομον. Οἱ Τούρκοι ἐμψυχωθέντες ἀπὸ τὴν βοήθειαν τῶν τακτικῶν, ἐνθαρρυνθέντες ὅμως πολὺ

περισσότερον ἀπὸ τὴν φυγὴν τῶν Ἑλλήνων, ὤρμησαν ὅλοι, οἱ μὲν πρὸς Δίστομον, οἱ δὲ κατὰ τῶν φευγόντων. Ἄλλ' οἱ μὲν πρὸς Δίστομον ἀντικρουσθέντες γενναίως ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ Ἑλληνας, δὲν ἐπροχώρησαν. Οἱ δὲ ἄλλοι ἐπέμενον διώκοντες τοὺς φεύγοντας, τῶν ὁποίων τὴν πρὸς τὸ χωρίον διάβασιν ἐπροσπάθησαν νὰ κόψωσι διὰ τοῦ ἵππικῶν τῶν. Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως, ὁ ὁποῖος εἶχε προβλέψει πόσον κινδυνώδες καὶ ὀλέθριον ἦτον ἐὰν ἤθελον περικυκλωθῆ οἱ Ἑλληνας, ἐπέμενε εἰς τὴν θέσιν του, ἀντικρούων τοὺς ἀλλεπαλλήλους ἐφορμῶντας κατ' αὐτῆς πεζοὺς καὶ ἵππεις. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πλείότεροι τῶν μετ' αὐτοῦ δειλιάσαντες ἔφυγον κατ' ὀλίγον, αὐτὸς μὲ μόνον εἴκοσιν Ἑλληνας ἀντεμάχετο, ἕως οὗ διέβησαν οἱ φεύγοντες καὶ διέφυγον τὸν κίνδυνον· καὶ τότε τελευταῖον ἔφυγε καὶ αὐτὸς μὲ ὅλους τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκτὸς ἐνός, τὸν ὁποῖον ἤρπασαν ζῶντα τινὲς τῶν ἵππέων τοῦ ἐχθροῦ⁴⁰. Ὁ Καραϊσκάκης ἀκολουθῶν τελευταῖος τοὺς φεύγοντας, ἐπροσπάθει νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ νὰ σταθῶσι, μάλιστα ἀφ' οὗ ἔφθασαν εἰς τόπον, ὅπου δὲν ἦτον κίνδυνος ἀπὸ τὸ ἵππικόν· ἀλλ' οἱ Ἑλληνας ἔφευγον χωρὶς νὰ τὸν ἀκούσωσιν. Ἀγανακτῶν πολλάκις διότι δὲν ἐτουφέκιζον οὐδὲ κἂν φεύγοντες, ἐφώναζεν, ἐπαρακινούσεν, ἔβριζεν καὶ τελευταῖον ἀρπάζων τὰ τουφέκια τῶν πλησιεστέρων ἐπυροβόλει κατὰ τῶν ἐχθρῶν· εἶχον ἤδη ἐξέλθει τινὲς καὶ ἀπὸ τὸ Δίστομον εἰς βοήθειαν τῶν φευγόντων, ὥστε οἱ ἐχθροί, με δυνάμενοι πλέον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν δίωξιν ἐπὶ λόφου πετρώδους, ὅπου τὸ ἵππικόν των δὲν ἦτον πλέον χρήσιμον, ὀπισθοδρόμησαν. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἀπὸ μὲν τοὺς ἐχθροὺς ἐφονεύθησαν ἕως τριάκοντα, ἀπὸ δὲ τοὺς Ἑλληνας μόνον ἕξ, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος. Εἶναι τῷ ὄντι παράδοξον πῶς εἰς τόσον σημαντικὴν φυγὴν νὰ μὴ βλαφθῶσι περισσότερο οἱ Ἑλληνας, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν φρόνησιν καὶ τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν τοῦ Καραϊσκάκη, ὁ ὁποῖος ἂν δὲν ἤθελε πιάσει ἐκείνην τὴν θέσιν καὶ δὲν ἤθελεν ἐπιμείνει εἰς αὐτήν, καταφρονῶν γενναίως τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἤθελον περικλεισθῆ ἐπὶ τοῦ λόφου καὶ δὲν ἤθελον δυνηθῆ νὰ διασωθῶσι.

Μ' ὄλον ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑπερίσχυσαν εἰς ταύτην τὴν συμπλοκὴν, μὲ ὄλον τοῦτο δὲν ἔκαμαν κίνημα κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὰς ἀκολουθούσας ἡμέρας. Οἱ πυροβολισταὶ μόνον τῶν νεωστὶ ἐλθόντων τακτικῶν, παραλαβόντες τὸ κανόνιον εἰς τὴν ἐξουσίαν των, ἐκανονοβολοῦσαν ἀδιακόπως, ὥστε κατήντησαν νὰ κάμωσι καὶ τριακοσίας βολὰς εἰς μίαν μόνην ἡμέραν· ἀλλ' οἱ Ἑλληνας δὲν ἐβλάπτοντο ἐπαισθητῶς ἀπὸ αὐτό, προφυλαττόμενοι εἰς τὰς ὀχυρωτέρας οἰκίας καὶ εἰς μέρη μὴ ἐκτεθειμένα εἰς τὸ κανόνιον. Συνέβη κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν νὰ κάμωσιν εἰς Ταλάντι τὴν δευτέραν ἀπόβασιν των τὰ Ὀλύμπια στρατεύματα καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς τροφάς, τὰς ὁποίας τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐπρομηθεύετο ἀπὸ αὐτὸ τὸ μέρος. Ὁ Ὁμὲρ πασᾶς λοιπὸν φοβούμενος τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφῶν, βλέπων τὸ στράτευμά του κακοπαθοῦν ἐν καιρῷ χειμῶνος εἰς τὸ ὑπαιθρον, ὑποπτέων μὴ περικλεισθῆ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, τῶν ὁποίων ἠὔξανε καθ' ἡμέραν ὁ ἀριθμὸς, καὶ τελευταῖον μὴ ἐλπίζων νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του νέα ἐχθρικὴ δύναμις, ἀπεφάσισε καὶ ἔφυγε τὴν νύκτα τῆς πέμπτης τοῦ Φεβρουαρίου, ἀφήσας ἕως ἑκατὸν σκηνάς, πολλὰς ἀποσκευὰς καὶ τὸ κανόνιον, ἀφ' οὗ κατέκοψεν μόνον τοὺς τροχοὺς τῆς ἀμάξης του.

Οἱ Ἑλληνας ἂν καὶ ἦσαν ἄγρυπνοι εἰς τὰς φυλακάς καὶ ἐν μέρει δὲν ἀπείχον ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν περισσότερο ἀπὸ τεσσαράκοντα βήματα, μ' ὄλον τοῦτο δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἐννοήσωσι τὴν φυγὴν των· μὲ τόσην προσοχὴν καὶ ἡσυχίαν ἔγεινεν. Ἀφ' οὗ ὅμως οἱ ἐχθροὶ ἐξεμάκρυναν, αὐτόμολός τις χριστιανὸς ἐλθὼν ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον,

40 Οὗτος ἦτον ὁ γενναῖος Κωνσταντῆς Γριδογεώργου, ὁ ὁποῖος μετὰ τινα καιρὸν διεσώθη ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν διὰ τινος τολμηρᾶς καὶ παραδόξου φυγῆς.

ἀνήγγειλε τὴν φυγὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἀμέσως ἔδραμον πρὸς τὸ στρατόπεδον· ἀλλ' οἱ μὲν πρῶτοι ἐπέπεσον εἰς τὰ λάφυρα· μόλις δὲ οἱ μὴ εὐρίσκοντες πλέον τι νὰ λαφυραγωγήσωσι, διευθύνθησαν πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἔφυγον οἱ ἐχθροί· ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν οἱ ἐπιτυγχάνοντές τι καθ' ὁδὸν ἐπέστρεφον, ὥστε ὀλίγοι μόλις ἔφθασαν εἰς τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῶν ἐχθρῶν, μετὰ τῆς ὁποίας ἐσυγκρούσθησαν, χωρὶς ὅμως νὰ τὴν βλάβωσιν ἐπαισθητῶς. Ἐζημιώθη μ' ὅλα ταῦτα ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν φυγὴν ταύτην, ἐκτὸς τῶν ἀποσκευῶν καὶ σκηνῶν, ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα φονευθέντας καὶ αἰχμαλωτισθέντας. Οἱ ἐχθροὶ τὴν νύκτα ἐκείνην μετέβησαν εἰς Δαύλειαν· ἐκεῖθεν δὲ παραλαβόντες καὶ τοὺς ἐκεῖ στρατοπεδεύοντας μετέβησαν εἰς Λεβαδειάν, ὅθεν ἀκολούθως ὁ Ὅμηρ πασᾶς μετέβη εἰς Εὐριπον, μὴ δυνηθεὶς νὰ φέρῃ εἰς ἔκβασιν τὸ ἐπιχείρημά του. Οἱ δὲ εἰς τὸ φρούριον τῶν Σαλῶνων πολιορκούμενοι, μαθόντες τὴν φυγὴν τοῦ Ὅμηρ πασᾶ καὶ ἀπελπισθέντες ὀλοτελῶς τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς αὐτοὺς βοήθεια, ἔφυγον ἀπὸ τὸ φρούριον μὲ ὅσας ἐκ τῶν ἀποσκευῶν των ἠδυνήθησαν νὰ συμπαραλάβωσιν. Οἱ Ἕλληνες εἰδοποιήθησαν, ἀλλὰ βραδέως περὶ τῆς φυγῆς· ὥστε ὅταν ἔδραμον εἰς τὴν καταδίωξιν, μόλις ἐκατάφθασαν τὴν ὀπισθοφυλακὴν, ἐκ τῆς ὁποίας φονεύσαντες μερικοὺς, διέσωσαν τινὰς αἰχμαλώτους καὶ ἔλαβον ὀλίγας ἀποσκευάς.

Ὁ Καραϊσκάκης εἶχε προσκληθῆ καὶ προλαβόντως παρὰ τῆς Διοικήσεως διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν κινδυνευούσης, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν διαταγὴν ταύτην διὰ τὴν ἐπισυμβασαν ἐκστρατείαν τοῦ Ὅμηρ πασᾶ. Ἀφ' οὗ δὲ ἐλευθερώθη καὶ ἀπὸ αὐτὴν, ἀπεφάσισε πλέον νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν, διότι μάλιστα ἐπροσκαλείτο καὶ ἀπὸ τοὺς ἐντὸς τοῦ φρουρίου ὀπλαρχηγούς. Περιπλέον τὴν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐκστρατείαν του κατέστησεν ἀναγκαιοτάτην ἢ φθορὰ τὴν ὁποίαν ἔπαθον εἰς Καματερόν τὰ στρατεύματα τὰ ὑπὸ τὸν Μπούρμπαχην, Βάσον καὶ Π. Νοταρᾶν. Ὅθεν διορίσας εἰς μὲν τὰ Κράββαρα τὸν Γιώτην Δαγκλῆν, εἰς δὲ τὸ Λιδωρικὶ τὸν Σεφάκαν καὶ εἰς τὸ Δίστομον τὸν Α. Κουτσονίκαν με περίπου πεντακοσίους, αὐτὸς παραλαβῶν ὅλους τοὺς λοιποὺς ὀπλαρχηγούς καὶ ἕως χιλίους διακοσίους στρατιώτας ἀνεχώρησεν ἀπὸ Δίστομον τὴν εἰκοστὴν πρώτην τοῦ Φεβρουαρίου. Μετὰ δύο δὲ ἡμερονυκτίων συνεχῆ ὁδοιπορείαν ἔφθασεν εἰς Ἐλευσίνα, ὅπου τοποθετήσας τὸ στράτευμα, διέταξε καὶ τὸν Βάσον, διατρίβοντα τότε εἰς Μέγαρα, νὰ μεταβῇ ἀμέσως μὲ τοὺς περὶ αὐτόν. Μετέβη ἔπειτα εἰς Φαληρέα, παρετήρησε τὸ ἐκεῖ στρατόπεδον καὶ συνωμίλησε τὰ δέοντα μὲ τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὀπλαρχηγούς· μετὰ τοῦτο ἐπέρασεν εἰς Σαλαμίνα, ὅπου διορίσας πολιτάρχην τὸν Νικολὸν Καραμήτσον διεκήρυξεν ὅτι ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων ὅλοι οἱ ἐκεῖ στρατιῶται νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἐλευσίνα καὶ ἐπέρασεν εὐθὺς καὶ αὐτὸς εἰς Ἐλευσίνα, ἀφήσας εἰς τὸν πολιτάρχην νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς διαταγῆς του.

Μόλις ἀνεπαύθη ὀλίγον καὶ ἀμέσως ἐπροσκάλεσε κατ' ἰδίαν μόνον τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὑπ' αὐτῷ διαφόρων σωμάτων διὰ νὰ τοὺς κοινοποιήσῃ τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον εἶχε κατὰ νοῦν νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν. Καὶ διὰ νὰ μὴν λάβῃ τινὰ ἀντίκρουσιν, ἐφρόντισεν ἀφ' ἐνός μὲν μέρους νὰ ἐνσπείρῃ ἐλπίδας τινὰς πληρωμῆς καὶ ἀμοιβῆς τῶν ἀγώνων των, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ κολακεύσῃ τὴν φιλοτιμίαν των. Εἶναι δὲ ἀληθὲς ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἶχε μεγάλας ἐλπίδας ὁ Καραϊσκάκης ὅτι ἔμελλε νὰ βοηθηθῆ διὰ χρημάτων εἰς τὸ ἐπιχείρημά του. Ἐπειδὴ οἱ πληρεξούσιοι τοῦ ἔθνους ἦσαν εἰς δύο διηρημένοι καὶ ἕκαστον τῶν μερῶν ἐνόμιζεν ὅτι ἤθελεν ὑπερισχύσει, ἂν προσελάμβανε μὲ τὸ μέρος τοῦ τὸν Καραϊσκάκη. Αὐτὸς δὲ ζητούμενος καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπολιτεύετο ἀμφοτέρα,

χωρὶς νὰ προστεθῆ φανερὰ καὶ σταθερὰ εἰς κανένα, ἐλπίζων μὲ τοῦτον τὸν τρόπον νὰ ἐπιτύχῃ καλυτέρα τὸν σκοπὸν τῆς πολιτικῆς του ἡλπίζεν ὁμοίως καὶ εἰς ἔξωτερικὰ βοηθήματα⁴¹ καὶ πρὸ πάντων τῆς Φιλελληνικῆς ἐταιρείας τῶν Παρισίων, τῆς ὁποίας ἐπεθύμει καθ' ὑπερβολὴν ν' ἀποκτήσῃ καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἔπαινον⁴².

Τὸ σχέδιον ἦταν νὰ τοποθετηθῆ τὸ ἐν Ἐλευσίνι στράτευμα εἰς Κερατζίσι, ὅθεν προχωροῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀναλόγως τῶν προστιθεμένων νέων δυνάμεων, νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ἐλαιῶνα καὶ διὰ τοῦ ἐλαιῶνος, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε βλάπτεσθαι ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν ἰππικόν, νὰ προχωρήσῃ ἕως εἰς τὸ φρούριον καὶ νὰ ἀνοίξῃ συγκοινωνίαν τῶν πολιορκουμένων μὲ τὴν θάλασσαν. Ὅταν δὲ τοῦτο ἤθελε κατορθωθῆ, ὁ ἐχθρὸς ἤθελε κρίνει περιττὸν νὰ ἐπιμένῃ εἰς μίαν ἀνωφελῆ πολιορκίαν καὶ ἤθελεν ἀναχωρήσει, ἀφήνων ἐλεύθερον ἀπὸ τοὺς βεβήλους πόδας του τὸ ἱερὸν ἔδαφος τῶν Ἀθηνῶν. Το σχέδιον τοῦτο φαίνεται δυσκατόρθωτον, δὲν ἦτον ὅμως ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ. Ὁ φρόνιμος καὶ προφυλακτικὸς τρόπος, τὸν ὁποῖον μετεχειρίσθη ὁ Καραϊσκάκης, δίδει ἱκανὰς ἐλπίδας, ὅτι ἂν ὄχι ἐντελῶς, τουλάχιστον ὅμως κατὰ μέγα μέρος ἤθελεν ἀποβῆ κατὰ τὰς ἐλπίδας του.

Κοινοποιῶν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοπέδου τὸ σχέδιον τοῦτο, ἐφρόντισε νὰ τοὺς τὸ προβάλλῃ ὡς συμβουλευόμενος, καὶ τοῦτο τοὺς ἠνάγκασε νὰ τὸ δεχθῶσι προθυμότερον, τὸν ἐβεβαίωσαν δὲ περὶ τῆς τελείας ἐμπιστοσύνης των εἰς ὅσα αὐτὸς κρίνει εὐλόγα καὶ τῆς προθύμου ὑπακοῆς εἰς τὰ διαταττόμενα. Οὕτω λοιπὸν διέταξε τριακοσίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Καλύβαν, Κασιμούλην καὶ Ἀθανασούλαν Βαλτινὸν νὰ ἀναχωρήσωσι διὰ θαλάσσης καὶ ἀκολουθοῦντες ἓνα ἔμπειρον τῆς τοποθεσίας ὁδηγόν, μὲ τὸν ὁποῖον τοὺς ἐσυντρόφευσε, νὰ ὑπάγωσιν εἰς Κερατζίσι καὶ νὰ κατασκευάσωσιν ἐν ὀχύρωμα εἰς τὴν ἀρμοδιωτέραν θέσιν· τὸ δὲ λοιπὸν στράτευμα νὰ μεταβῆ τὴν νύκτα διὰ ξηρᾶς· τὸ κίνημα τόσον τῶν διὰ ξηρᾶς, καθὼς καὶ τῶν διὰ θαλάσσης ἀπεφασίσθη νὰ γενῆ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, διὰ νὰ μὴ γνωσθῆ ἀπὸ τὰς σκοπιὰς τῶν ἐχθρῶν. Ἡ σάλπιγξ ἐσήμανε τὴν ὥραν, καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἔμβασεν εἰς τὰ πλοῖα τοὺς διωρισμένους νὰ ὑπάγωσι διὰ θαλάσσης καὶ τοὺς ἐκίνησεν, ἀνεχώρησεν ἀπὸ Ἐλευσίνα μὲ τὸ ἐπίλοιπον στράτευμα.

Οἱ διὰ θαλάσσης ἐκστρατεύσαντες, φθάσαντες εἰς τὸν διωρισμένον τόπον καὶ ἀποβάντες εἰς τὴν ξηράν, κατεσκευάσαν ἀμέσως ἐν ὀχύρωμα ἀνάλογον μὲ τὸν ἀριθμὸν των· φθάσας μετὰ ταῦτα καὶ ὁ ἀρχηγὸς μὲ τὸ λοιπὸν στράτευμα διώρισε τὸν Χριστόδουλον Χατζή Πέτρου νὰ τοποθετηθῆ εἰς μίαν ἐκκλησίαν καὶ τινὰ περὶ αὐτὴν ἐρείπια οἰκιῶν, θέσιν κειμένην πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ὅμοῦ μὲ αὐτὸν ἐτοποθέτησε καὶ τοὺς διὰ θαλάσσης ἐλθόντας, εἰς δὲ τὸ ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθὲν ὀχύρωμα ἐδιώρισε τὸν Γιαννουσὴν καὶ Βάσον· μεταξὺ δὲ εἰς τὰς δύο ταύτας θέσεις ἐτοποθέτησε τὸν Π. Νοταράν. Ἐνῶ οἱ στρατιῶται ἐνησχολοῦντο εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῶν θέσεων τούτων, ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὸν Ρούκην καὶ Γαρδικιώτην

41 Τα βοηθήματα τοῦ Μεγαλειοτάτου Βασιλέως τῆς Παυαρίας, ὁ ὁποῖος πρῶτος τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης ἐνέδωκεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς φιλελληνικῆς καὶ ἐπεμψεν ὁμοῦ μὲ τὰ βοηθήματά του καὶ τὸν Συνταγματάρχην Εἰδέκον, ὁ ὁποῖος ἐνεψύχωσε τὸν Καραϊσκάκην εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν ὑπεστήριξε διὰ τῆς φρονίμου διανομῆς τῶν βοηθημάτων.

42 Ὁ ἐνδοξὸς ἰατρὸς Μπαλῆς, ὁ ὁποῖος δικαίως, ἀπέκτησε τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους καὶ διὰ τὰς σημαντικὰς ἰατρικὰς του ἐκδουλεύσεις καὶ διὰ τὰ εὐγενῆ του ὑπὲρ αὐτοῦ αἰσθήματα, ἔχων τὴν ἐπιστάσιαν τῶν ἀπὸ τὴν Φιλελληνικὴν ἐταιρείαν πεμπομένων βοηθημάτων συνετέλεσε πολὺ εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνα τοῦ Καραϊσκάκη.

ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον παρατηρῶν τὸν τόπον· ἔφθασε δὲ εἰς ἓν μετόχι, τὸ ὁποῖον ἐφάνη εὐλογον εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ ὀχυρωθῇ. Ἐπιστρέψας ἐκοινοποίησε τὴν γνώμην του καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικούς, καὶ ἐπειδὴ ὅλοι τὴν ἀπεδέχθησαν, διορίζει ἕκατον πενήντα στρατιώτας ἀπὸ τοὺς νεωστὶ ἐλθόντας ἀπὸ Παλαμίδι καὶ ἄλλους τόσους ἀπὸ ἄλλα σώματα νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς ταύτην τὴν θέσιν. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησαν οὗτοι ὀλίγα βήματα, καὶ τοὺς προσκαλεῖ νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω καὶ νὰ ὑπάγωσιν ἕκαστος εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἦταν διωρισμένος προτῆτερα. Ἀποροῦντες ὅλοι διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην μεταβολὴν τῆς ἀποφάσεως, ἐρωτοῦν τὴν αἰτίαν. «Ὅταν, ἀπεκρίθη, δὲν βλέπω συμφωνίαν μεταξύ σας, δὲν ἐπιχειρῶ πολεμικὰ ἔργα». Ἐρώτησαν ποῖος εἶναι ὁ αἴτιος τῆς διαφωνίας, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ὠμολόγησε κανένα· εἶπε δὲ ὅτι αὐριον θέλει τὸν γνωστοποίησιν καὶ ἄς περάσῃ οὕτως ἢ παροῦσα νύκτα. Τοῦτο δὲ τὸ εἶπε διὰ νὰ ἀναπαύσῃ, φαίνεται, τοὺς ἐξετάζοντας, ἐπειδὴ εἰς τὸ ἐξῆς δὲν ἔγεινε πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου, τουλάχιστον δημοσίως.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν⁴³ πολλὰ πρωὶ ἐπῆγεν ἔφιππος ὁμοῦ μὲ ἓνα ἐκ τοῦ ἵππικοῦ διὰ νὰ κατασκοπεύσῃ τὴν θέσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Συρόμενος ἀπὸ τὴν περιέργειαν τοῦ νὰ ἰδῇ πλησιέστερον καὶ νὰ μάθῃ περισσότερον, ἐπλησίασεν ὑπὲρ τὸ δέον εἰς ἓνα ἐχθρικὸν προμαχώνα, ὥστε τὸν ἐπυροβόλησαν· μετέβη ἐκ τούτου εἰς ἄλλον, καὶ λαβὼν δύο ἵππους βόσκοντας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐχθρῶν, ἐπέστρεψεν ἀφ' οὗ ἔκαμε τὰς ἀναγκαίας παρατηρήσεις του· ἐπειδὴ δὲ εἶδε τριακοσίους ἵππεῖς ἀποκοπέντας ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ διευθυνομένους πρὸς τὸ Ἑλληνικόν, ἔδωκεν ἀμέσως διαταγὴν νὰ ἐτοιμασθῶσιν ὅλοι καὶ νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰς θέσεις των.

Οἱ Τοῦρκοι ἵππεῖς φθάσαντες πλησίον εἰς τὸ Μετόχι, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀνωτέρω, δὲν εἶχε πιασθῇ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἀπέβησαν ἀπὸ τοὺς ἵππους, συνεκεντρώθησαν εἰς ἓν καὶ ἐκάθισαν. Κατὰ περίστασιν τὴν στιγμὴν ταύτην εἶχον εὐρεθῆ μέσα εἰς τὸ Μετόχιον τοῦτο διάφοροι ἀξιωματικοὶ ἐκ τοῦ σώματος τῶν Παλαμιδιωτῶν, ἐλθόντες χάριν περιεργείας, οἱ ὁποῖοι ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ Μετόχιον, ἀφήσαντες πέντε στρατιώτας μόνον διὰ νὰ φαίνωνται εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ δίδωσιν αἰτίαν νὰ ὑποπτεύωσιν, ὅτι ἡ θέσις αὕτη δὲν εἶναι ἀφύλακτος· μετὰ ἱκανὴν ὥραν συνήχθη καὶ πεζικὸν ἐχθρικὸν στράτευμα, συγκείμενον ἀπὸ ὀκτακοσίους περίπου στρατιώτας· τὸ στράτευμα τοῦτο ὀδηγεῖτο ἀπὸ τὸν ἴδιον Κιουταχῆν, ὅστις μαθὼν ἀπὸ τὰ περὶ τὸν Φαληρέα στρατεύματά του, ὅτι ἦλθον τὰ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην στρατεύματα, ἐπῆγε νὰ παρατηρήσῃ μόνος του καὶ νὰ δοκιμάσῃ τὴν δύναμιν αὐτῶν.

Τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχων καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἐτοίμασε τοὺς Ἑλληνας καὶ διώρισε νὰ ἐξέλθωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν· νὰ κάμωσι δὲ ἀρχὴν τοῦ ἀκροβολισμοῦ οἱ ὀλίγοι ἵππεῖς Ἑλληνες, βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ἵππους ἀξιωματικούς τοῦ πεζικοῦ, ὅσοι ἐπροθυμήθησαν νὰ μεθέξωσι καὶ τούτου τοῦ κινδύνου. Ἀφ' οὗ συνεκρούσθησαν ὀλίγην ὥραν τὰ δύο σώματα, χωρὶς νὰ ὑπερτερῆσῃ οὔτε τὸ ἓν, οὔτε τὸ ἄλλο μέρος, οἱ Τοῦρκοι διεύθυναν ἐν ἀπόσπασμα στρατιωτῶν διὰ νὰ πιάσῃ ἐν ὑψωμα γῆς, τὸ ὁποῖον ἀπέειχεν ἐξ ἴσου ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἐφαίνετο δὲ ὅτι ἔκειτο εὐφυῶς καὶ εἰς ἀσφάλειαν καὶ εἰς περίστασιν καταδρομῆς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Καραϊσκάκης ἐννοήσας ἐν ἀκαρεὶ καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ἐχθρῶν καὶ τὴν σημαντικότητά τῆς θέσεως, διέταξε τινὰς τῶν Ἑλλήνων νὰ τρέξωσιν εἰς ταύτην τὴν θέσιν· ἢ ταχύτης τοῦ ἀρχηγοῦ

43 3 Μαρτίου.

καὶ ἡ προθυμία τῶν στρατιωτῶν συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ προληφθῇ ἡ θέσις αὕτη, τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ὀπισθοδρομήσωσι πρῶτον, ἔπειτα νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν ὄλοι, ἵππεις καὶ πεζοί, καὶ νὰ μείνωσιν οἱ Ἕλληνες νικηταί, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐνεθαρρύνθησαν εἰς τοὺς λοιποὺς ἀγῶνας.

Μετὰ τὸν ἀκροβολισμὸν τοῦτον στοχαζόμενος ὁ Καραϊσκάκης ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔμελλε νὰ κινηθῇ μὲ μεγαλυτέρας δυνάμεις κατ' αὐτοῦ, διέταξε νὰ πιασθῇ καὶ τὸ Μετόχιον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπίασαν οἱ προσδιορισθέντες στρατιῶται καὶ ἔκαμαν καὶ τὰς ἀναγκαίας προετοιμασίας πρὸς ἀντίκρουσιν ἐχθρικῆς προσβολῆς. Ὁ Καραϊσκάκης, ἐπειδὴ πολλοὶ στρατιῶται εἰς τὴν ἀπὸ Ἐλευσίνα μετάβασιν τοῦ στρατοπέδου δὲν συνηκολούθησαν, ἀπεδειλιάσαντες εἰς τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, μὴ ἔχων ἰκανὴν δύναμιν διὰ νὰ κατέχη καὶ τὸν λόφον, τὸν ὁποῖον προλαβόντες οἱ Ἕλληνες τοὺς Τούρκους ἐκυρίευσαν, διέταξε τὴν εἰς αὐτὸν φρουρὰν καὶ ἀπεσύρθη. Ἄλλ' ἀμέσως ἐτοποθετήθησαν εἰς αὐτὸν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ανεγείρωσιν ὀχυρώματα· τὸ ἴδιον ἔκαμαν καὶ ἀντικρὸ τοῦ Μετοχίου. Ὅλα δὲ ταῦτα ἐγένοντο ὑπ' ὄψιν καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Κιουταχῆ, ὅστις διώρισε καὶ μετεκόμισαν καὶ ἐν κανόνιον, τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησαν ἀντικρὸ τοῦ Μετοχίου καὶ τὸ κατέστησαν διὰ νυκτὸς ἔτοιμον.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ὁ Κιουταχῆς συνήθροισεν ὅλον τὸ εἰς τὰς θέσεις ταύτας εὐρισκόμενον στράτευμά του, συμποσοῦμενον, ὡς ἐλέγετο, ἀπὸ τέσσαρας χιλιάδας πεζοὺς καὶ δύο χιλιάδας ἵππεις, καὶ τὸ ἐδιώρισε νὰ προσβάλη εἰς τὸ Μετόχιον· ἀνὰ χίλιοι πεζοὶ προσέβαλον ἀπὸ ἐκάστην πλευρὰν· οἱ δὲ λοιποί, προηγούμενων δύο κανονίων, ἐκινήθησαν κατὰ πρόσωπον, ἠκολούθησαν δὲ καὶ οἱ ἵππεις παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς σειράς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπροχώρουν κανονοβολοῦντες, ἕως οὗ ἐπλησίασαν πανταχόθεν εἰς τὸ Μετόχιον ἐντὸς βολῆς τουφεκίου. Τέσσαρας περίπου ὥρας διέμειναν εἰς ταύτην τὴν θέσιν κανονοβολοῦντες μόνον τὸ Μετόχιον. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπερίμενον νὰ καταστρέψωσι τὰ ἐμπροσθινὰ ὀχυρώματα διὰ νὰ κάμωσιν ἐπομένως ἔφοδον· οἱ δὲ ἐντός, μὲ ὅλον ὅτι οἱ τοῖχοι κρημιζόμενοι καὶ αἱ πέτραι συντριβόμεναι τοὺς ἐπροξένουν ἰκανὰς πληγὰς, ἐπέμενον ὁμως μὲ καρτερίαν καὶ ἀνήγειρον προθύμως τὰ κρημιζόμενα μέρη· δὲν ἀνταπεκρίνοντο δὲ διόλου μὲ ὄπλα εἰς τοὺς ἐχθροὺς, θέλοντες νὰ εἶναι ὄλοι ἔτοιμοι διὰ νὰ πυροβολήσωσι ταυτοχρόνως, ὅταν ἔμελλον νὰ κάμωσιν ἔφοδον, τὸ ὁποῖον ἠλπίζον ἐξ ἅπαντος. Οὕτω λοιπὸν ἔμειναν εἰς βαθυτάτην σιωπὴν, καὶ δὲν ἠκούετο εἰμὴ μόνον ἡ σάλπιγξ, καὶ αὕτη ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν. Ὁ ἀρχηγὸς βλέπων τὸν κατεδαφισμὸν τῶν οἰκοδομῶν, τὸν ὁποῖον ἐπροξενούσαν τὰ ἐχθρικά κανόνια, καὶ ὑποπτεύων μὴ δειλιάσωσιν οἱ ἀποκλεισμένοι καὶ ἀφήσαντες τὴν θέσιν ἀναχωρήσωσιν, ἔπεμψεν ἕνα ἵππέα καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνεν ὅτι αὐτὸς ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὅτι θέλει ἔλθει εἰς βοήθειάν των, ὅταν εἶναι ὥρα ἀρμοδία· ἐν τοσοῦτῳ αὐτοὶ ν' ἀντέχωσι γενναίως εἰς τὰς ἐχθρικὰς προσβολὰς. Οἱ εἰς τὸ Μετόχιον ἐπεβεβαίωσαν τὸν ἵππέα ὅτι θέλουν ἐπιμείνει σταθερῶς εἰς τὴν θέσιν των, καὶ οἱ ἔξωθεν ἄς κάμωσιν ὑπὲρ αὐτῶν ὅ,τι ἡ τιμὴ καὶ τὸ συμφέρον ὑπαγορεύει.

Περὶ τὸ μεσημέρι τέλος πάντων οἱ εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Μετοχίου ἐχθροὶ ἐφώρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὠχυρωμένων εἰς τὰ ἐρείπια μιᾶς οἰκίας· αὐτοὶ δὲ μὴ δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὀρμὴν των, ἀπεσύρθησαν. Τοῦτο βλέπων ὁ ἀρχηγὸς ἀπεφάσισε νὰ κινηθῇ καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν δεξιᾷ ἐχθροὺς ἔστειλεν ἕως ἑκατὸν πεζοὺς καὶ δεκαπέντε ἵππεις δι' ἀντιπερισπασμὸν. Αὐτὸς δὲ ἐμφυχώσας τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ ἐφώρμησε κατὰ τῶν εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ μοναστηρίου, τοὺς ὁποίους ἐβίασε νὰ παραιτήσωσιν τὴν κυριευθεῖσαν θέσιν καὶ νὰ ἐπανέλθωσι φεύγοντες εἰς τὸν πρῶτον

τόπον των. Μετ' ὀλίγον ὁ Κιουταχῆς ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐπιθέσεως, καὶ μετὰ τὴν συνήθη δι' ἀλαλαγμῶν εὐχὴν των οἱ Τοῦρκοι ἐκίνησαν διηρημένοι εἰς δύο σώματα, τὸ μὲν κατὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Καραϊσκάκη, τὸ δὲ ἕτερον, τὸ ὁποῖον ἦτον καὶ τὸ πολυπληθέστερον, κατὰ τοῦ Μετοχίου. Οἱ ἐν τῷ Μετοχίῳ ἀφήσαντες τοὺς Τούρκους νὰ πλησιάσωσιν ἕως εἴκοσι βήματα, τοὺς ἐτουφέκισαν ταυτοχρόνως· οἱ Τοῦρκοι ὅμως διὰ ν' ἀποφύγωσι τὴν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ὄπλων φθοράν, ἐξαπλώθησαν κατὰ γῆς, περιμένοντες τὴν κατάπαυσιν διὰ νὰ ἀνανεώσωσι τὴν ἔφοδον. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, ἀφ' οὗ εἰς ὀλίγην ὥραν εἶδον ὅτι οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπροχώρουν, ἐξέρχονται ἀπὸ τοὺς προμαχώνας των καὶ ἐφοροῦν κατ' αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πυροβολισμοῦ, φεύγουν ἀβλαβεῖς· διότι οἱ Ἕλληνες φοβούμενοι τὸ ἐχθρικὸν ἵππικὸν δὲν ἐτόλμησαν νὰ τοὺς καταδιώξωσιν ἐπὶ πολὺ.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ Καραϊσκάκης κρύψας ἐν μέρος πεζῶν εἰς ἓνα εὐθετον τόπον πρὸς τὰ δεξιὰ, διώρισε τὸ Ἑλληνικὸν ἵππικὸν νὰ ἐξέλθῃ ὡς εἰς μάχην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἔπειτα νὰ προσποιηθῇ ὅτι φεύγει, φεύγον δὲ νὰ σύρῃ τὸ ἐχθρικὸν ἵππικὸν εἰς τὴν προετοιμασθεῖσαν ἐνέδραν. Τὸ σχέδιον ἐν μέρει ἐπέτυχεν· οἱ ἐχθροὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι μὲ βιαίαν φυγὴν ἢ ζημίαν των ὅμως δὲν ἐστάθη σημαντική. Ταυτοχρόνως διώρισε ὁ Καραϊσκάκης τὸ ὑπόλοιπον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἵππικοῦ καὶ τοὺς ἔχοντας ἵππους ἀξιωματικούς νὰ κινηθῶσιν ἐξ ἀριστερῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· ὥστε οὗτος προσβαλλόμενος συγχρόνως καὶ ἀπὸ τὸ κέντρον καὶ ἀπὸ τὰς πτέρυγας, ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ διὰ τῆς φυγῆς πρὸς τὰς ὠχυρωμένας θέσεις του. Τοῦτο ἰδόντες καὶ οἱ εἰς Φαληρέα στρατοπεδευμένοι Ἕλληνες καὶ ἐμψυχωθέντες ἀπὸ τὸ παράδειγμα, ἔκαμαν ἕξοδον κατὰ τῶν εἰς αὐτοὺς ἀντιταγμένων ἐχθρῶν καὶ εὐδοκίμησαν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐγένετο μέγα καὶ σημαντικόν, ὅχι διότι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἦτον τοιοῦτον, ἀλλὰ διότι ἐμψυχώθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐνεθάρρυνθησαν καὶ διότι ὑπῆρξεν ἀρχὴ καὶ βάσις τρόπου τινὰ τῶν εἰς Κερατζίσι ἐπιγενομένων ἀγώνων. Εἰς τὴν συμπλοκὴν ταύτην ἀπὸ μὲν τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθησαν τρεῖς καὶ ἐπληρώθησαν ἕως εἴκοσιν· ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν εὐρέθησαν περὶ τὸ Μετόχιον φονευμένοι ἕως εἴκοσι πέντε· φαίνεται ὅμως ὅτι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι ἱκανοί, πλὴν ἐπρόλαβον καὶ τοὺς μετεκόμισαν εἰς τὰ ὀχυρώματα των οἱ ἐχθροί, καὶ ἂν πρέπη νὰ πιστεύσῃ τις ἓνα Τζάμην χριστιανόν, ὅστις ἦλθε τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ὡς ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Λάμπρον Κάντζον, αἰχμαλωτισθέντα εἰς Καματερόν ἐπὶ τῆς δυστυχοῦς ἐκστρατείας του Μπούρμπαχη, ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων ἐχθρῶν ἀνέβη εἰς τριακοσίους, τῶν δὲ πληγωθέντων εἰς τοὺς πεντακοσίους.

Ἡ εἶδησις τῆς νίκης ταύτης, διασπαρείσα τάχιστα, ἐνεθάρρυνε πολλοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀκολουθήσωσιν ὅταν ἔγεινεν ἡ ἐκστρατεία. Συνερχόμενοι λοιπὸν οὗτοι καθ' ἡμέραν, ἠῦξανον ἐπαισθητῶς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ὁ δὲ ἀρχηγὸς ἐνησχολεῖτο ἀδιακόπως εἰς τὸ νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ στράτευμα, νὰ ὀχυρώσῃ τοὺς προμαχώνας καὶ νὰ ἔχῃ τοὺς στρατιώτας εἰς παντοτεινὴν σχεδὸν κίνησιν καὶ ἄμιλλαν. Ὅθεν μίαν ἐσπέραν διέταξε τοὺς εἰς Μετόχιον νὰ ἐξέλθωσιν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν πλησιεστέρων εἰς αὐτοὺς ἐχθρικῶν προμαχῶνων μὲ σκοπὸν ἀντιπερισπασμοῦ· αὐτὸς δὲ μὲ ἑκατὸν πενήντα ἐκλεκτοὺς στρατιώτας ἐκίνησε μὲ σκοπὸν νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς ἓνα προμαχῶνα, ὅθεν ἠδύναντο, ἂν τὸν ἐκυρίευσεν, νὰ βλάπτωσι σημαντικὰ τὸν ἐχθρόν.

Ἐπροχώρησαν με ταχύτητα καὶ ὄρμην πολλὰ πλησίον τοῦ ἐχθρικοῦ προμαχώνας, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες νὰ ἐξώσωσι τοὺς ἐχθροὺς ἐξ ἐφόδου, ἀναγκάσθησαν νὰ σταθῶσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον πιάσει περὶ τὸν προμαχῶνα θέσιν. Μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ βλάψωσι διὰ τῶν πυροβόλων τοὺς ἐχθροὺς, μετεχειρίσθησαν τὰς πέτρας, κτυπούμενοι ὅμως καὶ αὐτοὶ μὲ πέτρας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἐβλάφθησαν ὅπως οὖν, καὶ ἰδόντες ἐν σῶμα πολυάριθμον Ἀλβανῶν ἐρχόμενον εἰς βοήθειαν τῶν ἀποκλεισμένων, ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν, ἀφ' οὗ ἐφονεύθη ὁ Σκαμπαρδῶνης καὶ ἐπληγώθησαν καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται.

Βλέπων δὲ ὁ Καραϊσκάκης ὅτι τὸ Μετόχιον ἦτον θέσις ἀρμοδιωτάτη πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ἀπεφάσισε καὶ τὸ ὠχύρωσε μὲ δύο ἔτι προμαχώνας, ἓνα ἐκ δεξιῶν καὶ ἓνα ἐξ ἀριστερῶν. Ὅταν ἡσύχαζον τὰ στρατεύματα, ἐσυνήθιζαν νὰ κάμνωσι μεταξύ των διάφορα ἐρωτήματα. Ἐξετάζοντες λοιπὸν μίαν ἡμέραν οἱ ἐχθροὶ ποῖος τῶν ἀξιωματικῶν Ἑλλήνων ἦτον εἰς ἕκαστον ὀχύρωμα, ἐρώτησαν καὶ περὶ τοῦ ὀχυρώματος εἰς τὸ ὁποῖον ἦτον ὁ Βάσος· καὶ ὅταν ἔμαθον τοῦτο, ἀπεκρίθησαν περιφρονητικῶς ὅτι «αὐτὸς εἶναι δι' ἡμᾶς». Ὁ Βάσος, μὴ ὑποφέρων τὴν περιφρόνησιν ταύτην, ἠθέλησε νὰ πράξῃ κἀνέν ἔργον, δι' οὗ ν' ἀποδείξῃ ψευδῆ τὴν κατ' αὐτοῦ ιδέαν τῶν ἐχθρῶν, καὶ οὕτω διευθυνθεὶς πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ἐζήτηε νὰ διορισθῆ εἰς τινα ἐπικίνδυνον θέσιν, ὅπου πολεμῶν ἢ νὰ ἀποθάνῃ ἐνδόξως, ἢ ν' ἀνακτήσῃ τὴν βλαφθεῖσαν ὑπόληψίν του. Πειθόμενος ὁ ἀρχηγὸς εἰς τὴν αἴτησίν του τὸν διώρισε νὰ ὑπάγῃ διὰ νυκτὸς νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὴν κορυφὴν ἐνὸς λόφου πλησίον τῶν ἐχθρικῶν προμαχῶνων καὶ νὰ κατασκευάσῃ καὶ ὀχύρωμα.

Ἐτοιμασθεὶς λοιπὸν μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐπῆγεν εἰς τὴν θέσιν. Ἀλλ' ἐνῶ ἄρχισαν νὰ οἰκοδομῶσιν, ἤκουσαν οἱ ἐχθροὶ τὸν κτύπον καὶ ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῶν· αὐτοὶ δὲ δειλιάσαντες ἐλειποτάκτησαν καὶ ἔφυγον ἄπρακτοι, ὥστε ὁ Βάσος ἐβλάφθη μᾶλλον, παρ' ὅ,τι ὠφελήθη ἀπὸ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο.

Ἡ αὐξήσις τοῦ στρατοπέδου τοῦ Καραϊσκάκη ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐγένετο ἐπαισητοτέρα· διάφορα Πελοποννησιακὰ σώματα εἶχον ἤδη φθάσει καὶ ἄλλα ἐπεριμένοντο. Ὁ Καραϊσκάκης βοηθούμενος ἀπὸ τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα ἔπεμψαν εἰς αὐτὸν οἱ ἐν Ἐρμιόνη πληρεξούσιοι, ἐνέπνευσε πολλὴν προθυμίαν εἰς τοὺς στρατιώτας, τὴν ὁποίαν ἔτι μᾶλλον ἠύξησεν ἡ εἶδησις τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφίξεως τοῦ λόρδου Κοχράνου. Ὅσον ὅμως ἡ κατάστασις τοῦ στρατοπέδου τούτου ἐφαίνετο εὐχάριστος, τόσον ἐλεεινὴ ἐπαρουσιάζετο ἡ κατάστασις τῶν πολιορκουμένων. Ἐπίτηδες ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν μὲ γράμματα παρέστησεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ὅτι ἂν ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν δὲν γένη καμμία θεραπεία, τὸ φρούριον χάνεται. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπήντησεν ἀμέσως εἰς τοὺς πολιορκουμένους μὲ τὸν ἴδιον ἀπεσταλμένον των, ὅτι ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχει, τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας, καὶ ὅτι εἰς τοῦτο ἐνασχολεῖται μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του. Ἐπρόσθεσε δὲ καὶ ὅσα ἐνόμισεν ἀρμόδια εἰς τὴν περίστασιν διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς πολιορκουμένους νὰ ὑπομείνωσι. Μετὰ τοῦτο ἐκάλεσεν ἀμέσως τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς ἀνέγνωσε τὰς ἐπιστολάς τῶν πολιορκουμένων. Ἐπρόβαλε δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη τῆς Ἀκροπόλεως παρουσιάζεται σημαντικὴ, με ὅλον ὅτι τὰ ἐκ Πελοποννήσου στρατεύματα δὲν ἔφθασαν ἀκόμη ὅλα, νὰ δοκιμάσωσι μόνον των οἱ εἰς τὸ στρατόπεδον εὐρισκόμενοι νὰ λάβωσι κοινωνίαν μετὰ τῶν εἰς Φαληρέα Ἑλλήνων, διασχίζοντες εἰς τὸ μέσον τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα, διὰ νὰ δυνηθῶσιν ἐπομένως ὅλος ὁμοῦ νὰ προοδεύσωσιν ὅπως οὖν πρὸς τὸν ἔλαιῶνα.

Το σχέδιον τοῦτο ἐγένετο δεκτὸν ἀπ' ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ ἀμέσως ὁ Καραϊσκάκης ἐπεχείρησε νὰ τὸ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν· διώρισε νὰ κατασκευασθῶσι δύο ὀχυρώματα εἰς δύο ἐρείπια οἰκιῶν κειμένων πρὸς τὸν Πειραιᾶ, θέλων μὲ τοῦτο νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν λιμένα καὶ νὰ μὴν ἔχῃ ἐκ τοῦ πλησίον ἐμπόδια εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του κατεσκεύασε δὲ καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Μετοχίου ἓνα προμαχῶνα, ὅπου ἐτοποθέτησε τριακοσίους στρατιώτας· διὰ νὰ γεινώσῃ δὲ ταῦτα συντομώτερον, ἐπεστάτησε καὶ ὁ ἴδιος καὶ συνειργάσθη μὲ τοὺς στρατιώτας, ὥστε τὸ πρῶν εὐρέθησαν ἔτοιμα καὶ καλῶς διατεθειμένα.

Ὁ Κιουταχῆς ἰδὼν τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὴν πρόοδον ταύτην τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑποπτεύων τὴν αὐξήσιν καὶ ἐπιτυχίαν των, ἔλαβε κατὰ νοῦν καὶ τὸ σχέδιον τῆς ἐνώσεως τοῦ Καραϊσκάκη μετὰ τῶν εἰς Φαληρέα νὰ ἐμποδίσῃ καὶ τὸ εἰς Κερατζίνι στρατόπεδον ν' ἀποκλείσῃ, ὥστε νὰ τὸ βιάσῃ διὰ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν νὰ διαλυθῇ. Ἐπεμψε λοιπὸν ὀλίγους ἵππεις νὰ παρατηρήσωσι τὰς περὶ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον τοποθεσίας καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας ἔκαμε κίνημα μὲ δύο περίπου χιλιάδας πεζοὺς καὶ ἑξακοσίους ἵππεις· ἄφησεν ἔξ αὐτῶν τριακοσίους εἰς μίαν ἐκκλησίαν καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς διευθυνόμενος διὰ τοῦ παραθαλασσίου τοῦ λιμένος, ἀνέβη εἰς τὴν παρακειμένην ράχην, σκοπὸν ἔχων, φαίνεται, νὰ κατασκευάσῃ ἐπ' αὐτῆς ὀχυρώματα καὶ νὰ βάλῃ κανόνια εἰς τὴν ἄκραν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσπλευσιν τῶν πλοίων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Κερατζίνιου. Ταυτοχρόνως ἔστειλε καὶ χιλίους πεζοὺς καὶ πεντακοσίους ἵππεις ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Δαφνίου διὰ νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὴν θέσιν τῆς Περαιταρίας καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκεῖθεν διάβασιν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀποκλεισθῆν τοιουτοτρόπως καὶ στερηθῆν τροφῶν ν' ἀναγκασθῇ νὰ διαλυθῇ. Διατάξας ταῦτα ὁ Κιουταχῆς καὶ δώσας, τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας εἰς τὰ διάφορα σώματα, αὐτὸς συνωδευόμενος ἀπὸ ἑκατὸν περίπου ἐκλεκτοὺς ἵππεις ἐστέκετο ἀντικρὺ τοῦ Μετοχίου διὰ νὰ παρατηρῇ τὰ γινόμενα καὶ νὰ δίδῃ τὴν ἀναγκαίαν συνδρομὴν εἰς τὰ σώματα, ὅσα ἤθελον πιασθῇ εἰς μάχην. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀπέστειλε πεντακοσίους πεζοὺς καὶ ἕως πεντήκοντα ἵππεις διὰ ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῶν εἰς τὴν ράχιν ἐχθρῶν· διώρισε δὲ τοὺς εἰς τὸ Μετόχιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸ προμαχῶνας νὰ μένωσιν ἡσυχοὶ εἰς τὰς θέσεις των, ἐκτὸς ἐὰν ἴδωσι κινδυνεύοντας τοὺς μαχομένους, τότε δὲ νὰ στείλωσι μικρὰν τινα δύναμιν μόνον. Ἐπλησίασαν οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς περὶ τὴν ράχιν ἐχθροὺς καὶ ἤρχισαν τὸν ἀκροβολισμόν, ἀλλ' οἱ ἵππεις τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐπροπορεύοντο τῶν πεζῶν, ὀπισθοδρομήσαντες ὀλίγον διὰ νὰ γεμίσωσι τὰ πυροβόλα των, ἔδωκαν καιρὸν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ ἐφορμήσωσιν, ἀντέστησαν ὅμως οἱ πεζοὶ καὶ τοὺς ἀντέκρουσαν. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ Καραϊσκάκης λαβὼν ἓν σῶμα πεζῶν διευθύνθη διὰ τοῦ παραθαλασσίου κατὰ τῶν ἐχθρῶν, σκοπεύων νὰ ἐπιπέσῃ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ὀπίσθια· μόλις ἐπροχώρησεν ὀλίγον ὁ Καραϊσκάκης, καὶ οἱ Τούρκοι ἰδόντες τὸν κίνδυνον, εἰς τὸν ὅποιον ἔμελλον νὰ ἐκτεθῶσιν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ μὲν Τούρκοι λοιπὸν ἔφευγον ἔχοντες εἰς τὴν πλευρὰν των τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωκον διὰ τῆς πεδιάδος καὶ ἐπιταχύνοντες τὴν καταδίωξίν των ἠνάγκασαν τοὺς μὲν πεζοὺς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν πλησιέστερον προμαχῶνα των, τοὺς δὲ ἵππεις νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ ὀχύρωμα ὅπου ἦτον καὶ ὁ Κιουταχῆς. Ἐνῶ δὲ οὗτοι ἔφευγον, τοὺς ἐκτύπησαν καὶ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ ὀχυρώματα τὰ πλησιέστερα εἰς τὴν διάβασιν των, φονεύσαντες τινὰς τῶν ἵππέων καὶ πληγώσαντες μερικοὺς. Ἐνῶ δὲ τινὲς τῶν Ἑλλήνων ἐνησχολοῦντο εἰς τὸ νὰ λαφυραγωγῆσωσιν ὅσους ἐκ τῶν φονευθέντων ἔλαβον εἰς τὴν ἐξουσίαν των καὶ ἦσαν διὰ τοῦτο εἰς ἀταξίαν, νομίσας ἀρμόδιον καιρὸν ὁ Κιουταχῆς, ἐφορμᾷ ὁ ἴδιος μὲ ὅλους τοὺς περὶ αὐτὸν ἵππεις καὶ προλαμβάνει τοὺς Ἕλληνας ἔξω

ἀπὸ τὰ ὄχυράματά των· γίνεται λοιπὸν συμπλοκὴ ἐκ τοῦ πλησίον, ὥστε τα τουφέκια ἀποκατέστησαν ἄχρηστα. Οἱ Ἕλληνες ἂν καὶ ἦσαν πεζοὶ καὶ ἀντεμάχοντο μὲ ἱππεῖς καὶ εἰς τὴν πεδιάδα, ἀντεστάθησαν ὅμως μὲ γενναιότητα, ὥστε οἱ ἐχθροὶ ἐβιάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν ὀπίσω εἰς τὰς θέσεις των· καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ τέλος ταύτης τῆς μάχης. Ἡ ζημία ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπῆρξεν ὁμοία σχεδόν, οἱ Ἕλληνες ὅμως ἔλαβον τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ δὲ Κιουταχῆς δὲν ἀπήλαυσε ἄλλο εἰς τῆς ἡμέρας ταύτης τὸ κίνημα, εἰμὴ τὸ νὰ ὀχυρώσῃ τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἔστειλεν ἱκανὰς τροφὰς καὶ πολεμοφόδια.

Οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἰδόντες τοὺς ἀγῶνας τούτους ἐνεθαρρύνθησαν, καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀποστείλαντες πεζοδρόμον ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ὅτι δύνανται ἀκόμη καὶ δέκα ἡμέρας περισσότερον ν' ἀνθέξωσιν· ὅθεν ἄς μὴ βιασθῶσιν, ἀλλ' ἄς ἐνασχοληθῶσι νὰ κάμωσι καλὸν σχέδιον διὰ νὰ διαλυθῇ ἡ πολιορκία τοῦ φρουρίου. Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς ἔγραψεν ἐνθαρρύνων, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἐλπίζει μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῶν δεινῶν των. Παρῆλθον μερικαὶ ἡμέραι χωρὶς νὰ γένη καμμία σημαντικὴ συμπλοκὴ, ἐκτὸς ἀκροβολισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον πάντοτε τὴν ὑπεροχὴν οἱ Ἕλληνες· οἱ Τοῦρκοι δὲ ἐφαίνοντο εἰς ἀθυμίαν, συλλογιζόμενοι ἴσως τοὺς κινδύνους καὶ τὰ δεινὰ τῆς φυγῆς, ἂν ἤθελον βιασθῆ νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀναχωρήσωσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐνησυχολεῖτο ἀδιακόπως καὶ μ' ἐπιμονὴν εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν ὀχυρωμάτων κ' ἔγραφε συχνότατα πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ὀπλαρχηγούς, ὅσοι ἦσαν διωρισμένοι νὰ λάβωσι μέρος εἰς τοῦτο τὸ στρατόπεδον, διὰ νὰ καταφθάσωσι τὸ συντομώτερον· διότι ἐπεθύμει νὰ ἐξαπλώσῃ τὸ στρατόπεδόν του διὰ νέων ὀχυρωμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ν' ἀποκλείσῃ τὴν κοινωνίαν τῶν περὶ τὸν Φαληρέα ἐχθρῶν μὲ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον. Ἐνῶ δὲ ἐγίνετο λόγος περὶ τούτου μεταξὺ τῶν ἀξιοματικῶν τοῦ στρατοπέδου, ὁ Βάσος ἐπιθυμῶν νὰ ἐκπλύνῃ τὸ προσαφθὲν εἰς αὐτὸν ὄνειδος τῆς ἀνανδρίας μὲ κἀνέν λαμπρὸν κατόρθωμα, ἐπαρακάλεσε τὸν Καραϊσκάκην νὰ τὸν διορίσῃ νὰ κατασκευάσῃ εἰς τὴν θέσιν ταύτην κἀνέν ὀχύρωμα. Ὁ Καραϊσκάκης ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησίν του τὸν ἐδιόρισε νὰ ἐτοιμάσῃ ἀρκετὸν ἀριθμὸν παλουκιῶν· διώρισε ταυτοχρόνως καὶ τοὺς εἰς Φαληρέα Ἕλληνας νὰ ἐτοιμάσωσι τὴν ἀναγκαίαν ὕλην διὰ νὰ κατασκευάσωσι τρία ὄχυράματα.

Ἄφ' οὗ εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν ἔγεινεν ἡ ἀναγκαία ἐτοιμασία, ἐπῆγεν ὁ Καραϊσκάκης μόνος του εἰς Φαληρέα καὶ ἐπροσδιόρισε τις θέσεις, ὅπου ἔπρεπε νὰ κατασκευασθῶσι τὰ ὄχυράματα, κατέστησεν ἐπιστάτην τὸν Μακρυγιάννην, διέταξε ποῖα σώματα νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς ἕκαστον ὀχύρωμα καὶ τοὺς ἐπαρακίνησεν ἐπιμόνως νὰ ἐργασθῶσι δι' ὅλης τῆς νυκτός, ὥστε τὸ πρῶν νὰ εὐρεθῶσιν ἔτοιμα καὶ καλῶς ἀσφαλισμένα τὰ ὄχυράματα. Μετέβη μετὰ τοῦτο εἰς Κερατζίι καὶ λαβὼν τὸν Βάσον ὁμοῦ μὲ τὰ διωρισμένα σώματα, ἐπῆγε διὰ νυκτός καὶ κατεσκεύασε δύο δυνατὰ ὄχυράματα, περιγυρισμένα με τάφρον καὶ ἔχοντα ὑπογείους οἰκίσκους, εἰς τοὺς ὁποίους νὰ προφυλάττωνται οἱ στρατιῶται ἀπὸ τὰς βολὰς τῶν ἐχθρικῶν κανονίων. Ὁ σκοπὸς τοῦ ἀρχηγοῦ ἦτον νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς περὶ τὸν Φαληρέα ἐχθροὺς τοῦ νὰ συγκοινωνῶσι μὲ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ. Μὴ διακρίνων καθαρὰ τὸν τόπον διὰ τὸ βαθὺ τῆς νυκτός σκότος, ἐνόμισεν ὅτι ἐπλησίασεν ἀρκετὰ εἰς τὰ ἄλλα ὄχυράματα τὰ ἀνεγερθέντα ἀπὸ τοὺς εἰς Φαληρέα Ἕλληνας, ὥστε νὰ ἀποκλεισθῶσιν οἱ ἐχθροί· πλὴν ἠπατήθη, καὶ τὸ πρῶν τὴν ἐρχομένην ἡμέραν εἶδε τὸ λάθος.

Μεταξὺ τῶν προμαχῶνων τῶν ἀνεγερθέντων ἀπὸ τοὺς εἰς Φαληρέα Ἑλληνας καὶ ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Καραϊσκάκη ἔμεινε κενὸν διάστημα, ὅθεν ἠδύναντο νὰ διαβαίνωσιν οἱ ἐχθροὶ καὶ νὰ συγκοινωνῶσι μὲ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον χωρὶς βλάβην των. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν νὰ ὠφεληθῆ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἀπὸ τὸ λάθος τοῦτο, διώρισεν ἐν σῶμα Ἑλλήνων νὰ ἐνεδρεύσῃ κεκρυμμένον ὄπισθεν τῶν εἰς τὸ κενὸν τοῦτο διάστημα διεσπαρμένων πετρῶν. Οἱ Τοῦρκοι νομίζοντες ἐλευθέραν τὴν διάβασιν, ἐκίνησαν πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον, ὅπου κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦταν καὶ ὁ ἴδιος Κιουταχῆς, ἀλλ' ἀντικρουσθέντες ἀπὸ τοὺς ἐνεδρεύοντας ἐμποδίσθησαν ἱκανὴν ὥραν, τελευταῖον ὅμως διέβησαν βιάσαντες τοὺς ἐνεδρεύοντας ν' ἀφήσωσι τὴν ὁποῖαν ἐφύλαττον διάβασιν. Ἀπὸ τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐνόησεν ὁ Κιουταχῆς καὶ τὸ λάθος τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὁποῖον ἤθελεν ἐκτεθῆ τὸ κατὰ τὸν Φαληρέα στρατεύμα του, ἐὰν δὲν ἤθελε βοθηθῆ ἀπὸ τοῦτο τὸ λάθος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ κάμῃ ὅσον τάχος τὴν διόρθωσιν, καὶ διὰ τοῦτο ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐνησχολεῖτο εἰς ἐτοιμασίαν. Τὰς ἐτοιμασίας ταύτας παρατηρήσαντες οἱ εἰς τὸ Μετόχιον Ἑλληνες καὶ ἐνόησαντες τὸν σκοπὸν, ἔπεμψαν εἶδησιν καὶ εἰς τὸν Βάσον, παρακινούντες τὸν νὰ πέμψῃ τὴν ἐρχομένην νύκτα ἱκανὸν σῶμα στρατιωτῶν εἰς νυκτερινὴν φυλακὴν ἀντὶ τῶν ὀλίγων στρατιωτῶν, τοὺς ὁποῖους ἐσυνείθιζε νὰ πέμπῃ προλαβόντως. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔπραξε κατὰ τὴν παραγγελίαν. Τὴν νύκτα λοιπὸν δύο περίπου χιλιάδες Τοῦρκοι, ἐφωδιασμένοι μὲ διάφορα ἐργαλεῖα, ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν διὰ νὰ κατασκευάσωσι προμαχῶνα εἰς τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀφήσει κενὸν οἱ Ἑλληνες. Ἄμα ἔφθασαν ἐκεῖ ἐδίωξαν τὴν παρὰ τοῦ Βάσου διωρισμένην ὀλιγάνθρωπον φυλακὴν καὶ ἤρχισαν νὰ καταβάλλωσι τὰ θεμέλια τοῦ ὀχυρώματός των.

Ἀμέσως εἰδοποιήθη ὁ Καραϊσκάκης τὸ ἐχθρικὸν τοῦτο κίνημα, καὶ τὴν αὐτὴν στιγμήν διαβάς ἀπὸ τὰ πλησιέστερα ὀχυρώματα, ἔλαβε μαζί του μερικὸς στρατιώτας καὶ τινὰς τῶν ἀξιωματικῶν καὶ μετέβη ὅπου ἦταν ὁ Βάσος, τὸν ὁποῖον ἀφ' οὗ ἐπέπληξεν αὐστηρά, τὸν διέταξε νὰ λάβῃ ὅλους τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ κατόπι του. Συγκροτήσας οὕτως ἐν σῶμα ἱκανόν, ὤρμησε κατὰ τῶν Τούρκων, πρὸς τοὺς ὁποῖους ἐφώνησε μάλιστα ὁ ἴδιος, ὅτι πηγαίνει αὐτοπροσώπως. Οἱ Τοῦρκοι ἀντέστησαν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων, καὶ βλέποντες αὐτοὺς καθαρῶς εἰς τὸ φῶς τῆς Σελήνης (διότι ἦτον πανσέληνος) τοὺς ἀντέκρουσαν μὲ ἐπιμονήν, ὥστε ἐκινδύνευσε καὶ ὁ ἴδιος ἀρχηγός. Ἀλλὰ τελευταῖον οἱ Ἑλληνες ἐφορμήσαντες μὲ ἀνδρείαν ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἀποσυρθῶσιν· ἔμειναν μόνον ὀλιγώτατοι εἰς τὸ νεοκατασκευασθὲν ἐκ τοῦ προχείρου ὀχύρωμα, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀντιπολεμοῦντες ἐπλήρωσαν τινὰς τῶν Ἑλλήνων, τοὺς πλησιάσαντας περισσότερον. Ἡ ἄγνοια τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαμεινάντων ἐχθρῶν καὶ ἡ εἶδησις τῶν πληγωθέντων ἔκαμε τοὺς Ἑλληνας νὰ ὀπισθοδρομήσωσι, καὶ οὕτως ἀπέτυχε τὸ κίνημα.

Ὁ Καραϊσκάκης πνέων ὄλος ἀγανάκτησιν, ἐπιστρέφει εἰς τὸ ὀχύρωμα τοῦ Βάσου καὶ ἀφ' οὗ ὠνείδισεν αὐτὸν μὲ πολλὴν σκληρότητα, τοῦ ἐπρόσθεσεν ὅτι τὴν ἰδίαν νύκτα ἢ πρέπει μὲ τοὺς μετ' αὐτοῦ νὰ διώξωσι τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τὴν θέσιν ταύτην, ἢ θέλει τοὺς ἀποκαταστήσῃ ὄνειδος τοῦ στρατεύματος⁴⁴. Φιλοτιμούμενοι οὗτοι νὰ διορθώσωσι τὸ σφάλμα των, ἐπιπίπτουν ἐκ νέου κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ κατορθώνουν νὰ τοὺς τρέψωσιν εἰς φυγὴν. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ φονεύεται ὁ σαλπικτῆς καὶ εἰς ἀξιωματικὸς καὶ

44 Ἡ ὀργὴ αὐτῆ τοῦ Καραϊσκάκη κατὰ τοῦ Βάσου χαρακτηρίζεται μὲν τὸν ἀρχηγὸν τὸν ἀπαιτοῦντα τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του, καμμίαν ὅμως μομφὴν δὲν δύναται νὰ προσάψῃ κατὰ τοῦ ἐπίσης γενναίου Βάσου, ἀφοῦ πρὸ ὀλίγου αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης εἶχεν ἀποτύχη εἰς τὴν κατάληψιν τῆς θέσεως ἐκείνης Ἡ ἀνδρεία ἄλλως δὲν μετρεῖται διὰ τῆς ἐπιτυχίας (σημ. ἐκδ.).

πληγώνονται καὶ μερικοὶ στρατιῶται. Τοῦτο τὸ συμβάν, ἐνῶ ἐβράδυνε τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων, ἐμψύχωσε τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε ἀντέστησαν θαρρόαλέως καὶ ἐπέμειναν εἰς τὸ ὀχύρωμά των, τὸ ὁποῖον ἤδη εἶχον ἐπισκευάσει καλύτερον. Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἐλύπησε μέγας τὸν ἀρχηγόν, τὸ περισσότερο διότι ἀπὸ μικρὸν λάθος ὑστερήθη μέγα ἀποτέλεσμα καὶ διότι ἔβλεπεν ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχη τὸν σκοπὸν του μὲ μόνας τὰς ὁποίας εἶχε δυνάμεις, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε καὶ νὰ κινδυνεύσῃ διὰ νὰ βασταχθῇ εἰς τὰς θέσεις του. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ μὴν κάμῃ κἀνέν νέον κίνημα, ἀλλὰ νὰ ἐξασφαλίζεταί εἰς τὰς θέσεις του ἕως νὰ λάβῃ νέας δυνάμεις.

Δὲν ἐπέρασαν ὅμως πολλὰ ἡμέρας καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὁ Ἰωάννης Θ. Κολοκοτρώνης, οἱ Πετμεζαῖος, ὁ Χ. Σισίνης καὶ ἄλλοι με δύο περίπου χιλιάδας στρατεύματα. Ὁ Καραϊσκάκης ἀγανακτισμένος ἀπὸ τὴν παρελθούσαν ἀποτυχίαν, εἶχε μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ πράξῃ κἀνέν σημαντικὸν ἔργον πρὸς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπειδὴ δὲ αὐξήθησαν ἰκανῶς οἱ δυνάμεις του, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο πλέον ἀρμόδιος εἰς τοῦτο καιρὸς. Ὅθεν μίαν ἡμέραν περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου λαμβάνει ὅλον τὸ ἵππικὸν καὶ ὀλίγους πεζοὺς καὶ διευθύνεται πρὸς τὸν ἐλαιῶνα. Ὁ Κιουταχῆς, ὅστις ἐφοβεῖτο καὶ ὑπόπτειεν ἀπ' ὅλα τὰ κινήματα τοῦ Καραϊσκάκη, εἶχε πάντοτε ἐτοιμὴν μίαν δύναμιν ἀπὸ τριακοσίους ἵππεις καὶ χιλίους πεζοὺς διὰ νὰ κινήται ἀμέσως εἰς τὴν προσταγὴν του. Τὴν δύναμιν ταύτην διευθύνεν ἀμέσως κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη· τὴν διώρισε δὲ νὰ προσπαθῆσῃ νὰ διακόψῃ τὸν Καραϊσκάκην ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν του πιάνουσα τὸν δρόμον, ὅθεν ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ. Τὸ κίνημα τοῦτο ἐννοήσας ἀμέσως ὁ Καραϊσκάκης ἀπεσύρθη μὲ ταχύτητα εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀφήσας εἰς ἐνέδραν τοὺς μετ' αὐτοῦ πεζοὺς. Ὅταν οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίασαν, οἱ ἐνεδρεύοντες ἐπυροβόλησαν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐπιπεσόντες εἰς αὐτοὺς καὶ πεζοὶ καὶ ἵππεις τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀποσυρθῶσι πρὸς τὸν πλησίον λόφον· ἔπειτα ἔδραμον κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἵππικοῦ. Ἰδόντες τὸ κίνημα τοῦτο οἱ εἰς τὸ Μετόχιον Ἕλληνας καὶ ὑποπτεύσαντες ἔδραμον εἰς βοήθειαν τῶν οἰκείων των. Ἀλλ' ἕως οὔτοι νὰ φθάσωσιν, οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἤδη συλλάβει ζῶντα τὸν σείταρην (τυμπανιστὴν) τοῦ ἵππικοῦ. Ὅταν δὲ ἔφθασαν, ἀπέκρουσαν τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἡ μάχη ἦλθεν εἰς ἰσορροπίαν. Ἡ στιγμιαία ὅμως τροπὴ τῶν ἐνεδρευσάντων Ἑλλήνων ἔκαμε νὰ δράμωσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὅλοι οἱ μετὰ τοῦ Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ πλησίον ὀχυρώματα, ὥστε ἐσυσσωματώθησαν ἕως δύο χιλιάδες. Ὁ Καραϊσκάκης εὐρεθείς περικυκλωμένος ἀπὸ τοσαύτην δύναμιν καὶ ἐπιθυμῶν νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ στρατόπεδον ἄπρακτος, ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας καὶ παρακινῶν ὀνομαστὶ τοὺς σημαντικωτέρους τοὺς διορίζει νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὑπήκουσαν ἀμέσως εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἐφορμήσαντες ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ὅλην τὴν ἐχθρικὴν δύναμιν καὶ ἀκολουθοῦσαν διώκοντες, ἕως οὔ οἱ Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν ὠθοῦντες ἀλλήλους καὶ ἐσυσσωρεύθησαν εἰς ἓν κοίλωμα τὸ ὁποῖον τοὺς ἐπροφύλαττεν ἀπὸ τὰ πυροβόλα τῶν Ἑλλήνων· ἐπροσπάθησαν νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς τοῦτο τὸ μέρος, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐφορμήσαντες τοὺς ἐξέβαλον καὶ τοὺς διεσκόρπισαν, καὶ οἱ μὲν ἵππεις διευθύνθησαν εἰς τὴν πρὸς Ἀθήνας πεδιάδα, οἱ δὲ πεζοὶ εἰς ἓν τῶν γειτνιαζόντων ὀχυρωμάτων. Ὁ Κιουταχῆς λέγουσι ὅτι ἀπεκεφάλισε δύο ἀπὸ τοὺς ἀξίωματικούς των ντελήδων πρωταιτίους τρόπον τινὰ τῆς φυγῆς. Τοῦ ἐφάνη δὲ παράδοξον νὰ καταδιώκωνται ἀπὸ τόσον ὀλιγάριθμον ἵππικὸν Ἑλληνικὸν τριακόσιοι περίπου ἵππεις Ὁθωμανοί.

Ὁ Καραϊσκάκης ἰδὼν ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἤδη ἀποκάμει ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, τὸν κόπον καὶ τὴν δίψαν καὶ μὴ θέλων νὰ τοὺς ἐκθέσῃ εἰς νέαν προσβολήν, τὴν ὁποίαν πιθανῶς ἠδύνατο νὰ κάμῃ ὁ Κιουταχῆς, τοὺς διέταξε ν' ἀποσυρθῶσι τακτικῶς καὶ προφυλακτικῶς διὰ νὰ μὴ βλαφθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἂν τυχὸν ἐπιχειρήσωσι νὰ τοὺς καταδιώξωσιν. Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσεν ἕξ ὥρας κατὰ συνέχειαν· ἐφονεύθησαν δὲ ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἕως εἴκοσι, ἐπληγώθησαν διπλάσιοι, ἐφονεύθησαν καὶ εἴκοσι δύο πολεμιστήριον ἵπποι· τῶν δὲ ἐχθρῶν ἡ ζημία δὲν ἔγεινε γνωστή, συμπεραίνεται ὅμως νὰ ἔγεινε σημαντικὴ ἀφ' ὅσα διηγήθησαν δύο νέοι χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Λιδωρικίου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μισθωτοὶ εἰς τὸ σῶμα τοῦ Τζέλιου Πίτζαρη καὶ ἐν καιρῷ τῆς μάχης αὐτομόλησαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας λαβόντες τὴν σάλπιγγα, τὴν ὁποίαν πρὸ ἡμερῶν εἶχον λάβει οἱ Τοῦρκοι φονεύσαντες τὸν σαλπικτή.

Ἡ νίκη αὕτη ἐμφύχωσεν ὅλους ἐν γένει τοὺς συγκροτοῦντας τὸ στρατόπεδον καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ἐφορεύων μόνος του, δὲν ἄφηγε νὰ μένωσιν ἀργοὶ οἱ Ἕλληνες, ὥστε καθ' ἡμέραν σχεδὸν ἐγίνοντο ἀκροβολισμοὶ εἰς διάφορα μέρη τοῦ στρατοπέδου. Οἱ ἀκροβολισμοὶ οὗτοι ἐγίνοντο ἐνίοτε γενικώτεροι, ὥστε ἀποκατεσταίνοντο μάχας, καθὼς καὶ τὴν 30 Μαρτίου 1827, ὅτε ἐφονεύθησαν τινὲς καὶ ἐπληγώθησαν ὁ Λεόντιος Λαζόπουλος Ολύμπιος καὶ ὁ Ἀναστασιέλος.

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ἐν Τροιζήνι Συνέλευσιν ἔγεινε πρόβλημα νὰ διορισθῇ ἀρχιστράτηγος ὁ Τζιούρτζ. Οἱ εἰς αὐτὴν ἀπεσταλμένοι πληρεξούσιοι τοῦ στρατοπέδου ἐνόμισαν ἀναγκαῖον, πρὶν συγκατατεθῶσιν εἰς τοῦτο, νὰ τὸ γνωστοποιήσωσιν εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπεκρίθη μὲ γενναιότητα: «Αἱ Ἀθῆναι νὰ ἐλευθερωθῶσι, τὰ μέσα τοῦ στρατοπέδου νὰ μὴ λείψωσι, καὶ εἶμαι πρόθυμος νὰ δεχθῶ ὅποιονδήποτε ἀρχηγὸν διορίσωσιν». Ἐφάνη ὅμως μετὰ ταῦτα ὅτι ὁ διορισμὸς οὗτος ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τρόπον τινὰ τοῦ θανάτου του.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ συνήχθησαν καὶ ἄλλα στρατεύματα, νομίζων ὅτι ἦτον ἤδη εἰς κατάστασιν νὰ κατασκευάσῃ τὸν προμαχῶνα ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπιχειρήσας δὲν εἶχεν ἐπιτύχει, διέταξε τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ Μετόχιον νὰ παραχωρήσωσι τὴν θέσιν των εἰς τὸν Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνην καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν, ὅταν τοὺς διορίσῃ. Ἐτοιμάσας λοιπὸν τὴν ἀναγκαίαν ὄλην, ἐπῆγε μὲ αὐτοὺς τὴν νύκτα καὶ ἐπεχείρησε νὰ κατασκευάσῃ τὸν προμαχῶνα. Μ' ὅλον ὅτι δὲ οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐνόησαν καὶ τοὺς ἀντεπολέμησαν ἀπὸ τὰ πλησίον ὄχυράματα με πυροβόλα καὶ μὲ ἐν κανόνιον, οἱ Ἕλληνες φιλοτιμούμενοι ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπέμειναν καὶ κατεσκεύασαν τὸ ὄχυράμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον μόνις ἀπέιχεν ἀπὸ τὰ ἐχθρικά ἕως ἑβδομήκοντα βήματα.

Ὁ Κιουταχῆς φοβούμενος μὴ κατορθώσωσιν οἱ Ἕλληνες νὰ κάμωσι προμαχῶνας καὶ εἰς τὸν ἐλαιῶνα, τὸ ὁποῖον ἠθέλεν εἶναι πολλὰ ἐπικίνδυνον δι' αὐτόν, κατεσκεύασε καὶ αὐτὸς ἄλλους προμαχῶνας μεταξὺ τοῦ ἐλαιῶνος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου. Ἐπροσπαθοῦσε δὲ παντοιοτρόπως ν' ἀντικρούῃ τὴν πρόοδον τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐν σῶμα στρατιωτῶν διορισμένον ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην ἐπῆγε νὰ πιάσῃ ἐν πηγάδιον, κείμενον εἰς τὴν παρακειμένην πεδιάδα, ὁ Κιουταχῆς ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ μὲ ἱκανὴν πεζικὴν καὶ ἵππικὴν δύναμιν, στοχαζόμενος ἴσως ὅτι ἀνεγείρων ὄχυράματα καὶ πιάνων θέσεις πλησίον τῶν Ἑλλήνων, ἠδύνατο νὰ τοὺς στενοχωρήσῃ καὶ νὰ τοὺς βλάψῃ. Οἱ Ἕλληνες ἀντεστάθησαν καὶ τὸν ἀντέκρουσαν μὲ ἀνδρείαν, δὲν ἠμπόρεσαν μ'

ὄλον τοῦτο νὰ τὸν ἐμποδίσωσι τοῦ νὰ κυριεύσῃ τὸ πηγάδιον καὶ ἄλλας τινὰς περὶ αὐτὸ θέσεις, ὅπου κατεσκεύασαν ὀχυρώματα· ἀπήλαυσεν ὅμως ταῦτα μὲ ζημίαν ἑκατὸν περίπου φονευμένων· ἀπὸ δὲ τοὺς Ἑλληνας ἐφονεύθησαν ἕως δεκαπέντε καὶ ἐπληρώθησαν διπλάσιοι.

Ὁ Καραϊσκάκης διὰ νὰ διορθώσῃ τὴν ἐκ τῆς στερήσεως τοῦ πηγαδίου βλάβην, διώρισε καὶ κατεσκεύασαν δύο ὀχυρώματα ἐπὶ τινος λόφου πρὸς τὸ πηγάδιον, τὰ ὅποια μόλις ἀπεῖχον τῶν ἐχθρικῶν ἕως διακόσια βήματα, εἰς τὰ ὅποια ἐτοποθέτησε τοὺς Πετμεζαίους καὶ τὸν Σισίνην μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των. Βλέπων δὲ ὅτι εὐδοκιμοῦσαν τὰ ἐπιχειρήματά του καὶ προώδευον ἀρκετά, εἶχε μεγάλην χαράν, ἢ ὅποια ἐφαίνετο πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου φέρεσίνον του. Δὲν ἐφείδετο κἀνέν εἶδος ἐπαίνου πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἤθελον πράξει κἀνέν ἔργον ἀνδρείας ἢ φρονήσεως εἰς τὸν πόλεμον· πρὸ πάντων ὑπερεξεθείαζε τὸ ἐν Μετοχίῳ σῶμα, διὰ τοῦ ὁποίου κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ τὸ ὀχύρωμα ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὅποιον εἶχεν ἀποτύχει τὴν πρώτην φορὰν καὶ τὸ ὅποιον ἐθεώρει ὡς σημαντικώτατον, διότι ἐκεῖθεν ἐθεώρει τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπροστάτευε τὰ περὶ αὐτὸ λοιπὰ ὀχυρώματα.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἦτον τὸ στρατόπεδον ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ὁ Κόχραν διωρισμένος ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν Ναύαρχος. Ἔφερε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ διάφορα πολεμικὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ τὸ δίκροτον ἢ «Ἑλλάς». Ὁ Καραϊσκάκης συνωδευμένος ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοπέδου ἐπῆγεν εἰς συνέντευξιν αὐτοῦ. Ὁ τρόπος τῆς ὑποδοχῆς, τὸν ὅποιον μετεχειρίσθη πρὸς αὐτοὺς ὁ Κόχραν, τοὺς εἴλκυσε πολλά, ὥστε ἔγεινε λόγος μεταξύ των ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι ψευδῆ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα. Ὁ Κόχραν ἐρώτησεν εἰς τὴν συνέντευξιν ταύτην τὸν ἀρχηγὸν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ στρατοπέδου καὶ περὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὸς τοῦ ἐξέθεσεν ἐν συνάψει τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοπέδου, περὶ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ ἐκοινοποίησε τὰς τελευταίας ἐπιστολάς τῶν πολιορκουμένων. Ὁ Κόχραν ἐπαίνεσας τὸν ζῆλον τοῦ στρατεύματος, ἐπρόσφερεν εἰς αὐτὸ διὰ τοῦ Καραϊσκάκη μίαν σημαίαν κυανῆν, ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ τὴν γλαῦκα, ὑπεσχέθη δὲ νὰ οἰκονομήσῃ ὅλας τὰς ἐλλείψεις του. Περὶ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως ὠμίλησε μὲ πολλὴν ζωηρότητα. Εἶπεν ὅτι καὶ τὴν ἰδίαν του ζωὴν προσφέρει διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀθηνῶν· ὑπεσχέθη χίλια δίστηλα εἰς ἐκείνον, ὅστις πρῶτος ἤθελε στήσῃ τὴν σημαίαν εἰς τὰ τεῖχη τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ἔταξε πολλὰς δωρεὰς καὶ ἀμοιβὰς εἰς ὅλους, ὅταν ἤθελε διαλυθῇ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον.

Ὅσῃν ὑπόληψιν ἔλαβεν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τὸν Κόχραν, τόσῃν καταφρόνησιν καὶ ἀπέχθειαν πρὸς τὸν Τζιούρτζ, διορισθέντα καὶ αὐτὸν ἀρχιστράτηγον. Ἄν καὶ εἶναι πιθανὸν νὰ ἐκινήθη εἰς τοῦτο ἀπὸ ζηλοτυπίας, μὲ ὄλον τοῦτο τὰ πρῶτα τοῦ ἀρχιστρατήγου κινήματα τοῦ ἔδωκαν ἰκανὴν αἰτίαν νὰ τὸν μεμφθῇ καὶ νὰ τὸν κατακρίνῃ. Ὁ Τζιούρτζ, ἅμα διωρίσθη, ἐπεχείρησε νὰ στρατολογήσῃ καὶ ἔδωκε διὰ τοῦτο χρήματα εἰς τὸν Κώσταν Βλαχόπουλον. Μετέβη ἔπειτα εἰς Μέγαρα, ὅπου διέτριβον οἱ Σουλιῶται ἀρχηγοί· ἔδωκε καὶ εἰς αὐτοὺς μίαν ποσότητα χρημάτων καὶ τοὺς κατέπεισε μ' αὐτὰ νὰ συμμεθέξωσι τοῦ ἀγῶνος. Ὡστε τι συνέβη ἐκ τούτου; Οἱ μὴ κινδυνεύσαντες καὶ μὴ ἀγωνισθέντες ἐπροπληρώθησαν διὰ νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, οἱ δὲ συγκροτοῦντες τὸ στρατόπεδον καὶ ἀγωνισθέντες δὲν ἀπήλαυσαν τίποτε. Ἡ δυσαρέσκεια διὰ τὴν ἀνισότητά ταύτην ἦταν γενικὴ εἰς τὸ στρατόπεδον, ἢ ἔλπις ὅμως ἐνὸς μέλλοντος εὐτυχοῦς ἔκαμνε τοὺς στρατιώτας νὰ ὑπομένωσιν.

Ὅταν ἔφθασε καὶ ὁ Τζιούρτζ εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐπῆγεν εἰς συνέντευξίν του ὁ ἀρχηγὸς μὲ τοὺς σημαντικωτέρους ἀξιωματικούς του. Τὰς αὐτὰς σχεδὸν ἐρωτήσεις του Κόχραν ἔκαμε καὶ αὐτὸς καὶ τὰς ἰδίας ἀπαντήσεις ἔλαβεν. Ἐμβῆκε δὲ εἰς ἐνέργειαν, καὶ τὸ πρῶτον ἔργον του ἐστάθη νὰ διορίσῃ νέους φροντιστάς, τὸ ὁποῖον ἐλύπησε καιρίως τὸν Καραϊσκάκη· διότι ὑπετίθετο δυσπιστία εἰς τοὺς παρ' αὐτοῦ διωρισμένους φροντιστάς. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ διευθύνθη πρὸς τὸν Καραϊσκάκη διὰ τινὰς ἀνάγκας τῶν ἰππέων, αὐτὸς διεύθυνε τὸν ἀπεσταλμένον πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον, λέγων ὅτι πρὸς ἐκεῖνον πρέπει ν' ἀποτείνωσι τοῦ λοιποῦ τὰς αἰτήσεις των. Ὁ ἀπεσταλμένος ἐπρόβαλε τὴν ἀνάγκην τοῦ ἱππικοῦ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον, ἀλλ' αὐτὸς ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν δύναται νὰ τοῦ χορηγήσῃ τὸ ζητούμενον, διότι δὲν ἔβαλεν εἰσέτι εἰς τάξιν τὰς ὑποθέσεις του. Ἡ ἄρνησις αὕτη ἐπέειραξε τοὺς ἰππεῖς καὶ ἐπαραπονέθησαν εἰς τὸν Καραϊσκάκη, ὁ ὁποῖος ἔδειξε τὴν δυσσαρέσκειάς του καὶ τοὺς ἐφάνέρωσεν ὅτι συμπάσχει καὶ ὁ ἴδιος.

Μ' ὅλον τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἐνεργοῦσεν ἀκούραστα τὰ καθήκοντά του, καὶ εὐχαριστούμενος διὰ τὰς καθ' ἡμέραν προστιθεμένας νέας δυνάμεις, ἐνησχολεῖτο προθύμως εἰς τὴν διευθέτησιν αὐτῶν, ἐπέβλεπε πανταχοῦ καὶ διοικεῖ τὸ στράτευμα τόσον τακτικά, ὥστε ὅλοι ἐθαύμαζον τὴν φρόνησιν καὶ δραστηριότητά του. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Καραϊσκάκης ἦτον πρῶτος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἀρχηγούς, ὅστις ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του διὰ μιᾶς δεκαπέντε περίπου χιλιάδας στράτευμα καὶ τὸ διοίκησε μὲ τὴν μεγαλυτέραν τάξιν, ἐμπειρίαν καὶ φρόνησιν.

Ἄλλ' ὅσον εὐχάριστος ἦτον ἡ κατάστασις τοῦ στρατοπέδου, τόσον ἀθλία ἐπαρουσιάζετο ἐκεῖνη τῶν πολιορκουμένων. Ἀνήγγειλαν κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸν ἀρχηγὸν ὅτι ἐξέλιπον διόλου σχεδὸν καὶ αἱ τροφαὶ καὶ τὸ νερὸν καὶ τὰ ἰατρικὰ διὰ τοὺς πληγωμένους καὶ ἀσθενεῖς, ὥστε εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Τοῦτο ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τὸν Καραϊσκάκη νὰ συγκροτήσῃ συμβούλιον περὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Συνῆλθον λοιπὸν εἰς τὴν σκηνὴν του μέρος τῶν προκριτωτέρων ἀξιωματικῶν καὶ ὁ Κόχραν. Γενομένης δὲ συζητήσεως περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν θέλουσιν δυνηθῆ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας, ὁ Καραϊσκάκης ἐπρόβαλεν ὅτι νομίζει τῆς πρώτης ἀνάγκης τὸ νὰ κυριευθῆ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος εἰς Πειραιᾶ· διότι μὲ τοῦτο ἤθελον πέσει εἰς τὴν ἐξουσίαν των καὶ ὅλα τὰ περὶ αὐτὸ ὀχυρώματα, ὥστε τὸ εἰς Κερατζίνι στρατόπεδον ἤθελον ἐνωθῆ μὲ τὸ εἰς Φαληρέα, καὶ τότε ὅλοι ὁμοῦ ἤθελον εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐπιχειρήσωσι κἀνὲν κίνημα γενικὸν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου μὲ ἐλπίδα ἐπιτυχίας. Ὁ Κόχραν ἐζήτησε ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν νὰ τοῦ εἰπῆ τί νὰ πράξῃ, ἢ πῶς νὰ κατασταθῆ ὠφελιμώτερος εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ προβαλλομένου σχεδίου, ὁ δὲ Καραϊσκάκης κολακευθεὶς ἀπὸ τὸν εὐγενῆ τρόπον τοῦ Κόχραν, ἀπεκρίθη ὅτι ἀφιερώνει εἰς αὐτὸν τὴν κατεδάφισιν τοῦ μοναστηρίου· διότι τὸν νομίζει ὑπέρτατον τῶν μηχανικῶν καὶ τολμηρότατον ἐκτελεστὴν καὶ τῶν πλέον ἐπικινδύνων ἐπιχειρήσεων.

Ἄφ' οὗ ἐνεκρίθη αὐτὸ τὸ σχέδιον, ὁ Κόχραν ἐζήτησε νὰ ἰδῆ τὴν θέσιν τοῦ μοναστηρίου· καὶ ὁ Καραϊσκάκης τὸν ὠδήγησεν εἰς ἓνα ὠχυρωμένον λόφον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἰδῆ καὶ τὴν θέσιν ταύτην καὶ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Κόχραν δὲν ἐνόμισεν ἱκανὰς ὄσας παρατηρήσεις ἔκαμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν λόφον καὶ ἐζήτησε νὰ ὀδηγηθῆ πλησιέστερον, ὁ Καραϊσκάκης διώρισε τὸν Χατζή Μιχάλην, ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ, νὰ τὸν ὀδηγήσῃ ὅσον πλησιέστερον ἦτον δυνατόν. Ὁ Κόχραν

λοιπὸν διὰ θαλάσσης, ὁ δὲ Χατζή Μιχάλης διὰ ξηρᾶς ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν θέσιν τοῦ μοναστηρίου ὅσον πλησιέστερον ἠδυνήθησαν· καὶ ἀφ' οὗ ἔκαμεν ὁ Κόχραν ὅσας ἐπεθύμει νὰ κάμη παρατηρήσεις, ὑπεσχέθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατεδάφισιν τοῦ μοναστηρίου.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἔπραξε ταῦτα μετὰ τοῦ Κόχραν, ἔδωκε τὰς ἀκολούθους διαταγὰς. Ἐπειδὴ κέντρον τῆς μάχης ἔμελλε νὰ γένη τὸ μοναστήριον, τοῦ ὁποίου τὴν κατεδάφισιν εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ Κόχραν, οἱ εἰς τὴν ράχην εὐρισκόμενοι Ἕλληνες νὰ μὴν κάμωσι κἀνὲν κίνημα, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι ἢ ἔκβασις τοῦ κατὰ τὸ μοναστήριον ἐπιχειρήματος. Ὅσοι δὲ δὲν εἶναι διωρισμένοι εἰς ὄχυρώματα, καθὼς καὶ ὅσοι πλεονάζουσιν εἰς αὐτά, νὰ εἶναι ἔτοιμοι ν' ἀκολουθήσωσι τὸν ἀρχηγὸν ὅταν τοὺς προσκαλέσῃ. Εἰς τὸ πλησιέστερον τοῦ Παλαιοκάστρου Ἑλληνικὸν ὄχυρωμα διέταξε νὰ στηθῇ ἐν κανόνιον, διὰ νὰ κανονοβολῶσι τοὺς εἰς τοῦτο ἐχθρούς, ὅχι διὰ νὰ τοὺς βλέπωσιν, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ τοὺς ἀπασχολῶσι. Διέταξε ταυτοχρόνως καὶ τὸν Νικόλαον Πετμεζαν νὰ διαβῇ διὰ θαλάσσης ὀπισθεν τοῦ μοναστηρίου καὶ νὰ κινηθῇ καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Πρὸς τὸ μέρος, ὅπου οὗτος ἔμελλε νὰ ἀποβῇ, οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐχθροὶ εἶχον πέμψει φυλακὴν συγκειμένην ἀπὸ ἑκατὸν περίπου στρατιώτας. Οἱ περὶ τὸν Πετμεζαν ἐφορμήσαντες κατ' αὐτῶν τοὺς τρέπουσιν εἰς φυγὴν· ἐνῶ δὲ οὗτοι ἀκολουθοῦσαν διώκοντες καὶ ἐπλησίαζον εἰς ἐν ἐχθρικὸν ὄχυρωμα, οἱ εἰς Φαληρέα κινηθέντες εἰς ἄμιλλαν ἀπὸ τὸ παράδειγμα καὶ προηγουμένου τοῦ σημαιοφόρου τῶν Ὑδραίων, ἐφορμοῦν ἕως χίλιοι εἰς τὸ Τουρκικὸν ὄχυρωμα καὶ εἰσπηδῶσιν εἰς αὐτό, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπέπιπτον εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ περὶ τὸν Πετμεζαν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἐν αὐτῷ Τούρκους διέφυγον τὴν μάχαιραν τῶν Ἑλλήνων κατέφυγον ἔντρομοι εἰς τὸ μοναστήριον καὶ εἰς τὰ πλησιέστερα ἐχθρικὰ ὄχυρώματα.

Τὴν εὐτυχὴ ταύτην ἔκβασιν θεωρήσας ἀπὸ τὸ ἀντιπέραν μέρος ὁ ἀρχηγός, ἐπαρακίνησε τοὺς μετ' αὐτοῦ νὰ κινηθῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνην, ἐφορμᾷ κατὰ τοῦ Παλαιοκάστρου. Οἱ εἰς αὐτὸ Τούρκοι δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνισταθῶσιν, ἀλλ' ἀμέσως ἔντρομοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Διέσπειραν τὸν τρόμον καὶ εἰς τὰ πλησίον ὄχυρώματα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐθεώρουν τὴν ἄτακτον φυγὴν των, ὥστε εἰς ὀλίγων στιγμῶν διάστημα οἱ Ἕλληνες προοδεύοντες μὲ προθυμίαν ἀποκατέστησαν κύριοι ὅλων τῶν παρὰ τὴν θάλασσαν Τουρκικῶν ὄχυρωμάτων καὶ ἐπολιόρχησαν στενῶτα τὸ μοναστήριον. Τοιοῦτος τρόμος ἐνεσπάρη ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς τοὺς ἐχθρούς καὶ εἰς τόσῃν ἀθυμίαν καὶ δειλίαν ἐφαίνοντο βυθισμένοι. ὥστε ὀλίγη προσβολή, ὡς πολλοὶ ἐσυμπέρανον, ἤθελε τοὺς τρέφει εἰς φυγὴν καὶ οἱ Ἕλληνες ἤθελαν δυνηθεῖ νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν ἐλαιῶνα. Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐνέκρινε νὰ ἐπεκτείνῃ περισσότερο τὴν νίκην του, φοβούμενος ἴσως τὴν ἀπροσχεδιάστον ἐξάπλωσιν τοῦ στρατοπέδου. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὑπῆρξεν ἡμέρα πανηγύρεως διὰ τοὺς Ἕλληνας· διὰ συγχρόνως μὲ τοὺς πολεμοῦντας ἐπυροβόλουν καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ, καθὼς καὶ οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὸ φρούριον, ἐξηγοῦντες μὲ τοῦτο τὴν εὐχαρίστησιν των εἰς τὰ γενόμενα.

Ὅλιγας ὥρας μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἔφθασαν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τὰ εἰς Μέγαρα διατρίβοντα. Σουλιώτικα σώματα, τὰ ὅποια ἐτοποθέτησεν ὁ ἀρχηγός εἰς ἐν ἀπὸ τὰ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν κυριευθέντα ἐχθρικὰ ὄχυρώματα. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων τούτων, καὶ πρὸ πάντων ὁ Κώστας Μπότζαρης, ἐπροσπάθησαν νὰ δεῖξωσιν εἰς τὸν Καραϊσκάκη, ὅτι γνωρίζουσι τὴν φρόνησιν καὶ ἐμπειρίαν του καὶ ὅτι τὸν σέβονται διὰ ταῦτα καὶ εὐχαρίστως δέχονται νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα ὑπὸ τὴν

ὀδηγίαν του. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀποκριθεὶς μετριοφρόνως καὶ ἀποδώσας τὴν αἰτίαν τῆς μεταξύ των διαφωνίας εἰς τὰ ἀφεύκτως ἐπακολουθοῦντα τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμία λάθη, τοὺς ἐπαρακάλεσε νὰ εἶναι πρόθυμοι εἰς τὸν μέλλοντα ἀγῶνα καὶ νὰ συνεργασθῶσιν ὡς ἀδελφοὶ μὲ ὁμόνοιαν καὶ καθαρότητα καρδίας.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ Παλαιόκαστρον, τὸ ὁποῖον αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐξουσίασεν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἀφ' οὗ διώρισε καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ὀχυρώματα τὰς ἀναγκαίας φυλακάς, ἐκάλεσε τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου διὰ νὰ σκεφθῆ μετ' αὐτῶν ποῖον μέτρον ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῶσι διὰ νὰ βιάσῃ τοὺς ἀποκλεισθέντας εἰς τὸ μοναστήριον νὰ παραδοθῶσι ταχύτερον. Ἐνεκρίθη δὲ νὰ μεταχειρισθῶσι καλύτερον μέσα συμβιβαστικά, μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ ὅτι κατορθώνεται συντομώτερον δι' αὐτῶν ἢ ἀναχώρησις τῶν ἐχθρῶν, τὸ ὁποῖον ἐπεθύμει καθ' ὑπερβολὴν ὁ Καραϊσκάκης, διὰ νὰ δυνηθῆ, ἀπαλλαττόμενος ἀπὸ τὰς πρὸς αὐτὸ τὸ μέρος ἐνασχολήσεις, νὰ προοδεύσῃ εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς Ἀκροπόλεως σχεδιὸν του. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπρότεινε νὰ κοινοποιηθῆ ἡ γνώμη αὕτη καὶ εἰς τὸν Κόχραν καὶ μάλιστα εἰς αὐτὸν ν' ἀφιερῶσῃ τὴν νὰ κάμῃ εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους τὸ πρόβλημα τοῦ ν' ἀναχωρήσῃ μὲ ὁποίας συνθήκας ἤθελον εὐαρεστηθῆ, διότι, εἶπε, δὲν ἔχουν οἱ Τούρκοι πρὸς αὐτὸν τὴν ὁποίαν ἔχουν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καταφρόνησιν.

Κατὰ συνέπειαν τούτων ὁ Κόχραν ἔπεμφεν ἀμέσως εἰς τοὺς πολιορκούμενους μίαν λέμβον διὰ νὰ τοὺς προβάλῃ νὰ παραδοθῶσι· ἀλλὰ μόλις ἐφάνη πλησιάζουσα πρὸς τὸ μοναστήριον ἡ λέμβος, καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῆς, ὥστε ἐπλήγωσαν ἓνα Ἄγγλον Φιλέλληνα. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἀναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι καὶ ἡ ἀποστολὴ των δὲν ἔλαβεν ἔκβασιν. Ὁ Κόχραν ἀγανακτῆσας καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὸ παράλογον φέροισι τῶν Τούρκων, διέταξεν ἀμέσως τὸ δίκροτον καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα τὰ συγκροτοῦντα τὸν στόλον του νὰ κανονοβολήσωσι τὸ μοναστήριον. Τὰ πλοῖα ἐξακολουθήσαντα ἕως τὸ ἑσπέρας κατὰ συνέχειαν τὸν κανονοβολισμόν, κατεκρήμνισαν τὰ τείχη του μοναστηρίου· μ' ὅλον τοῦτο οἱ Τούρκοι ὑπέμεινον, διότι (καθὼς ἔπειτα παραδοθέντες ὠμολόγησαν) δὲν ὑπέφερον σημαντικῶν φόνον ἀπὸ τὸν κανονοβολισμόν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐφρόντισε ν' αὐξήσῃ τὰς πολιορκούσας τὸ μοναστήριον φρουράς, διὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ σταλῶσιν εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους βοήθεια καὶ τροφαὶ ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν, τὸ ὁποῖον ὑπώπτευεν· ὁ Κιουταχῆς ὅμως, μὲ ὅλον ὅτι οἱ ἀποκλεισμένοι κατώρθωσαν νὰ τοῦ γνωστοποιήσωσι διὰ τινος ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου τὴν δεινότητα τῆς θέσεώς των καὶ τὰς ἀνάγκας των, δὲν ἔπραξε τι πρὸς βοήθειάν των οὔτε ἐκείνην τὴν νύκτα, οὔτε τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἢ διότι δὲν ἠδύνατο, ἢ διότι ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἦσαν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην, ἀλλ' ἠδύνατο ἀκόμη ν' ἀνθέξωσι.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὰ πλοῖα ἐπανέλαβον τὸν κανονοβολισμόν, ἅμα ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καὶ δὲν ἔπαυσαν εἰμὴ τὸ ἑσπέρας. Οἱ Τούρκοι βλέποντες ὅτι κατεδαφίσθη ὀλοτελῶς τὸ μοναστήριον, ὅτι τοὺς ἐξέλιπον αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια, πρὸ πάντων δὲ τὸ νερόν, τελευταῖον μὴ βλέποντες οὐδὲ βοήθειαν καμμίαν, οὐδὲ κἂν προσπάθειαν συνδρομῆς ἀπὸ τὸ μέρος τῶν οἰκείων των, ἐνῶ μόλις ἀπείχον πεντακόσια βήματα, ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσι συνθήκας καὶ διεύθυνον ταυτοχρόνως τὸ πρόβλημά των εἰς τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Ναύαρχον καὶ τὸν Ἀρχιστράτηγον.

Τὸ πρόβλημα τῶν Τούρκων ἦταν νὰ ἐξέλθωσι μὲ τὰ ὄπλα καὶ τὰς ἀποσκευάς των καὶ νὰ μεταβῶσιν ἀνενόχλητοι εἰς τὸ Τουρκικῶν στρατόπεδον. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν νὰ δεχθῆ αὐτὸ μὲ τὴν γνώμην τρόπον τινὰ καὶ τὴν συγκατάθεσιν ὄλου τοῦ στρατοπέδου, περιῆλθε μόνος του τὰς διαφόρους θέσεις καὶ τὸ ἐκοινοποίησε. Ἀπαντῶν δὲ δυσκολίας τινὰς εἰς μερικούς, ἐπροσπάθησε καὶ τοὺς ἔπεισε βάλλων πρὸ ὀφθαλμῶν των τὴν ἀνάγκην τῆς ταχίστης συνδρομῆς, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἕλληνες, τὸ ἀδῆλον τοῦ μέλλοντος, τὸ ἄστατον τῆς τύχης τοῦ πολέμου καὶ τέλος τὰ ἀδόξενα περὶ ἐκστρατείας τοῦ Ἰμπραϊμ εἰς Ἀττικὴν. Τὸ δὲ ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεδέχετο τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν προβαλλομένην συνθήκην, ἔβαλε καὶ τὸ ὑπέγραψαν καὶ οἱ Σουλιῶται, ἀφ' ἑνὸς μὲν μέρους διὰ νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ τὸ ν' ἀντιπράξωσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἔδιδον πολλὴν πίστιν οἱ Ἄλβανοὶ εἰς αὐτούς. Οἱ Τούρκοι λαβόντες τὸ ἔγγραφον τοῦτο καὶ εὐχαριστούμενοι τρόπον τινὰ ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην, τοῦ ἐμήνυσαν διὰ τῶν ἀποσταλομένων του, ὅτι ἐπειδὴ τοὺς συγχωροῦν νὰ ἐξέλθωσι μὲ τὰ ὄπλα καὶ τὰ ἀποσκευάς των καὶ ἐπειδὴ ὁ Κιουταχῆς δὲν ἐφρόντισεν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των, ὑπόσχονται μεθ' ὄρκου ὅχι μόνον νὰ μὴ κινήσωσιν ὄπλα κατὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς μελλούσας μάχας, ἀλλ' ἀκόμη καὶ νὰ ἀναχωρήσωσι διόλου ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, παραλαμβάνοντες μαζί των καὶ ὅσους ἄλλους δυνηθῶσιν ἐκ τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ συμπατριωτῶν των.

Πρὸς ἀσφαλῆ ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ταύτης οἱ Τούρκοι ἐζήτησαν ἐνέχυρα καὶ ἐδόθησαν εἰς αὐτούς ὁ Βάσος, ὁ Ἰωάννης Λογοθέτου καὶ ἄλλοι τινές, τοὺς ὁποίους παραλαβόντες οἱ Τούρκοι εἰς τὸ μέσον των, ἐκίνησαν ἀπὸ τὸ μοναστήριον πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ, προπορευομένου καὶ ὀδηγοῦντος αὐτούς τοῦ Καραϊσκάκη. Πρὸ τῆς παραδόσεως τῶν Τούρκων ἐκοινολογεῖτο εἰς τὸ στρατόπεδον ὅτι ἦσαν πλουσιώτατοι καὶ μὲ πλῆθος πολυτίμων ὄπλων καὶ ἀποσκευῶν· διὰ τοῦτο πλῆθος στρατιωτῶν συνέρρευσε εἰς τὸ μοναστήριον κινούμενον ἀπὸ περιέργειαν νὰ ἰδῆ. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἀφ' οὗ δὲν εἶδον σύμφωνα τὰ πράγματα μὲ τὰ λεγόμενα, ἠκολούθουν τοὺς Τούρκους συρόμενοι ἀπὸ μίαν περιέργειαν, τὴν ὁποίαν ἐκινούσεν εἰς αὐτούς ἐν θέαμα σπάνιον εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ὁ ὁποῖος ἀμφοτέρωθεν ἐγίνετο ἐξολοθρευτικός. Εἶχον ἀρκετὰ προχωρήσει οἱ Τούρκοι, ὅταν Ἕλληνας τις ἐκ τῶν παρακολουθούντων ἐζήτησε νὰ λάβῃ βιαίως ἀπὸ ἑνα Τούρκον ἐν πυροβόλον (τουφέκι). Ὁ Τούρκος ἀντέτεινε, ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἕλληνας ἐπέμενε εἰς τὴν ἀραπαγὴν προσθέτων καὶ ἀπειλῶν, ὁ Τούρκος στενοχωρηθεὶς πυροβολεῖ κατὰ τοῦ Ἕλληνος μὲ τὴν πιστόλα του. Οἱ στρατιῶται οἱ ὁποῖοι, φαίνεται, ἐπεθύμουν αἰτίαν, ἔλαβον ἀμέσως μέρος εἰς τὴν ταραχὴν, καὶ ὁ μὲν πλησιέστερος κτυπᾷ καὶ φονεύει τὸν Τούρκον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπιπίπτουν εἰς τοὺς ἄλλους. Οἱ παρευρεθέντες ἀξιωματικοὶ ἐπροσπάθησαν νὰ καταπαύσωσι τὴν ταραχὴν μεταχειρισθέντες καὶ παρακλήσεις καὶ ἀπειλῶν, δὲν ἠμπόρεσαν ὅμως νὰ τὸ κατορθώσωσι. Ἐφονεύθησαν δὲ ἐκ τῶν τριακοσίων διακόσιοι πεντήκοντα, οἱ δὲ λοιποὶ μόλις διέφυγον τὴν σφαγὴν. Εἰς τὸν θόρυβον τοῦτον ἐφονεύθησαν καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἕως δέκα καὶ ἐπληρώθησαν διπλάσιοι. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης καὶ τὰ ἐνέχυρα, καθὼς καὶ οἱ παρευρεθέντες ἀξιωματικοὶ μόλις διέφυγον τὸν κίνδυνον.

Ὁ Καραϊσκάκης τόσῃ λύπην αἰσθάνθη διὰ τὴν βάρβαρον καὶ ἀπάνθρωπον ταύτην πράξιν, ὥστε τοῦ ἦτον προκριτώτερον νὰ χαθῆ παρὰ νὰ ἐπιζήσῃ εἰς ἔργον, τὸ ὁποῖον ἔμελλε ν' ἀμαυρώσῃ τὴν ὑπόληψιν ὄλου τοῦ στρατοπέδου. Τὸ μέγεθος τῆς θλίψεως του ἠδύτατό τις νὰ τὸ συμπεράνῃ ἀπὸ τὰ παράξενα καὶ μανιώδη κινήματά του. Ἐβριζε τὸν αἴτιον καὶ τοὺς ἀξιωματικούς, ὅσους ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἐφρόντισαν ὅσον ἔπρεπε διὰ

νὰ προλάβωσιν, ἢ νὰ ἐμποδίσωσι τὸ δυστύχημα, ἀναθεμάτιζε τὴν ὥραν καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤρχετο εἰς τὸν νοῦν του ἐκείνην τὴν στιγμήν. Τρέμων ἀπὸ τὸν θυμὸν του, ἐκινεῖτο ὡς μανιῶδης ἱκανὴν ὥραν χωρὶς ν' ἀποφασίσῃ τίποτε· τελευταῖον διώρισε καὶ ἐμάζωξεν τὴν σκηνὴν του διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ· ἀνήγγειλε δὲ τὴν φυγὴν του καὶ εἰς τοὺς οἰκειότερους του διὰ νὰ τὸν συνακολουθήσωσι, λέγων ὅτι δὲν θέλει πλέον νὰ διοικῇ ἐπίορκον καὶ ἄπιστον στρατεύμα. Πολλοὶ τῶν σημαντικωτέρων ἀξιωματικῶν συνελθόντες περὶ αὐτὸν μόλις τὸν κατέπεισαν με τὰς παρακινήσεις των νὰ ἀναλάβῃ τὴν συνέχειαν τῶν ἐργασιῶν του καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ ἐκπλύνῃ τὸ ὄνειδος τοῦ στρατοπέδου, εὐρίσκων καὶ τιμωρῶν τὸν αἴτιον τῆς τρομερᾶς ταύτης ἀπιστίας· ἐξετάζων δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ πρωταίτιος ἦτον εἷς ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰωάννου Νοταρά. Ἀμέσως λοιπὸν διέταξε καὶ ἐβάλλθη ὑπὸ φύλαξιν ὁ στρατηγὸς οὗτος, ἕως οὔ εὔρη καὶ παραδώσῃ εἰς τὸ στρατόπεδον τὸν ἔνοχον.

Εἰς ταῦτα ἐνησχολεῖτο ὁ Καραϊσκάκης ὁμοῦ μὲ τοὺς σημαντικωτέρους τῶν ἀξιωματικῶν, ὅταν ἐγχειρίζεται εἰς αὐτὸν διαμαρτύρησις ἀπὸ μέρους τοῦ ἀρχιστρατήγου διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς συνθήκης καὶ τὴν σφαγὴν τῶν ἐχθρῶν. Συναρπασθεὶς ἀμέσως ἀπὸ θυμὸν καὶ ἀγανάκτησιν εἶπε σωρεία ὕβρεων καὶ κακολογιῶν ἐναντίον τοῦ ἀρχιστρατήγου ἐνώπιον καὶ τοῦ ἰδίου ἀπεσταλμένου του στραφεῖς ἔπειτα πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του εἶπε μὲ τόνον ἐνταυτῷ καὶ παράπονον· «Ἐχει ἄραγε γινῶσιν, ἐνῶ θεωρεῖ ἀπὸ τὴν γολέτταν τὸν πόλεμον, νὰ διευθύνῃ διαμαρτυρήσεις εἰς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ἀντιπαλαίωμεν μὲ τόσων εἰδῶν διαβόλους;» Ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκτήσει εἰς τὸ στρατόπεδον ὑπόληψιν καὶ δύναμιν δὲν ἐφοβεῖτο, οὐδὲ ἐσέβετο τὸν ἀρχιστράτηγον, ὁ ὅποιος, ὡς μὴ συμμετέχων μάλιστα τῶν κακοπαθειῶν καὶ κινδύνων τοῦ πολέμου, δὲν ἐνομιζετο ἀρχηγός, ἀλλὰ προμηθευτὴς τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοπέδου, καὶ ἐπειδὴ οὐδὲ ταῦτα· δὲν ἦσαν ἱκανὰ καὶ ἄφθονα, ὡς ἤλπισαν κατ' ἀρχάς, δὲν εἶχε δύναμιν ἀνάλογον μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ ὑπουργήματός του. Ἐλυπήθη ὅχι ὀλίγον καὶ ὁ Κόχραν διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς συνθήκης καὶ εἰς τὴν πρώτην ὀρμὴν τοῦ θυμοῦ του διώρισε καὶ ἐξῆλθον ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του πλοῖα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἄραξαν ἀπὸ τὸ ὄπισθεν μέρος· συγχρόνως διέταξε καὶ ἀνεχώρησαν τριακόσιοι περίπου ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ στρατολογηθέντων, οἱ ὅποιοι πρὸ ὀλίγου εἶχον ἀποβῆ καὶ τοποθετηθῆ εἰς τὸ Παλαιόκαστρον. Ὁ Καραϊσκάκης με ὅλα ταῦτα δὲν ἀπέκαμεν, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσε τὰς ἐργασίας του ὅπως ἠδύνατο. Κατέπεισε δὲ καὶ τὸν στόλαρχον καὶ τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ λησμονήσωσι τα γενόμενα καὶ νὰ συμπράξωσιν ὡς καὶ πρότερον.

Ἐχων δὲ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κίνδυνον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ βλέπων τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ κάμῃ κἀνὲν ἀποφασιστικὸν κίνημα ὑπὲρ τῶν ἐν αὐτῇ πολιορκουμένων, πολλὰς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν ἦτον εἰς ἀνησυχίαν καὶ περιφερόμενος εἰς τὰς διαφόρους θέσεις τοῦ στρατοπέδου ἐπαρατηροῦσε καὶ ἐσχεδιάζεν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν παραλαμβάνει τοὺς σημαντικωτέρους τῶν ἀξιωματικῶν καὶ μεταβαίνει εἰς τὸ εἰς Φαληρέα στρατόπεδον, διὰ νὰ κάμῃ κ' ἐκεῖθεν παρατηρήσεις. Ἀφ' οὔ ἱκανὴν ὥραν μὲ τὸ τηλεσκόπιον περιειργάσθη ὅλον τὸν μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως τόπον, ἐκάλεσε πλησίον του τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς εἶπεν ὅτι νομίζει ὠφέλιμον νὰ κινηθῶσιν οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν διηρημένοι εἰς δύο σώματα, ἀνὰ τέσσαρας χιλιάδας ἕκαστον, καὶ ἐφωδιασμένοι με ὀκτῶ ἡμερῶν τροφᾶς καὶ πολεμοφόδια καὶ μὲ τὸ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα πρὸς κατασκευὴν ὀχυρωμάτων. Τὸ ἐν ἐκ

τῶν δύο τούτων σωμάτων νὰ διευθυνθῆ δεξιόθεν, τὸ δὲ ἐξ ἀριστερῶν διὰ τοῦ ἐλαιῶνος· ἐδείκνυε δὲ ταυτοχρόνως καὶ τὰς θέσεις ὅπου ἐνόμιζεν ἀσφαλὲς νὰ τοποθετηθῶσι τὰ σώματα ταῦτα, διὰ ν' ἀντικρούσωσι τὴν πρώτην ὀρμὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐνεργήσωσιν ἔπειτα ἐκεῖθεν περὶ τῆς προόδου των εἰς Ἀκρόπολιν.

Ἄφ' οὗ ἐκοινοποίησε τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ εἰς τὸν στόλαρχον καὶ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον καὶ ἔγεινε δεκτόν, ἐπροσκάλεσεν εἰς τὴν σκηνὴν του ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου διὰ νὰ σχεδιάσωσι λεπτομερέστερον περὶ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ κινηθῶσι τὰ σώματα καὶ πῶς καὶ ἀπὸ ποίους νὰ ὀδηγηθῶσι. Γνωρίζων δὲ τὸ φίλαρχον τῶν Σουλιωτῶν, ἐπρότεινε εἰς αὐτοὺς νὰ ὀδηγήσωσι τὸ ἐν σῶμα, τὸ δὲ ἕτερον εἶπεν ὅτι ἔμελλε νὰ τὸ ὀδηγήσῃ αὐτοπροσώπως ὁ ἴδιος· ἀνέλαβε δὲ εἰς τὸν ἑαυτὸν του νὰ κινηθῆ εἰς τὴν ἐκ δεξιῶν ἐκστρατεῖαν, ἣτις ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ δυσκολοτέρα· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται κινούμενοι ἀπὸ φιλοτιμίαν καὶ ἀμιλλαν ἐζήτησαν νὰ διορισθῶσιν αὐτοὶ εἰς τὸ κινδυνωδέστερον μέρος, καὶ ὁ Καραϊσκάκης συγκατετέθη.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ Καραϊσκάκης διώρισεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν Σουλιωτῶν τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἤδη ἀφήσει ἐλεύθερον ὡς ἀναδειχθέντα ἀθῶον τῆς εἰς τοὺς Τούρκους γενομένης ἀπιστίας, καὶ τὸν Μακρυγιάννην, διότι εἶχεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι ὡς ἔμπειροι τῶν θέσεων ἐχρησίμευον καὶ ὡς ὀδηγοί. Αὐτὸς δὲ συνεκρότησε τὸ σῶμα του ἀπὸ τὰ λοιπὰ στρατεύματα. Μὴ ἔχων δὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα, ἠναγκάσθη νὰ βραδύνη ὀλίγας ἀκόμη ἡμέρας τὸ κίνημα, ἕως οὗ νὰ προμηθευθῆ ταῦτα ἀπὸ Σαλαμίνα καὶ Αἴγινα, ὅπου εἶχε στείλει ἐπίτηδες πλοῖα.

Ἄφ' οὗ ἐφωδιάσθη καὶ ἀπὸ ταῦτα, εἰδοποίησε τοὺς ἀρχηγούς ὅσοι ἔμελλον νὰ ἐκτελέσωσι τὸ σχέδιον, διὰ νὰ ἐτοιμασθῶσιν. Ἐπλησίασαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὰ πλοῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ ἐπιβῶσι τὰ στρατεύματα· ἀλλ' ἀνεβλήθη κ' ἐκεῖνην τὴν νύκτα τὸ κίνημα διὰ τινὰς ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας δὲν ἐπρόλαβαν νὰ οἰκονομήσωσι· τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἔπεμψεν ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον ζητῶν πολεμοφόδια διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ τὰ στρατεύματα, ὅσα ἔμελλον νὰ κάμωσι τὸ κίνημα· ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος τοῦ ἔπεμψεν ὀκτῶ μόνον κιβώτια, αὐτὸς νομίζων ὀλιγωτάτην τὴν ποσότητα ταύτην ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν καὶ τὸ ἐπιχείρημα καὶ γνωρίζων τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ ἐφοδιασθῶσιν ἄλλοτε, ἀφ' οὗ ἤθελον τοποθετηθῆ μακρὰν τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς θαλάσσης, ἠγανάκτησε καθ' ὑπερβολὴν καὶ εἶπε μυρίας ὕβρεις ἐναντίον τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἐπὶ παρουσίᾳ μάλιστα τοῦ ἀπεσταλμένου του. Ἡ βραδύτης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνεργεῖτο ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐναντίον τῆς ἐπιθυμίας του, τὰ συμβαίνοντα συχνὰ ἐμπόδια, αἱ ἀντενέργειαι αἱ ὁποῖαι πλαγίως τοῦ ἐγίνοντο, ἢ ἐνόμιζεν ὅτι τοῦ ἐγίνοντο, ἴσως καὶ ἡ συνεχὴς τοῦ νοός του ἐνασχόλησις εἰς τὸ κίνημα τοῦτο τὸν ἐτάραξαν τόσον κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὥστε ἐκυριεύθη ἀπὸ πυρετόν.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἦτον ὁ Καραϊσκάκης, ὅταν ἐπαρουσιάσθη εἰς αὐτὸν ὁ Κώστας Βλαχόπουλος, ἀρχηγὸς ἐνὸς σώματος, στρατολογηθέντος μὲ χρήματα τοῦ ἀρχιστρατήγου, εἰς τὸν ὁποῖον ἰδίως ἀνῆκε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος· ἦτον διωρισμένος εἰς ἐν ὀχύρωμα πολλὰ πλησίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ εἶναι ἀδιακόπως εἰς πόλεμον ὑπέφερε πολὺ, διότι ἐπληγόνοντο καθ' ἡμέραν ὀκτῶ ἕως δέκα τῶν στρατιωτῶν του. Βλέπων λοιπὸν ὅτι ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐγίνετο ἀσθενέστερον τὸ σῶμα του καὶ διὰ νὰ προλάβῃ κάθε ἐνδεχόμενον ἐκοινοποίησεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην τὴν κατάστασιν του καὶ τοῦ ἐζήτηι βοήθειαν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀγανακτισμένος ἀπὸ τὰ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας διατρέξαντα, τεταραγμένος ἀπὸ τὴν θέρμην, δυσαρεστημένος πρὸ πάντων διότι ὁ ἀρχιστράτηγος εἶχε δώσει χρήματα εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας

του, ἐνῶ δὲν εἶχον συμμεθέξει τῶν κινδύνων τῆς ἐκστρατείας ταύτης, τὸν ἐδέχθη μὲ πολλὴν ἀγριότητα καὶ ὠνειδίσειεν ὡς ἄνανδρον καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του, τοῦ ἐπρόσθεσε δὲ ὅτι, καθὼς αὐτοὶ μόνοι καθ' ὄλον τὸ στρατόπεδον λαμβάνουν χρήματα, οὕτω πρέπει καὶ εἰς μεγαλυτέρους κινδύνους νὰ εἶναι ἐκτεθειμένοι. Ματαίως ὁ Κώστας Βλαχόπουλος ἐπροσπάθησε μὲ συστολὴν καὶ ταπεινώσιν νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ζήτημά του· ὁ Καραϊσκάκης εὐρισκόμενος πάντοτε εἰς τὴν ἰδίαν ἔξαψιν· «Φύγε (εἶπεν εἰς αὐτὸν) μὲ τοὺς ἑξακοσίους ἀνάνδρους στρατιώτας τοὺς τὴν θέσιν ἐκείνην διακόσιοι μόνον ἐμπειροπόλεμοι στρατιῶται εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὴν φυλάξωσιν». Καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Γεώργιον Γεροθανάση, παρευρεθέντα ἐκεῖ· «Πήγαινε (εἶπε) λάβε διακοσίους ἀπὸ τοὺς ἀνδρείους συστρατιώτας του καὶ ἀνάλαβε τὴν φύλαξιν αὐτῆς τῆς θέσεως»· ἐσκεπάσθη ἔπειτα διὰ νὰ ἡσυχάσῃ καὶ νὰ κοιμηθῇ. Τὴν διαταγὴν ταύτην ὡς πηγάζουσαν ἀπὸ τὴν ἔξαψιν τοῦ θυμοῦ δὲν ἔκριναν εὐλογον νὰ τὴν βάλωσιν εἰς ἐνέργειαν οὔτε ὁ Βλαχόπουλος, οὔτε ὁ Γεώργιος Γεροθανάσης.

Τὴν στιγμὴν ταύτην (27 Ἀπριλίου 1827) Κρητικοὶ τινες καὶ Ὑδραῖοι προχωρήσαντες πρὸς τὸ μέρος τῶν Τούρκων ἀκροβολίζοντο, παρακινουῦντες τρόπον τινὰ τοὺς ἐχθροὺς εἰς ἀντίκρουσιν. Οἱ πλησιέστεροι τῶν Τούρκων ἔπεμψαν κατ' αὐτῶν ἀνάλογον δύναμιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ συνέρρεαν κατ' ὀλίγον πολλοὶ Ἕλληνες εἰς βοήθειαν τῶν πολεμούντων, καὶ οἱ Τούρκοι ἔπεμψαν ὁμοίως καὶ ἄλλην βοήθειαν εἰς τοὺς ἐδικούς των. Τελευταῖον ὁ Νικήτας, ἐπιθυμῶν νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἀπὸ τὴν προθυμίαν, τὴν ὁποίαν ἔβλεπεν εἰς τοὺς στρατιώτας, κατέβη εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης μὲ τὴν σημαίαν του· τὸ ἴδιον ἔπραξαν καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ὥστε ἡ μάχη ἐγένετο ἤδη σημαντικὴ. Ὁ Νικήτας μάλιστα ἔκαμεν ἔφοδον κατὰ τινος ἐχθρικοῦ ὄχυρώματος· ἀλλὰ πρὶν δυνηθῶσι νὰ εἰσπηδῆσωσιν εἰς αὐτό, πληγώνεται εἰς τὴν σιαγόνα αὐτός, πληγώνονται ταυτοχρόνως καὶ ἄλλοι τινὲς ἀξιωματικοὶ καὶ ἱκανοὶ στρατιῶται, ὥστε εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν. Οἱ συνεχεῖς πυροβολισμοί, αἱ κραυγαὶ καὶ ὁ θόρυβος τῶν πολεμούντων ἔδωκαν αἰτίαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐρωτήσῃ τὸ γινόμενον. Ἐξῆλθε δὲ ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὴν σκηνὴν του διὰ νὰ ἰδῇ. Ἐγένετο δὲ τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν ὀπισθοδρομήσαν οἱ Ἕλληνες. Ἰδὼν εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην τὰ πράγματα, ἐθύμωσεν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἄνευ διαταγῆς καὶ ἀσκέπτως ἐκίνησαν μάχην κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ διορθώσῃ τὴν ἔλλειψιν τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ ταπεινωθῇ τὸ πνεῦμά των, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα ἐτοιμάζετο εἰς νέον καὶ μέγαν ἀγῶνα, πηδᾷ εἰς τὸν ἵππον του καὶ τρέχει ὁ ἴδιος κατὰ τῶν ἐχθρῶν, λαβὼν εἰς τὴν χεῖρά του ἓν γιαταγάνι ἀπὸ τινος τῶν παρατυχόντων⁴⁵.

Παραλαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ὅσους τῶν ἱππέων ἢ ἐφίππων ἀξιωματικῶν ἀπήντησε καθ' ὁδόν, διευθύνεται πρὸς τοὺς ἐχθροὺς παρακινῶν καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς Ἕλληνας, ὅσους ἀπαντοῦσε καθ' ὁδόν, καὶ ἐπιτυχάνει νὰ τοὺς τρέψῃ εἰς φυγὴν καὶ νὰ τοὺς βιάσῃ νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὰ πλησιέστερα ὄχυρώματα. Ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο προχωρεῖ ἀνάμεσα τῶν ἐχθρικῶν ὄχυρωμάτων με μόνον τοὺς σὺν αὐτῷ ἱππεῖς καὶ στενοχωρεῖ μέγਾਲως τοὺς εἰς τὰ ὄχυρώματα Τούρκους περιτριγυρίζων τρόπον τινὰ αὐτὰ ἀφ' ἑνὸς μὲν μέρους μὲ τὸ ἱππικόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τοὺς πεζοὺς. Ὁ Κιουταχῆς ὑποπτεύσας ἀπὸ τὴν πρόοδον ταύτην τοῦ Καραϊσκάκη, ἀποστέλλει ἐναντίον του ὄλον τὸ ἱππικόν. Οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην λοιπὸν μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσιν εἰς τοσοῦτον ἀνωτέραν δύναμιν τρέπονται εἰς φυγὴν· ὁ δὲ Καραϊσκάκης μένων ὕστερος εἰς τὴν ἀναχώρησιν διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ τοὺς λοιποὺς· καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ γένη ἐπιβλαβὴς ἢ καταδίωξις, πληγώνεται καὶ πίπτει ἀπὸ τὸν ἵππον του· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν

45 Το γιαταγάνι λέγουν ὅτι ἦτον τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου ἀπὸ Βόνιτζαν.

ἀναλαμβάνει πάλιν τὰς δυνάμεις του, ἀναβαίνει εἰς τὸν ἵππον του καὶ διαμένει ἐνθαρρύνων τὸ ἵππικὸν εἰς τὸ νὰ περιμένῃ καὶ βοηθῆ τοὺς πεζοὺς ὀπισθοδρομοῦντας. Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ ἵππικοῦ Κακλαμάνος, διαμένων πλησίον τοῦ Καραϊσκάκη εἰς ὄλους τοὺς κινδύνους τῆς ἡμέρας ταύτης, ἔδειξεν ἡρωϊσμὸν καὶ τόλμην ἀσυνήθιστον· μάλιστα ὅταν σφαῖρα ἐχθρικοῦ κανονίου τοῦ ἀφαίρεσε τὴν δεξιάν χεῖρα, αὐτὸς χωρὶς νὰ δείξῃ διόλου δειλίαν, ἐξακολούθησε τὴν μάχην, λαβὼν μὲ τὴν ἀριστεράν, του τὸ σπαθίον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει εἰς τὴν κοπεῖσαν χεῖρά του. Ἐφρονεύθησαν εἰς τὴν μάχην ταύτην ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι καὶ ἐπληγώθησαν ἕως ἐξήκοντα, οἱ περισσότεροὶ ἀξιωματικοὶ καὶ σημαντικοί.

Ἄφ' οὗ εἶδεν ὁ Καραϊσκάκης ὅτι ἦσαν πλέον ἐκτὸς κινδύνου οἱ Ἕλληνες, τότε ἐσκέφθη περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ φήμη εἶχεν ἤδη διαδώσει εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ὀλέθριον συμβάν καὶ πλῆθος ἀξιωματικῶν συνέδραμον περὶ αὐτόν, τὸν παρέλαβον καὶ τὸν ἐσυντρόφευσαν ἕως τὴν θάλασσαν καὶ ἐκεῖθεν τὸν μετέφερον εἰς μίαν γολέτταν, ἐπὶ σκοπῶ τοῦ νὰ τῷ χορηγήσωσι περισσότερα βοηθήματα διὰ τὴν πληγὴν του. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὁδοιπορίας του δὲν μετέβαλε διόλου τὸ ἦθος του, ἀλλ' εἶχε πάντοτε τὴν αὐτὴν γενναιότητα καὶ ὠμίλει ἐλευθέρως περὶ παντὸς εἶδους ἀντικειμένων, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος. Ἄφ' οὗ κατεστήθη εἰς τὴν γολέτταν καὶ τοῦ ἐγένοντο παρὰ τῶν ἰατρῶν ἐπισκέψεις εἰς τὴν πληγὴν του, διώρισε νὰ γράψωσιν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς Παλαμηδιώτας (τοὺς ὁποίους ὠνόμασε μάλιστα παλαιοὺς καὶ σταθεροὺς συναγωνιστάς του) νὰ ἔλθωσιν νὰ τοὺς ἰδῇ. Αὐτοὶ ὅμως μὴ νομίζοντες καλὸν ν' ἀφήσωσι τὰς θέσεις των εἰς μόνους τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ ὑπάγωσιν ὅλοι, ἔκλεξαν καὶ ἔστειλαν τὸν Χριστόδουλον Χατζή Πέτρου καὶ τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν. Ἄμα ἐπαρουσιάσθησαν εἰς αὐτόν οὗτοι· «Ἐλᾶτε (τοὺς εἶπε) νὰ σᾶς ἀσπασθῶ». Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐδάκρυον, ἐπροσπάθησεν ὁ Καραϊσκάκης νὰ τοὺς ἐγκαρδιώσῃ· ἔπειτα τοὺς εἶπεν ὡς τελευταίαν παραγγελίαν· «Νὰ καταβάλετε ὅλην σας τὴν φροντίδα διὰ νὰ φυλάξετε καλὰ τὰς θέσεις σας καὶ νὰ λύσετε ἐπομένως τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸ πάντων σεῖς οἱ παλαιοὶ συναγωνισταί μου νὰ μὴν ἐντροπιασθῆτε. Ἐγὼ μεταβαίνω εἰς Αἴγινα καὶ ἅμα ἀναλάβω ἐπιστρέφων διὰ κάθε ἐνδεχόμενον ὅμως ἰδοὺ καὶ ἡ διαθήκη μου· εἰς μὲν τὸν υἱόν μου ἀφίνω τὸ τουφέκι μου, τὴν μόνην περιουσίαν, τὴν ὁποίαν ἔχω τώρα⁴⁶. τὰς δὲ θυγατέρας μου τὰς ἀφιερώνω εἰς σᾶς τοὺς συναγωνιστές μου⁴⁷. Μὴν ἀναφέρῃς τὸν θάνατον (εἶπεν ὁ Χριστόδουλος) ἐπειδὴ δὲν εἴμεθα εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν. Ἠκούσατε, (ἐπανέλαβεν ὁ Καραϊσκάκης) ὅσα σᾶς εἶπα διὰ τὰ παιδιά μου· διὰ σᾶς ὅμως τοὺς συναγωνιστάς μου τί νὰ εἶπω; Ἐπεθύμουν νὰ ἔχω τὸ ἔθνος ἔμπροσθέν μου διὰ νὰ τοῦ εἰπῶ τί ἀξίζετε. Ἀσπασθῆτε ἀπὸ μέρους μου ὅλους

46 Ὅταν μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξετάσθησαν τὰ πράγματα καὶ τὰ ἔγγραφα του, δὲν ἐξευρέθη νὰ ἔχῃ διόλου περιουσίαν. Ἦτον εἰς πολλοὺς γνωστὸν ὅτι εἶχεν ἰκανὴν χρηματικὴν κατάστασιν πρὸ τῆς ἐκστρατείας ταύτης φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὴν ἐξώδευσε εἰς αὐτήν. Τοῦτο φαίνεται ἀκόμη πιθανώτερον, ὅταν ἐξετάσῃ τις μὲ πόσῃν μεγαλοδωρίαν ἐφέρετο πρὸς τοὺς ἀριστεύοντας τῶν στρατιωτῶν καὶ πῶς ἐξώδευεν ἐξ ἰδίων του ἢ ἀπὸ δάνεια, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους τῶν ἀξιωματικῶν, εἰς τὰς ἀνάγκας του στρατοπέδου, παρατηρήσῃ δὲ καὶ ἀφ' ἑτέρου πόσον ὀλίγα χρήματα τοῦ ἐδόθησαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καθ' ὅλον τῆς ἐκστρατείας ταύτης τὸ διάστημα.

47 Τοῦτο ἀπετεινέτο, φαίνεται, εἰς τὸν Γαρδικιώτην, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑποσχεθεῖ νὰ λάβῃ εἰς σύζυγόν του τὴν μεγαλυτέραν τῶν θυγατέρων του ἀλλὰ δὲν ἔκαμιν εἰς αὐτόν ὁποῖαν ἐντύπωσιν ἔπρεπε.

τοὺς ἀξιωματικοὺς συναδελφούς σας καὶ αὐρίον τὸ πρωῖ νὰ ἔλθητε ὅλοι νὰ σᾶς ἰδῶ». Λέγουν ὅτι ἐν παρόδῳ τρόπον τινὰ ἀνέφεραν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἐπληρώθη ἀπὸ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἐγνώριζε τὸν αἴτιον καὶ ὅτι, ἂν ἤθελε ζήσῃ, ἤθελε τὸν κάμει γνωστὸν καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον⁴⁸.

Ἡ πληγὴ ἦτον εἰς τὸ ὑπογάστριον καὶ ἀνίατος κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἰατρῶν. Μ' ὄλον ὅτι οἱ παρεστῶτες ὅλοι ἐζητοῦσαν νὰ παραστήσωσιν εἰς τὸν Καραϊσκάκην ὅτι δὲν ἦτον ἐπικίνδυνος, αὐτὸς μετὰ τινὰς ἐδικὰς του παρατηρήσεις ἐξήγησε μὲ μίαν συνήθη του φράσιν του, ὅτι ἐγνώρισε τὸ ἀνίατον, δὲν μετέβαλε δὲ διόλου ἦθος, ἀλλὰ διέμεινεν ὁ ἴδιος δημηγορῶν καὶ ὁμιλῶν μεγαλοφώνως μὲ τοὺς παρευρισκομένους, ἕως οὗ ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν μεσημβρίαν ἀπέθανεν, ἀφήσας τελευταίαν παραγγελίαν νὰ τὸν ἐνταφιάσωσιν εἰς μίαν μεγάλην ἐκκλησίαν⁴⁹.

Ἡ φήμη διέδωκεν ἀμέσως πανταχοῦ τὴν εἴδησιν τοῦ θανάτου του, καὶ μία τρομερὰ φρίκη καὶ κατήφεια ἐκυρίευσεν ὅλους. Τὸ στρατόπεδον ἐνόμισεν ἀπ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ὅτι ἔχασε τὸν πατέρα του, τὸν ὁδηγόν του καὶ ἐνὶ λόγῳ τὸν σωτήρα του. Ἐσβύσθη ἀμέσως ἡ προθυμία καὶ ἡ τόλμη, τὴν ὁποίαν ἔδειχνεν εἰς ὅλας τὰς πράξεις του, εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ὁδηγόν, θεατὴν καὶ κριτὴν τὸν Καραϊσκάκην, καὶ ὁμοιάζεν ὡς σῶμα χωρὶς ψυχὴν. Ὅλοι δὲ αἱ προσπάθειαι καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ νὰ τὸ παρηγορήσωσι καὶ νὰ τὸ ἐμψυχώσωσιν ἀπέβησαν μάταιαι, καθὼς τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα τὰ ἀπέδειξαν.

Ὁ ἀρχιστράτηγος διέταξε νὰ μετακομίσωσι τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη εἰς Σαλαμίνα διὰ νὰ τὸ ἐνταφιάσωσι μὲ τὰς ἀνηκούσας τελετάς· διέδωκε δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον ὅτι τὸ ἔπεμψεν εἰς Αἴγινα, ὑποπτεύων μετὰ λόγου, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἐκ τῶν στρατιωτῶν ἀκόμη ἤμποροῦσαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Σαλαμίνα διὰ νὰ συνοδεύσωσι τὸν νεκρὸν καὶ νὰ τοῦ ἀποδώσωσι τὰς τελευταίας τιμὰς, καὶ ὅτι ἡ ἀπουσία των ἐδύνατο ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς εἰς τὸ στρατόπεδον εἰς τοιαύτην μάλιστα περίστασιν. Ἐξῆλθεν ἔπειτα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ προσκαλέσας τοὺς ἀξιωματικοὺς ὅλου τοῦ στρατοπέδου τοὺς ὠμίλησεν ὅσα ἐνόμισε πρόσφορα εἰς τὴν περίστασιν, τοὺς ἐπαρηγόρησε διὰ τὴν στέρησιν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοὺς ἐπαρακίνησε νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν ἀγῶνα μὲ τὴν ἰδίαν προθυμίαν καὶ γενναιότητα, ὑποσχόμενος νὰ συναγωνισθῇ καὶ ὁ ἴδιος καὶ νὰ πράξῃ ὑπὲρ τοῦ στρατοπέδου ὅτι τοῦ ἐπιτρέπουν τὰ μέσα, τὰ ὁποία τὸ ἔθνος ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτόν. Προβάλλει τελευταῖον ἂν ἐγκρίνουν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ ἴδιον σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη, ἢ νὰ διευθετήσωσι κατ' ἄλλον

48 Ἴδου ἡ διαθήκη τοῦ ἀειμνήστου Καραϊσκάκη, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου κατὰ τὸ παρ' αὐτῷ πρωτότυπον :

«Σαραντατέσσαρες χιλιάδες γρόσια εἰς τὸ κεμέρι τοῦ Μήτρου Ἀγραφιώτη. Ἀπὸ αὐτὰ αἱ τριάντα χιλιάδες νὰ δοθοῦν εἰς ταῖς τσούπαις μου· νὰ τὰς περιλάβουν οἱ δύο Μήτρηδες, τοῦ Σκυλοδήμου καὶ Ἀγραφιώτης. Δύο χιλιάδες νὰ πάρῃ ὁ ἕνας Μήτρος καὶ δύο ὁ ἄλλος, ὅπου μὲ ἐδοῦλεσαν. Χίλια νὰ πάρουν ἐκεῖνοι ὅπου θὰ μὲ θάψουν. Δύο χιλιάδες ἔχει ὁ γραμματικὸς, τέσσαρες χιλιάδες γρόσια τῆς Μαργιός. Τὰ ἄλλα νὰ μοιρασθοῦν γιὰ τὴν ψυχὴν μου. Αὐτὰ ὅπου ἔχω εἰς τὴν σακκούλαν μου νὰ τὰ λάβουν οἱ γραμματικοὶ καὶ τζαουσάδεις μου.

23 Ἀπριλίου ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Τὸ τουφέκι καὶ ἄτια μου νὰ πᾶνε τῶν παιδιῶν μου, καὶ ὥρα μου (τὸ ὠρολόγιον του (σ. ἐκδ.)). Ἐξ χιλιάδες γρόσια μου θέλει ὁ Νοταρὰς Ἰωάννης· δεκαπέντε χιλιάδες γρόσια ἔχει ὁ Μήτρος τοῦ Σκυλοδήμου διὰ τὸν Κασινίνα καὶ λοιπούς, Δαγλῆ καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς» (σ. ἐκδ.).

49 Τὴν ἐν Σαλαμίῃ ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (σημ. ἐκδ.).

τρόπον τὸ κίνημα. Πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν διὰ τὴν ὑπόληψιν τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς τὰ σχέδια τοῦ Καραϊσκάκη καὶ διὰ τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας, ἐπρόβαλον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ αὐτὸ σχέδιον. Ὁ Κώστας Μπότζαρης ὅμως ἐπρότεινε τὸ ἐναντίον, λέγων ὅτι τὸ στρατόπεδον διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἦτον τρόπον τινὰ χωρὶς κέντρον· ὅτι τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ τὸ ἐκτελέσῃ κανεὶς καθὼς ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ τὸ συνέλαβεν ὁ ἴδιος καὶ τὸ ἐμελέτησε πρὸ καιροῦ, ἠδύνατο νὰ προΐδῃ κάθε ἐναντίον καὶ τὰς ἀτελείας του, ἂν ἤθελεν ἔχῃ, νὰ τὰς διορθώσῃ καὶ εἰς τὸν καιρὸν ἀκόμη τῆς ἐκτελέσεως καὶ νὰ προλάβῃ τοὺς ἐξ αὐτῆς κινδύνους. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς διαφιλονεικῆσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεφαίνετο ἤδη ἡ διαίρεσις τοῦ στρατοπέδου, ὑπερίσχυσαν οἱ ζητοῦντες τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ τοῦ σχεδίου. Ἀλλ' ὅτι συμβαίνει πάντοτε εἰς τὰς ἐπιμόνους διαφιλονεικῆσεις, ὅπου οἱ φιλονεικοῦντες δὲν προσπαθοῦν νὰ εὔρωσι τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ συμφέρον, ἀλλὰ νὰ κατορθώσωσι νὰ ὑπερισχύσῃ ἡ γνώμη των, τοῦτο συνέβη καὶ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν. Δὲν ἐσυμβιβάσθησαν νὰ βάλωσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον, ὁποῖον ἐδόθη ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἔκαμαν τινὰς μεταβολάς.

Πρὶν ἔμβωμεν εἰς τὴν διήγησιν τοῦ ὀλεθρίου τούτου ἐπιχειρήματος ἃς μεταβῶμεν εἰς Σαλαμίνα διὰ ν' ἀποδώσωμεν τὰς τελευταίας τιμὰς εἰς τὸν ἥρωά μας. Ἄμα ἔφθασεν εἰς Σαλαμίνα τὸ πλοῖον τὸ φέρον τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη, ὅλοι οἱ κατοικοῦντες καὶ παροικοῦντες εἰς αὐτὴν ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά καὶ γέροντες ἐξῆλθον εἰς προὔπαντησιν μὲ μίαν γοεράν κατήφειαν, μὲ θρήνους καὶ μὲ δάκρυα. Προηγεῖτο εἰς τὴν ἐκφορὰν τὸ ἱερατεῖον ἐνδεδυμένον τὴν ἱερατικὴν στολήν. Δὲν ἠκούετο δὲ εἰς τὴν πολυἀριθμὸν ἐκεῖ τὴν ὁμήγουριν εἰμῆ ἢ λυπηρὰ ψαλμῶδία καὶ ὁ γοερὸς τόνος τῶν ἱερέων διακοπτόμενος ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τοὺς στεναγμοὺς τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς συγκεχυμένους καὶ διακεκομμένους θρήνους τῶν συνακολουθούντων γυναικῶν καὶ παιδίων. Ἐὰν ἐξέταζε τις ὅλων τῶν παρευρισκομένων τὰ πρόσωπα, ἤθελεν εὐκόλως ἰδεῖ, ὅτι κανέν ἄλλο αἶσθημα δὲν ἐκυρίευε τὰς καρδίας των, εἰμῆ τὸ τῆς λύπης διὰ τὴν στέρησιν τοιοῦτου ἀνδρὸς (εἰς τὸν ὁποῖον ὅλοι ἀπέδιδον τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ σωτῆρος) καὶ τὸ τοῦ φόβου μελλόντων κινδύνων, εἰς τοὺς ὁποίους δικαίως ὑπόπτειον ὅτι ἐμελλε νὰ ἐκτεθῆ τὸ ἔθνος μας. Μὲ τοιαύτην παράταξιν ὠδήγησαν τὸν νεκρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀφ' οὗ τοῦ ἔγεινεν ἡ συνήθης ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ, ὁ κύριος Γ. Αἰνιὰν ἐξεφώνησεν ἐπιτάφιον λόγον, ὁ ὁποῖος ἔτι μᾶλλον ἐξῆψε τὴν λύπην μὲ τὴν διήγησιν τῶν προτερημάτων καὶ τῶν ἀνδραγαθιῶν τοῦ ἐνδόξου τούτου ἥρωος· μετέφερον ἔπειτα τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐτοιμασθέντα τάφον καὶ τὸ κατέθεσαν μὲ τὸν συνήθη πυροβολισμόν. Τοιαῦται νεκρώσιμοι τελεταὶ ἔγειναν καὶ εἰς Πόρον⁵⁰ καὶ εἰς Ναύπλιον καὶ ἀλλαχοῦ. Πανταχοῦ δὲ τὰ πρόσωπα τῶν Ἑλλήνων ἔδειχον ὅτι ἡ αὐτὴ λύπη ἐκυρίευε τὰς καρδίας των.

Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἄγνωστος καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Αἰγύπτίος τις τακτικός, αὐτομολήσας πρὸ καιροῦ εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τὰ τάγματα τοῦ Ἰμπραϊμῆ, ἦτον ὡς ἵπποκόμος εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας ἀξιωματικούς. Αὐτὸς λαβὼν τὸν ἵππον τοῦ κυρίου του καὶ δραπετεύσας ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον μετέβη εἰς τοὺς ἐχθρούς καὶ ἔδωκε τὴν εἶδησιν τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη. Ὅσῃν λύπην, ἀθυμίαν καὶ δειλίαν εἶχον αἰσθανθῆ οἱ Ἑλληνες διὰ τὸν θάνατον τοῦ

50 Ἡ ἀπλή καὶ αὐτοσχέδιος ῥητορικὴ του κ. Σ. Τρικούπη ἐκίνησεν εἰς δάκρυα καὶ εἰς θαυμασμόν τοὺς παρευρεθέντας εἰς τὴν εἰς Πόρον γενομένην νεκρώσιμον τελετὴν τοῦ Καραϊσκάκη, μ' ὅλον ὅτι δὲν ὠμίλησεν εἰμῆ μόνον περὶ τῆς δεκαμήνου τελευταίας ἐκστρατείας του.

Καραϊσκάκη, τόσῃν χαρὰν καὶ θάρρος ἔλαβον οἱ ἐχθροί⁵¹. Ἐπροσπαθοῦσαν δὲ νὰ τὴν γνωστοποιήσωσι καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας μ' ὁποῖα μέσα ἠδύναντο. Ἐφώναζαν ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά των «Δὲν ὑπάρχει πλέον ὁ Καραϊσκάκης· πρέπει νὰ ἐνδυσθῆτε τὰ μαῦρα». Οἱ Ἕλληνες ἐζήτησαν κατ' ἀρχὰς νὰ κρύψωσι τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ νὰ δείξωσιν ἀδιαφορίαν εἰς τὰ λεγόμενα. Ἄλλ' ἡ λύπη, ἡ ὁποία ἐκυρίευε τὰς καρδίας των, δὲν τοὺς ἐσυγχώρει νὰ ὑποκριθῶσι προσηκόντως τὸ ὁποῖον ἀνελάμβανον προσωπεῖον.

Κατὰ τὴν ἀπόφασιν, ἡ ὁποία ἐπὶ τῆς συνελεύσεως τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἔγεινεν, ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, τοῦ νὰ βάλωσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη, ἐπειδὴ ἤδη εἶχον γένει ἔτοιμα καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, ὅλοι οἱ διωρισμένοι νὰ λάβωσι μέρος εἰς τοῦτο τὸ κίνημα κατέβησαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον τὴν 24 τοῦ Ἀπριλίου καὶ μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπιβάντες εἰς πλοῖα ἐκίνησαν καὶ ὕστερον ἀπὸ τινα ἐμπόδια ἐξ αἰτίας τῶν ἐναντίων ἀνέμων ἔφθασαν καὶ ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηράν, ὁδηγούμενοι δὲ ἀπὸ τὸν Μακρυγιάννην ἐπροχώρησαν πρὸς τὸ φρούριον, διαιρούμενοι εἰς σώματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν ἐτοποθετήθησαν κατὰ σειρὰν εἰς ὁποίας ἐνόμισαν ἀρμοδιωτέρας θέσεις, τὰ δὲ προώδευσαν πρὸς τὸ φρούριον διὰ νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὰς παρὰ τοῦ Καραϊσκάκη σημειωθείσας θέσεις. Ἀλλὰ κινούμενοι ἀπὸ παράκαιρον ἄμιλλαν δὲν περιορίσθησαν εἰς τὰς σημειωθείσας θέσεις, ἀλλ' ἐξηπλώθησαν καὶ διεμοιράσθησαν εἰς πολλὰς, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἀδυνάτισαν. Ἐπροχώρησαν δὲ καὶ πρὸς τὸ φρούριον καὶ προπαρετάχθησαν τὸ σῶμα τῶν Σουλιωτῶν, τῶν Κρητῶν, τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸ τακτικόν. Συνέβη δὲ εἴτε κατὰ λάθος, εἴτε κατὰ περιφρόνησιν ἢ ἀδιαφορίαν νὰ μὴν τοποθετηθῆ κανέν σῶμα εἰς μίαν θέσιν, τὴν ὁποίαν ὡς μὴ πατουμένην ἀπὸ τὸ ἵππικὸν εἶχε συστήσει ἰδιαιτέρως ὁ Καραϊσκάκης διὰ νὰ πιασθῆ ἀπὸ ἓν σῶμα δυνατόν· καὶ τοῦτο ἐπέφερε σημαντικὴν βλάβην εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ Κιουταχῆς, ἅμα ἐξημέρωσε καὶ εἶδε τοὺς Ἕλληνας εἰς ταύτας τὰς θέσεις, συνήθροισεν εἰς Σέγκιον (Ἄρειον Πάγον) ὅσον στράτευμα ἠδύνατο νὰ μετακινήσῃ καὶ ἀφ' οὗ τοὺς παρεκίνησε καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνε μὲ ὑποσχέσεις καὶ ἀμοιβάς, τοὺς διέταξε νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν προτεταγμένων Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον καὶ ἔπραξαν μὲ τρομερὰν μανίαν καὶ ὀρμὴν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι μάλιστα δὲν εἶχον προφθάσει νὰ κάμωσι δυνατοὺς τοὺς προμαχῶνας των, μόλις ἐκένωσαν τὰ πυροβόλα των καὶ εὐρέθησαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Τούρκων, χωρὶς νὰ λάβωσι καιρὸν νὰ γεμίσωσι πάλιν. Πολεμοῦντες λοιπὸν συμμεμιγμένοι μὲ τοὺς ἐχθρούς, ἐχάθησαν σχεδὸν ὅλοι. Τὴν φθορὰν ταύτην ἰδόντες οἱ εἰς τὰ λοιπὰ ὀχυρώματα Ἕλληνες ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν πρὶν ἔλθωσιν εἰς μάχην μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ τὸ ἵππικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἐφόνηεν ὅσους ἐπρολάμβανεν. Ὁ τρόμος ἀποκατέστη γενικὸς καὶ ὅλοι ἔφευγον πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ σωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ δὲ Κόχραν καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐξέλθει εἰς τὴν ξηράν, ἔπεσον εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ προλάβωσι νὰ φύγωσιν. Ὁ ὄλεθρος ἤθελε γένει γενικὸς καὶ ὑποκάτω ἀκόμη εἰς τὰ κανόνια τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ἐὰν ὁ Νικόλαος Ζέρβας δὲν ἐμπόδιζε μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὰς χεῖρας τοὺς φεύγοντας καὶ δὲν τοὺς ἐμφύχωνε μὲ τὸ παράδειγμά του διὰ νὰ συσσωματωθῶσιν καὶ ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς προσβολὰς. Οἱ Τούρκοι πλησιάσαντες εἰς τὸ

51 Τόσον φόβον εἶχον λάβει οἱ ἐχθροὶ διὰ τὸν Καραϊσκάκη, ὥστε μετὰξὺ τῶν Ἀλβανῶν ἔγεινε παροιμία καὶ ὅταν ἔβλεπον τινὰ φεύγοντα μὲ βίαν ἔλεγον: «Ποῦ φεύγεις ὡς νὰ σε κυνηγᾷ ὁ Καραϊσκάκης;».

παραθαλάσσιον καὶ ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας συσσωματωμένους καὶ ἐτοίμους δι' ἀντίκρουσιν, προστατευαμένους μάλιστα καὶ ἀπὸ τῶν πλοίων τὰ κανόνια, δὲν ἐπεχείρησαν ἄλλην προσβολήν, εὐχαριστημένοι, φαίνεται, ἀπὸ τὴν ἄχρι τοῦδε ἔκβασιν, ἀλλ' ἐπέστρεψαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των.

Ἡ ζημία τὴν ὁποίαν ἔλαβον οἱ Ἕλληνες εἰς ταύτην τὴν μάχην ὑπῆρξε μεγίστη καὶ ὁποία δὲν συνέβη ἕως ταύτην τὴν ἐποχὴν. Πεντακόσιοι περίπου Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ αἰχμαλωτίσθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἦσαν τακτικοί, Κρηῆτες καὶ Σουλιῶται· πρὸ πάντων ὅμως ἡ μάχη αὕτη ὑπῆρξεν ὀλεθρία διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἐφονεύθησαν ἢ ἐπιάσθησαν ζῶντες· μεταξὺ τῶν πρώτων συναριθμούνται ὁ Λάμπρος Βεΐκος, ὁ Γεώργιος Τζαβέλας, ὁ Ἀθανάσιος Τούσια Μπότζαρης καὶ ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς· μεταξὺ δὲ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ὁ Γεώργιος Δράκος καὶ ὁ Δημήτριος Καλλέργης⁵².

Ἴσως δὲν ἤθελε γένει τόσο σημαντικὴ ζημία εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐὰν ἅμα συνεκροτήθη ἡ μάχη εἰς τοῦτο τὸ μέρος, οἱ εἰς Κερατζίνι ἤθελον ἐφορμήσει κατὰ τῶν ἀντικρῦ των τοποθετημένων ἐχθρῶν, καθὼς ἦτον τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη· ἀλλ' εἰς τὸ συμβούλιον, τὸ ὁποῖον προανεφέραμεν, δὲν ἐνεκρίθη νὰ γίνῃ ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος κίνημα. Μ' ὅλον τοῦτο, ἐνῶ συνεκροτεῖτο ἡ μάχη, εἰς τὸ πέραν μέρος τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν ἐκ τῶν τοῦ σώματος τοῦ Καραϊσκάκη, βλέποντες διάφορα σώματα Τούρκων ἀποκοπτόμενα ἀπὸ τὰ πλησίον ὀχυρώματα καὶ μεταβαίνοντα εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, ἐπρόβησαν νὰ γένῃ καὶ ἀπὸ μέρους των κίνημα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τουλάχιστον ὅσον νὰ τοὺς ἐμποδίσωσι τοῦ νὰ δώσωσι βοήθειαν εἰς τοὺς μαχομένους· ἀλλ' ὁ Γιαννούσης ἐπρότεινε νὰ μὴν κάμωσι κἀνὲν κίνημα ἕως νὰ γένῃ μισθῆς ἢ καὶ μιᾶς ὥρας μάχης εἰς τὸ πέραν μέρος, καὶ τότε νὰ ἐφορμήσωσι ἐδῶθεν διὰ νὰ κάμωσι λαμπρότερον ἔργον κάμνοντες ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν ἐχθρόν. Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἰσηκούσθη χωρὶς δυσκολίαν, διότι ἐφαίνετο εὐλόγον καὶ διότι ὅλοι ἐσέβοντο τὸν Γιαννούσην (καθὼς καὶ ὁ ἴδιος Καραϊσκάκης) διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν του· ἀλλ' ἕως οὗ νὰ κινηθῶσιν οὗτοι, εἰς τὸ ἀντικρῦ μέρος ἄλλοι μὲν εἶχον ἤδη κατακοπῆ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, οἱ δὲ λοιποὶ τραπέντες εἰς φυγὴν κατεδιώκοντο.

Διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην καὶ διὰ τὴν τρομερωτάτην σφαγὴν ὅλον τὸ στρατόπεδον ἔπεσεν εἰς μεγίστην ἀθυμίαν· ὁ δὲ γενικὸς κανονοβολισμὸς τῶν ἐχθρῶν ἀποκατέστησε ζωηροτέραν τὴν λύπην καὶ τὸν φόβον δεινότερον, ὥστε μόλις ἔπαυσεν ἡ μάχη καὶ ὁ Ἰωάννης Θ. Κολοκοτρώνης, οἱ Πετμεζαῖοι καὶ ὁ Σισίνης ἐμήνυσαν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ σώματος τοῦ Καραϊσκάκη διὰ νὰ στείλωσι στράτευμα νὰ πιάσῃ τὰς ὁποίας αὐτοὶ κατεῖχον θέσεις, διότι δὲν ἤμποροῦν νὰ κρατήσωσι τοὺς στρατιώτας των, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι μὲν ἤρχισαν ἤδη νὰ φεύγωσι κρυφίως, ἄλλοι δὲ ζητοῦν φανερὰ τὴν φυγὴν.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη προσκαλέσασα καὶ ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου ἔκαμε σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου καὶ εὐρέθη εὐλόγον νὰ συσφίξωσι τὸ στρατόπεδον καταβαίνοντες πάλιν εἰς τὰς πρώτας θέσεις των καὶ νὰ φυλάξωσι τὴν σειρὰν τῶν ὀχυρωμάτων ἀπὸ Κερατζίνι ἕως Φαληρέα. Διὰ νὰ μὴ λάβῃ δὲ ὁ ἐχθρὸς εἶδησιν καὶ προξενήσῃ τινὰ βλάβην, ἡ μετάβασις ἀπεφασίσθη νὰ γένῃ τὴν νύκτα μὲ ὄλην τὴν

52 Ὁ Γεώργιος Δράκος μεταγόμενος εἰς Χαλκίδα ἐφονεύθη, ἢ κατ' ἄλλους ἠτύχησεν καθ' ὁδόν. Ὁ δὲ Δ. Καλλέργης ἐξηγορήσθη ὑπὸ τῶν συγγενῶν του ἀντὶ 70 χιλ. γροσίων, ἀκρωτηριασθέντος μόνον ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ ἐτέρου ἐκ τῶν ὄτων του.

ἀπαιτουμένην μυστικότητα καὶ φρόνησιν. Ὅσον ἀναγκαιοτέρα ἐνομιζέτο ἡ μυστικότης, τόσοσιν ὀλιγώτερον τὴν ἐφύλαξαν οἱ Ἕλληνας εἰς τὴν ὥραν τῆς μεταβάσεως. Ἀπὸ τὰς συνομιλίας, ἀπὸ τὸν κτύπον τῶν κανοναμαξῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀπροσεξίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκτελοῦσαν τὰ διαταττόμενα, ἐνόησεν ὁ ἐχθρὸς τὴν φυγὴν των.

Εἰς τὴν ὥραν ταύτην κανεῖς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας δὲν εἶχεν ἄλλα πρὸ ὀφθαλμῶν, εἰμὴ τὴν ἰδίαν του σωτηρίας καὶ κρίνων ἀπὸ το αἴσθημα, ὅποιον ἐκυρίευε τὴν καρδίαν του, δὲν ἐμπιστεύετο εἰς ἄλλον ἐστέλλετο κανεῖς εἰς σκοπιάν; ἐνόμιζαν ὅτι οἱ λοιποὶ τὸν ἄφησαν καὶ ἔφυγεν, ἢ ὅτι θέλουν τὸν ἀφήσει, καὶ οὔτε αὐτός ἐκτελοῦσιν ὡς ἔπρεπε το χρέος του, οὔτε οἱ λοιποὶ ἠδύναντο νὰ ἐμπιστευθῶσι. Θόρυβος καὶ ἀταξία μεγίστη ἐκυρίευε καθ' ὅλον τὸ στρατόπεδον καὶ ἔφευγον ὅλοι με βίαν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν Φαληρέα. Οἱ πλησιέστεροι ἐκ τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἐνόησει τὴν ἀναχώρησιν καὶ ἦσαν ἔτοιμοι, μόλις εἶδον τοὺς Ἕλληνας ἀναχωρήσαντας, ἐμβαίνουν εἰς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας προμαχῶνας καὶ βάλλουσι φωτίαν εἰς τὰς καλύβας διὰ νὰ δώσωσιν εὐκολότερον καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Τούρκους τὴν εἶδησιν τῆς φυγῆς.

Ὅσοι ἦσαν τοποθετημένοι πλησιέστερον τῶν ἐχθρῶν, φεύγοντας πρὸς τὴν θάλασσαν, εὗρισκον ἐρήμους τοὺς προμαχῶνας, ὅθεν διέβαινον, ἐνῶ οἱ φυλάττοντες αὐτοὺς Ἕλληνας ἦσαν εἰς χρέος νὰ τοὺς περιμείνωσι, νὰ ἐνωθῶσιν ὅλοι ἐμοῦ καὶ οὕτω ν' ἀναχωρήσωσι. Τοῦτο αὐξήσεν τὴν δυσπιστίαν καὶ τὴν ταραχήν· ὅ,τι ὅμως τὴν ἐκορύφωσεν ἦτον, ὅτι ἐλθόντες εἰς τὰ ὀχυρώματα εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποφασίσει νὰ τοποθετηθῶσι, δὲν εὗρισκον ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὰ ἐφύλαττον· ὥστε ἂν οἱ Τούρκοι ἐγνώριζον τὴν κατάστασιν τῶν φευγόντων καὶ ἤθελον τοὺς καταδιώξει μὲ ὀλιγώτερον φόβων καὶ συστολήν, ἤθελον τοὺς προξενήσει σημαντικωτάτην ζημίαν. Τόσον μέγας ἦτον ὁ φόβος, ὅστις ἐκυρίευσε τὸ στρατόπεδον, ὥστε ἡ ἐμπροσθοφυλακή, ἡ κάλλιον οἱ φεύγοντες πρῶτοι, ἀπαντήσαντες ἐν ποίμνιον ἐνόμισαν ὅτι ἦτον ἐχθρικὸν ἵππικόν, καὶ ὀπισθοδρομήσαντες διέδωκαν τὴν εἶδησιν ταύτην εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας, ὥστε ἂν δὲν ἤθελον ἔβγει ὀλίγη ἀπὸ τὴν ἀπάτην, πολὺ μέρος τοῦ στρατεύματος ἤθελε ριφθῆ εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἐφθασαν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἦτον τοποθετημένον τὸ ἵππικόν, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδ' αὐτοῦ δὲν ἐστάθησαν, ἀλλ' ἔφευγον μὲ τὴν ἰδίαν ἀταξίαν, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἵππικοῦ ἠναγκάσθη νὰ συνακολουθήσει εἰς τὴν φυγὴν, ἀφήσας ὅλας τὰς σκηνὰς καὶ πολλὰς ἀποσκευὰς τοῦ ἵππικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διάβασις ἐμελλε νὰ γίνῃ ἀπὸ μίαν ξυλίνην γέφυραν, οἱ ἵππεῖς θέλοντες νὰ προλάβωσι διὰ νὰ μὴν τύχη καὶ τὴν πιάσωσιν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐπομένως βλαφθῶσι, μὴ οὔσης ἄλλης διαβάσεως δι' αὐτούς, ἐτάχυνον τὸν δρόμον των. Τοῦτο ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τοὺς πεζοὺς νὰ τρέχωσι μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις των διὰ νὰ μὴν μείνωσιν ὀπίσω καὶ ἠῤῥξῃσαν εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τὸν θόρυβον. Ἐλεεινὸν θέαμα! Ἐκεῖνοι οἵτινες διέβησαν τὴν νύκτα διὰ μέσου του στρατοπέδου τοῦ Ὁμῆρ πασᾶ εἰς Δίστομον, προξενήσαντες θάμβος καὶ ἔκστασιν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἐκεῖνοι οἵτινες ἐπέπεσον τὴν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγιον καὶ εἰσεχώρησαν ἀνὰ μέσον τῶν σκηνῶν ἕως εἰς αὐτὸ τὸ ἄσυλον τοῦ Κιουταχῆ, ἔφευγον μὲ τὴν πλέον φορικτὴν ἀταξίαν καὶ κυριευμένοι ἀπὸ μέγιστον τρόμον, ἐνῶ δὲν κατεδιώκοντο ἐκ τοῦ πλησίον ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν, ἀπέδειξαν ἐμπράκτως ὅτι φρόνιμος καὶ ἀνδρεῖος ἀρχηγὸς εἶναι καλύτερος ἀπὸ μέγα καὶ ἀνδρεῖον στρατόπεδον.

Συνῆλθον τέλος πάντων εἰς Φαληρέα ὅλοι οἱ φεύγοντες ἐκτὸς τῶν Πετμεζαίων, οἱ ὅποιοι μὲ ὀκτακοσίους περίπου στρατιώτας διευθύνθησαν πρὸς Ἐλευσίνα. Οἱ Τοῦρκοι ἀκολουθοῦσαν μακρόθεν μὲ παρατήρησιν καὶ περιεργὸν προσοχὴν, ὑποπτεύοντες ἴσως καμμίαν ἐνέδραν, ἀλλ' ἦσαν μακρὰν τοῦ νὰ γνωρίσωσι τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος. Ἐπλησίασαν μὲ ὅλον τοῦτο εἰς τοὺς περὶ τὸν Φαληρέα προμαχῶνας, ὅπου ἐὰν δὲν ἤθελον σταθῆ ὁ Κῆτζος Τζαβέλας καὶ ὁ Κώστας Βλαχόπουλος, ἤθελον ἴσως κυριεύσει οἱ ἐχθροὶ καὶ τὰ κανόνια. Ματαίως ἐπροσπαθοῦσαν οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ ἐμψυχώσωσιν ὀπωσοῦν τὸ στράτευμα καὶ νὰ τὸ πληροφορήσωσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον κίνδυνος. Οἱ στρατιῶται καὶ πρὸ πάντων οἱ ἐσχάτως ἐλθόντες ἀπὸ τὰς νήσους, ὄντες ἀσυνήθιστοι ἀπὸ τοιαῦτα πράγματα, συνήρχοντο πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ ἀπέβλεπον πρὸς αὐτήν, ὡς τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας των. Ὅστις εἶδε τὸ στρατόπεδον τοῦτο εἰς τὴν ἀκμὴν του, ζῶντος ἔτι τοῦ Καραϊσκάκη, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ δακρύσῃ βλέπων τοιαύτην μεταβολὴν εἰς αὐτό, τὸ ὅποιον ὁμοιάζεν ὡς ποίμνιον διασκορπισθὲν ἀπὸ τοὺς λύκους. Ἡύξησε δὲ ἔτι μᾶλλον τὴν ἀθυμίαν καὶ τὸν φόβον τῶν στρατιωτῶν ἢ διήγησις τοῦ τρομεροῦ δυστυχίματος, τὸ ὅποιον ἔπαθον οἱ ἐκστρατεύσαντες, καὶ τὸ ὅποιον διηγούμενοι μόνον των οἱ διασωθέντες, τὸ ἀποκατέστηνον ἐλεεινότερον καὶ αἰσθαντικωτέρας λύπης καὶ φόβου πρόξενον.

Ἐφάνη τελευταῖον ἡ ἡμέρα, ἡ ὁποία τόσον ἐπιθυμητοτέρα ἦτον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅσον ἔμελλε νὰ διασκεδάσῃ τὸ τρομερὸν κακὸν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀταξίας. Οἱ Τοῦρκοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰς σκηνάς των, ἀφήσαντες μόνον μερικοὺς εἰς τὸ μοναστήριον. Ὁ Γιαννούσης θέλων νὰ ἐμψυχώσῃ ὀπωσοῦν τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς φυγῆς, τοὺς παρεκίνησε νὰ προσβάλωσι κατὰ τῶν εἰς τὸ μοναστήριον ἐχθρῶν· κινεῖται πρῶτος μὲ προθυμίαν καὶ τὸ παράδειγμά του ἐμψύχωσεν ἱκανοὺς. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως μὴ ἔχοντες, φαίνεται, σκοπὸν νὰ φυλάξωσι τὸ μοναστήριον, δὲν ἐπιάσθησαν εἰς μάχην, ἀλλ' ἔφευγον πρὶν ἀκόμη πλησιάσωσιν οἱ Ἕλληνες. Μετὰ τοῦτο συνελθόντες οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοπέδου (ἐπειδὴ ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν εἶχεν ἀκόμη φανῆ ἕως εἰς ἐκείνην τὴν στιγμὴν) καὶ ἔχοντες ἀκόμη κάποιαν ἐλπίδα, ὅτι ἠμποροῦσε νὰ συνέλθῃ εἰς αὐτὸ τὸ στρατόπεδον, ἐσκέπτοντο πῶς νὰ διαθέσωσι τὰ πράγματα. Ἀπεφάσισαν δὲ νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὸ μοναστήριον, εἰς ἓν ὀχύρωμα πλησίον τοῦ μοναστηρίου καὶ εἰς τὸν Φαληρέα.

Ἄλλ' ἐνῶ κατεγίνοντο εἰς τοῦτο οἱ ἀξιωματικοί, οἱ στρατιῶται ἐσκέπτοντο περὶ τρόπου ἀναχωρήσεως ἀπὸ τὸ στρατόπεδον καὶ εἰς ὀλίγον διάστημα ὅλοι ἐν γένει οἱ νησιῶται, ἔχοντες πλοῖα ἐδικά των, ἢ γνωρίζοντες τοὺς πλοιάρχους ἀνεχώρησαν, ἐκτὸς τινων ἀξιωματικῶν μόνον, οἱ ὅποιοι διέμειναν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀπὸ φιλοτιμίαν. Ἀναχώρησαν ὁμοίως καὶ πολλοὶ ἄλλοι στρατιῶται, ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ εὔρωσι πλοῖα, ὥστε μόνις τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος διέμεινεν ἀκόμη εἰς τὸ στρατόπεδον. Μ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰς προσδιορισθείσας θέσεις τα διαμένοντα στρατεύματα· καὶ ὅταν περὶ τὸ δειλινὸν εἶδον τὸν Κιουταχῆν ἐρχόμενον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μὲ τρεῖς χιλιάδας περίπου πεζοὺς καὶ ἵππεις, ἐτοιμάσθησαν διὰ νὰ τὸν ἀντικρούσωσιν. Ἄλλ' αὐτὸς περιελθὼν καὶ ἐπισκεφθεὶς ὅλους τοὺς προμαχῶνας καὶ τὰ ὀχυρώματα, τὰ ὅποια εἶχον ἀφήσει οἱ Ἕλληνες, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Ὅταν οἱ Ἕλληνες εἶδον ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν διὰ πόλεμον, ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ ἀκολούθησαν ὀλίγον κατόπιν του, προκαλούμενοι αὐτὸν τρόπον τινὰ ὡς εἰς μάχην.

Αἱ νέαι δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἔφθασαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὸ στρατόπεδον ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ Κώστα Δροσίνη, Γιαννάκη Στράτου καὶ ἄλλων τινῶν, ἔδωκαν ἐλπίδα εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, ὅτι ἦτον ἀκόμη δυνατὸν νὰ μὴ διαλυθῇ τὸ στρατόπεδον. Ἔλαβον λοιπὸν μέτρον νὰ τοποθετηθῶσιν ἀρμοδίως τὰ διάφορα σώματα εἰς τὰς θέσεις, ὅσας ἐνόμιζον ἀναγκαίας διὰ νὰ μὴν καταδιωχθῶσιν ἢ ἀποκλεισθῶσιν ἐπὶ ὑποθέσει ἐφόδου ἐχθρικές. Ἄλλ' ἢ ἔλλειψις ἀρχηγοῦ ἐματαίωνεν ὅλα τὰ σχέδια. Τὸ στρατόπεδον ἐσύγκειτο ἀπὸ διάφορα σώματα, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ δὲν κατεδέχοντο νὰ ὀδηγηθῶσιν ἀπὸ ἄλλον ὁμοίων των. Ἀφήνω κατὰ μέρος τὰς ματαίας ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἤμποροῦσαν νὰ ἔτρεφον μερικοί· ὁ Κίτσοις Τζαβέλας καὶ ὁ Κώστας Μπότσαρης ἐνομίζοντο ἰκανώτεροι νὰ διαδεχθῶσι τὸν Καραϊσκάκη. Ἀποτυχίαι σημαντικά, αἱ ὁποῖαι εἰς διαφόρους μάχας συνέβησαν εἰς τὸν Μπότσαρη, ἔδιδαν τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸν Τζαβέλαν καὶ ἴσως ὁ τελευταῖος οὗτος ἤθελεν ἐπιτύχει τῆς ἀρχηγίας, ἐὰν τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη ἤθελε συγκατατεθῆ νὰ τὸν δεχθῆ ἢ ἀντιζηλία ὁμῶς ἢ μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Στερεοελλαδιτῶν, ἢ ὁποῖα ἀπέβη τόσον σημαντικὴ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης τοῦ Καραϊσκάκη, δὲν ἄφηγε τοὺς ἀξιωματικούς τούτου τοῦ σώματος νὰ δεχθῶσι δι' ἀρχηγὸν τὸν Τζαβέλαν.

Μετὰ πολλὰς καὶ ἐπιμόνους διαφιλονεικῆσεις περὶ τῆς ἀρχηγίας, ἐπροβλήθη τελευταῖον νὰ διορισθῆ καὶν προσωρινὸς ἀρχηγὸς ὁ Τζαβέλας, διὰ νὰ μὴ μένη τὸ στράτευμα χωρὶς κεφαλὴν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δὲν ἔγινε δεκτὸν ἀπεφασίσθη δὲ μόνον νὰ διοικῆ ὁ Τζαβέλας ἐν ὅσῳ τὸ στρατόπεδον εὐρίσκεται εἰς Φαληρέα. Ἐν τούτοις παρουσιάζεται εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν ἀξιωματικῶν ὁ Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνης καὶ ζητεῖ τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθῃ εἰς Πελοπόννησον, προβάλλων ὅτι ἡ πατρίς του ἔχει ἀνάγκην τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ τῶν στρατευμάτων του διὰ τὸν παρὰ τοῦ Ἰμπραήμη κίνδυνον· τὰ αὐτὰ συγχρόνως ἐπρόβαλε καὶ ὁ Σισίνης. Ἄλλ' οἱ ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι ἐπροσπαθοῦσαν νὰ διατηρήσωσιν ἀκόμη τὸ στρατόπεδον, ἀπεκρίθησαν ὅτι τὸ ζήτημὰ των δὲν εἶναι ἀρμόδιον εἰς τὴν περίστασιν, δὲν εἶναι δὲ οὔτε εὐλόγον, οὔτε ἐντιμον εἰς αὐτοὺς ν' ἀναχωρήσωσι καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ στρατόπεδον ἔχει ἀνάγκην ἐνδυναμώσεως καὶ ὑποστηρίξεως. Ὁ Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνης ἔχων, καθὼς ἐφαίνετο, σταθερὰν ἀπόφασιν διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ, ἐπέμεινε δικαιολογῶν τὸ ζήτημὰ του· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀξιωματικοὶ ἀντέτεινον, ἢ φιλονεικία ἀπέβη ζῶηροτάτη, καὶ ὁ Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνης ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ καὶ ἐναντίον τῆς ἐπιθυμίας του εἰς τὸ στρατόπεδον.

Ἡ δυσκολία, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον εἰς τὸν Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνην, ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους ἀρχηγούς νὰ μεταχειρισθῶσι πλαγίους τρόπους πρὸς ἀναχώρησιν. Ὁ μὲν Σισίνης λοιπὸν ἔφυγε κρυφίως, μεταβάς εἰς τὸ ἄντικρυ τοῦ Κερατζινίου νησιδίον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνεχώρησε μισθώσας μὲ ἰκανὴν χρηματικὴν ποσότητα ἐν πλοιάριον. Ὁ δὲ Π. Νοταράς, λαβὼν τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθῃ εἰς Σαλαμίνα δι' ὀλίγας ἡμέρας, διευθύνθη εἰς Κόρινθον μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ λάβῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του τὸ φρούριον. Τοιούτους τρόπους μεταχειριζόμενοι καὶ ἄλλοι κατώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀνεχώρουν ἀδιακόπως ἀπὸ τὸ στρατόπεδον.

Ὁ ἀρχιστράτηγος ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὸ τελευταῖον ὑπὲρ αὐτῶν κίνημα καὶ τοὺς ἐσυγχώρησε τρόπον τινὰ νὰ διαπραγματευθῶσι μὲ τὸν ἐχθρόν, ἂν δὲν δύνανται ν' ἀνθέξωσιν. Οἱ πολιορκούμενοι ἔπεμψαν ἐπίτηδες ἓνα ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἀξιωματικῶν, ὀνομαζόμενον Τριαντάφυλλον Λήμιον⁵³, διὰ νὰ γνωστοποιήσωσιν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον ὅτι μὲ

53 Τὸν Τριαντάφυλλον Τζουρᾶν ἐκ Λήμιου (σημ. ἐκδ.).

στενοχωρίαν μὲν, πλὴν δύνανται νὰ ἀνθέξωσιν ἀκόμη τρεῖς μῆνας, ἐὰν καὶ τὸ ἕξω στρατόπεδον διαμείνῃ εἰς Φαληρέα. Ὅταν οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ σώματος τοῦ Καραϊσκάκη ἤκουσαν τὴν εἴδησιν ταύτην, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ κρῦψωσι τὴν ἀγανάκτησιν, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθησαν, ἀλλ' ἐφώναξαν· «Ἡ ἀνοησία τοῦ νὰ μᾶς κρῦψωσι τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ φρουρίου ἔγεινεν αἰτία νὰ χάσωμεν τὸν ἀρχηγόν μας, διότι ἂν αὐτὸς τὴν ἐγνώριζεν, ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῆ ἄλλα μέσα ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνα καὶ με περισσοτέραν ἐλπίδα ἐπιτυχίας διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν».

Ὁ ἀρχιστράτηγος κατὰ συνέπειαν τῆς ἀγγελίας ταύτης ἀποφάσισε νὰ στερεώσῃ στρατόπεδον εἰς Φαληρέας ἀλλ' ἂν ἄπειρος τῶν πραγμάτων καὶ με γνωρίζων τὰς μεταξύ του στρατοπέδου φατρίας καὶ ἀντιζηλίας, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἐν συνεχῆς σχέδιον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ τὸ μεταβάλλῃ καθ' ὅσα τοῦ ἔλεγον διάφοροι ἀξιωματικοὶ καὶ κατὰ τὰς ὁποίας ἀπαντοῦσε δυσκολίας. Θέλων δὲ νὰ βεβαιωθῆ πόσα καὶ ποῖα σώματα ἔμελλον σταθερῶς νὰ διαμείνωσιν εἰς Φαληρέα, διέταξε νὰ γείνῃ κατάλογος καὶ πρὸς πλειοτέραν ἀσφάλειαν νὰ ὑπογραφῶσιν εἰς αὐτὸν οἱ πρῶτιστοι ἀξιωματικοί. Οἱ συγκροτοῦντες τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη, δὲν ἠθέλησαν νὰ συγκαταριθμηθῶσι μὲ τοὺς εἰς Φαληρέα, οὔτε μέρος τῆς δυνάμεώς των νὰ πέμψωσιν εἰς ἕτερον ὀχύρωμα παρὰ τὰ ὁποῖα ἤδη κατεῖχον, προβάλλοντες ὅτι δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διαιρεθῶσιν, ὅτι δὲ ὑπόσχονται νὰ φυλάξωσι τὰς θέσεις εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκονται τοῦτο ἐλύπησε τοὺς εἰς Φαληρέα καὶ τὸν ἀρχιστράτηγον· μὲ ὅλον τοῦτο οἰκονομοῦσαν τὸ πρᾶγμα ἕως νὰ γένῃ καμμία βásiμος διόρθωσις.

Ὁ ἀρχιστράτηγος ἀποπέμπων ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τὸ ἱππικὸν ὡς ἄχρηστον καὶ ὡς δυσοικονόμητον, διώρισε νὰ μετακομισθῶσιν ἄλλοῦ καὶ οἱ ἵπποι τῶν ἀξιωματικῶν ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην καὶ πολλοὶ στρατιῶται ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τοῦτο ἐγέννησεν ὑποψίας εἰς τοὺς μένοντας, ὥστε ἅμα ἐπαρουσιάζετο τρόπος φυγῆς εἰς αὐτούς, δὲν ἐδυσκολεύοντο νὰ τὸν βάλλωσιν εἰς ἐνέργειαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὀλιγόστευσις τοῦ στρατοπέδου ἐγένετο ἡμέραν ἐξ ἡμέρας σημαντικωτάτη, ὁ ἀρχιστράτηγος διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν παντελῆ διάλυσιν, διώρισε ἀπὸ μὲν τὴν θάλασσαν πλοῖα, ἀπὸ δὲ τὴν ξηρὰν τὸν Γιαννάκη Στράτον διὰ νὰ μὴ συγχωρῶσι τὴν χωρὶς ἀδείας ἀναχώρησιν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον. Ἐπροκήρυξε δὲ καὶ ἀμοιβὰς εἰς ὅλους ὅσοι ἠθελον διαμείνει εἰς τὰς θέσεις των κατεσκεύασε καὶ τάφρον ἀπὸ τὸ πηγάδι ἕως εἰς τὸν αἰγιαλὸν δι' ὀχύρωσιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ στρατοπέδου· ἐν γένει δὲ ἐπροσπάθησε μὲ ὅλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους νὰ διατηρήσῃ τὸ στρατόπεδον. Ὅλα ὅμως ταῦτα δὲν ἔκαμαν ἄλλο ἀποτέλεσμα εἰμὴ ν' ἀναβάλλωσι μόνον πρὸς ὦραν τὴν διάλυσιν του.

Ἡ καθημερινὴ πείρα ἀπέδειξεν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅτι ἐχρειάζετο εἰς τὸ στρατόπεδον ἀρχηγὸς ἄξιος νὰ διαδεχθῆ τὸν Καραϊσκάκη. Νομίζων δὲ ἰκανώτερον τῶν λοιπῶν τὸν Τζαβέλαν, τοῦ ἐπρότεινε νὰ τὸν διορίσῃ ἀλλ' αὐτὸς γνωρίζων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διοικήσῃ καλῶς, ἐὰν δὲν ἠθελε λάβει πλήρη τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ στρατοπέδου, δὲν συγκατετέθη νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχηγίαν, εἰμὴ ἀνίσως ὅλοι οἱ σημαντικοὶ τοῦ στρατοπέδου ἠθελον τὸν ἀναγνωρίσει ἐγγράφως· τοῦτο δὲ ἦτον ἀδύνατον νὰ γένῃ διὰ τὰς προεκτεθείσας αἰτίας, καὶ τὸ πρᾶγμα ἔμεινεν εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξύ συνέβη καὶ ἔλλειψις τροφῶν· οἱ στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠλπίζον πλέον νὰ κάμῃ καρπὸν αὐτὸ τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπεθύμουν τὴν διάλυσιν του, ἔκαμαν ἰσχυρὰ παράπονα εἰς τοὺς ἀρχηγούς των, αὐτοὶ δὲ ἐγνωστοποίησαν ταῦτα εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅστις εὐρίσκετο κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Μέγαρα. Μ' ὅλον ὅτι ἔγεινεν ἡ ἐξοικονόμησις τῶν τροφῶν καὶ τὸ πρᾶγμα ἔλαβε τὴν ἐπιθυμητὴν διόρθωσιν,

τὸ κακὸν ὅμως τῆς λιποταξίας ὄχι μόνον δὲν ἐδιορθώθη, ἀλλ' ἐξηπλώθη καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀρχίσει νὰ φοβῶνται καὶ διὰ τὴν ἰδίαν των ὑπαρξιν καὶ ἀσφάλειαν, διότι ἔβλεπον λιποτακτοῦντας ἀδιακόπως τοὺς στρατιώτας των μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς ἐπεχείρησαν μάλιστα νὰ λιποτακτήσωσιν, ἀλλὰ γενόμενοι γνωστοὶ ἐπέσυρον εἰς ἑαυτοὺς τὸ ὄνειδος ὅλου τοῦ στρατοπέδου μὲ ὅλον τοῦτο ἔγειναν αἴτιοι νὰ εἰσχωρήσῃ γενικὴ ὑποψία εἰς ὅλους τοὺς συγκροτοῦντας τὰ διάφορα σώματα, ὥστε οὔτε ἡ ἀξιωματικὸς ἐνεπιστεύετο εἰς τὸν στρατιώτην, οὔτε ὁ στρατιώτης ἔβαλλε βάσιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀρχηγοῦ του· ὥστε μόνον σχεδὸν αἴτιον, τὸ ὅποιον ἐμπόδιζεν ἔτι τὴν διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου, ἦτον τῶν πλοίων ἢ ἔλλειψις.

Ὁ ἀρχιστράτηγος βλέπων τὴν ἐλεεινὴν ταύτην κατάστασιν καὶ ἐπιθυμῶν νὰ κάμῃ καμμίαν διόρθωσιν, ἐπροσκάλεσεν εἰς συμβούλιον ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ἐρώτησε πῶς ἡδύνατο νὰ κάμῃ σταθερὸν τὸ στρατόπεδον καὶ ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τῆς διαλύσεως. Ὁ Κῆτζος Τζαβέλας ὡς ἐκ μέρους καὶ τῶν λοιπῶν εἶπεν ὅτι, διὰ νὰ κατορθωθῇ τοῦτο πρέπει νὰ μὴ συμβῇ ἢ παραμικρὰ ἔλλειψις τροφῶν, νὰ προσκληθῶσι δὲ καὶ νέα στρατεύματα. Ὁ ἀρχιστράτηγος ὑπεσχέθη νὰ κατορθώσῃ ἀμφοτέρω· ἀλλὰ μὲ ὅσῃν εὐκολίαν αὐτὸς ὑπέσχετο, μὲ τόσῃν δυσκολίαν ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες. Ἔως οὗ δὲ νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ ἀρχιστράτηγος τὰς ὑποσχέσεις του, ἀπεφασίσθη νὰ διαθέσωσιν ἐπὶ τὸ ὠφελιμώτερον τὸ ἤδη ὑπάρχον στρατεύμα. Ἐπροβλήθησαν ἀπὸ τινὰς μερικαὶ μετατοπίσεις, δὲν ἐνεκρίθησαν δὲ ἀπὸ ἄλλους, καὶ τέλος διελύθησαν οἱ συνελθόντες, ἀφήσαντες τὰ πράγματα εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο.

Τὴν ἐπομένῃν ἡμέραν ὁ Νικήτας εἶτε κατὰ τύχην, εἶτε ἐκ προμελέτης λαμβάνει μίαν σημαίαν καὶ συναθροίσας περὶ αὐτὸν ἕως πεντακοσίους στρατιώτας, κηρύττει τὸν Τζαβέλαν ἀρχηγὸν τοῦ στρατεύματος καὶ συγχρόνως ζητεῖ καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τὴν ἐπικύρωσιν. Ὁ ἀρχιστράτηγος εἶχεν ἤδη γνωρίσει καλῶς τοὺς συγκροτοῦντας τὸ στρατόπεδον καὶ ἤξευρε πόσον δύσκολος ἦτον ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ προβλήματος· μ' ὅλον τοῦτο εἶπεν ὅτι ἀποδέχεται τὸ πρόβλημα καὶ τὴν ἐπομένῃν ἡμέραν θέλει ἐκδώσει περὶ τούτου διαταγὴν. Ὁ Νικήτας ἐπιστρέφει εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Τζαβέλα καὶ τὴν συγγαίρει διὰ τὸν διορισμόν· αὐτὸς ὅμως ἐγνώριζε πολλὰ καλὰ τὰ πράγματα ὥστε νὰ βάλῃ βάσιν εἰς τὰ λεγόμενα. Ὁ Νικήτας μὲ ὅλον τοῦτο διέταξε τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ ἐπυροβόλησαν τρεῖς· τοῦτο κατὰ μίμησιν ἔγεινε καὶ εἰς τὸ λοιπὸν στρατόπεδον· ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐκινήθη εἰς τοῦτο μηχανικῶς, νομίζον ὅτι αἰτία ἦτον καμμία χαροποιὰ ἀγγελία. Χωρὶς καρπὸν ἀπέβη καὶ τοῦτο τὸ κίνημα τοῦ Νικήτα, διότι οὔτε ὁ Τζαβέλας ἀναδέχθη τὰ χρέη ἀρχηγοῦ, οὔτε τὸ στρατόπεδον τὸν ἐγνώρισεν, ἢ τὴν ἐνόμισεν ὡς τοιοῦτον.

Εἶδον τέλος πάντων ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοπέδου, ὅτι μὲ ὅλας τὰς προσπάθειάς των ἦτον ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ τὸ στρατόπεδον· καὶ οὕτω συνελθόντες εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ ἐπρόβαλον ν' ἀφήσῃ τὴν θέσιν ταύτην καὶ νὰ μεταβιβάσῃ τὰ στρατεύματα εἰς τὴν Μεγαρικὴν. Ὑστερον ἀπὸ πολλὰς παρακινήσεις τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ ἀρχιστράτηγος εἰς τοὺς ἀξιωματικούς διὰ νὰ μείνωσι, βεβαιωθεὶς ἀπὸ ὅλους ὅτι δὲν ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ στρατόπεδον εἰς τὰς θέσεις ταύτας, ἀπεδέχθη τὸ πρόβλημα καὶ διέταξε τὰ περὶ τῆς μεταβάσεως. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἐν μέγιστον στρατόπεδον, τὸ μεγαλύτερον ἀπ' ὅσα συνεκροτήθησαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεώς μας, διελύθη ἢ μᾶλλον ἀπέθανε διὰ μίαν καὶ μόνην αἰτίαν, τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ του.

ΤΕΛΟΣ

Σημ. Ἡ ἐπομένη συλλογή «ἀνεκδότων καὶ ἀποφθεγμάτων» τοῦ Καραϊσκάκη κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου. Τὰ πλείστα τῶν ἀνεκδότων σήμερον πρῶτον δημοσιεύονται.

www.pentalofo.gr

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Στὰ Γιάννινα, τὸν καιρὸ τοῦ Ἀλήπασσα, ὁ Καραϊσκάκης, νειὸς ἀκόμα, χόρευε μιὰ φορὰ μ' ἄλλα παλικάρια. Ἐνῶ ἔσερνε, μπροστινός, τὸν Τσάμικο, κ' ἔκανε πολλές γύρες στὸν τόπο, ὅπως λέν, πέρασε τὴν ἴδια στιγμή ὁ Μουχτάρ πασσᾶς, γυιὸς τοῦ Ἀλήπασσα. Ἡ φουστανέλλα τοῦ Καραϊσκάκη σηκώθηκε τὴν ἀνήφορο καὶ φάνηκαν τὰ πλιάτσικα. Ὁ Μουχτάρ παστᾶς πειράχτηκε. Πῆγε ὁ τὸν πατέρα του καὶ παραπονέθηκε. Κράζει τότε Ἀλήπασσας τὸν Καραϊσκάκη καὶ θυμωμένος τοῦ λέει

- Τί ἔκαμες, ὦρὲ Παλιόγυφτο, στὸ γιὸ τὸ δικό μου;

- Τίποτα, πασσᾶ μου, λέει ὁ Καραϊσκάκης. Δὲν τῶθελα. Χόρευα κι ἔκαμα ἔτσι μιὰ φορὰ... (κ' ἔφερε μιὰ γύρα. Τότε πέραγε ὁ γυιὸς σου ὁ Μουχτάρ πασσᾶς καὶ θύμωσε. Τι φταίω ἔγώ, ὁ μαῦρος;.

- Ὁ Ἀλήπασσας ἔσκασε τὰ γέλοια.

- Πῶς ἔκαμες, ὦρὲ μπίρα μ'; Κάμε το πάλε, ὦρὲ!

- Ἔτσι, πασσᾶ μου...

- Κάμε το ἄλλη μιὰ φορὰ, ὦρὲ Γιώργο!.. Μπράβο, ὦρὲ Γιώργο !.. Ἄιντε τώρα.

ΤΙ ΖΗΤΗΣΕ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΛΗΠΑΣΣΑ

- Τί θέλεις νὰ σὲ κάμω, ὦρὲ Καραϊσκάκης τὸν ρώτησε κάποτε ὁ Ἀλήπασσᾶς

- Ἄν με γνωρίζης, πασσᾶ μου, ἄξιον γι' ἀφέντη, κάμε με ἀφέντη ἂν με γνωρίζης ἄξιον γιὰ χουσιμεκιάρη (δοῦλο), κάμε με χουσιμεκιάρη. ἂν δὲ μὲ γνωρίζης ἄξιον γιὰ τὸ τίποτα, ρίξε με ἔς τὴ λίμνη. (Γ. Γαζής)

Η ΤΟΛΜΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Στὸ Κομπότι, στὸν πόλεμο ποῦ ἔκαμε στὰ 1821, 8 Ἰουνίου, ποῦ νίκησε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς πῆρε στὸ κυνήγι, ἀνέβηκε σὲ μιὰ πέτρα κ' ἔβριζε τοὺς Τούρκους δυνατά. Καὶ γιὰ νὰ τοὺς προσβάλη χειρότερα καὶ νὰ δώση θάρρος στοὺς δικούς του σήκωσε τὴ φουστανέλλα, κατέβασε τὸ βρακὶ καὶ τοὺς ἔδειξε τὸν πισινό του. Τότε ἓνας Τούρκος, Γκέκας, κρυμμένος κάπου στὰ κλαριά, τὸν τουφέκισε καὶ τὸν λάβωσε στὰ δυὸ μηριὰ καὶ ἓνα ἄλλο μέρος.

ΑΝΕΚΑΟΤΑ

ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ ΧΟΥΡΣΙΤ ΠΑΣΣΑ

Όταν ὁ Χουρσίτ πασσᾶς, ἀρχιστράτηγος τῶν Τούρκων, στὰ 1822, τοῦ παράγγειλε νὰ πάη νὰ τὸν προσκυνήσῃ ἐς τὴ Λάρσα, ὁ Καραϊσκάκης τοῖς εἶπε αὐτὴ τὴν ἀπόκριση

Μου γράφεις ἓνα μπουγιουρντί, λέγεις νὰ προσκυνήσω
κι' ἐγώ, πασσᾶ μου, ρώτησα τὸν π... μου τὸν ἴδιον
κι' αὐτὸς μοῦ ἀποκρίθηκε νὰ μὴ σὲ προσκυνήσω
κι' ἂν ἔλθῃς κατ' ἐπάνω μου, εὐθὺς νὰ πολεμήσω!

(Γ. Γαζής).

Ο ΜΠΑΤΣΟΣ

Φεύγοντας ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι οἱ Τούρκοι, στὰ 1823, τράβηξαν νὰ περάσουν ἀπὸ τοῦ Κοράκου τὸ γιοφύρι (δῆμος Ἀργιθέας). Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν ἐς τὸ μοναστήρι τῆς Τατάρνας. Μπήκε ἐς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ προσευχήθηκε

- Τώρα θὰ σὲ ἰδῶ, Μαυρομάτα· ἂν νικήσωμε, θὰ σὲ προσκυνῶ γιὰ Παναγία, εἰδέ...

Κ' ἔκοψε τὸ λόγο του, πρὶν τὸν τελειώσῃ. Τότε ἔπιασε τὸν Αἰβλάση. Ἄμα ζύγωσαν οἱ Τούρκοι, ὁ Καραϊσκάκης γνώρισε τὸ μπροστινόν, γιατί τὴν ἤξερε ἀπὸ τὰ Γιάννινα·

- Καρτέρα με, Ἰσλιὰμ Μπέντο! τοῦ φώναξε.

- Σὲ καρτερῶ! τοῦ ἀπάντησε ὁ Ἰσλιὰμ Μπέντος.

Ὁ Καραϊσκάκης, νευρικὸς κι' ἀνυπόμονος, ἔτρεμε πρὶν ἀρχίσῃ ὁ πόλεμος. Κοντὰ του ἦταν ὁ Τσάκας, πελώριος παληκαράς, παλιὸς του σύντροφος. Γυρίζει καὶ λέει στὸν Καραϊσκάκη

- Τί τρέμεις, ὦρὲ Γύφτο; Φοβᾶσαι;

Καὶ τοῦ τραβάει ἓναν κατακέφαλο. Τὸν ἔφαγε καλόν, χωρὶς νὰ θυμώσῃ ὁ Καραϊσκάκης. Γύφτος ἦταν τὸ παράνομά του, γιατί ἦταν μελαψός. Μιὰ παράδοση μάλιστα τὸν λέει γυιὸ τοῦ καπετάν Ἀραπογιάνη.

Ἡ νίκη τοῦ Αἰβλάση ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη καὶ μεγάλωσε τ' ἄνομά του.

ΓΡΑΦΕ ΡΑΓΚΟ

Στὸ Μεσολόγγι, ὅταν κατηγοροῦσαν τὸν Καραϊσκάκη πῶς τάχα εἶχε κρυφὴ συνεννόηση μὲ τοὺς Τούρκους, περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸν κατάτρεχε ὁ Ράγκος, γιατί ἀντιφέρονταν οἱ δύο τους γιὰ τ' ἀρματωλίκι τῶν Ἀγράφων. Μιὰ μέρα ὁ φίλος τοῦ Καραϊσκάκη ὁ Ἀντρέας Ἰσκος σηκώνεται, παίρνει μαζί του τέσσερους πέντε στρατιῶτες, ποὺ εἶχαν πολεμήσει μὲ τὸν Καραϊσκάκη, καὶ πάει ἐς τὸ κονάκι τοῦ Ράγκου νὰ τὸν ἰδῆ. Ἄρχισαν νὰ τὰ λέν. Τὰ παληγάρια ἔμειναν ἀπόξω, στ' ἄλλο δωμάτιο. Ἄξαφνα ὁ Ἰσκος ἔκαμε πῶς θέλει ν' ἀνάψῃ τὸ τσιμπούκι του καὶ φώναξε ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ μέσα. Ἐκεῖ ποῦ τοῦβανε τη φωτιά, τον ρωτᾶει ὁ στρατηγός, ἀδιάφορα, με ποιὸν ἔκαμε ὡς τώρα καὶ ποῦ πολέμησε.

- Μὲ τὸν Καραϊσκάκη, Καπετάνε, ἀπαντᾶει ὁ στρατιώτης. Ἦμνα κοντὰ τ' ἀπ' τὸν καιρὸ τ' Λεπενιώτη. Πολεμήσαμε πολλές βολές ἀντάμα. Νὰ τὰ σημάδια...

- Καλὰ, καλὰ, ἄντε τώρα.

Ἄφοῦ βγῆκε ὁ στρατιώτης, γυρίζει ὁ Ἰσκος καὶ τοῦ λέει τοῦ Ράγκου

- Γράφε, Ράγκο!

Ἔστερα ὁ Ἰσκος κράζει ἄλλον στρατιώτη

- Ἄμ' ἐσὺ μὲ ποιὸν ἔχεις κάμη, ὦρέ, ὡς τώρα στὸν πόλεμο;

- Ἐγὼ, στρατηγέ μ', Πολέμησα ἐς τὴν Ἄρτα νυχτόμερα μὲ τὸν Καραϊσκάκη, πολέμησα στὸ Νιοχώρι, στὸ Κομπότι, πολέμησα...

- Καλὰ, φεύγα! λέει καὶ τὰ αὐτὸν ὁ Ἰσκος.

Ἔστερα γυρίζει κατὰ τὸ Ράγκο

- Γράφε, Ράγκο! τοῦ λέει πάλι.

Φωνάζει ἄλλον στρατιώτη. Ἀρχίζει κ' ἐκεῖνος τὰ δικά του

- Πολέμησα στοῦ Κοράκου τὸ γιοφύρι, πολέμησα...

- Γράφε Ράγκο!

Ἡ ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ

Κάποτε ὁ Μεγαπάνος, ἄρχοντας ἀπὸ τὸ Κάρλελι (Ἀκαρνανία), τοῦ εἶπε·

- Ὦρὲ Καραϊσκάκη, δὲ μαζώνεις λίγο τὴ γλῶσσα σου;

- Ἄμα μαζώξῃς ἐσὺ τὴ βρακοζῶνα σου, θὰ μαζέψω κ' ἐγὼ τὴ γλῶσσα μου, τοῦ εἶπε ὁ Καραϊσκάκης.

Ὁ Μεγαπάνος κυνηγοῦσε τὶς γυναῖκες.

ΤΟ ΦΙΛΙ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

Στὸν πόλεμο τοῦ Κεφαλόβρυσου, ὅπου σκοτώθηκε ὁ Μάρκος Μπότσαρης, εἶχε στείλη κι' ὁ Καραϊσκάκης ἓνα μικρὸ σῶμα, αὐτὸς ὅμως δὲν ἔλαβε μέρος στὸν πόλεμο, γιατί ἦταν ἄρρωστος ἐς τὸ μοναστήρι τοῦ Προυσοῦ. Ἀφοῦ σκοτώθηκε ὁ Μάρκος, ἔφεραν οἱ Σουλιῶτες τὸ λείψανό του καὶ τὸ ξάπλωσαν ἐμπρὸς ἐς τὸ νάρθηκα τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ Μοναστηριοῦ. Σηκώθηκε τότε ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τὸ κρεβάτι κ' ἐπῆγε σέροντας καὶ φίλησε μὲ δάκρυα τὸ νεκρὸ τοῦ Μάρκου· κ' εἶπε·

- Ἄμποτε, ἥρωα Μάρκο, κ' ἐγὼ ἀπὸ τέτοιο θάνατο νὰ πάω.

Κ' ἐπῆγε ἀληθινὰ ὅπως εὐχήθηκε, ὁ ἥρωας.

Αὐτὸν τὸ θάνατο εὐχόνταν ὅλοι οἱ γενναῖοι ἐκείνων τὸν καιρὸ νὰ πᾶν ἀπὸ βόλι. Τὸν ἴδιο θάνατο εὐχήθηκε κι' ὁ Γκούρας κι' ἀπ' αὐτὸν ἐπῆγε.

Ἡ ΜΑΡΙΩ

Ὁ Καραϊσκάκης στίς ἐκστρατεῖες του εἶχε πάντα μαζί του μία Τουρκοπούλα βαφτισμένη, ποὺ τὴν ἔλεγαν Μαριώ. Αὐτὴ ἦταν ντυμένη φουστανέλλες, σὰν ἄντρας, κ' εἶχε τ' ὄνομα Ζαφείρης ἀνάμεσα στὰ παληκάρια. Κάποτε λοιπὸν ὁ Καραϊσκάκης περαστικός κατάλυσε στὸ σπίτι του, μὲ κάμποσα παληκάρια. Πάει ὁ Ζαφείρης στὸ μαγερεῖο καὶ ρίχνεται στίς δοῦλες κι' ἀρχίζει τσιμπιές, γαργαλητό, φιλιὰ. βάνουν τίς φωνές ἐκεῖνες καὶ τρέχουν στὴν καπετάνισσα. Τρέχει κι' ἡ κυρά Γκόλφω, ἡ Καραϊσκάκαινα, στὸ στρατηγὸ καταθυμωμένη

- Τί πράματα εἶναι αὐτά; τοῦ λέει· τα παληκάρια σου παλεύουν τῆς ψυχοκόρες μου!

- Ἐγνοια σου, μωρή, τῆς λέει ὁ στρατηγός, ἔχω καὶ γιὰ 'σένα π... Μὴ θυμώνεις.

ΤΙ ΕΙΠΕ ΣΤΟΝ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗ

Κάποτε στὰ 1825, στὴν ἐκστρατεία τῆς Μεσσηνίας, μάλλωσε μὲ τὸν Κουντουριώτη καὶ τοῦ εἶπε·

- Ὁρέ, Κουντουριώτη ἄκουγα καὶ νόμιζα θὰ εἶναι ὅλο γιομάτο μυαλὸ τὸ κεφάλι σου. Ἐσὺ ὅμως ἔχεις τόσο μυαλό, ὅσο ἔχω ἐγὼ σπόρο στ' ἄ... μου!

ΠΩΣ ΑΓΑΠΗΣΕ ΜΕ ΤΟ ΖΑΪΜΗ

Ὅταν ὁ Καραϊσκάκης πῆγε στ' Ἀνάπλι, στὰ 1826, ἐνῶ τὴν Ἀθήνα τὴν πολιορκοῦσε ὁ Κιουταχῆς, καὶ διορίστηκε Γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Ρούμελης γιὰ νὰ πάη νὰ τὸν πολεμήσῃ, παρουσιάστηκε στὴ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ. Τότε ὁ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ Ζαΐμης, πρῶτος τὸν συγχώρεσε γιὰ τὴν παλιά τους ἔχτρα, ποῦ βάσταγε ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ ἐμφύλιου πολέμου, ὅταν ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κάμῃ πολλὰ κακὰ στὰ σπίτια καὶ χτήματα τοῦ Ζαΐμη στὴν Κερπινή. Ὁ Ζαΐμης ὅμως γενναϊόκαρδα τὸν συγχώρεσε. Ὁ Καραϊσκάκης δάκρυσε. Τότε φιλήθηκαν οἱ δυὸ καὶ ξεχάστηκαν τὰ περασμένα. Στὴ σκηνὴ αὐτὴ ἔτυχε νὰ εἶναι κι' ὁ ἄρχοντας Ὑδραῖος Βασίλης Μπουντούρης κ' εἶπε στὸν Καραϊσκάκη

- Δὲν ἔκαμες ὡς τώρα ὅσο ἔπρεπε τὸ χρέος σου στὴν πατρίδα, Καραϊσκάκη· ὁ Θεὸς νὰ σὲ φωτίσῃ νὰ τὸ κάμῃς ἀπὸ ἐδῶ κι' ὀμπρός.

- Δὲν τ' ἀρνιῶμαι, ἀποκρίθηκε ὁ Καραϊσκάκης. Ὅταν θέλω, γίνομαι ἄγγελος κι' ὅταν θέλω, γίνομαι διάβολος. Ἀπὸ τώρα ἔχω σκοπὸ νὰ γίνω ἄγγελος.

ΤΟ ΒΡΑΚΙ ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ

Στὸν πόλεμο τῆς Δομπραΐνας ὁ Καραϊσκάκης εἶχε διατάξῃ τὸν ὀπλαρχηγό Βασίλη Μπούσγο νὰ πιάσῃ μία ράχη παραπέρα ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ γινόταν ὁ πόλεμος καὶ νὰ περιμένῃ ὡς ποῦ νὰ τὸν κράξῃ. Ἐνῶ λοιπὸν ἀκολουθοῦσε ὁ πόλεμος, ὁ Καραϊσκάκης ἤδρε μεγάλη ἀντίσταση στοὺς Τούρκους κ' ἔστειλε ἕνα παληκάρι νὰ πάη νὰ φωνάξῃ τὸ Μπούργο βοήθεια. Ὁ στρατιώτης ὅμως δειλίασε καὶ δὲν ἔφερε τὸ διαταγὴ τοῦ στρατηγοῦ ἐς τὸ Μπούργο. Ἔτσι ὁ Καραϊσκάκης ἀναγκάστηκε νὰ τραβηχτῆ καὶ φτάνει στὴ ράχη, ὅπου φίλαγε, ἄνεργος, ὁ Μπούσγος. Δαιμονίστηκε καθὼς τὸν εἶδε ὁ Καραϊσκάκης, γιατί νόμισε πῶς ἀπὸ φόβο δὲν εἶχε ἔρθῃ βοήθεια του.

- Το βρακὶ τῆς Κατερίνας! Φέρτε μου τὸ βρακὶ τῆς Κατερίνας!

Ὁ Καραϊσκάκης γιὰ ντροπιασμά τῶν δειλῶν εἶχε μαζί του ἕνα παλιόβρακο, ποῦ τῶξεραν ὅλοι μ' αὐτὸ τ' ὄνομα «τὸ βρακὶ τῆς Κατερίνας» καὶ ὑποχρέωνε ὅσους ἔπιανε φοβιστάρηδες νὰ τὸ φορέσουν. Αὐτὸ μᾶς θυμίζει τὴ Μόστω του Τζαβέλα, ποῦ ἅμα ζύγωνε πόλεμος ἔκανε ντελάλι μέσα στὸ Σούλι, ὅτι ὅποιος Σουλιώτης μείνῃ στὸ χωριὸ καὶ δὲν πάη μὲ τοὺς ἄλλους νὰ πολεμήσῃ, θὰ φορέσῃ γυναικεία.

Ὁ Μπούσγος ὅμως, ἀφοῦ δὲν ἔφταιγε σε τίποτα, ἄναψε κι' αὐτὸς ἀπὸ τὸ θυμὸ του. Τραβιέται πίσω, κι' ἔξω τὴν κουμπούρα! Ἐκεῖ ὅμως ξηγήθηκαν τὰ πράματα κι' ὁ Καραϊσκάκης, ἀφοῦ κατάλαβε τὸ λάθος του, ζήτησε συμπάθειο ἀπὸ τὸ Μπούσγο καὶ δακρυσμένος τὸν φίλησε.

ΤΗΣ ΚΛΑΝΟΜΑΡΩΣ ΤΑ ΚΑΜΩΜΑΤΑ

Στὸ Δίστομο, πρὶν γένη ὁ περίφημος πόλεμος, ἦταν μὲ τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη ἓνας στρατιώτης, ποῦ κανεῖς δὲν ἤξερε πούθε κρατοῦσε ἡ σκούφια του. Κοντός, κουρελιάρης, με μακρὰ καὶ λερὴ φουστανέλλα, ποῦ κατέβαινε πιὸ κάτω ἀπὸ τὰ γόνατά του, ἄσκημος, σπανός, ξεραγκιανός καὶ πολὺ φοβιτσάρης. Ἔκανε στὸ στρατόπεδο τὶς γυναικεῖες δουλειές, ἔπλυνε, ἐτοίμαζε τὰ σφαχτὰ κ' ἔψηγε τὰ κοκορέτσα καὶ τὰ σπληνάντερα. Ἦταν μ' ἄλλα λόγια ἀπὸ ἐκείνους, ποῦ τοὺς ἔλεγαν στὰ στρατόπεδα χατζαροῦλες. Τὸ στρατιώτη αὐτὸν γιὰ τοὺς τρόπους του καὶ γιὰ τῆς ταπεινὲς δουλειές ποῦ ἔκανε τὸν ἔλεγαν οἱ συντρόφοι του Κλανομάρω. Ἀφοῦ ζύγωνε λοιπὸν ὁ πόλεμος, ἡ Κλανομάρω ἄφησε τὰ συνηθισμένα της καὶ φόρεσε σελάχι καὶ κρέμασε μπαλάσκες κ' ἔβαλε καὶ μιὰ μακρὰ κουμπούρα στὸ σελιάχι· κ' ἀφοῦ τοιμάστηκε γιὰ πόλεμο, παρουσιάζεται ἄξαφνα ἀνάμεσα στὰ παληκάρια, στὸ φοβερὸ ἐκεῖνο στρατόπεδο. Δὲ λέγεται ἡ ταραχὴ καὶ τὰ γέλοια καὶ τὰ πειράγματα καὶ τὰ χωρατὰ, ὅταν εἶδαν τὴν Κλανομάρω τὰ παληκάρια. Χάλασε ὁ κόσμος γύρω της, καθὼς περνοῦσε καμαρώνοντας σὰ σκεπάρνι ἡ Κλανομάρω, τριγυρισμένη ἀπὸ τὸ πιὸ διαλεχτὸ ἐπιτελεῖο, ποῦ θὰ ζήλευε κάθε στρατηγός, μ' ἄλλα λόγια ἀπὸ τὰ καλύτερα παληκάρια τοῦ Καραϊσκάκη.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἡμέρα τοῦ δοξασμένου ἐκείνου πολέμου, ἐνῶ οἱ Ἀρβανίτες μὲ τὸν Καρυοφίλιμπε νικημένοι κυνηγιῶνταν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ὁ Καραϊσκάκης ἀκράτητος, φοβερός, τραντάζοντας μὲ τῆς φωνές του τῆς μάχης γύρω, καθὼς προχωροῦσε μὲ τ' ἄλογο, κάνει ἔτσι καὶ βλέπει κρυμμένον ἄνθρωπο μέσα σὲ μιὰ πατουλιά. Νόμισε πῶς ἦταν Τοῦρκος κ' ἀμέσως τραβᾶει ἀπὸ τὴ σέλλα τὴ μιὰ πιστιόλα, ἔτοιμος νὰ ρίξει. Ἄξαφνα ὅμως πηδάει ἔξω ἀπὸ τὴν πατουλιά ἡ Κλανομάρω καὶ φωνάζει τρομασμένη

- Μη καπετάνε! μὴ, εἴμ' ἐγώ! Μη γιὰ τὸ Θεό!

Κράτησε ὁ στρατηγὸς τ' ἄλογο καὶ κάνοντας τάχα πῶς παραξενεύτηκε καὶ πῶς δὲν κατάλαβε τίποτα, λέει στὴν Κλανομάρω

- Ωρέ, ἐσὺ ἐδῶ μέσα, πρὲ Μάρω;

- Τί νὰ κάμω, καπετάνε, βούλωσε τὸ ντουφέκι μου καὶ δὲ μπόργα νὰ πολεμήσω.

- Νά, ὦρέ Μάρω, πάρε τὸ δικό μου καὶ σὲ θέλω νὰ μου φέρης κεφάλια

Ἀρβανίτικα!

Κι' ἀμέσως δίνει στὴν Κλανομάρω τὸν κοντό του σισανέ, τὸν ἀσημόδετον καὶ φλωροκαπνισμένον.

Τότε ἡ Κλανομάρω, ἀφοῦ ἔπιασε στὰ χέρια τὸ φοβερὸ ὄπλο τοῦ Καραϊσκάκη, ἔγεινε ἀλλοιώτικη. Χύθηκε ἀπόκοντα στοὺς Ἀρβανίτες καὶ σὲ κάμποση ὥρα γύρισε φέρνοντας θριαμβευτικὰ δυὸ ματωμένα, ὀλόξεστα Ἀρβανίτικα κεφάλια. Φαντάζεται κανένας τὰ ζήτω τῶν παληκαριῶν γιὰ χάρη της Κλανομάρω.

Ἡ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Στὰ 1826, ὕστερα ἀπὸ τοὺς περίφημους πολέμους τῆς Ἀράχωβας, τοῦ Διστόμου καὶ τόσοις ἄλλοις, ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὸ στρατό του εἶχε κινήσει καὶ ἔρχονταν βοήθεια τῆς Ἀθήνας, ποῦ κιντύνευε ἀπὸ τὸν Κιουταχῆ. Ἐφτάσε στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ, ὅπου εἶναι καὶ τὸ λείψανό του, τιμημένο πολὺ λείψανο ἀπὸ τοὺς Ρουμελιώτες. Ἐκεῖ ὁ Καραϊσκάκης γονατιστός στὸν ἅγιον τάφο κοντά, μ' ὅλα τὰ παληκάρια του, προσευχήθηκε «Βόηθησέ μας, Ἄϊσεραφεῖμ, νὰ διώξωμε τὸν Κιουτάγια ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, νὰ γλυτώσωμε τοὺς κλεισμένους χριστιανοὺς καὶ νὰ κάμωμε στοὺς Τούρκους δεύτερη Ἀράχωβα, καὶ νὰ σοῦ φέρω χρυσὸ καντῆλι στὸν τάφο σου καὶ λαμπάδες ἕκατὸ ἴσα μὲ τὸ κορμί μου καὶ νὰ στολίσω σὰν παλάτι τὸ μοναστήρι σου!» Κι' ὅλος ὁ στρατὸς ξεσκούφωτος καὶ γονατισμένος εἶπε τὴν ἴδια προσευχή. Ὁ Ἅγιος Σεραφεῖμ, ὅμως δὲν τοὺς ἀξίωσε.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Τῆς 9 Αὐγούστου, στὰ 1826, ὁ Καραϊσκάκης ἀνταμώθηκε κατὰ τύχη μὲ τὸν Κιουταχῆ στὴ Γαλλικὴ φεργάδα του ναυάρχου Δερνῦ, ποῦ ἦταν ἀραγμένη στὸν Πειραιᾶ. Ὁ Κιουταχῆς μὲ τὸν Ὁμέρ πασσᾶ τῆς Χαλκίδας εἶχαν πάη νὰ ἰδοῦν τὸ ναύαρχο. Δὲν πρόφτασαν νὰ κατεβοῦν στὴ σάλλα καὶ φτάνει ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὸ Χρηστίδη σὲ βάρκα Ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸ μπρίκι τὸ Ψαριανὸ τοῦ Γιαννίτση, ποῦ ἦταν ἀραγμένο στὴ Λεψίνα καὶ τῷχε Καραϊσκάκης στὶς διαταγές του. Λένε πῶς ἐπίτηδες ὁ Γάλλος ναύαρχος εἶχε φέρη ἔτσι τὸ πρᾶμα, γιὰ νὰ σμιξοῦν οἱ δυὸ ἀρχιστράτηγοι, κι' αὐτὸ τοῦ τὸ εἶχε ζητήση ὁ Κιουταχῆς.

Ταράχτηκε ὁ Καραϊσκάκης καθὼς εἶδε τὸν Κιουταχῆ μπροστά του. Ἐβαλε τὸ χέρι στὸ σπαθί κ' εἶπε στὸ Χρηστίδη.

- Ὁρέ Χρηστίδη, μὴ μᾶς κάνουν καμμιά μπαμπεσιά

Τὸν καθησύχασε ὁ Χρηστίδης. Κι' ὁ Κιουταχῆς ὅμως ταράχτηκε, καθὼς εἶδε τὸν Καραϊσκάκη. Χαιρέτησε ὁ Καραϊσκάκης τὸν Κιουταχῆ, κατὰ τὴν τούρκικη συνήθεια (μὲ τὴν ἀπαλάμη στὸ στήθος) καὶ κάθισε. Χαιρέτησε κι' ὁ Κιουταχῆς μὲ τὸ κεφάλι, ἀγέρωχος, καὶ μίλησε πρῶτος Ἀρβανίτικα.

Τι κάνεις, Καραϊσκάκη; Ἦλπιζα νᾶρθης στὰ Μπιτώλια νὰ μὲ προσκυνήσης καὶ νὰ σοῦ δώσω ὅλα τὰ βιλαέτια, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὴν Ἄρτα. Ἐγὼ νὰ σε προσκυνήσω; τοῦ ἀποκρίνεται ὁ Καραϊσκάκης. Ἄν εἶσαι Ρούμελη, Βαλεσῆς ἐσύ, εἶμαι κ' ἐγὼ Ρούμελη Βαλεσῆς. Κι' ἂν ἤξερε ἡ Διοίκησή μου ὅτι κρίνομε τώρα μαζί, μὲ κρέμαγε κ' ἐμένα καὶ δεκαπέντε χιαλιάδες στρατέματα, ποῦ ἔχω στὴ Λεψίνα.

- Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ σε κρεμάση;

- Μήπως δὲ σε κρεμάει ἐσένα ὁ Σουλτάνος, ὅταν θέλη; Ναὶ ἢ ὄχι;

- Ναί, γιὰ τὸν ἔχω βασιλιά.

- Λοιπὸν μὲ κρεμάει κ' ἐμένα, γιὰ τὴν ἔχω βασίλισσα!

Χαιρογέλασε ὁ Κιουταχῆς. Σηκώθηκε πρῶτος κ' ἔφυγε ἀπὸ τὸ καράβι. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Κιουταχῆς τοῦστειλε καφέ, ζάχαρη, καὶ καπνὸ. Ὁ Καραϊσκάκης τοῦστειλε ἕνα φόρτωμα κρασί.

ΠΩΣ ΝΑ ΕΞΟΥΣΙΑΖΩΝΤΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Ρώτησαν τὸν Καραϊσκάκη πῶς μπορεῖ νὰ ἐξουσιάζη κανεὶς τοὺς Ἕλληνες.
Ἀποκρίθηκε

- Ὅποιος θέλει νὰ ἐξουσιάζη καλὰ τοὺς Ἕλληνες, πρέπει νάχει στὴν πλάτη του ἕνα δισάκι ποῦ νὰ εἶναι γιομάτο διαόλους ἀπὸ πίσω, ὁ Χριστὸς μπροστά κι' ὁ παρᾶς στὴ μέση.

(Γ. Γαζής).

ΠΟΙΟΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ Ο ΑΡΧΗΓΟΣ

«Ὁ καλὸς καπετάνος πρέπει νάχη φρονήματα πετεινοῦ (γιὰ νὰ ἐξουσιάζη), καλωσύνη σκύλου (γιὰ νὰ τὸν ἀγαποῦν), παληκαριὰ καὶ θεωρία λιονταριοῦ (γιὰ νὰ τὸν σέβωνται καὶ νὰ τὸν φοβῶνται), ὕπνο καὶ περπάτημα λαγοῦ (γιὰ νὰ εἶναι ἄγρυπνος καὶ γρήγορος) καὶ πονηριὰ γυναίκα (γιὰ νὰ ξεγελάη καὶ νὰ σέρνη τοὺς ἀνθρώπους)».

(Γ. Γ.).

ΟΙ ΚΑΚΙΕΣ ΤΩΝ ΤΡΑΝΩΝ

«Ὅποιος προκομμένος ἄνθρωπος δὲν κρύβει τὰ ἐλαττώματά του ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ πολλοῦ κόσμου εἶναι κοντότερος ἀπὸ τὴ γάτα, ποῦ θάφτει τὴν κοπριά της, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται στὸ φῶς».

(Γ. Γ.)

ΠΩΣ ΚΕΡΔΙΖΕΤΑΙ Η ΔΟΞΑ

Τὸν ρώτησαν πῶς ἕνας ἄνθρωπος τοῦ πολέμου μπορεῖ νὰ γίνη μέγας καὶ ν' ἀποκτήσῃ ὑπόληψη. Εἶπε·

Φρόνιμος καὶ παληκάρι,
πλούσιος καὶ γαλαντόμος

μέγας γίνεται σὸν κόσμος.

(Γ. Γ.)

ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΟΘΟΥΣ

«Καθὼς ἡ φύση δέχεται τὰ κεντρώματα καὶ δείχνει τὰ μπολιασμένα δέντρα πλεὶς καλὰ ἀπὸ τὸ ἄγρια, ἔτσι κι' ὁ Θεὸς κάνει πολλὰς βολὰς τὰ μπάσταρδα παιδιά πλεὶς ἄξια ἀπὸ τὰ ἄλλα, τὰ γνήσια». (Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν νόθος κι' αὐτός).

(Γ. Γ.)

Ο ΔΕΙΛΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Φοβιτζάρης τὸ ἀσκέρι σὰν πανούκλα τὸ μολεύει
καὶ δειλὸς ἀπελπισμένος γίνεται ἀντρειωμένος.

(Γ. Γ.)

ΠΩΣ ΕΞΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

«Ἡ γυναῖκα καὶ τὸ ἄτι θέλουν ἄξιον καβαλλάρη».

(Γ. Γ.)

ΤΑ ΚΑΛΑ ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τὸν ρώτησαν τί ἀπόλαψε σὸν κόσμος. Ἀποκρίθηκε

Νέος ὑπανδρεύθηκα, ὠραίαν γυναῖκα πῆρα⁵⁴,
ζέφκια πολλὰ ἐτράβησα, δόξαν μεγάλην ἠῶρα
καὶ γρόσια ἐκαζάντησα ὅσα μοῦ ἦτον χρεῖα.

(Γ. Γ.)

54 Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν παντρεμένος πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 1821. Ἡ Καραϊσκάκαινα πέθανε το 1827 σὸν Κάλαμο, ἐνῶ ὁ στρατηγὸς πολεμοῦσε στὴν Ἀθήνα τὸν Κιουταχῆ. Ἡ Κυβέρνηση ἀνησύχησε τότε μὴν ἀφήσει ὁ στρατηγὸς τὸ στρατόπεδο καὶ πάη νὰ παρηγορήσει τὴν οἰκογένειά του. Αὐτὸς ὅμως ἔκαμε μεγάλη καρδιά κ' ἔγραψε καὶ στὴν Κυβέρνηση νὰ τὴν ἡσυχάσει.

Ἡ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ σκοπὸν ἔχει τὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κοινὸν παροχὴν σπουδαίων ἀναγνωσμάτων, συντελούντων εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, ἢ διαφωτιζόντων ὅλως ἄγνωστα σημεῖα ἢ κεφάλαια αὐτῆς.

Εἰς τὴν ΙΣΤΟΡΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ δημοσιεύονται μελέται ἱστορικά, βιογραφίαι, ἀπομνημονεύματα καὶ πᾶν ἔργον ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα, τὴν πρὸ αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἀλώσεως ἐποχὴν καὶ τὴν μετ' αὐτὸν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.

Τὸ βιβλίον διαμορφώθηκε σὲ ψηφιακὴ μορφή ἀπὸ ἀντίτυπο γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς ἱστοσελίδας www.pentalofo.gr